

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

**ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ
ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ**
από την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα
έως σήμερα

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Πάντειο Πανεπιστήμιο
Σχολή Επιστημών Οικονομίας και Δημόσιας Διοίκησης
Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης

Τριμελής Επιτροπή: Καθ. Σοφία Αδάμ (επιβλέπουσα)
Καθ. Στ. Περεντίδης
τ. Αν. Καθ. Μιχ. Μιχόπουλος

ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
αριθ.	αριθμός
αρθρ.	άρθρο
Αρμ.	Αρμενόπουλος (περιοδικό)
ΑρχΝ	Αρχείο Νομολογίας (περιοδικό)
ΒικριτΕ	Βιβλιοθήκη Κριτικής Επιθεώρησης
βλ.	βλέπε
ΓαλλΑΚ	Γαλλικός Αστικός Κώδικας
ΓερμΑΚ	Γερμανικός Αστικός Κώδικας
γνμδ.	γνωμοδότηση
δ.δ	διδακτορική διατριβή
ΔΣΧ	Διεθνής Σύμβαση της Χάγης
εδ.	Εδάφιο
ΕΕΝ	Εφημερίς Ελλήνων Νομικών
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕΔΑ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕισΝΑΚ	Εισαγωγικός Νόμος ΑΚ
ΕλβΑΚ	Ελβετικός Αστικός Κώδικας
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ΕμπΝ	Εμπορικός Νόμος
ΕΝΟΒΕ	Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος
επ	επόμενα
Ε.Σ.	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Στρασβούργου
Ε.Σ.Δ.Α.	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕφΑΔ	Εφαρμογές Αστικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
Εφ	Εφετείο
κλπ	και λοιπά
ΚΝοΒ	Κώδικας Νομικού Βήματος (περιοδικό)
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
Μον	Μονομελές
ΝΕΣ	Νέα Ευρωπαϊκή Σύμβαση

ν.	νόμος
ν.δ.	νομοθετικό διάταγμα
ΝοΒ	Νομικό Βήμα (περιοδικό)
Ό.π.	όπου παραπάνω
περ.	περίπτωση
ΠΠρ	Πολυμελές Πρωτοδικείο
π.δ.	Προεδρικό Διάταγμα
Πρ	Πρωτοδικείο
σ.	σελίδα
Σ	Σύνταγμα
σχετ.	σχετικά
Σχ.Ν.	Σχέδιο Νόμου
Τμ.	Τμήμα
υποσημ.	Υποσημείωση
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδος της Κυβερνήσεως

Περιεχόμενα

Πρόλογος	10
Εισαγωγή.....	11
1. Η έννοια της υιοθεσίας.....	11
2. Η νομική φύση της υιοθεσίας.....	13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Διαχρονικότητα του θεσμού της υιοθεσίας

I. Αρχαία ελληνικά δίκαια- Δίκαιο της αρχαίας Αθήνας.....	17
1. Κίνητρα για υιοθεσία	19
2. Προϋποθέσεις υιοθεσίας.....	23
3. Μορφές υιοθεσίας.....	29
4. Λύση της υιοθεσίας.....	44
5. Έννομες συνέπειες της υιοθεσίας.....	46
II. Ρωμαϊκό Δίκαιο (από τον Δωδεκάδελτο Νόμο στην Ιουστινιάνεια Νομοθεσία)	52
1. Προϊουστινιάνεια περίοδος	52
2. Μετακλασικό Δίκαιο – Μεταρρυθμίσεις του Ιουστινιανού (530 μ.Χ.)	56
III. Βυζαντινό Δίκαιο.....	59
1. Η φύση της υιοθεσίας	60
2. Επέκταση του κύκλου των υιοθετούντων.....	61
3. Μορφή της υιοθεσίας	66
4. Η υιοθεσία στο βυζαντινό σύστημα των κωλυμάτων γάμου.....	68
IV. Μεταβυζαντινό και Νεώτερο Δίκαιο	71
1. Η υιοθεσία στο μεταβυζαντινό Δίκαιο.....	71
2. Η υιοθεσία στο Νεότερο ελληνικό Δίκαιο.....	74

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Το ισχύον δίκαιο της υιοθεσίας στην Ελλάδα

I. Προϋποθέσεις	78
1. Τα πρόσωπα που έχουν ικανότητα προς υιοθεσία.....	78

2. Συναινέσεις των μερών	82
3. Δικαστική αναπλήρωση της συναίνεσης.....	86
4. Προσβολή συναίνεσης για ελαττώματα της βούλησης (πλάνη, απάτη, απειλή).....	89
5. Περίπτωση αναπλήρωσης της συναίνεσης από αρμόδια κοινωνική υπηρεσία	94
6. Η έννοια της εξουσιοδότησης προς υιοθεσία.....	94
7. Ηλικία (ελάχιστη, μέγιστη, διαφορά ηλικίας).....	97
8. Υιοθεσία από συζύγους	102
II. Διαδικασία	105
1. Κοινωνική έρευνα	105
2. Ιδιωτικές υιοθεσίες	107
3. Το συμφέρον του τέκνου	112
4. Μυστικότητα της διαδικασίας	116
5. Ο ρόλος του εισαγγελέα κατά την υιοθεσία.....	120
III. Αποτελέσματα	121
1. Η νομική φύση της απόφασης για την υιοθεσία	121
2. Το δεδικασμένο της υιοθεσίας	122
3. Πλήρης εξομοίωση θετού τέκνου	124
4. Γονική μέριμνα.....	126
5. Απαγόρευση επικοινωνίας θετού τέκνου με γονείς.....	127
6. Ονοματοδοσία	128
IV. Λύση της υιοθεσίας	130
1. Η δικαστική λύση της υιοθεσίας.....	131
2. Η συναινετική λύση της υιοθεσίας.....	133
3. Η αυτοδίκαιη λύση της υιοθεσίας.....	134
V. Προσβολή της υιοθεσίας	135
VI. Ανασύσταση της υιοθεσίας	137
VII. Ανάκληση της υιοθεσίας.....	138

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Σύγκριση και κριτική προϊσχύσαντος (ν.δ.610/1970) και ισχύοντος (ν.2447/1996) δικαίου περί υιοθεσίας

I. Σύγκριση των δύο νομοθετικών πλαισίων.....	141
---	-----

1. Ηλικιακά όρια	141
2. Διαδοχική υιοθεσία	143
3. Ακρόαση συγγενών	143
4. Συναίνεση του ανηλίκου.....	144
5. Πλήρης εξομοίωση	145
6. Ζητήματα διαχρονικού δικαίου.....	147
7. Επώνυμο θετού τέκνου.....	148
8. Γονική μέριμνα.....	149
9. Αξιολόγηση – Συμπεράσματα.....	150
II. Κριτική του θεσμού της υιοθεσίας	154
1. Πλεονεκτήματα – μειονεκτήματα.....	154
2. Προβληματισμοί.....	156

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Διακρατικές υιοθεσίες

I . Νομικό πλαίσιο που διέπει τις διακρατικές υιοθεσίες.....	165
II . Οι αρμόδιες υπηρεσίες και ο ρόλος τους στις διακρατικές υιοθεσίες	169
III . Κωλύματα πραγματοποίησης διακρατικών υιοθεσιών	172
IV . Η νέα ευρωπαϊκή σύμβαση περί υιοθεσίας ανηλίκων	175

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Υιοθεσία και ιατρική επιστήμη – Νομικό πλαίσιο και αλληλοεπιδράσεις

I. Εισαγωγή	178
II. Η σχέση μεταξύ υποβοηθούμενης αναπαραγωγής και υιοθεσίας.....	179
III. Οι μέθοδοι της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής	182
1. Πότε επιτρέπονται	182
2. Αποτελέσματα και αξιολόγηση των μεθόδων	184
3. Η περίπτωση της υποκατάστατης μητρότητας	190
IV. Νομικό πλαίσιο για τις μεθόδους της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής.....	194
1. Οι νόμοι 3089/2002 και 3305/2005.....	194
2. Μειονεκτήματα του ν.3089/2002 – Αξιολόγηση και	

προβληματισμοί	196
3. Μειονεκτήματα του ν.3305/2005 – Αξιολόγηση και προοπτικές	199
V. Η θρησκευτική όψη του ζητήματος	201

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Προτάσεις de lege ferenda για τη βελτίωση και επιβίωση του θεσμού της υιοθεσίας

I . Δημιουργία ανεξάρτητου δικαστηρίου	204
II . Δημιουργία ενιαίου και ευέλικτου ευρωπαϊκού δικαίου για τις διακρατικές υιοθεσίες.....	205
III. Συμμετοχή ψυχολόγων και κοινωνιολόγων κατά τη διαδικασία της υιοθεσίας	206
IV. Διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων για θετούς γονείς υπό την αιγίδα του κράτους	207
V. Μη αντιμετώπιση θετών τέκνων ως παιδιών ειδικής κατηγορίας	207
VI. Οικονομικά κίνητρα για τις υιοθεσίες.....	208
VII. Αυστηροποίηση του νομικού πλαισίου για την καταπολέμηση του εμπορίου βρεφών	209
VIII. Βελτίωση της οργάνωσης των κοινωνικών υπηρεσιών	209
IX. Δημιουργία νομικού πλαισίου για τη ρύθμιση θεμάτων Βιοηθικής	210

Επίλογος	212
-----------------------	-----

Παράρτημα I	215
--------------------------	-----

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Τελεσθείσες υιοθεσίες ανάμεσα στα δύο κύρια νομικά πλαίσια (ν.δ.610/1970 και ν.2447/1996) του θεσμού	216
---	-----

ΠΙΝΑΚΑΣ 2, α, β, γ : Κατηγορίες υιοθετηθέντων	216
--	-----

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Ποσοστά γεννήσεων και κυήσεων από το IVF το 2002	217
---	-----

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Ποσοστά γεννήσεων και κυήσεων από το ICSI το 2002	218
--	-----

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Κλινικές και εργαστήρια στα οποία πραγματοποιήθηκαν κύκλοι	219
ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Human reproduction: Έγκυρα στατιστικά έντυπα που ασχολούνται με την ανθρώπινη αναπαραγωγή	220
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΠΕΡΙ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ.....	221
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	235
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	243
ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ	246
ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ	247
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	248

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο νόμος 2447/1996 για την υιοθεσία απετέλεσε μια μεγάλη μεταρρύθμιση στο οικογενειακό δίκαιο σε ό,τι κυρίως αφορά την προστασία της ανήλικης νεότητας, την υιοθεσία, επιτροπεία και αναδοχή ανηλίκων. Η μεγάλη αυτή μεταρρύθμιση που εκσυγχρόνισε το θεσμό της υιοθεσίας με βάση τις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες προκάλεσε το επιστημονικό ενδιαφέρον όχι μόνο των νομικών, αλλά και των κοινωνιολόγων, ψυχολόγων και άλλων επιστημόνων. Έτσι, μετά τη δημοσίευση του νόμου πολλές μελέτες είδαν το φως της δημοσιότητας, οι οποίες ανέλυσαν και σχολίασαν διεξοδικά τις διατάξεις του.

Στο σημαντικό αυτό θέμα του θεσμού της υιοθεσίας θέλησα να συνεισφέρω με τη μικρή συμβολή της παρούσας μελέτης που έχει ως θέμα την *Ιστορική Εξέλιξη του θεσμού της Υιοθεσίας από την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα έως σήμερα*. Στόχος της μελέτης δεν είναι η λεπτομερής ανάλυση όλων των διατάξεων του νέου νόμου, καθώς αυτό έχει ήδη γίνει από άλλους καταξιωμένους επιστήμονες. Στόχος της είναι η σε βάθος χρόνου έρευνα της εξέλιξης του θεσμού σε αυστηρά νομικό πλαίσιο. Με τη μελέτη του δικαίου της υιοθεσίας από την αρχαιότητα έως σήμερα επιδιώκεται να αναδειχθεί αφενός η διαχρονικότητα του θεσμού, αφετέρου να επισημανθούν οι νομοθετικές διαφορές της τελευταίας μεγάλης μεταρρύθμισης του 1996 (ν.2447/96) από το προϊσχύσαν δίκαιο του Αστικού Κώδικα και του Νομοθετικού Διατάγματος 610/1970. Παράλληλα, μελετώνται όλες οι διεθνείς συμβάσεις που αφορούν την υιοθεσία και την προστασία του παιδιού.

Τέλος, με τη μελέτη των μεταρρυθμίσεων του νέου νομοθετικού πλαισίου επιθυμούμε να διαπιστώσουμε αν επήλθαν οι αναμενόμενες βελτιώσεις στις ατέλειες που παρουσίαζε το παλαιότερο νομοθετικό πλαίσιο και αν αυτές είναι πράγματι προσαρμοσμένες στη σημερινή κοινωνική πραγματικότητα ή αν ο θεσμός χρειάζεται περαιτέρω βελτιώσεις ώστε να επιβιώσει στο μέλλον και να φέρει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η Έννοια της υιοθεσίας

Ξεκινώντας να γράφει κανείς για την υιοθεσία, πρέπει να γνωρίζει, αλλά και να καθιστά σαφές, ότι η υιοθεσία δεν αποτελεί απλώς μια νομική πράξη, αλλά ένα θέμα με τεράστιο κοινωνικό ενδιαφέρον και αρκετές προεκτάσεις σε σημαντικούς τομείς της ζωής (πολιτικούς, πολιτιστικούς και κυρίως οικογενειακούς). Η υιοθεσία θεωρείται ότι «θεραπεύει» την απώλεια των φυσικών γονέων, είτε αυτή οφείλεται σε θάνατο, είτε σε κακή άσκηση της γονικής μέριμνας.

Το θέμα της υιοθεσίας απασχόλησε διαχρονικά όλες σχεδόν τις κοινωνίες και τους νομοθέτες και γι' αυτό οι απαρχές των ρυθμίσεων του θέματος βρίσκονται στην αρχαιότητα. Ο θεσμός ήταν γνωστός σε αρχαίους πολιτισμούς¹, όπως ο Βαβυλωνιακός, ο Αιγυπτιακός, ο Ινδικός, ο Εβραϊκός και ασφαλώς ο Ελληνικός και Ρωμαϊκός.

Στη σύγχρονη ελληνική νομική επιστήμη ο θεσμός της υιοθεσίας υπήρξε αντικείμενο εκτεταμένης έρευνας, μελέτης και προβληματισμού, όπως καταδεικνύουν οι πολλές τροποποιήσεις που υπέστη το κανονιστικό πλαίσιο που τον διέπει².

Υιοθεσία είναι η νομική πράξη με την οποία διαπλάσσεται γονική σχέση. Η υιοθεσία δημιουργεί μια τεχνητή σχέση συγγένειας γιατί ο

¹ Ο Κώδικας του Χαμουραμπί, μια από τις παλαιότερες γραπτές νομοθεσίες περιλαμβάνει διατάξεις για την υιοθεσία. Βλ. *J. Gaudemet, Institutions de l'Antiquité*, 1967, 44-46 και την εκεί ειδική βιβλιογραφία για το βαβυλωνιακό δίκαιο. Στο ίδιο έργο βλ. για το θεσμό στην Αίγυπτο (σελ. 76), για το θεσμό στο Εβραϊκό δίκαιο (σελ. 122). Βλ. επίσης *Ploscowe and Freed, Family Law, Cases and Materials*, 1963, 581· *Lifton, Εμπειρίες Υιοθεσίας*, 1999, 35.

² Ν.δ. 4532/1966 (ΦΕΚ/Α/158/17.8.1966), ν.δ.610/1970 (ΦΕΚ/Α/171/21.8.1970), ν. 2447 /1996, (ΦΕΚ/Α/278/ 30.12.1996), ν.2479/1997 (ΦΕΚ/Α/67/ 6.5.1997), ν.2721/1999, (ΦΕΚ/Α/112 / 3.6.1999), ν.2915/2001 (ΦΕΚ/Α/109/ 29.5.2001).

συγγενικός δεσμός σε αυτήν είναι μια «νομική κατασκευή»³. Η τεχνητή αυτή συγγένεια δημιουργείται ανάμεσα σε δύο μέρη, τον υιοθετούντα, που καλείται θετός γονέας και τον υιοθετούμενο, που καλείται θετό τέκνο. Ο υιοθετών αποκτά με δικαστική απόφαση τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του γονέα για ένα παιδί του οποίου δεν είναι φυσικός γονέας ο ίδιος, ενώ ο υιοθετούμενος με την ένταξή του στην οικογένεια του θετού γονέα επέχει θέση γνήσιου τέκνου. Αποτέλεσμα της πράξης αυτής είναι η μεταφορά όλων των γονικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων από τους φυσικούς στους θετούς γονείς.

Εκτός όμως από τη νομική πράξη, με τον όρο υιοθεσία αποδίδεται και η ίδια η έννομη σχέση που δημιουργείται μεταξύ θετού γονέα και θετού τέκνου. Το υπόβαθρο της σχέσης αυτής είναι αποκλειστικά κοινωνικο-συναισθηματικό διότι οι θετοί γονείς με το θετό τέκνο δε συνδέονται με κανένα βιολογικό δεσμό, πλην ορισμένων ειδικών περιπτώσεων, όπως για παράδειγμα όταν υιοθετείται βιολογικό τέκνο μη αναγνωρισμένο από τον πατέρα του ή όταν θείος υιοθετεί ανηψιό.

Αρχικός σκοπός της υιοθεσίας ήταν η συνέχιση της οικογένειας των ατέκνων και η συνέχιση του ονόματος και της οικονομικής δραστηριότητάς τους. Επίσης με την υιοθεσία αποκτούσαν κληρονόμους και πολλές φορές σταθεροποιούσαν το γάμο τους. Η ίδια η πράξη πάντως της υιοθεσίας εξακολουθεί να αποτελεί και πράξη φιλανθρωπίας.

Επειδή μάλιστα η όλη αυτή πολύπλοκη διαδικασία της υιοθεσίας αποτελεί επιπρόσθετα και μια υπηρεσία παιδικής προστασίας πρέπει να παρέχεται και να ασκείται αποκλειστικά μέσα στο πλαίσιο εξειδικευμένων κοινωνικών οργανώσεων, οι οποίες να αποτελούνται από διεπιστημονικές ομάδες ειδικών κοινωνικών λειτουργών, ψυχολόγων, παιδιάτρων, ψυχιάτρων, νομικών και παιδαγωγών.

³ Βλ. Παπαχρίστου, Εγχειρίδιο Οικογενειακού δικαίου, 2005, 221. Επίσης Παναγόπουλος, Η Συγγένεια, 2005, 105, Σπυριδάκης, Η υιοθεσία ανηλίκων, Βιβλιοθήκη Νομικής Θεωρίας και Πράξεως 2, 1997, 1 επ.

2. Η νομική φύση της υιοθεσίας

Στη διεθνή νομική επιστήμη έχουν διαμορφωθεί δύο θεωρίες για τη νομική φύση της υιοθεσίας, η *συμβατική* θεωρία (*Vertragsystem*) σύμφωνα με την οποία η υιοθεσία είναι σύμβαση που επικυρώνεται από το δικαστήριο και η *δικονομική* θεωρία (*Dekretsystem*) σύμφωνα με την οποία η υιοθεσία δημιουργείται με τη δικαστική απόφαση. Η ύπαρξη συναινέσεων δεν αρκεί για να χαρακτηριστεί δικαιοπραξία. Σήμερα στα περισσότερα ξένα δίκαια κυριαρχεί η θέση ότι η υιοθεσία είναι δικαστική απόφαση.

Στο ελληνικό δίκαιο η υιοθεσία τελείται με δικαστική απόφαση κατόπιν δηλώσεως των συναινέσεων των ενδιαφερομένων μερών. Το γεγονός συνύπαρξης συναινετικού και δικαιοδοτικού στοιχείου προκάλεσε αμφισβητήσεις και στην ελληνική θεωρία σχετικά με τη νομική φύση της υιοθεσίας με αποτέλεσμα να υπάρχει διάσταση απόψεων μεταξύ των ελλήνων νομικών⁴:

1. Υποστηρίχθηκε, τόσο πριν από την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα, αλλά και μετά την εισαγωγή του, ότι η υιοθεσία αποτελεί σύμβαση που καταρτίζεται με τη συναίνεση των μερών και περιβάλλεται τον τύπο της δικαστικής απόφασης, η οποία αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της σύμβασης και δεν αναιρεί το συμβατικό χαρακτήρα της υιοθεσίας⁵. Εξακολουθεί δηλαδή να δεσπόζει ο χαρακτήρας της δικαιοπραξίας. Η άποψη αυτή ασπάζεται τη συμβατική θεωρία.

2. Μια άλλη άποψη⁶ υποστηρίζει ότι η υιοθεσία δεν αποτελεί μια κοινή σύμβαση, αλλά μια *sui generis* πράξη του οικογενειακού δικαίου που εμφανίζει αναλογία προς το γάμο. Για τη μεν διαδικασία της υιοθεσίας εφαρμόζεται το δικονομικό δίκαιο, προκειμένου δε για τα ελαττώματα και την προσβολή της υιοθεσίας εφαρμόζονται οι ανάλογες διατάξεις για το γάμο και όχι για τις δικαιοπραξίες.

⁴ Βλ. για όλες τις απόψεις Κ.Φουντεδάκη, 1998, 85 επ.

⁵ Μπαλής, Μελέται, 288-289, Κωσταράς, EEN 55 (1988), 645.

⁶ Ροϊλός, 10 επ., 56 επ., 75 επ. ΠΠρΠατρ 578/1951.

Με την άποψη αυτή υποστηρίζεται, ότι σε περίπτωση που η υιοθεσία πάσχει, είτε διότι δεν τηρήθηκαν οι απαιτούμενες προϋποθέσεις, είτε διότι διαπιστώθηκε η ύπαρξη ελαττώματος στη δήλωση της συναίνεσης προς υιοθεσία, τότε μπορεί να προσβληθεί με αγωγή ακύρωσης από οποιονδήποτε έχει έννομο συμφέρον, ανεξαρτήτως αν συμμετείχε ή όχι στη διαδικασία.

Πλεονέκτημα που καταγράφεται σε αυτήν την άποψη είναι το γεγονός ότι απαιτείται η συναίνεση και των δύο μερών, ενώ ως μειονέκτημα θεωρείται, ότι το δικαστήριο παρά τη συναίνεση μπορεί να μην απαγγείλει την υιοθεσία (ΑΚ 1549 εδ.α', 1558).

3. Κατ' άλλη άποψη η υιοθεσία είναι μια «νομογενής σχέση του ιδιωτικού δικαίου»⁷. Υποστηρίζεται ότι γενεσιουργός λόγος της υιοθεσίας δεν είναι ούτε η δικαστική απόφαση, ούτε οι συναινέσεις των μερών, αλλά ο νόμος. Οι συναινέσεις και οι δικαστικές αποφάσεις αποτελούν διαδικαστικές προϋποθέσεις, οι οποίες λειτουργούν ως οιονεί δικαιοπραξίες, για το κύρος των οποίων εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις για τις δικαιοπραξίες.

4. Η υιοθεσία είναι μόνο δικαστική απόφαση⁸, όπως πρεσβεύει και η δικονομική θεωρία.

5. Μια άποψη, η επικρατέστερη και η ορθότερη νομίζουμε, θεωρεί την υιοθεσία «διφυή» πράξη⁹. Είναι δηλαδή σύνθετη πράξη, τόσο δικαιοπραξία όσο και δικαστική απόφαση, αφού η δικαιοπραξία αποτελεί την προϋπόθεση για να ξεκινήσει μια υιοθεσία και από την τελεσιδικία της δικαστικής απόφασης ξεκινούν οι έννομες συνέπειές της. Βάσει αυτής της θεωρίας υποστηρίχθηκαν διαφορετικές εκδοχές, ήτοι:

⁷ Σχινάς, Εράνιον Γ. Μαριδάκη (Συμπλήρωμα, 1972), 141. Πρβλ. Τσικρικά- Ευαγγελίδου, 2001, 28.

⁸ Μπέης, Δ 1986, 897 (918 επ.).

⁹ Σπυριδάκης, Οικογενειακό Δίκαιο, 2006, 701. Παπαχρίστου, Εγχειρίδιο Οικογενειακού δικαίου, 2005, 221. Παπαδοπούλου – Κλαμαρή, Η Συγγένεια – Θεμελίωση, Καταχώριση, Προστασία, 2010, 229.

α) αυτή που δέχεται ότι στην υιοθεσία δε δεσπόζει ούτε ο διονομικός ούτε ο συμβατικός χαρακτήρας, αλλά και οι δύο είναι ισότιμοι και υφίστανται παράλληλα¹⁰.

β) αυτή που δέχεται ότι στην υιοθεσία υπερτερεί το στοιχείο της δικαστικής απόφασης και επομένως η έλλειψή της καθιστά ανυπόστατη την υιοθεσία. Αυτή μάλλον είναι σήμερα η κρατούσα άποψη¹¹.

Στη νομολογία φαίνεται ότι επικρατεί ο διφυής χαρακτήρας της υιοθεσίας. Τα δικαστήρια κλίνουν μάλιστα προς τη θέση ότι υπερέχει το στοιχείο της δικαστικής απόφασης, όπως φαίνεται και από τη διατύπωση των αποφάσεών τους¹².

Η διάσταση μεταξύ των πιο πάνω απόψεων της θεωρίας και της νομολογίας είχε σημασία για την προσβολή της υιοθεσίας, κυρίως για το πρόβλημα της δυνατότητας και των συνεπειών της προσβολής του δικαιοπρακτικού μέρους με το ένδικο μέσο της αγωγής. Με το ισχύον δίκαιο, όμως (ν. 2447/1996), κρίθηκε σκόπιμο να ρυθμισθεί ρητά από το νόμο η προσβολή της υιοθεσίας (ΑΚ 1569 -1570), οπότε το πρόβλημα της νομικής φύσης της υιοθεσίας έχασε κατά κάποιον τρόπο την καθοριστική του σημασία στο σημείο αυτό¹³.

Εάν πάντως θελήσουμε να εξετάσουμε τις συνέπειες της νομικής φύσης της υιοθεσίας, όσον αφορά την αντιμετώπιση των επιμέρους ζητημάτων, καταλήγουμε στο συμπέρασμα, ότι η επίκληση της νομικής φύσης είναι ξεπερασμένη, γεγονός που τονίζεται και από τη ΝΕΣ και ότι ανάλογα με το κρινόμενο θέμα θα πρέπει να υπερτονίζεται το κυρίαρχο στοιχείο της (είτε αυτό είναι η δικαστική απόφαση, είτε η δικαιοπραξία). Για το λόγο αυτό η πιο σωστή προσέγγιση θα ήταν με βάση τη στάθμιση κάθε φορά των συμφερόντων των μερών, τις γενικές αρχές που διέπουν τις υιοθεσίες

¹⁰ Μιχαηλίδης-Νουάρος, ΕΕΝ 1954, 484, Βαθρακοκόιλης, 657, Γαζής –Κεραμέας, ΝοΒ 1987, 326-7, Δεληγιάννη/Κούσουλα, 99-100, Κουμάντος, Παραδόσεις Β', 271.

¹¹ Αστ. Γεωργιάδης, Αρμ 25 (1971), 54 = Μελέται, 194, Κουμάντος, Παραδόσεις Β', 278-279, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Οικογ.Δ., ΙΙβ, 142 επ.

¹² Βλ. όμως και Κ.Φουντεδάκη 1998, 94, υποσ. 40.

¹³ Κ.Φουντεδάκη, ό.π., 104-108.

(προϋποθέσεις, διαδικασία κλπ), αλλά κυρίως την αποστολή του θεσμού, να κρίνουμε ποιο από τα δύο παραπάνω στοιχεία θα πρέπει να εφαρμόζεται: α) κανόνες για δικαιопπραξία από τη μια, ή β) ένδικα μέσα για δικαστική απόφαση από την άλλη, όταν και όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ

Ι. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΑ - ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Η υιοθεσία αποτελεί ένα θεσμό γνωστό στην αρχαιότητα που συναντάται σε όλα τα τότε γνωστά δίκαια. Μαρτυρίες για την ύπαρξη του θεσμού έχουμε στα δίκαια πολλών αρχαίων ελληνικών πόλεων, όπως επίσης και στο ρωμαϊκό δίκαιο, στο βυζαντινό, στο μεταβυζαντινό και στο δίκαιο της Ελλάδας μετά την απελευθέρωσή της από την Οθωμανική κατοχή έως και σήμερα.

Οι μαρτυρίες για το θεσμό της υιοθεσίας στις διάφορες ελληνικές πόλεις δεν είναι πολλές, με εξαίρεση την Αθήνα. Ο Ισαίος, στον *Περί του Μενεκλέους Κλήρου* λόγο του¹⁴, αναφέρεται στην οικουμενικότητα του θεσμού της υιοθεσίας λέγοντας ότι ήταν ένας θεσμός που τύγγανε ευρείας εφαρμογής όχι μόνο στον ελληνικό κόσμο, αλλά και πέρα απ' αυτόν. Ήταν ένας θεσμός αποδεκτός όχι μόνο από τους Έλληνες, αλλά και από τους βαρβάρους καθώς θεωρείτο θετική η θέσπιση ενός τέτοιου θεσμού που μπορούσε να καλύψει πολλές από τις ανάγκες των άτεκνων ανθρώπων.

Για την ύπαρξη του θεσμού στην Ρόδο και στην Κέρκυρα υπάρχουν επιγραφικές μαρτυρίες. Από μαρτυρία του Αριστοτέλη¹⁵ συνάγεται ότι ο θεσμός υπήρχε στη θηβαϊκή νομοθεσία και μάλιστα ήταν αρχαιότατος, αφού οι σχετικές ρυθμίσεις ανάγονται στον Κορίνθιο Φιλόλαο που έζησε τον 8^ο αι. π.Χ.

Στην κρητική πόλη της Γόρτυνας οι πληροφορίες μας για την ύπαρξη του θεσμού προέρχονται από την περίφημη *Δωδεκάδελτο Επιγραφή* της

¹⁴ Περί του Μενεκλέους Κλήρου, (2), 24.

¹⁵ Αριστοτέλης, Πολιτικά, βιβλ. 2, κεφ. 9, 1274 β.

Γόρτυνας ή αλλιώς Κώδικα της Γόρτυνας¹⁶. Θεωρείται δε, ότι ο θεσμός πρέπει να ίσχυε και πριν από τη δημοσίευση του κώδικα αυτού, δηλαδή νωρίτερα από τον 6^ο αι. π.Χ.

Οι περισσότερες όμως πηγές για τον θεσμό προέρχονται από την πόλη της Αθήνας. Ο θεσμός της υιοθεσίας στην Αθήνα¹⁷ πρέπει να προϋπήρχε του Σόλωνα, αλλά δεν έχουμε πηγές που να το επιβεβαιώνουν. Οι περισσότερες πηγές είναι του 5^{ου} και 4^{ου} αι. π.Χ. και οι σημαντικότερες απ'αυτές είναι οι δικανικοί λόγοι των αττικών ρητόρων, κυρίως του Ισαίου (π.χ. *Περί του Μενεκλέους κλήρου*, 10), αλλά και του Δημοσθένη (π.χ. *Κατά Στεφάνου Β΄*, 14) και άλλων. Στους έντεκα σωζόμενους κληρονομικούς λόγους του Ισαίου μνημονεύεται ένας υπερδιπλάσιος (23 περιπτώσεις) αριθμός υιοθεσιών¹⁸. Οι περιπτώσεις αυτές μνημονεύονται στους κληρονομικούς του λόγους διότι στην αρχαία Αθήνα η υιοθεσία συνδέεται αναπόσπαστα με την κληρονομική διαδοχή (ex αδιαθέτου και εκ διαθήκης). Επομένως, τα παραδείγματα των υιοθεσιών στους κληρονομικούς λόγους του Ισαίου αποτελούν το βασικό μας υλικό αναφορικά με το θεσμό της υιοθεσίας και την ισχύουσα νομοθεσία στην Αθήνα του 4ου π.Χ. αι.¹⁹.

¹⁶ Η Δωδεκάδελτος Επιγραφή της Γόρτυνας είναι μια ιδιαίτερα σημαντική επιγραφή (Col.X, 33 επ.). Βλ. Νάκος Γ., *Ιστορία Ελληνικού και Ρωμαϊκού δικαίου*, 1991, 165-167.

¹⁷ Για την υιοθεσία στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο βλ. Π. Δημάκη, *Αττικό Δίκαιο I*, 1986, 161-189, Τρωϊάνος – Ι. Βελισσαροπούλου-Καράκωστα, *Ιστορία Δικαίου*, 2010, 63, Rubinstein L., *Adoption in IV. Century Athens*, 1993, A.R.W. Harrison, *The Law of Athens*, I, 1968, 82-96. Βλ. και Κουμάντος, *Παραδόσεις Οικογενειακού Δικαίου*, 1989, 250-252.

¹⁸ Οι περιπτώσεις υιοθεσιών που αναφέρονται στους έντεκα σωζόμενους λόγους του Ισαίου είναι οι εξής: *Περί του Μενεκλέους κλήρου* 5, *Περί του Πύρρου κλήρου* 1, *Περί του Νικοστράτου κλήρου* 2, *Περί του Δικαιογένους κλήρου* 1, *Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου* 3, *Περί του Απολλοδώρου κλήρου* 2, *Περί του Κίρωνος κλήρου* 2, *Περί του Αστυφίλου κλήρου* 1, *Περί του Αριστάρχου κλήρου* 2, *Περί του Αγνίου κλήρου* 4.

¹⁹ M.S. Smith, "Greek Adoptive Formulae", CQ 17 (1967), σελ.302-303. A .Wentzel, "Studien über die Adoption in Griechenland", Hermes 65 (1930), σελ.167.

1. Κίνητρα για υιοθεσία

α. Θρησκευτικά κίνητρα

Τα κίνητρα που οδηγούσαν έναν Αθηναίο να προβεί σε υιοθεσία ήταν πολλά. Κατά κύριο λόγο ήταν θρησκευτικά²⁰ διότι αν ένας *οἶκος* δεν συνεχιζόταν με γνήσιους κατιόντες θα έπαυαν να τελούνται οι σπονδές, οι θυσίες ενώπιον των οικιακών βωμών²¹ και οι σχετικές τελετές (τα *νενομισμένα*) στους οικογενειακούς τάφους. Ήταν επομένως δυστυχία να πεθάνει κάποιος άτεκνος και χωρίς στενούς συγγενείς που να ήταν σε θέση να τελέσουν τις ανωτέρω πράξεις. Η συνέχιση των αθηναϊκών οίκων ήταν επιβεβλημένη και αυτό θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο με την υιοθεσία ενός γιου²². Ο υιοθετούμενος μετά το θάνατο του θετού του πατέρα ως αρχηγός του *οἴκου* θα αναλάμβανε πληθώρα υποχρεώσεων μεταξύ των οποίων και οι θρησκευτικές, όπως η τέλεση των απαραίτητων θυσιών²³ ενώπιον του οικιακού βωμού, αλλά και η εκπλήρωση των νενομισμένων²⁴.

Δεν ήταν όμως αυτός ο σπουδαιότερος λόγος που ωθούσε έναν Αθηναίο στην τέλεση υιοθεσίας. Ορισμένοι ιστορικοί έχουν υποστηρίξει ότι η τέλεση των *νενομισμένων* από τους απογόνους ενός Αθηναίου δεν ήταν καθόλου πιθανή μετά το πέρας δύο γενεών. Οι απόψεις των ιστορικών που υποστηρίζουν την ανωτέρω άποψη είναι επαρκώς θεμελιωμένες καθώς στηρίζονται και σε αρχαιολογικά ευρήματα. Πιο συγκεκριμένα, η Humphreys²⁵

²⁰ J.H Lipsius, 1905-1915 σελ.58, 508, 574. D. Schaps, *Economic Rights of Women in Ancient Greece*, Edinburgh 1979, σελ.32.

²¹ D.Asheri, "Laws of Inheritance, Distribution of Land and Political Constitution in Ancient Greece", *Historia* 12 (1963), σελ. 8.

²² Ισαίος 7.30: πάντες γὰρ οἱ τελευτήσιν μέλλοντες πρόνοιαν ποιοῦνται σφῶν αὐτῶν, ὅπως μὴ ἐξερημώσουσι τοὺς σφετέρους αὐτῶν οἴκους, ἀλλ' ἔσται τις [καί] ὁ ἐναγιῶν καὶ πάντα τὰ νομιζόμενα αὐτοῖς ποιήσων

²³ J.F. Dobson, 1919, σελ.107.

²⁴ Π. Δημάκης, 1986, σελ.162-163.

²⁵ S.C. Humphreys, "Family Tombs and Tomb Cult in Ancient Athens", *JHS* 100 (1980) σελ.96-126, R. Garland, *The Greek Way of Death*, London 1985, σελ.106.

έχει διατυπώσει την άποψη πως ήταν απίθανο οι απόγονοι ενός Αθηναίου πολίτη να εξακολουθούσαν να τιμούν τη μνήμη του για περισσότερες από δύο γενιές. Ως εκ τούτου, η διατήρηση της μνήμης ενός Αθηναίου δεν μπορεί να ήταν η κύρια αιτία που θα τον ωθούσε στην τέλεση μιας υιοθεσίας. Σύμφωνα με τα ανωτέρω δεδομένα φαίνεται εύλογο ο συγκεκριμένος λόγος να μην αποτελούσε τη βασικότερη αιτία μιας πράξης υιοθεσίας από κάποιον Αθηναίο. Ασφαλώς όμως, ανήκε στο ευρύτερο πλαίσιο των λόγων που ωθούσαν σε τέτοιες πράξεις υιοθεσίας.

β. Οικονομικά κίνητρα

Εξίσου σημαντικοί προς τους θρησκευτικούς λόγους, ήταν και οι οικονομικοί λόγοι, σε ό,τι αφορά την αποφυγή ερήμωσης των αθηναϊκών οίκων. Ο Παν. Δημάκης υποστηρίζει ότι η ερήμωση ενός οίκου πέραν των επιπτώσεων στον ίδιο τον οίκο, προκαλούσε δυσλειτουργία και στα οικονομικά της ίδιας της πόλης, καθώς η πόλη εξασφάλιζε τα έσοδα και τη δύναμή της από τη φορολόγηση των αθηναϊκών αυτών οίκων²⁶. Η μη συνέχιση ενός εύπορου αθηναϊκού οίκου ή η διάσπαση μιας κληρονομικής περιουσίας σε πολλά πρόσωπα, εφόσον ο αποθανών εξέλιπε χωρίς κληρονόμους, δε βοηθούσε προς την κατεύθυνση αυτή, δηλαδή στην ομαλή λειτουργία των οικονομικών της πόλης.

Η φορολογική απόδοση επιτυγχανόταν καλύτερα όταν οι περιουσίες ανήκαν σε ένα μόνο πρόσωπο και όχι όταν γινόταν κατάτμησή τους σε περισσότερα του ενός άτομα. Εάν δε ένας οίκος εξαφανιζόταν διότι δεν υπήρχε κατιών, γνήσιος ή θετός, τότε η πόλη θα ήταν πολλαπλά ζημιωμένη. Αυτό διότι τα όποια περιουσιακά στοιχεία του θανόντος θα μοιράζονταν στους λοιπούς συγγενείς, γεγονός που θα έπληττε εκ νέου την πόλη, αφού κανείς εξ αυτών δε θα μπορούσε να λάβει τόσο μεγάλη νόμιμη μοίρα, ώστε να μπορέσει να καλύψει τις υποχρεώσεις προς την πόλη του. Ανάμεσα σε αυτές τις υποχρεώσεις ήταν και οι λεγόμενες «λειτουργίες».

Με τον όρο «λειτουργίες» εννοούνται κάποιες ειδικές υπηρεσίες που

²⁶ Βλ. Π. Δημάκης, Αττικό δίκαιο, 1986, σελ. 163-165.

πρόσφεραν οι πλούσιοι Αθηναίοι στη διοργάνωση των θεατρικών παραστάσεων, των λαμπαδηδρομιών και των άλλων εορτών που τελούνταν στην Αθήνα. Μία από τις βασικότερες «λειτουργίες» ήταν οι τριηραρχίες και πιθανότατα και η πλέον δαπανηρή κι αυτό διότι οι εύποροι Αθημαίοι είχαν καθήκον να ενισχύσουν οικονομικά τον εξοπλισμό μιας πολεμικής τριήρους. Μάλιστα τα έξοδα αυτά ήταν ιδιαίτερα υψηλά για την εποχή, καθ'ότι η συντήρηση ενός πλοίου άγγιζε το ποσό των 5.000 αττικών δραχμών ετησίως. Εάν λοιπόν ένας εύρωστος οικονομικά οίκος, ο οποίος πληρούσε τις προϋποθέσεις ανάληψης λειτουργιών, διαιρείτο σε μικρότερους λόγω ατεκνίας του αρχηγού του οίκου, ήταν πολύ πιθανόν να μην πληρούσε τα οικονομικά κριτήρια για να του ανατεθεί μια τέτοια λειτουργία. Συνεπώς, η πόλη θα ήταν ζημιωμένη.

Με άλλα λόγια, η αθηναϊκή πολιτεία νοιαζόταν να εξασφαλίζει τα έσοδά της, τα οποία προέρχονταν από την έκτακτη φορολόγηση των αθηναϊκών *οίκων* μέσω της *είσφορας* προκειμένου να διατηρεί τη δύναμή της. Εάν αφανίζονταν οι *οἶκοι* λόγω του γεγονότος πως ο αρχηγός του *οἴκου* δεν κατάφερε να αποκτήσει κάποιον συνεχιστή, είτε δηλαδή τον γνήσιο κατιόντα είτε τον *ποιητό* γιο, τότε η πολιτεία θα ήταν οικονομικώς ζημιωμένη. Πλην όμως της έκτακτης φορολόγησης²⁷, το θέμα της τέλεσης των *λειτουργιών* υπήρξε μείζον για την αθηναϊκή πόλη, προκειμένου να καλύψει τις δημόσιες δαπάνες²⁸. Εάν δηλαδή οι πλούσιοι Αθηναίοι οι οποίοι εκπροσωπούσαν αντίστοιχα πλούσιους *οἴκους* ήταν άτεκνοι και δεν μεριμνούσαν για την υιοθεσία τέκνου (*ποίησιν*) ούτως ώστε ο εύρωστος οικονομικά *οἶκος* να διατηρηθεί σε ισχύ, η περιουσία του άτεκνου κληρονομούμενου θα διαιρείτο σε πολλαπλές κληρονομικές μερίδες και ήταν πολύ πιθανόν οι κληρονόμοι να μην πληρούσαν τα οικονομικά κριτήρια εκείνα που θα επέτρεπαν στην αθηναϊκή πόλη να τους αναθέσει την τέλεση κάποιας *λειτουργίας*²⁹.

Οι ανωτέρω δύο λόγοι (φορολόγηση και λειτουργίες) αποτελούσαν

²⁷ Γ.Μιχαηλίδης –Νουάρος, 1939, σελ.10.

²⁸ Α. Ανδρεάδης, Ιστορία της ελληνικής δημοσίας οικονομίας: Από των ομηρικών μέχρι των ελληνομακεδονικών χρόνων, Τόμος Α', Αθήνα 1992, σελ. 162 επ.

²⁹ R. Garner, 1987, σελ. 48-49.

πράγματι μία επιπρόσθετη αιτία για την οποία ο άτεκνος Αθηναίος θα έπρεπε να φροντίσει να υιοθετήσει έναν κατιόντα. Βέβαια είναι δύσκολο να πιστέψει κανείς ότι ένας άτεκνος Αθηναίος είχε ως κυρίαρχο μέλημά του την απώλεια των φόρων ή την έλλειψη δυνατότητας τέλεσης των λειτουργιών από μέρους της αθηναϊκής πόλης τη στιγμή που βίωνε άμεσα την έλλειψη ενός κατιόντα. Με άλλα λόγια, όσο και αν προτάσσεται ο ιδιαίτερα στενός σύνδεσμος μεταξύ πόλεως και πολίτη, είναι ήσσονος σημασίας το κατά πόσο ο άτεκνος Αθηναίος θα ήταν πρωτίστως θλιμμένος για την έμμεση ζημία οικονομικής φύσεως που θα προέκυπτε στην πόλη. Στον αντίποδα, μείζον θέμα για τον Αθηναίο και ταυτόχρονα πηγή θλίψης, θα πρέπει να αποτελούσε η ατεκνία και η ταυτόχρονη αδυναμία εύρεσης ενός *ποιητού* γιου.

Στους λόγους του Ισαίου, την κυριότερη πηγή μας, όπως προαναφέρθηκε, δεν βλέπουμε πουθενά να μνημονεύεται κάποιο στοιχείο που να αποδεικνύει πως ο σκοπός του άτεκνου Αθηναίου ήταν να υιοθετήσει έναν κατιόντα ούτως ώστε να βρίσκεται πάντοτε σε θέση η πολιτεία να τελεί τις λειτουργίες. Αντίθετα, το στοιχείο το οποίο προβάλλεται συχνά είναι η παρηγοριά την οποία θα παρείχε ο *ποιητός* γιος στο θετό του πατέρα.

γ. Ψυχολογικά κίνητρα

Άλλοι λόγοι για τους οποίους ένας άτεκνος Αθηναίος προέβαινε σε υιοθεσία ήταν οι ψυχολογικές και πρακτικές ανάγκες του. Η μοναξιά που βίωνε ένας άτεκνος, και ιδίως αν ήταν γέρων, καθιστούσε επιτακτική την ανάγκη ύπαρξης ενός προσώπου που να τον φροντίζει, να τον περιποιείται και να του προσφέρει παρηγοριά. Προφανώς δε ο κυριότερος λόγος για τον οποίο οι Αθηναίοι προέβαιναν σε μια υιοθεσία ήταν αυτός ο τελευταίος.

Εκτός όμως, από το θρησκευτικό υπόβαθρο, άλλη μία αιτία η οποία οδηγούσε έναν άτεκνο Αθηναίο να προβεί σε υιοθεσία ήταν εκείνη που περιγράφεται στο λόγο *Περί του Μενεκλέους κλήρου*³⁰. Στο συγκεκριμένο

³⁰ Ισαίος 2.12: καὶ εἶπεν ὅτι δέοιτο ἢ τε ἡλικία καὶ ἡ παροῦσα ἐρημία ἐκείνου τοῦ θεραπεύσοντος αὐτὸν καὶ ἐπιδημήσοντος.

λόγο αναφέρεται πως το πεπερασμένο της ηλικίας (του Μενεκλέους εν προκειμένω), σε συνδυασμό με τη μοναξιά την οποία βίωνε ο άτεκνος κληρονομούμενος καθιστούσαν επιτακτική την ανάγκη εύρεσης ενός προσώπου που θα τον περιποιούνταν³¹ και θα παρέμενε κοντά του, παρέχοντάς του τα τελευταία χρόνια της ζωής του κάποια παρηγοριά³². Υπήρξε εξαιρετικά δύσκολη η κατάσταση για τον τελευταίο να βιώνει το γήρας παράλληλα με την ερημία του οίκου του, αλλά και την προσωπική έλλειψη ενός προσώπου που να του συμπαραστέκεται και ο ίδιος να το φροντίζει ως γνήσιο τέκνο του. Ως εκ τούτου, ένας δεύτερος λόγος που εξηγούσε το γεγονός ότι ένα πρόσωπο - που ανήκε στην παραπάνω κατηγορία - προέβαινε στην υιοθεσία ενός τέκνου ήταν αναμφισβήτητα οι ψυχολογικές, αλλά και πρακτικές ανάγκες του άτεκνου Αθηναίου, οι οποίες απέρρεαν από το γήρας και τη μοναξιά που ένιωθε.

Ο Ισαίος συχνά προβάλλει στους λόγους του τη δυσάρεστη θέση στην οποία βρισκόταν ένας Αθηναίος που δεν είχε αποκτήσει φυσικούς κατιόντες. Ο μόνος τρόπος να αναπληρωθεί η έλλειψη φυσικών παιδιών ήταν η υιοθεσία για την οποία χρησιμοποιείτο ο όρος *‘ποίησις’* και *‘θέσις’* (*ποιήσθαι, ποιηθήναι* και *εισποιήσθαι, εισποιηθήναι*). Μερικές φορές χρησιμοποιείτο και ο όρος *υιώσαι*). Ο υιοθετούμενος καλούνταν *‘ποιητός’* και ο υιοθετών πατέρας *‘ποιητός πατήρ’* ή *‘θέσει πατήρ’*. Για την εκ μέρους του φυσικού πατέρα παράδοση του παιδιού για υιοθεσία χρησιμοποιούσαν το ρήμα *‘εκποιείσθαι’* και το ίδιο το τέκνο ονομαζόταν *‘εκποίητος’*³³.

2. Προϋποθέσεις υιοθεσίας

Στην κλασική Αθήνα η υιοθεσία ήταν μια σύμβαση στην οποία

³¹ Ισαίος 2.10: ἐσκόπει ὁ Μενεκλῆς ὅπως μὴ ἔσοιτο ἄπαις, ἀλλ’ ἔσοιτο αὐτῷ ὅς τις ζῶντά γηροτροφῆσαι καὶ τελευτήσαντα θάψοι αὐτὸν καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον τὰ νομιζόμενα αὐτῷ ποιήσοι.

³² L. Rubinstein, 1993, σελ.66.

³³ Για την υιοθεσία στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο βλ. Π. Δημάκη, Αττικό Δίκαιο Ι, 1986, 161-189, Τρωϊάνος – Ι. Βελισσαροπούλου-Καράκωστα, Ιστορία Δικαίου, 2002, 75 και 105, Rubinstein L., Adoption in IV. Century Athens, 1993, A.R.W. Harrison, The Law of Athens, I, 1968, 82-96. Βλ. και Κουμάντος, Παραδόσεις Οικογενειακού Δικαίου, 1989, 250-252.

συμβαλλόμενοι ήταν ο υιοθετών, ο υιοθετούμενος καθώς και ο φυσικός του πατέρας στην περίπτωση που ο υιοθετούμενος ήταν ανήλικος.

Οι προϋποθέσεις που έπρεπε να υπάρχουν στο πρόσωπο του υιοθετούντος ήταν:

α. Να είναι Αθηναίος πολίτης

β. Να είναι ενήλικος, δηλαδή να έχει συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας του. Επειδή η υιοθεσία γινόταν αρχικά μέσω διαθήκης και επειδή δικαίωμα προς σύνταξη διαθήκης είχε μόνο ο ενήλικος Αθηναίος είναι σαφές ότι και το δικαίωμα προς υιοθεσία ανήκε μόνο στους ενήλικους. Άλλωστε, θα στερείτο λογικής η περίπτωση της τέλεσης υιοθεσίας από τη μεριά ενός ανήλικου προσώπου, καθώς το άτομο αυτό δε θα είχε προλάβει χρονικά να αποκλείσει το ενδεχόμενο της γέννησης ενός φυσικού τέκνου.

γ. Να έχει πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα, να μην έχει καταδικαστεί σε ατιμία (αιτία αποστέρησης κάθε είδους δικαιώματος) και να μην πάσχει από κάποια διανοητική ασθένεια, δηλαδή να μην ωθείται στην πράξη της υιοθεσίας κάτω από την επήρεια π.χ. φαρμάκων κ.λπ.

δ. Να μην έχει άρρενα γνήσιο κατιόντα.

Οι νόμιμες προϋποθέσεις που έπρεπε να υπάρχουν στο πρόσωπο του υιοθετουμένου ήταν οι εξής:

α. Να είναι αστός, δηλαδή γνήσιο τέκνο Αθηναίου πολίτη και αθίδας. Μάλιστα, η περίπτωση αυτή έπρεπε να πιστοποιηθεί με όρκο από το θετό πατέρα κατά την εισαγωγή του ποιητού τέκνου στο σώμα των γεννήτων και φρατόρων. (Ισαίος, *Περί του Απολλοδώρου Κλήρου*).

β. Να μην είναι ο μόνος γιος της οικογένειας του φυσικού πατέρα για να μην κινδυνεύει η συνέχιση του οίκου του τελευταίου. Στο σημείο αυτό πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο ζήτημα της συναίνεσης του φυσικού πατέρα του προς εισποίηση τέκνου. Από το λόγο του Ισαίου *Περί του Μενεκλέους κλήρου* μαθαίνουμε ότι ο Μενεκλής υιοθέτησε εν ζωή τον αδελφό της πρώην συζύγου του και στη συνέχεια αναρωτιέται ο υιοθετηθείς εάν ο γιος του αδελφού του (δηλαδή ο ανιψιός του Μενεκλέους) θα ήταν ιδανικότερο πρόσωπο προς

υιοθεσία για το Μενεκλή³⁴. Όμως, σπεύδει να διευκρινίσει πως ο πατέρας του δε θα συναινούσε στην υιοθεσία. Επομένως, το μειονέκτημα σε αυτό το χωρίο είναι η άγνοιά μας σχετικά με την ηλικία του τέκνου (ανήλικο ή ενήλικο), αλλά από την άλλη, είναι σαφής η παρουσία του πατέρα στην όλη διαδικασία.

Περαιτέρω, στο λόγο *Περί του Απολλοδώρου κλήρου*³⁵ παρατηρείται ότι ζητείται η συναίνεση της φυσικής μητέρας (ο πατέρας είχε ήδη αποβιώσει) του προς ποίηση τέκνου προκειμένου να τελεστεί η υιοθεσία. Για το λόγο αυτό ο υιοθετών προσήλθε στη μητέρα του μέλλοντος προς υιοθεσία τέκνου και ζήτησε τη συναίνεσή της προκειμένου να πραγματοποιηθεί η υιοθεσία³⁶. Το προς υιοθεσία τέκνο δεν ήταν ανήλικο, αλλά ενήλικο, στοιχείο το οποίο συνάγεται από το γεγονός πως μετά την τέλεση της υιοθεσίας το θετό τέκνο ανέλαβε τη διαχείριση των κτημάτων³⁷. Παρόλα αυτά, από ένα χωρίο δεν είμαστε σε θέση να συνάγουμε ασφαλές συμπέρασμα σχετικά με το υποχρεωτικό της συναινέσεως του πατέρα ενός ενήλικου τέκνου που δινόταν προς υιοθεσία, εντούτοις δεν παύει να αποτελεί μια εύλογη ένδειξη. Το σίγουρο πάντως είναι πως σε περίπτωση υιοθεσίας ενηλίκων τα ίδια τα προς υιοθεσία τέκνα έδιναν την συναίνεσή τους, ως άτομα με πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα (ανεξάρτητα από το εάν γινόταν δεκτή η τοποθέτησή τους).

Το εν λόγω στοιχείο αποδεικνύεται μέσα από το ακόλουθο χωρίο του λόγου του Ισαίου *Περί του Μενεκλέους κλήρου*³⁸, όπου, εν προκειμένω, δηλώνεται η παραχώρηση της συγκατάθεσης του ενήλικου προσώπου το οποίο δινόταν προς υιοθεσία.

Αναφορικά με την περίπτωση των ανηλίκων προς υιοθεσία τέκνων, τα

³⁴ Ισαίος 2.21: ἡδέως δ' ἂν μοι δοκῶ τούτου πυθέσθαι τοῦ φάσκοντος εὔ φρονεῖν, τίνα ποιήσασθαι ἐχρῆν [ἀπὸ] τῶν συγγενῶν; πότερά τὸν υἱὸν τὸν τούτου; ἀλλ' οὐκ ἂν αὐτῷ ἔδωκεν, ἅπαιδα αὐτὸν καθιστάς.

³⁵ Ισαίος 7. 14: ἀλλ' ἐλθὼν ὡς τὴν ἐμὴν μητέρα ἑαυτοῦ δὲ ἀδελφὴν, ἣν περὶ πλείστου πάντων ἐποιεῖτο, λαβεῖν ἡξίωσέ με υἱὸν καὶ ἦτησε καὶ ἔτυχεν.

³⁶ A.R.W. Harrison, 1968, σελ. 88.

³⁷ Ισαίος 7.15: οὕτω δ' ἐπέισθη ταῦτα ποιῆσαι διὰ ταχέων, ὥστ' εὐθέως με λαβὼν ὥχετ' ἔχων πρὸς αὐτὸν καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ διοικεῖν παρέδωκεν.

³⁸ Ισαίος 2.42: τότε μὲν ἔδωκα ἑμαυτὸν υἱὸν αὐτῷ ποιήσασθαι.

πράγματα ήταν πιο σαφή³⁹. Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο οι υιοθεσίες οι οποίες τελούνταν εν ζωή είχαν τον χαρακτήρα διμερών συμβάσεων, (οι οποίες συνάπτονταν μεταξύ ισοδύναμων μερών) μπορούμε να αντιληφθούμε το γεγονός ότι χρειαζόταν η συμφωνία των φυσικών γονέων του ανηλίκου προς υιοθεσία τέκνου.

Πέρα από τις νόμιμες προϋποθέσεις ο κανόνας για τους αρχαίους Αθηναίους ήταν να υιοθετούν άρρενες ως επί το πλείστον επειδή ο ποιητός γιος θα αποτελούσε το συνεχιστή του οίκου τους. Ένα παράδειγμα αντλείται από το λόγο του Ισαίου *Περί του Αστυφίλου κλήρου*⁴⁰, όπου συναντάται περίπτωση ποιήσεως άρρενος. Εν προκειμένω παρουσιάζεται η υιοθεσία του γιου του Κλέωνος από μέρους του Αστυφίλου.

Άλλο παράδειγμα, το οποίο απορρέει πάλι από το λόγο του Ισαίου *Περί του Πύρρου κλήρου*⁴¹ είναι αυτό του Πύρρου. Ο Πύρρος λόγω της ατεκνίας του υιοθέτησε τον Ένδιο μέσω διαθήκης. Βέβαια, αυτό δε σημαίνει πως συνέτρεχε περιορισμός από το νόμο για μία τέτοια υιοθεσία. Δηλαδή, ήταν δυνατόν ένας άτεκνος Αθηναίος να υιοθετεί και κορίτσι. Χαρακτηριστικά στο λόγο του Ισαίου *Περί του Αγνίου κλήρου*⁴², μνημονεύεται η περίπτωση της υιοθεσίας από τον Αγνία μιας θυγατέρας (ειδικότερα της ανιψιάς αυτού). Άλλο ένα παράδειγμα από τον ίδιο λόγο⁴³ είναι και αυτό όπου ο Θεοφών προέβη σε θυγατροποιία μιας από τις θυγατέρες του Στρατοκλή. Συνεπώς, οι κληρονομικοί λόγοι του Ισαίου μαρτυρούν και τις δύο δυνατότητες, δηλαδή τόσο τῆς ποιήσεως αγοριών όσο και τῆς ποιήσεως κοριτσιών. Όμως, η συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων που απαντώνται στους λόγους

³⁹ A.R.W. Harrison, 1968, σελ. 88.

⁴⁰ Ισαίος 9.12: ἔτι δ', ὧ ἄνδρες, εἰ μὲν ὁ Ἀστυφίλος μηδὲνα ἐβούλετο εἰδέναι ὅτι τὸν Κλέωνος υἱὸν ἐποιεῖτο μηδ' ὅτι διαθήκας καταλίποι.

⁴¹ Ισαίος 9.12: ἔτι δ', ὧ ἄνδρες, εἰ μὲν ὁ Ἀστυφίλος μηδὲνα ἐβούλετο εἰδέναι ὅτι τὸν Κλέωνος υἱὸν ἐποιεῖτο μηδ' ὅτι διαθήκας καταλίποι.

⁴² Ισαίος 11.8: ἀλλ' ἐποίησατο θυγατέρα αὐτοῦ ἀδελφιδῆν.

⁴³ Ισαίος 11.41: Θεοφῶν γὰρ ὁ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ ἀδελφὸς ἀποθνήσκων ἐποίησατο τῶν θυγατέρων αὐτοῦ μίαν, καὶ τὰ ὄνθ' αὐτοῦ ἔδωκεν.

του Ισαίου είναι ποιήσεις αρρένων μιας και ή ποιήσεις ενός κοριτσιού θα έπρεπε να συνοδεύεται από την ακλόνητη πεποίθηση του υιοθετούντος πατέρα πως η υιοθετηθείσα κόρη θα γεννούσε αργότερα γιο ο οποίος πιθανόν να δινόταν με «μετά θάνατον» υιοθεσία στο δικό του οἶκο⁴⁴ (χωρίς βέβαια το τελευταίο να αποτελεί και νομική υποχρέωση). Πιθανόν να επιθυμούσε ο θετός πατέρας να εκφράσει αυτή τη βούλησή του και σε κάποια διαθήκη.

Από τα ανωτέρω συνάγεται το συμπέρασμα ότι γενικώς στους Αθηναίους υπήρχε η προτίμηση της υιοθεσίας αρρένων, καθώς η ίδια διαδικασία για τα κορίτσια ήταν δυσκολότερη και ταυτόχρονα χρονικά επαχθής. Για το λόγο αυτό, το 91,6% τῶν ποιήσεων στους κληρονομικούς λόγους του Ισαίου ήταν υιοθεσίες αρρένων και μόλις το 8,4% ήταν θυγατροποιήσεις⁴⁵.

Παράλληλα, (χωρίς αυτό να αποτελεί δέσμευση), ο υιοθετών έψαχνε να βρει ένα πρόσωπο προς υιοθεσία, το οποίο προερχόταν από το στενότερο ή ευρύτερο συγγενικό του περιβάλλον ή ακόμη και από το φιλικό. Με άλλα λόγια έψαχνε να βρει το πρόσωπο στο οποίο ένιωθε ευγνωμοσύνη και ήθελε τρόπον τινά να του ανταποδώσει όσα ένιωθε.

Σε ένα χωρίο από το λόγο του Ισαίου *Περί του Απολλοδώρου κλήρου*⁴⁶, το οποίο ανέφερε τα χαρακτηριστικά εκείνα γνωρίσματα, τα οποία έψαχνε να βρει ο υιοθετών στο πρόσωπο του υιοθετούμενου, διαβάζουμε πως τα προσόντα τα οποία έπρεπε να πληροί ο υποψήφιος υιοθετούμενος και φρόντιζε να τα βρεί ο υιοθετών ήταν: α) η συγγένεια⁴⁷ (αφού πρώτα ο τελευταίος στρεφόταν στο οικογενειακό περιβάλλον του κοιτάζοντας τη δυνατότητα υιοθεσίας ενός εξ αδιαθέτου προσώπου) β) η φιλία (το παρόν

⁴⁴ L. Rubinstein, 1993 σελ.89.

⁴⁵ Ειδικότερα από τις 23 αναφερόμενες υιοθεσίες οι 21 αφορούσαν σε υιοθεσία αγοριού, ενώ μόλις οι δύο αφορούσαν σε υιοθεσία κοριτσιού.

⁴⁶ Ισαίος 7.36: καίτοι εἰ καὶ συγγενὴς καὶ φίλος καὶ εὐεργέτης καὶ φιλότιμος καὶ δεδοκιμασμένος ὑπῆρχον τοιοῦτος εἶναι, τις ἂν ἀμφισβητήσῃε μὴ οὐκ ἀνδρὸς εὖ φρονοῦντος εἶναι ταύτην τὴν ποιήσιν;

⁴⁷ L. Gernet, 1955, σελ.129.

κριτήριο ίσχυε κυρίως στην περίπτωση που οι σχέσεις του υιοθετούντος με τους εξ αδιαθέτου συγγενείς του είχαν διαρραγεί. Γι' αυτό και ο άτεκνος Αθηναίος έψαχνε να εξασφαλίσει ως ποιητό τέκνο ένα πρόσωπο προερχόμενο από το φιλικό του περιβάλλον) γ) η ευεργεσία (που τυχόν είχε δεχθεί ο υιοθετών εκ μέρους της οικογένειας του υιοθετούμενου) δ) η φιλοτιμία (το εν λόγω χαρακτηριστικό θα έπρεπε να τιμούσε το θετό τέκνο γεγονός που θα ενίσχυε την ηθική ποιότητα του χαρακτήρα του) και ε) η δοκιμασία του προς υιοθεσία προσώπου σε όλα τα παραπάνω και η κατ' επέκταση έμπρακτη απόδειξη ότι πληρούσε τα ανωτέρω χαρακτηριστικά. Βέβαια, πρέπει να υπογραμμιστεί πως σε κάθε περίπτωση εν ζωή υιοθεσίας, δεν ήταν δυνατόν το πρόσωπο του υιοθετούμενου να συγκέντρωνε όλες τις παραπάνω ιδιότητες, όμως ένας ικανοποιητικός αριθμός από τα χαρακτηριστικά αυτά καθιστούσε τον υιοθετούμενο ιδιαίτερα δελεαστική επιλογή για το θετό πατέρα.

Αξίζει, πάντως, να υπογραμμισθεί ότι στους κληρονομικούς λόγους του Ισαίου από τις είκοσι τρεις υιοθεσίες μόνον στις δεκατρείς οι άτεκνοι Αθηναίοι επέλεξαν πρόσωπο από τον κύκλο των εξ αδιαθέτου συγγενών. Αυτό μπορεί να συνέβαινε: i) είτε γιατί είχαν προστριβές με άλλα μέλη της οικογένειάς τους και τα επιθυμητά προς υιοθεσία τέκνα να ήταν παιδιά αυτών ii) είτε γιατί είχαν θετική προδιάθεση προς άλλα «ξένα» προς την οικογένεια άτομα και iii) είτε γιατί μπορεί να είχαν ηθική ή κοινωνική υποχρέωση προς άτομα εκτός του κύκλου των εξ αδιαθέτου συγγενών. Συνεπώς, ναι μεν μπορεί να προβάλλεται ως καλύτερη λύση αυτή της επιλογής του συγγενικού προσώπου του άτεκνου κληρονομούμενου προκειμένου να δοθεί προς υιοθεσία στον τελευταίο ούτως ώστε ο οίκος του να μην ερημωθεί, όμως κάτι τέτοιο δεν το ασπάζονταν όλοι οι Αθηναίοι. Η εν λόγω στάση είναι και ένα ακόμη τεκμήριο του γεγονότος πως οι διαπροσωπικές σχέσεις ορισμένων Αθηναίων δε χαρακτηρίζονταν πάντοτε ιδανικές εξ ου και δεν υπήρχε μέριμνα συνέχισης του *οίκου* εκ των έσω.

Ένα ζήτημα το οποίο γεννάται είναι το κατά πόσο ήταν νόμιμο ένας άτεκνος Αθηναίος να προβεί σε υιοθεσία ενός προσώπου που ήταν μοναχοπαίδι – μοναχογιός (ως επί το πλείστον). Στο συγκεκριμένο θέμα, η

απάντηση προκύπτει από το λόγο *Περί του Μενεκλέους κλήρου*⁴⁸, όπου διαπιστώνεται πως ένας πατέρας δεν έδινε εύκολα το μοναδικό γιο του και συνεχιστή του οίκου του για υιοθεσία σε κάποιον άλλον οίκο. Φαίνεται πως δεν υπήρχε κάποιος νόμος, ο οποίος απαγόρευε την υιοθεσία τέκνου που δεν είχε αδελφούς αλλά το *εὖ φρονεῖν* επέτασσε να μην προβεί σε ανάλογη πράξη. Ήταν περισσότερο ηθική και ψυχολογική αυτή η ανάγκη.

Αν μάλιστα αναλογιστούμε τη δυσκολία που θα ανέκυπτε με την πάροδο των ετών και δη στα γηρατειά, τη μοναξιά που θα βίωνε από την έλλειψη του μονακριβου τέκνου του και την ταυτόχρονη παρουσία του τέκνου ως μέλους άλλης οικογένειας, το δίλημμα για παραχώρηση τέκνου προς εισποίηση πολλαπλασιάζεται. Πάντως, υπήρξαν και περιπτώσεις που ο φυσικός πατέρας ήταν φιλοχρήματος και τα πράγματα άλλαζαν άρδην, γιατί εκεί ήταν πιθανόν να παραχωρούσε το γιο του προς υιοθεσία ακόμη και αν κινδύνευε ο δικός του οίκος με ερήμωση. Αυτό το στοιχείο αντλείται από τον ίδιο λόγο του Ισαίου: «...οὐχ οὕτως οὗτος ἐστὶν φιλοχρήματος...». Βλέπουμε λοιπόν πως η αγάπη για τα χρήματα εύκολα ανέτρεπε κάθε δισταγμό αναφορικά με την ερήμωση του οίκου.

γ. Μια ακόμη προϋπόθεση που έπρεπε να υπάρχει στο πρόσωπο του υιοθετουμένου ήταν να μην έχει καταδικαστεί σε *ατιμία* ο ίδιος ή ο πατέρας του. Αιτία της ποινής της *ατιμίας* ήταν τις περισσότερες φορές η οφειλή χρημάτων στο δημόσιο ταμείο. Προκειμένου λοιπόν να μην χαρακτηριστεί και ο γιος ως *άτιμος* καθώς αυτή η παράβαση ήταν κληρονομική⁴⁹, πολλοί πατέρες προχωρούσαν στην εύρεση ενός *επιτίμου* (προσώπου δηλαδή που δεν είχε στερηθεί τα πολιτικά του δικαιώματα) που θα υιοθετούσε το γιο τους

⁴⁸ Ισαίος 2.21: τίνα ποιήσασθαι ἐχρῆν [ἀπὸ] τῶν συγγενῶν; πότερα τὸν υἱὸν τὸν τούτου; ἀλλ' οὐκ ἂν αὐτῷ ἔδωκεν, ἄπαιδα αὐτὸν καθιστάς.

⁴⁹ Δημοσθένης 24.201: καίτοι ὅστις μέλλων κληρονομήσειν τῆς ἀτιμίας, ἂν ἐκεῖνός τι πάθῃ. Δημοσθένης 43.58: τοὺς δὲ μὴ ἀποδιδόντας τὰς μισθώσεις τῶν τεμενῶν τῶν τῆς θεοῦ καὶ τῶν ἄλλων θεῶν καὶ τῶν ἐπωνύμων ἀτίμους εἶναι καὶ αὐτοὺς καὶ γένος καὶ κληρονόμους τοὺς τούτων, ἕως ἂν ἀποδῶσιν.

(όπως προκύπτει από το λόγο του Ισαίου *Περί του Αριστάρχου κλήρου*⁵⁰) προκειμένου να μην υποστεί όλες τις συνέπειες από το βάρος της *ατιμίας*⁵¹. Αυτό, βέβαια, μας φανερώνει πολλά σχετικά με τη νομοθεσία της Αθήνας, η οποία όχι μόνο τιμωρούσε τους άμεσους παραβάτες, αλλά και τους συγγενείς αυτών.

3. Μορφές υιοθεσίας

Ο Ισαίος, που όπως αναφέραμε, υπογραμμίζει πολύ συχνά τη δυσαρέσκεια που βιώνει ο άτεκνος Αθηναίος όταν διαπιστώνει πως στην πορεία της ζωής του δεν απέκτησε φυσικούς κατιόντες⁵². Ως εκ τούτου, η ανυπαρξία γνήσιων κατιόντων χρειαζόταν να αναπληρωθεί με έναν τεχνητό τρόπο, που δεν ήταν άλλος από την υιοθεσία που θα του εξασφάλιζε έναν *ποιητό* γιο και κατ' επέκταση τον επιθυμητό συνεχιστή του οίκου του ώστε να μη διασπασθεί η περιουσία του και περιέλθει σε άτομα ανεπιθύμητα⁵³.

Η υιοθεσία στην Αθήνα της κλασικής περιόδου ήταν δυνατή με τρεις τρόπους: α) υιοθεσία εν ζωή, β) υιοθεσία διά διαθήκης και γ) μετά θάνατον υιοθεσία⁵⁴. Στους λόγους του Ισαίου αναφέρονται δώδεκα περιπτώσεις υιοθεσιών εν ζωή, εννέα δια διαθήκης και τρεις μετά θάνατον υιοθεσίες. Είναι σαφές ότι οι Αθηναίοι προτιμούσαν να υιοθετήσουν ένα διάδοχο πριν πεθάνουν. Επιπροσθέτως, παρατηρώντας τους αριθμούς βλέπουμε ότι ο μέσος άτεκνος Αθηναίος επέλεγε το δρόμο της εν ζωή *ποιήσεως* σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τους άλλους δύο δρόμους, γιατί αυτός

⁵⁰ Ισαίος 10.17: "Ἡ ἕτεροι μὲν, ὅταν περὶ χρήματα δυστυχῶσι, τοὺς σφετέρους αὐτῶν παῖδας, εἰς ἑτέρους οἴκους εἰσποιοῦσιν, ἵνα μὴ μετὰσχωσιν τῆς τοῦ πατρὸς ἀτιμίας

⁵¹ Μ. Γιούνη, *Μορφές ποινών στο Αττικό Δίκαιο: Ἀτιμος ἔστω-Ἀτιμος τεθνάτω* (Νηποινεῖ Τεθνάτω): Συμβολή στη μελέτη της ποινῆς ατιμίας και της θέσης εκτός νόμου στο αττικό δίκαιο, Θεσσαλονίκη 1998, σελ.170.

⁵² Ισαίος 2.10: τούτῳ μὲν οὖν ἑώρα ἓνα μόνον ὑὸν ὄντα, ὥστε ἐδόκει αὐτῷ αἰσχρὸν εἶναι ἄπαιδα τοῦτον καθιστάντα ἄρρένων παίδων αὐτῷ κελεύειν δοῦναι τοῦτον εἰσποισσασθαι.

⁵³ Βλ. και Ι. Α Τυπάλδος, "Περί του νόμου του Σόλωνος περί διαθηκών", Αθηνά 1 (1889), σελ. 337-357, ιδ. 343-345.

⁵⁴ A.R.W Harrison, 1968, σελ.83.

εξασφάλιζε περισσότερο το θετό γιο, αφού ανά πάσα στιγμή ήταν δυνατόν να διαπιστωθεί το γνήσιο της βούλησης του κληρονομούμενου με μία ερώτηση απευθυνόμενη προς αυτόν. Ο αριθμός, όμως, των διά διαθήκης υιοθεσιών δεν παύει να είναι αξιόλογος, αφού ο θεμελιωτικός λόγος ύπαρξης της διαθήκης, σύμφωνα με τη νομοθεσία του Σόλωνα, υπήρξε η *ποίησις* μέσω της οποίας επρόκειτο να βρεθεί ένας διάδοχος του *οἴκου*. Παράλληλα, το πρόσωπο αυτό θα αποτελούσε και τον κληρονόμο του θετού πατέρα. Τέλος, η «μετὰ θάνατον» *ποίησις* δημιούργησε πολλές αμφιβολίες γι' αυτό και απαντάται ιδιαίτερα μικρός αριθμός εμφάνισης αυτής της μορφής υιοθεσιών στους κληρονομικούς λόγους του Ισαίου.

α. Η «εν ζωή υιοθεσία»

Πρόκειται για τη συνηθέστερη μορφή υιοθεσίας. Οι Αθηναίοι επεδείκνυαν ιδιαίτερη προτίμηση σε αυτό το είδος υιοθεσίας, καθώς λάμβανε χώρα κατά τη διάρκεια της ζωής του υιοθετούντα. Συγχρόνως όμως υπήρξε και η πιο αρχαία⁵⁵ μορφή υιοθεσίας, όπως συνάγεται από ένα χωρίο του λόγου του Δημοσθένους *Κατά Στεφάνου Β*⁵⁶. Ο ρήτορας αναφέρει πως όσοι δεν είχαν υιοθετηθεί, όταν ο Σόλων έγινε άρχοντας, ώστε να μην μπορούν ούτε να αποποιηθούν την κληρονομία ούτε να ζητήσουν την *ἐπιδικασία* της, είχαν το δικαίωμα να διαθέσουν την περιουσία τους. Συμπεραίνουμε πως ο θεσμός της υιοθεσίας υπήρχε πριν ο Σόλων θεσμοθετήσει το νόμο που επέτρεπε στους Αθηναίους να συντάσσουν διαθήκη και κατ' επέκταση να παραχωρούν τα περιουσιακά τους στοιχεία, όπως εκείνοι επιθυμούν, γιατί σε διαφορετική περίπτωση ο ως άνω νόμος δε θα περιελάμβανε τη φράση : «ὅσοι μὴ ἐπεποίηντο».

Αναφορικά με τη διαδικασία στην πρώτη αυτή μορφή υιοθεσίας πρέπει να παρατηρήσουμε τα εξής. Αρχικά, δημιουργείτο μια σύμβαση ανάμεσα στον

⁵⁵ Π.Σ. Φωτιάδης, "Αττικόν δίκαιον. Ερμηνευτικά και διορθωτικά εις Ισαίον", Αθηνά 33-34 (1921-22), σελ.52-53.

⁵⁶ Δημοσθένης 46.14: Ὅσοι μὴ ἐπεποίηντο, ὥστε μήτε ἀπειπεῖν μήτ' ἐπιδικάσασθαι, ὅτε Σόλων εἰσῆει τὴν ἀρχήν.

υιοθετούντα και στο προς υιοθεσία τέκνο με ανταλλαγή φράσεων ενδεικτικών της δήλωσης βούλησης για την πράξη αυτή. Τη συμφωνία αυτή⁵⁷ που υπήρξε το βασικότερο τμήμα υιοθεσίας για πολλούς μελετητές, ακολουθούσαν θυσίες προς τους φρατρίους θεούς και καταληκτικά, ο υιοθετών έδινε όρκο ότι ο υιοθετούμενος αποτελεί πλέον γνήσιο παιδί Αθηναίου και Αθίδας. Στη συνέχεια, ο λόγος δινόταν στους φράτορες οι οποίοι αποφάσιζαν για το αν θα προέβαιναν σε αναγνώριση του υιοθετουμένου τόσο ως γιου του συμφράτορά τους, όσο και ως νέου μέλους της δικής τους φρατρίας. Εφόσον λοιπόν γινόταν η αναγνώριση, ο υιοθετούμενος μπορούσε πλέον να εγγραφεί στα μητρώα της φρατρίας, στο «φρατρικό γραμματείο».

Όλα τα ανωτέρω, τουλάχιστον για την αθηναϊκή περιφέρεια, γίνονταν κατά την επίσημη γιορτή των Απατουρίων. Η γιορτή αυτή είχε κατά κύριο λόγο κοινωνικοπολιτικό περιεχόμενο και όχι τόσο θρησκευτικό και ήταν γιορτή των πατέρων (όπως προκύπτει και από την ετυμολογία της λέξης). Οργανωνόταν ετησίως με αφορμή την εγγραφή των νέων της Αθήνας κατά την ενηλικίωσή τους στους καταλόγους των πολιτών. Γιορταζόταν κατά το μήνα Πυανεψίωνα (αντίστοιχος Σεπτέμβρης-Οκτώβρης) και διαρκούσε τρεις μέρες. Η πρώτη μέρα ονομαζόταν *δορπία* ή *δόρπεια*. Την ημέρα αυτή, κάθε πολίτης ερχόταν τις απογευματινές ώρες στο Φρατρείο, ή το σπίτι κάποιου πλούσιου μέλους της φρατρίας του και δειπνούσε.

Η δεύτερη μέρα ήταν αφιερωμένη στους θεούς και ονομαζόταν *ανάρρυσις*, διότι την ημέρα αυτή γίνονταν θυσίες προς το *Φράτριο Δία* και την *Αθηνά*, (μερικές φορές και στο *Διόνυσο το Μαιλαναιγίδα*). Οι θυσίες αυτές ήταν δημοφιλείς και όλοι οι πολίτες της Αθήνας συμμετείχαν, φορώντας τα καλύτερα ενδύματά τους και κρατώντας αναμένες λαμπάδες στα χέρια.

Η τρίτη ημέρα ονομαζόταν *κουρεώτις* και ήταν αφιερωμένη στα μικρά αγόρια που είχαν γεννηθεί την χρονιά εκείνη. Θυσίαζαν μια κατσίκα ή ένα πρόβατο για κάθε αγόρι και παρουσίαζαν ενώπιον της φρατρίας το νεογέννητο ή το *ποιητό* τέκνο για να γίνει αποδεκτό από τους φράτορες. Το

⁵⁷ L. BEAUCHET, τ.1,1897, σελ.10, J.H.Lipsius, 1905-1915, σελ. 514, F. Brindesi, 1961, σελ. 45.

θύμα ονομάζονταν *μείον* και ο θύτης *μειαγωγός*.

Τα Απατούρια θεωρούνταν μία από τις σημαντικότερες τελετουργίες - (μετά τα Αμφιδρόμια) - καθώς αποτελούσαν την αποδοχή και πιστοποίηση της γνησιότητας και νομιμοποίησης των αγοριών. Στα Απατούρια υπήρχε αντίστοιχη γιορτή για την αναγνώριση των κοριτσιών (Γαμηλεία) κατά την οποία τους αποδιδόταν ο τίτλος των αστών, αλλά δεν τους αναγνωρίζονταν καμιά δικαιοπρακτική δυνατότητα ούτε και πολιτικό δικαίωμα.

Η εισαγωγή του νέου *ποιητού* τέκνου στη φρατρία⁵⁸ δεν ήταν υποχρεωτικό να πραγματοποιηθεί αποκλειστικά και μόνο στη γιορτή των Απατουριών⁵⁹, αλλά σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης αυτό ήταν δυνατόν να συμβεί κατά τη διάρκεια και άλλων εορτών, όπως βλέπουμε στο λόγο *Περί του Απολλοδώρου κλήρου*⁶⁰. Στην περίπτωση αυτή, ο Απολλόδωρος, καθώς διαισθανόταν το τέλος του, είχε ιδιαίτερα σοβαρούς λόγους (έκτακτη ανάγκη) να βιάζεται να εισαγάγει τον ποιητό γιο του στη φρατρία. Γι' αυτό και προτίμησε να τον παρουσιάσει το μήνα Μάιο κατά τη διάρκεια της γιορτής των Θαργηλίων. Ο κανονισμός που ίσχυε στη φρατρία, όπως προκύπτει από το

⁵⁸ Η φρατρία αποτελούσε μια κοινωνική ομάδα με σκοπό τη συντήρηση των φυσικών σχέσεων οι οποίες υπήρχαν μεταξύ των ανθρώπων που συνδέονταν με τη συγγένεια ή με την εγγύτητα των κατοικιών τους (S.D. Lambert, *The phratries of Attica*, Ann Arbor Mich 1993, σελ.42-43.).Ο Lambert (S.D. Lambert, 1993, σελ.14.) χαρακτήριζε τη φρατρία ως μια «φυσική κοινότητα» λαμβάνοντας υπ' όψιν την ύπαρξη των φυσικών σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων. Οι φρατρίες, συνόδευαν με τελετές τις κυριότερες στιγμές της ζωής του πολίτη από τη γέννηση έως το θάνατό του, είχαν δικά τους ιερά, όπου λάτρευαν τις θεότητες τους και δικαίωμα κατοχής ακίνητης περιουσίας. Τα μέλη της φρατρίας εξέλεγαν αρχηγό (Φρατρίαρχο), ο οποίος συγκαλούσε τις συνελεύσεις και φρόντιζε για τα οικονομικά των ιερών. Κάθε Φθινόπωρο οι γονείς προσέρχονταν με τα νεογέννητα και τους εφήβους ή τα ποιητά τέκνα στην πολυήμερη και σημαντική γιορτή των Απατουριών (Πλάτων, *Τίμαιος* 21b: ἤδη τῶν ἐνενήκοντα ἐτῶν, ἐγὼ δὲ πη μάλιστα δεκέτης· ἡ δὲ Κουρεῶτις ἡμῖν οὔσα ἐτύγχανεν Ἀπατουριῶν. τὸ δὴ τῆς ἐορτῆς σύνηθες ἐκάστοτε καὶ τότε συνέβη τοῖς παισίν.) που γίνονταν προς τιμή του φράτριου Δία και της φράτριας Αθηνάς.

⁵⁹ Πλάτων, *Τίμαιος* 21b: ἤδη τῶν ἐνενήκοντα ἐτῶν, ἐγὼ δὲ πη μάλιστα δεκέτης· ἡ δὲ Κουρεῶτις ἡμῖν οὔσα ἐτύγχανεν Ἀπατουριῶν. τὸ δὴ τῆς ἐορτῆς σύνηθες ἐκάστοτε καὶ τότε συνέβη τοῖς παισίν.

⁶⁰ Ισαίος 7.15-16: Καὶ ἐπειδὴ Θαργήλια ἦν, ἤγαγέ με ἐπὶ τοὺς βωμούς εἰς τοὺς γεννήτας τε καὶ φράτερας.

λόγο, *Περί του Απολλοδώρου κλήρου* ήταν ο ακόλουθος⁶¹: Κατ'αρχάς, ο πατέρας καλούνταν να δηλώσει πως το παιδί που εισαγάγει γεννήθηκε από ατθίδα νόμιμα παντρεμένη, γεγονός που όπως είδαμε ανωτέρω υπήρξε και ουσιώδης προϋπόθεση υιοθεσίας στο πρόσωπο του υιοθετημένου. Ο εν λόγω όρκος δινόταν επάνω στα ιερά σφάγια στο βωμό. Μετά τον παρόντα όρκο ψήφιζαν οι συμφράτορες και αν η ψήφος ήταν θετική, τότε το παιδί εγγραφόταν στα βιβλία της φρατρίας.

Η εν ζωή υιοθεσία αποτελούσε υιοθεσία που δεν επιδεχόταν καμιά αμφισβήτηση από τη μεριά των εξ αδιαθέτου συγγενών του άτεκνου Αθηναίου κληρονομούμενου. Στο λόγο μάλιστα του Ισαίου *Περί του Απολλοδώρου κλήρου*⁶², δηλώνεται πως εφόσον η εν ζωή υιοθεσία γινόταν από άνθρωπο λογικό και σώφρονα και υπό τις ανωτέρω προϋποθέσεις, τότε δεν υπήρχε λόγος να αμφισβητηθεί από κανέναν και κατά συνέπεια τα αποτελέσματά της ενεργοποιούνταν αμέσως. Παράλληλα, στο λόγο του Ισαίου *Περί του Μενεκλέους κλήρου*⁶³ συναντάται ένα ακόμη στοιχείο το οποίο συνεπικουρεί προς αυτήν την κατεύθυνση: τονίζει ο Ισαίος πως ο Μενεκλής προέβη σε υιοθεσία με τον πιο νόμιμο και αξιόπιστο τρόπο που δεν ήταν άλλος από την πράξη της εν ζωή ποιήσεως. Αφήνει, λοιπόν, να εννοηθεί πως η *ποιήσις* με τον ανωτέρω τρόπο υπήρξε εκείνο το είδος υιοθεσίας που δεν άφηνε περιθώρια αμφισβητήσεων.

⁶¹ Ισαίος 7.16-17: ἔστι δ' αὐτοῖς νόμος ὁ αὐτός, ἔάν τέ τινα φύσει γεγονότα εἰσάγη τις ἑάν τε ποιητόν, ἐπιτιθέναι πίστιν κατὰ τῶν ἱερῶν ἢ μὴν ἐξ ἀστῆς εἰσάγειν καὶ γεγονότα ὀρθῶς καὶ τὸν ὑπάρχοντα φύσει καὶ τὸν ποιητόν: ποιήσαντος δὲ τοῦ εἰσάγοντος ταῦτα μὴδὲν ἦπτον διαψηφίζεσθαι καὶ τοὺς ἄλλους, κἂν δόξη, τότε εἰς τὸ κοινὸν γραμματεῖον ἐγγράφειν, πρότερον δὲ μή: τοιαύτας ἀκριβείας ἔχει τὰ δίκαια τὰ παρ' αὐτοῖς.

⁶² Ισαίος 7.1: ὦμιμν μὲν, ὧ ἄνδρες, προσήκειν οὐ τὰς τοιαύτας ἀμφισβητεῖσθαι ποιήσεις, εἴ τις αὐτὸς ζῶν καὶ εὖ φρονῶν ἐποίησας καὶ ἐπὶ τὰ ἱερὰ ἀγαγὼν εἰς τοὺς συγγενεῖς ἀπέδειξε καὶ εἰς τὰ κοινὰ γραμματεῖα ἐνέγραψεν, ἅπανθ' ὅσα προσῆκον αὐτὸς ποιήσας.

⁶³ Ισαίος 2.44-45: Ἀπέφηναν δ' ὑμῖν πρῶτον μὲν ποιηθέντα ἑμαυτὸν ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους ὡς ἂν τις δικαιοτάτα ποιηθεῖη καὶ οὐ λόγῳ οὐδὲ διαθήκῃ τὴν ποιήσιν γεγεννημένην ἀλλὰ ἔργῳ.

β. Η «δια διαθήκης» υιοθεσία

Αυτή η μορφή υιοθεσίας ανάγεται στο Σόλωνα⁶⁴ που θεσμοθέτησε τη δυνατότητα σύνταξης διαθήκης, και διέφερε από την εν ζωή υιοθεσία ως προς το πρώτο μόνο μέρος. Γενικώς, η υιοθεσία διά διαθήκης γινόταν επειδή κάποιος Αθηναίος ένιωθε την ανάγκη να ορίσει έναν κληρονόμο της περιουσίας του και συγχρόνως έναν ποιητό γιο ως συνεχιστή του οίκου του. Παράλληλα, όμως, με τη σύνταξη της διαθήκης φρόντιζε να αποφεύγει τις τυχόν δυσარέσκειες που θα ανέκυπταν από τη μεριά των συγγενών. Άλλωστε, οι εξ αδιαθέτου συγγενείς του άτεκνου κληρονομούμενου μετά το θάνατο του τελευταίου -ελλείψει γνήσιου κατιόντος- μπορούσαν να καρπωθούν τα περιουσιακά του στοιχεία.

Γι' αυτό το λόγο, πολλοί Αθηναίοι συνήθιζαν να καλούν μάρτυρες κατά τη σύνταξη της διαθήκης, οι οποίοι έπαιρναν όρκο πως θα κρατήσουν κρυφούς τους όρους της διαθήκης. Ο ρόλος τους δεν ήταν συστατικός παρά μόνο αποδεικτικός. Ειδικότερα, στο λόγο του Ισαίου *Περί του Αστυφίλου κλήρου*⁶⁵ υπογραμμίζεται πως οι ιδανικότεροι μάρτυρες κατά την κατάρτιση μιας διαθήκης ήταν: α) οι συγγενείς β) οι φράτορες και οι δημότες και γ) πλείστοι άλλοι γνωστοί και φίλοι. Γίνεται σαφές, λοιπόν πως υπάρχει ένα ευρύ φάσμα προσκεκλημένων μαρτύρων, τόσο από το συγγενικό περιβάλλον (γιατί αυτά τα πρόσωπα ήταν περισσότερο πιθανόν να κινήσουν τη διαδικασία προσβολής της διαθήκης π.χ. μεταθανάτια προβλήματα λόγω αλλοιώσεων ή αμφισβήτησης κύρους της διαθήκης), όσο και από τους φράτορες, τους γεννήτες και τους δημότες, οι οποίοι αργότερα (όπως είδαμε ανωτέρω) επρόκειτο να εγγράψουν τον υιοθετηθέντα στους κόλπους τους. Καλούμενοι,

⁶⁴ Δημοσθένης 46.14: Ὅσοι μὴ ἐπεποιήντο, ὥστε μήτε ἀπειπεῖν μήτ' ἐπιδικάσασθαι, ὅτε Σόλων εἰσῆι τὴν ἀρχήν, τὰ ἑαυτοῦ διαθέσθαι εἶναι ὅπως ἂν ἐθέλῃ, ἂν μὴ παῖδες ὥσι γνήσιοι ἄρρενες, ἂν μὴ μανιῶν ἢ γήρων ἢ φαρμάκων ἢ νόσου ἔνεκα, ἢ γυναικὶ πειθόμενος, ὑπὸ τούτων του παρανοῶν, ἢ ὑπ' ἀνάγκης ἢ ὑπὸ δεσμοῦ καταληφθεῖς. A.R.W. Harrison, 1968, σελ.196.

⁶⁵ Ισαῖος 9.8: ἅπαντα δὲ ταῦτα μάλιστ' ἂν εἰδέναι ὅτι γένοιτο, εἰ μὴ ἄνευ τῶν οἰκείων τῶν ἑαυτοῦ τὰς διαθήκας ποιοῖτο, ἀλλὰ πρῶτον μὲν συγγενεῖς παρακαλέσας, ἔπειτα δὲ φράτορας καὶ δημότας, ἔπειτα τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων ὅσους δύναιτο πλείστους: οὕτω γὰρ εἶτε κατὰ γένος εἶτε κατὰ δόσιν ἀμφισβητοῖή τις, ῥαδίως ἂν ἐλέγχοιτο ψευδόμενος.

λοιπόν, ενώπιον αυτής της διαδικασίας αποφεύγονταν ενστάσεις κατά την εγγραφή του νέου μέλους. Ένας, λοιπόν, σώφρων άτεκνος Αθηναίος, που συνέτασσε διαθήκη, η οποία περιελάμβανε μία υιοθεσία, αναμφισβήτητα θα προχωρούσε στα εν λόγω βήματα πρόσκλησης μαρτύρων, προκειμένου να διασφαλίσει την τελευταία του βούληση, χωρίς όμως αυτό να είναι αναγκαίο ως συστατικός τύπος της υιοθεσίας μέσω διαθήκης. Μετά το θάνατο του διαθέτη, ανοιγόταν η διαθήκη, γινόταν ανάγνωση της βούλησης του διαθέτη και ο ποιητός γιος έπρεπε να περάσει στο στάδιο των εγγραφών σε φρατρία, γεννήτες και γραμματείο του δήμου, προκειμένου να ολοκληρωθεί η υιοθεσία.

Παράλληλα, ο γιος κατέφευγε στο δικαστήριο προκειμένου να του παραδοθεί επισήμως με ιδιαίτερη διαδικασία η κληρονομιά. Με αυτόν τον τρόπο μάλιστα ο ίδιος ήταν νομικά απόλυτα κατοχυρωμένος. Μια τέτοια αναφορά γίνεται στο λόγο του Ισαίου «*Περί του Πύρρου κλήρου*».

Αυτό το είδος υιοθεσίας φαίνεται, σύμφωνα με τον Thompson⁶⁶, να προτιμούσαν οι άνδρες νεότερης ηλικίας δίχως τέκνα, οι οποίοι ενόψει της συμμετοχής τους σε κάποια εκστρατεία έσπευδαν να υιοθετήσουν ένα πρόσωπο μέσω διαθήκης.

Οι προϋποθέσεις⁶⁷ που απαιτούνταν για να συνταχθεί μια έγκυρη διαθήκη ήταν οι ακόλουθες: α) Ο διαθέτης-υιοθετών, εφόσον επιθυμούσε να διαθέσει σε ένα πρόσωπο τα περιουσιακά του στοιχεία και να το υιοθετήσει, έπρεπε να μην είχε γνήσιο κατιόντα και να μη στερείται πνευματικής διαύγειας προκειμένου να προβεί σε αυτήν την ενέργεια. β) Θα έπρεπε να μην ήταν υπέργηρος και να μην έκανε χρήση φαρμάκων. Επίσης, θα έπρεπε να μην ήταν ασθενής, να μην είχε επηρεαστεί από κάποια γυναίκα και εξαιτίας όλων αυτών να πεισθεί ώστε να συντάξει μία διαθήκη. γ) Τέλος, δεν ήταν έγκυρη η διαθήκη-υιοθεσία αν ο διαθέτης-υιοθετών λόγω της ασκηθείσης βίας σε βάρος του ή λόγω φυλάκισης αυτού είχε προβεί σε σύνταξη διαθήκης.

⁶⁶ W.E. Thompson, 1981, σελ.16.

⁶⁷ Δημοσθένης 46.14: τὰ ἑαυτοῦ διαθέσθαι εἶναι ὅπως ἂν ἐθέλῃ, ἂν μὴ παῖδες ᾧσι γνήσιοι ἄρρενες, ἂν μὴ μανιῶν ἢ γήρων ἢ φαρμάκων ἢ νόσου ἔνεκα, ἢ γυναικὶ πειθόμενος, ὑπὸ τούτων του παρανοῶν, ἢ ὑπ' ἀνάγκης ἢ ὑπὸ δεσμοῦ καταληφθεὶς.

Το κείμενο της διαθήκης αποτέλεσε το μέσο με το οποίο ήταν εφικτή η υιοθεσία ενός προσώπου και η συνακόλουθη διάθεση των περιουσιακών στοιχείων του διαθέτη-υιοθετούντος προς τον υιοθετούμενο. Στο σημείο αυτό χρήζει ιδιαίτερης μνείας η λαθεμένη άποψη, που παρουσιάζεται στο λόγο του Ισαίου *Περί του Αριστάρχου κλήρου*⁶⁸, και σύμφωνα με την οποία ο μόνος τρόπος τέλεσης της υιοθεσίας υπήρξε η διαθήκη. Είναι σαφές πως το συγκεκριμένο επιχείρημα εξυπηρετούσε τους σκοπούς του Ισαίου στη συγκεκριμένη υπερασπιστική του γραμμή και δεν μπορεί να γίνει δεκτό εν γένει. Η υιοθεσία μέσω διαθήκης αποτελούσε μία από τις τρεις δυνατές μορφές υιοθεσίας και όχι τη μοναδική. Άλλωστε, ο ίδιος ο Ισαίος σε άλλους λόγους του υπεραμύνεται της αξίας των άλλων δύο μορφών της υιοθεσίας και κυρίως της εν ζωή υιοθεσίας. Συνεπώς, στο προαναφερθέν χωρίο θα πρέπει να προσδώσουμε το στοιχείο του λογογραφικού ελιγμού που εξυπηρετούσε τα συμφέροντα της υπερασπιζόμενης πλευράς του Ισαίου.

Η διαθήκη η οποία περιελάμβανε και μία υιοθεσία ήταν συνηθέστερα γραπτή, στοιχείο το οποίο συνάγεται από πληθώρα χωρίων στους λόγους του Ισαίου. Ενδεικτικά, παρατίθεται το ακόλουθο χωρίο από το λόγο του *Περί του Νικοστράτου κλήρου*⁶⁹, στο οποίο μνημονεύεται η διαθήκη ως *γραμματεῖον*, καθώς επίσης χρησιμοποιείται το ρήμα «μεταγραφῆναι» για να δηλώσει την πιθανή κίνηση παραποίησης της βούλησης του διαθέτη από τη μεριά ορισμένων μαρτύρων. Το απαρέμφατο, λοιπόν, «μεταγραφῆναι» προϋπέθετε γραπτό κείμενο διαθήκης. Την εποχή, όμως, των ρητόρων δε φαίνεται να υπήρχε κάποιος περιορισμός σύνταξης της διαθήκης. Εθιμικώς, πάντως, προτιμάτο ο γραπτός τύπος λόγω μεγαλύτερης εξασφάλισης και των δύο συμβαλλόμενων μερών.

Ένα θέμα το οποίο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι οι λόγοι εκείνοι για τους οποίους αντιμετωπιζόταν με μεγάλη επιφύλαξη η υιοθεσία μέσω διαθήκης. Τις απαντήσεις αντλούμε από το λόγο του Ισαίου *Περί του*

⁶⁸ Ισαίος 10.9: κατά διαθήκας αἱ εἰσαγωγαὶ τῶν εἰσποιήτων γίνονται, διδόντων τὰ ἑαυτῶν καὶ ὑεῖς ποιουμένων, ἄλλως δὲ οὐκ ἔξεστιν.

⁶⁹ Ισαίος 4.13: τοῦ δὲ συμβαίνοντός ἐστὶ καὶ γραμματεῖον ἀλλαγῆναι καὶ τάναντία ταῖς τοῦ τεθνεῶτος διαθήκαις μεταγραφῆναι.

Απολλοδώρου κλήρου⁷⁰ όπου τονίζεται πως αυτός που συνέτασσε διαθήκη και τη σφράγιζε, άφηνε κρυφές τις προθέσεις του. Ως εκ τούτου, πολλοί τις θεωρούσαν ως ύποπτες και αμφισβητούσαν τις μέσω διαθηκών γενόμενες υιοθεσίες. Δηλαδή, το γεγονός πως τα πάντα τελούνταν εν κρυπτώ ήταν η κυρίαρχη αιτία που υπήρχαν πλείστες αμφισβητήσεις⁷¹. Ένα επιπρόσθετο στοιχείο που ενίσχυε τις αμφισβητήσεις προς τις γενόμενες υιοθεσίες μέσω διαθηκών ήταν και το γεγονός πως παρουσιάζονταν πολλές πλαστές διαθήκες και κατά συνέπεια άκυρες υιοθεσίες. Εξ ου και όποιος άτεκνος Αθηναίος κληρονομούμενος επιθυμούσε να διασφαλίσει το θετό του τέκνο δε θα επέλεγε αυτόν τον τρόπο, αλλά αντίθετα αυτόν της εν ζωή ποιήσεως, εκτός και αν συνέτρεχαν άλλοι λόγοι οι οποίοι επέβαλαν την επιλογή του παρόντος δρόμου της υιοθεσίας.

γ. Η «μετά θάνατον υιοθεσία»

Η τελευταία αυτή μορφή αποτελεί μεταγενέστερη μορφή υιοθεσίας για την οποία δεν υπάρχει συγκεκριμένος νόμος ή κάποια νομοθετική πρόβλεψη, αλλά υπάρχουν ενδείξεις για την ύπαρξή της στους διασωθέντες δικανικούς λόγους. Οι μετά θάνατον υιοθεσίες τελούνταν κατά το εθιμικό δίκαιο, απαλλαγμένες από κάθε είδους πανηγυρικότητα. (στοιχείο στο οποίο μοιάζει με την εν ζωή υιοθεσία). Ο εξ αδιαθέτου συγγενής του άτεκνου κληρονομούμενου, στον οποίο είχε ήδη γίνει η επαγωγή της κληρονομίας του τελευταίου, σύμφωνα με τους κανόνες της εξ αδιαθέτου κληρονομικής διαδοχής μέσω της *ἐπιδικασίας*⁷² επεδείκνυε ενδιαφέρον να μην απωλεσθεί ο *οἶκος* του τεθνεώτος συγγενούς του. Για το λόγο αυτό επέλεγε ορισμένο πρόσωπο ως υιοθετούμενο του αποβιώσαντος και έκανε όλες τις απαιτούμενες εγγραφές προκειμένου να νομιμοποιηθεί η «μετά θάνατον» υιοθεσία⁷³. Έτσι, εξασφαλιζόταν η συνέχιση του οἴκου, αφού βρισκόταν το

⁷⁰ Ισαίος 7.2: ὁ δ' ἐν διαθήκαις σημηνάμενος ἀδῆλους ἐποίησε, δι' ὃ πολλοὶ πεπλάσθαι φάσκοντες αὐτὰς ἀμφισβητεῖν ἀξιοῦσι πρὸς τοὺς ποιηθέντας.

⁷¹ W. Wyse, 1967, σελ.491.

⁷² L. Rubinstein, 1993, σελ.44.

⁷³ A.R.W. Harrison, 1968, σελ. 197.

πρόσωπο εκείνο που θα αποτελούσε το διάδοχο – συνεχιστή του οίκου. Το τρίτο λοιπόν είδος υιοθεσίας φαίνεται πιθανόν πως είχε ως γενεσιουργό αιτία το ειλικρινές ενδιαφέρον των εξ αδιαθέτου συγγενών για την κάλυψη του κενού που υπήρχε στην κεφαλή του οίκου. Με άλλα λόγια, η αίσθηση της ηθικής υποχρέωσης⁷⁴ του εξ αδιαθέτου συγγενούς, ο οποίος είχε λάβει την κληρονομία του αποβιώσαντος κληρονομούμενου, πιθανόν να αποτελούσε κινητήριο δύναμη του πρώτου που τον ωθούσε να μεριμνήσει για τη μεταθάνατον υιοθεσία στον οίκο του δεύτερου.

Ειδικότερα, αναφορά μιας «μετά θάνατον» ποιήσεως συναντάται στο λόγο του Ισαίου *Περί του Αριστάρχου κλήρου*⁷⁵. Στο λόγο αυτό μνημονεύεται πως ο εγγονός του Αριστάρχου Α, (Αρίσταρχος Β) υιοθετήθηκε, με πράξη «μετά θάνατον» ποιήσεως στον οίκο του παππού του. Στην παρούσα πράξη προέβη ο αδελφός του Αρίσταρχου Α, μολονότι κανένας νόμος δεν επέβαλε «μετά θάνατον» υιοθεσία. Η δεύτερη περίπτωση «μετά θάνατον» υιοθεσίας που απαντάται στους λόγους του Ισαίου είναι στο λόγο *Περί του Αγνίου κλήρου*⁷⁶. Εδώ, δηλώνεται πως ένα από τα δύο τέκνα του Θεόπομπου εδόθη μέσω μιας «μετά θάνατον» υιοθεσίας στον οίκο του Μακάρτατου (ο Μακάρτατος υπήρξε αδελφός της γυναίκας του Θεόπομπου, άρα πρακτικά θείος του εν λόγω παιδιού). Δηλαδή, συντρέχει και εδώ περίπτωση «μετά θάνατον» υιοθεσίας ενός άρρενος από μέρους των εξ αδιαθέτου στον οίκο ενός συγγενικού προσώπου.

Το τυπικό, το οποίο ακολουθείτο για την περίπτωση της «μετά θάνατον» ποιήσεως δεν είναι γνωστό σε όλη την πληρότητά του, επειδή οι πηγές δεν προσφέρουν αξιόλογα στοιχεία προς αυτήν την κατεύθυνση. Εικάζεται, όμως, πως το ακολουθούμενο τυπικό θα πρέπει να ήταν όμοιο με αυτό των άλλων δύο μορφών της ποιήσεως. Σύμφωνα με την άποψη της

⁷⁴ L. Rubinstein, 1993, σελ.92.

⁷⁵ Ισαίος 10.6: Κυρωνίδου δὲ τελευτήσαντος τὸν τοῦ Ξεναινέτου ἀδελφὸν εἰσάγουσιν Ἀρίσταρχον υἱὸν, οὐδὲ καθ' ἓνα νόμον, ὥς ἄνδρες, ὡς ἐγὼ ἐκ πολλῶν τεκμηρίων ὑμῖν ἐπιδείξω.

⁷⁶ Ισαίος 11.49: ἐπέισθην ὑπ' ἐκείνης εἰσποιῆσαι Μακαρτάτῳ τὸν ἕτερον τῶν παίδων.

Rubinstein⁷⁷ ο επώνυμος άρχοντας ή το δικαστήριο της Ηλιαίας δε χρειαζόταν να προβούν σε επικύρωση της πράξης της «μετά θάνατον» υιοθεσίας. Αφού ολοκληρωνόταν η «μετά θάνατον» ποίησις, ο υιοθετούμενος εγγραφόταν στη φρατρία, στα γένη, στους δήμους και πιθανόν στον οργεώνα στον οποίο ανήκε ο αποβιώσας θετός πατέρας του. Το παρόν στοιχείο ενισχύεται και από το μοναδικό αποσαφηνιστικό στοιχείο που απαντάται στους κληρονομικούς λόγους του Ισαίου. Ειδικότερα, στον *Περί του Αριστάρχου κλήρου* λόγο⁷⁸ διαβάζουμε πως ένας υιοθετημένος με τον ανωτέρω τρόπο θα έπρεπε να εισαχθεί στη φρατρία του θετού πατέρα του, προκειμένου να ολοκληρωθεί επιτυχώς η «μετά θάνατον» ποίησις. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν έπραξε ο Αρίσταρχος Β' γεγονός που καταδεικνύει το ότι η «μετά θάνατον» ποίησις δεν τελέστηκε ορθά. Συνεπώς, το θέμα της εγγραφής του υιοθετούμενου στους καταλόγους της φρατρίας, των γεννήτων και του δήμου υπήρξε μείζον. Αμέσως μετά, οι υιοθετούμενοι κατ' αυτόν τον τρόπο θα έμπαιναν στη διαδικασία της *έπιδικασίας* για να λάβουν τα της κληρονομίας, όπως και όλες οι κατηγορίες των ποιηθέντων.

Παρατηρείται, λοιπόν, το γεγονός ότι η πρακτική της μεταθανάτιας υιοθεσίας συναντάται σε δύο μόνο περιπτώσεις στους έντεκα κληρονομικούς λόγους του Ισαίου, δηλαδή στους λόγους: α) *Περί του Αριστάρχου κλήρου* και β) *Περί του Αγνίου κλήρου*. Λαμβάνοντας, υπόψη τον εικαζόμενο χρόνο συγγραφής των ανωτέρω λόγων, ο οποίος τοποθετείται μετά το 378 π.Χ, καθίσταται σαφές πως η «μετά θάνατον» υιοθεσία υπήρξε μία μεταγενέστερη πρακτική των Αθηναίων. Παράλληλα, το γεγονός ότι συντρέχει αυτή η ελάχιστη μνημόνευση περιπτώσεων της «μετά θάνατον» υιοθεσίας στους κληρονομικούς λόγους του Ισαίου σε συνδυασμό με τις ελλιπείς πληροφορίες αναφορικά με τον τρόπο τέλεσης αυτής⁷⁹, είναι στοιχεία τα οποία φανερώνουν και την ελλιπή εμπιστοσύνη των Αθηναίων στη συγκεκριμένη μορφή της υιοθεσίας.

⁷⁷ L. Rubinstein, 1993, σελ.55.

⁷⁸ Ισαίος 10.8: καὶ τὰ χρήματα παρὰ τὸ δίκαιον ἔχειν ἀξιοῦσι, μαθεῖν ὑμᾶς ὡς οὐδὲ καθ' ἓνα νόμον Ἀρίσταρχος εἰς τοὺς φράτερας τοὺς ἐκείνου εἰσῆκται.

⁷⁹ D.M. MacDowell, *The Law in Classical Athens*, London 1978, σελ.101.

Τέλος, οι αμφισβητήσεις που πιθανόν δημιουργούνταν για το εν λόγω είδος υιοθεσίας εδράζονται στο γεγονός ότι ενώ ο θεσμός της εν ζωή *ποιήσεως* και της διά διαθήκης *ποιήσεως* υπήρξαν νομοθετημένοι, η εν λόγω μορφή υιοθεσίας δε μνημονεύεται σε κάποιο νόμο αναφορικά με τα απαιτούμενα στάδιά του, οπότε η έλλειψη νομοθετικού πλαισίου, ο περιορισμένος αριθμός περιπτώσεων μιας «*μετά θάνατον*» υιοθεσίας και η έλλειψη εκπεφρασμένης βούλησης του τεθνεώτος κληρονομούμενου, καθιστούσαν το εν λόγω είδος υιοθεσίας δεκτικό πολλών αμφισβητήσεων.

Κοινό στοιχείο με τις εν ζωή υιοθεσίες ήταν ότι και σε αυτές ακολουθούσε η εγγραφή του υιοθετημένου στους καταλόγους της φρατρίας.

Η υιοθεσία είχε ποικίλα αποτελέσματα, ήτοι θρησκευτικά, πολιτικά και νομικά. Ο υιοθετούμενος αποκτούσε το δικαίωμα να προσφέρει θυσίες στους θεούς του θετού πατέρα του. Ακόμη, είχε το δικαίωμα και συνάμα το καθήκον να κηδεύσει τον αποθανόντα θετό του πατέρα. Από τη στιγμή μάλιστα που εισερχόταν στα ιερά του θετού του πατέρα, αποκοβόταν πλήρως από το φυσικό του πατέρα, όχι όμως και από τη φυσική του μητέρα η οποία δεν είχε δικά της ιερά.

Πολιτικά αποτελέσματα επέφερε η υιοθεσία διά της εγγραφής του θετού τέκνου στους καταλόγους του νέου δήμου – δηλαδή το δήμο του θετού πατέρα – μέσω του οποίου καθοριζόταν η συμμετοχή του θετού τέκνου στην Εκκλησία του δήμου.

Τέλος, οι νομικές συνέπειες της υιοθεσίας συνίσταντο : α) στη με βάση την εγγραφή στους καταλόγους συμπλήρωση του χρόνου ενηλικίωσης, β) στην απόκτηση δικαιώματος του θετού τέκνου στην περιουσία του θετού πατέρα, γ) στην υποχρέωση του θετού τέκνου να μεριμνά για την αποκατάσταση των τυχόν άγαμων θυγατέρων του υιοθετήσαντος, δ) στην υποχρέωση συνέχισης του οίκου στον οποίο είχε εισέλθει ο υιοθετούμενος και ε) στην ανάγκη από μέρους του υιοθετουμένου προστασίας κάποιου μέλους της οικογένειας που θα ήταν αδύναμο (π.χ. κάποιος αδελφός με αναπηρία). Κατά τη σύναψη της «εν ζωή υιοθεσίας», η υιοθεσία ολοκληρωνόταν με την παρουσίαση του υιοθετημένου παιδιού ενώπιον της φρατρίας⁸⁰, των

⁸⁰ Από τη συνένωση των συγγενικών γενών προέκυπτε η Φρατρία η οποία είχε θρησκευτικά, διοικητικά και κοινωνικά καθήκοντα. Κάθε Φθινόπωρο, κατά τον μήνα Πυανεψιώνα, στην

γεννήτων⁸¹, των οργεώνων⁸² και του δήμου⁸³ στον οποίο γινόταν η εγγραφή

σημαντική τριήμερη γιορτή των Απατουρίων προς τιμήν του φράτριου Δία και της φράτριας Αθηνάς, οι γονείς παρουσίαζαν στη φρατρίες τα νεογέννητα, τους εφήβους ή τα θετά τους τέκνα. Τα Απατούρια ήταν μια γιορτή με αφορμή την εγγραφή των νέων της Αθήνας στους καταλόγους των πολιτών.

⁸¹ Κάθε φρατρία περιλάμβανε τριάντα γένη και κάθε γένος τριάντα γεννήτες. Το γένος αποτελούσε τον πυρήνα στην οργάνωση της πόλης και από τη συνένωση συγγενικών γενών προέκυπτε η κοινωνική ομάδα της φρατρίας, η οποία εκπλήρωνε θρησκευτικά, διοικητικά και κοινωνικά καθήκοντα. Τα γένη θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως «ιερατικές οικογένειες» (N.F. Jones, 1999, σελ. 244-245). Είχαν έναν ήρωα-γενάρχη, ιδιάζουσες θρησκευτικές τελετές και κοινά οικογενειακά έθιμα. Πραγματοποιούσαν συναθροίσεις, που ονομάζονταν σύνοδοι, στις λésχες και τελούσαν θυσίες σε κοινό βωμό (έρκος). Είχαν συνήθως έναν αρχιερέα και λάτρευαν τους θεούς τῶν γεννητῶν, τον Απόλλωνα Πατρώο και το Δία Έρκειο. Τα γένη δεν έμοιαζαν στη φρατρία μιας και αυτά δεν είχαν άμεση και φανερή ανάμιξη στη διοίκηση της αθηναϊκής πολιτείας (N.F. Jones, οπ.π, σελ.249).

⁸² Οργεώνες ονομάζονταν τα μέλη ομάδων (για τις ίδιες τις ομάδες δεν αναφέρεται συγκεκριμένο όνομα) σχηματισμένων με σκοπό την ιδιωτικήλατρευτική δραστηριότητα που σχετιζόταν με ήρωες και ελάσσονες θεότητες. Η σχέση των οργεώνων με τις άλλες ομάδες δεν είναι ξεκάθαρη. Σύμφωνα με το Φιλόχωρο, οι φρατρίες είχαν την υποχρέωση να δέχονται τους οργεώνες, όπως τους γεννήτες. Φαίνεται πως η ιδιότητα του μέλους ήταν κληρονομική και η μαρτυρία των οργεώνων -μαζί με εκείνη των φρατόρων και των δημοτών- χρησιμοποιούνταν ως απόδειξη σε περιπτώσεις υιοθεσίας. Δεν αποτελούσαν, ωστόσο, υποδιαιρέσεις της φρατρίας, εφόσον μπορούσαν να περικλείουν και μέλη διαφορετικών φρατριών και στην Κλασική περίοδο ακόμα και γυναίκες και μετοίκους. Είχαν τέλος δικαίωμα ιδιοκτησίας και αγωγής στα δικαστήρια. Βλ. Ν. Πανταζόπουλος, *Αι ελληνικάί κοινωνίαι. Προλεγόμενα εις το αττικόν σωματειακόν δίκαιον*, Αθήναι 1946, σελ.58 επ., R.C. Jebb, 1962, σελ.338, W. Wyse, 1967, σελ. 250.

Ο Ferguson (W.S Ferguson, "The Attic orgeones and the Cult of Heroes", The Harvard Theological Review (HThR), 37 (1944), σελ.73.) στο αναλυτικό του έργο για τους οργεώνες διακρίνει αυτούς σε δύο βασικές κατηγορίες: α) Η πρώτη κατηγορία οργεώνων περιλάμβανε τους πολίτες μέσα ή τριγύρω από το άστυ. Οι οργεώνες, εν προκειμένω, ήταν αφιερωμένοι στη διατήρηση της λατρείας ενός ήρωα ή μιας ηρωίδας. β) Η δεύτερη κατηγορία οργεώνων περιελάμβανε μέλη τα οποία δεν ήταν πολίτες και εδράζονταν μέσα ή γύρω από τον Πειραιά. Η λατρεία αυτών αφορούσε όχι ήρωες ή ηρωίδες, αλλά μείζονες θεότητες ξενικής προέλευσης. Ο ποιητής υιός εγγράφονταν στους οργεώνες μόνο στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία ο θετός του πατέρας ανήκε στους οργεώνες.

⁸³ Οι Δήμοι της αρχαίας Αθήνας δημιουργήθηκαν το 510 π.Χ. από τον Κλεισθένη και ήταν υποδιαιρέση των φυλών. Κάθε φυλή είχε δέκα δήμους και συνολικά υπήρχαν εκατό δήμοι. Κάθε Αθηναίος στην ηλικία των 18 ετών μπορούσε να εγγραφεί στο ληξιαρχικό γραμματείο του δήμου του πατέρα του. Ο Κλεισθένης εισήγαγε τους δήμους (Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία 21.4-5). D. Whitehead, *The Demes of Attica (508/7- ca. 250 B.C.) A political and social study*, Princeton 1986, σελ.17.) ως χωροταξική κατανομή της πόλεως. Οι δήμοι αντικατέστησαν τις «ναυκραρίες» που ο Σόλων είχε διαιρέσει τους Αθηναίους. Οι κάτοικοι των «ναυκραριών» εντάχθηκαν στους δήμους. Ο Κλεισθένης περαιτέρω διαίρεσε τους δήμους σε τριάντα τριπύες. Οι δέκα εξ αυτών ήταν στο «ἄστυ» της Αθήνας, άλλες δέκα ήταν στην «παραλία» και τέλος άλλες δέκα ήταν στη «μεσογαία». Ο δήμος λειτουργούσε ως μια τοπική κοινότητα και αποτελούσε τη δομή επάνω στην οποία η πολιτεία θεμελιωνόταν (S.D.

του υιοθετημένου παιδιού. Ειδικότερα, η εγγραφή γινόταν στο «ληξιαρχικό γραμματείο» του δήμου του υιοθετούντα⁸⁴ και όταν συμπλήρωναν το εικοστό έτος της ηλικίας τους εγγράφονταν στον «εκκλησιαστικό πίνακα» και είχαν δικαίωμα να παίρνουν μέρος στην Εκκλησία του Δήμου. Συνεπώς, ο θετός πατέρας θα έπρεπε να εγγράψει και τον ποιητό υιό του στο μητρώο του δήμου⁸⁵ υποχρεωτικά, μετά την είσοδο και την έγκριση του ποιητού γιού από το σώμα των φρατόρων και των γεννήτων.

Οι φράτορες αποφάσιζαν εάν θα αναγνώριζαν το προς υιοθεσία τέκνο⁸⁶ σε δύο επίπεδα: α) Αρχικά αποφάσιζαν εάν το προς υιοθεσία τέκνο ήταν υιοθετημένος γιός του συμφράτορά τους. β) Ακολούθως, η απόφασή τους αφορούσε το εάν αναγνώριζαν το τέκνο αυτό ως νέο μέλος της φρατρίας. Το δεύτερο στάδιο εισαγωγής του θετού τέκνου ήταν αυτό στα μητρώα του γένους. Αρχικά, ο υιοθετούμενος παρουσιαζόταν στους γεννήτες και ακολούθως εγγραφόταν στα μητρώα του γένους⁸⁷. Το τρίτο στάδιο της διαδικασίας προκειμένου να ολοκληρωθεί η υιοθεσία ήταν η εγγραφή του

Lambert, 1993, σελ.43). Ο δήμος είχε ιδιαίτερα μεγάλη σημασία καθώς τα πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά δικαιώματα του πολίτη συνδέονταν με το γεγονός πως ήταν εγγεγραμμένος σε ένα δήμο (S.D. Lambert, 1993, σελ.40). Για το λόγο αυτό κάθε πολίτης, όταν γινόταν 18 χρονών, γραφόταν στο ληξιαρχικό γραμματείο του δήμου του και όταν συμπλήρωνε τα 20, οπότε είχε δικαίωμα να παίρνει μέρος στην εκκλησία του δήμου, εγγράφονταν στον εκκλησιαστικό πίνακα.

⁸⁴ Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία 42.1: μετέχουσιν μὲν τῆς πολιτείας οἱ ἐξ ἀμφοτέρων γεγονότες ἀστῶν, ἐγγράφονται δ' εἰς τοὺς δημότας ὀκτωκαίδεκα ἔτη γεγονότες. ὅταν δ' ἐγγράφονται, διαψηφίζονται περὶ αὐτῶν ὁμόσαντες οἱ δημόται, πρῶτον μὲν εἰ δοκοῦσι γεγονέναι τὴν ἡλικίαν τὴν ἐκ τοῦ νόμου, κἂν μὴ δόξωσι, ἀπέρχονται πάλιν εἰς παιῖδας, δεύτερον δ' εἰ ἐλεύθερός ἐστι καὶ γέγονε κατὰ τοὺς νόμους. P.J. Rhodes, A Commentary on the Aristotelian Athenaion Politeia, Oxford 1981, σελ.495-505.

⁸⁵ L. Bruit-Zaidman, P. Schmitt Pantel, 2004, σελ. 69-70. R. Garland, Η θρησκεία και οι Έλληνες, Αθήνα 2005, σελ.62-67

⁸⁶ Δημοσθένης 43.11: ἐπειδὴ δ' οὐτοσὶ ὁ παῖς ἐγένετο καὶ ἐδόκει καιρὸς εἶναι, οὐκ ὀργισθεῖς ἐγὼ τοῖς γενομένοις, ἀλλ' ἡγούμενος εἰκὸς τι παθεῖν τοὺς τότε δικάζοντας, εἰσήγαγον εἰς τοὺς φράτερας τοὺς τοῦ Ἁγνίου Εὐβουλίδη τὸν παιῖδα τουτονί, ἐκ τῆς θυγατρὸς ὄντα τῆς ἐκείνου, ἵνα μὴ ἐξερημωθῇ ὁ οἶκος.

⁸⁷ Ισαίος 7.13: Ὡς δὲ ἐμὲ ἐποίησατο ὁὖν ζῶν αὐτὸς καὶ κύριον τῶν αὐτοῦ κατέστησε καὶ εἰς τοὺς γεννήτας καὶ εἰς τοὺς φράτερας ἐνέγραψε.

θετού τέκνου στο ληξιαρχικό γραμματείο του δήμου⁸⁸. Η τρίτη αυτή εγγραφή είχε και τη μεγαλύτερη βαρύτητα από όλες τις προηγούμενες, λόγω του γεγονότος πως με βάση τα ληξιαρχικά γραμματεία ρυθμίζονταν τα σχετικά ζητήματα που άπτονταν των πολιτικών δικαιωμάτων των Αθηναίων. Η υιοθεσία ολοκληρωνόταν με την συνέλευση των δημοτών περί αρχαιρεσιών, όπου ελάμβανε χώρα ειδική ψηφοφορία περί του προτεινόμενου προς υιοθεσία. Εάν η απόφαση ήταν θετική, ο υιοθετηθείς εγγραφόταν στο ληξιαρχικό γραμματείο του δήμου⁸⁹. Τέλος, σε περίπτωση που ο θετός πατέρας ανήκε σε κάποιον οργεώνα⁹⁰, ο θετός γιος εγγραφόταν και σε αυτήν την οργάνωση. Χαρακτηριστικά στο λόγο του Ισαίου *Περί του Μενεκλέους κλήρου*, ο θετός γιος ισχυρίζεται πως μετά την εγγραφή του στους φράτορες και στα βιβλία του δήμου, ακολούθως ενεγράφη και στους οργεώνες⁹¹.

4. Λύση της υιοθεσίας

Η υιοθεσία αποτελεί μία μορφή σύμβασης, η οποία όμως σε καμία περίπτωση δε δημιουργεί τη μέγιστη δέσμευση μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών. Ως εκ τούτου, υπάρχει η δυνατότητα κάποιο από τα δύο μέλη της συμφωνίας να ζητήσει τη λύση της⁹². Αυτή η ενέργεια μπορεί να πραγματοποιηθεί με τρεις τρόπους: α) με κοινή βούληση των συμβαλλόμενων μερών, β) με πρωτοβουλία του υιοθετήσαντα και γ) με τη βούληση του υιοθετηθέντα.

Στην πρώτη περίπτωση δηλαδή η λύση γινόταν με κοινή συναίνεση των δύο μερών. Ακολουθούσε η διαγραφή του υιοθετηθέντα από τους διάφορους καταλόγους όπως, γεννήτων, φρατόρων κ.λ.π. Είναι σαφές ότι το βασικότερο κομμάτι για τη συγκεκριμένη λύση αποτελούσε η συμφωνία των

⁸⁸ Ισαίος 7.17: Καὶ οὕτω μὲν ὑπὸ ζώντος ἐποιήθη καὶ εἰς τὸ κοινὸν γραμματεῖον ἐνεγράφη Θράσυλλος Ἀπολλοδώρου.

⁸⁹ Ισαίος 7 28: κάκεῖνοι ταῦτα ἀκούσαντες, τούτων ἐν ἀρχαιρεσίαις κατηγορούντων καὶ λεγόντων ὡς οὐκ ἐποιήσατό με ὕόν, καὶ ἐξ ὧν ἤκουσαν καὶ ἐξ ὧν ἤδεσαν, ὁμόσαντες καθ' ἱερῶν ἐνέγραψάν με.

⁹⁰ N.G.L. Hammond, "Land Tenure in Athens and Solon's Seisachtheia", JHS 81 (1961), σελ. 81.

⁹¹ Ισαίος 2.14: εὖ νοῶν ποιησάμενος εἰσάγει με εἰς τοὺς φράτερας παρόντων τούτων, καὶ εἰς τοὺς δημότας με ἐγγράφει καὶ εἰς τοὺς ὀργεώνας.

⁹² Π. Δημάκης, 1986, σελ.190.

μερών και σε δεύτερη μοίρα ερχόταν η διαγραφή από τους εκάστοτε καταλόγους.

Στη δεύτερη περίπτωση, έχουμε να κάνουμε με την αποκήρυξη από τη μεριά αυτού που είχε υιοθετήσει. Επομένως, η κοινή συναίνεση που προαναφέραμε δεν αποτελεί και τη μόνη οδό για τη λύση της υιοθεσίας, παρά το γεγονός ότι η μονομερής λύση της υιοθεσίας εκ μέρους του υιοθετήσαντα, συχνά δεν επιτρεπόταν. Κι αυτό διότι ο υιοθετήσας μπορεί να ένιωθε ότι εκ των υστέρων δεν είχε κάνει την καλύτερη δυνατή επιλογή τέκνου κι έτσι να ήθελε να επανορθώσει το λάθος του. Γι' αυτό η αποκήρυξη έπρεπε να γίνει δημόσια (μέσω κήρυκα) και έπρεπε να αναφέρονται οι λόγοι που οδήγησαν τον πατέρα να απομακρύνει το θετό γιο από τον οίκο του. Αν οι πολίτες της Αθήνας που παρακολουθούσαν τη δημόσια αυτή αποκήρυξη έκριναν ότι ο λόγος που επικαλείτο ο πατέρας δεν ήταν αρκετοί ή ότι είχε προβεί στη λύση της υιοθεσίας ευρισκόμενος σε κατάσταση οργής ή κινούμενος βιαστικά, τότε μπορούσαν να τον αποδοκιμάσουν. Αυτό το μέτρο μάλιστα αποτελούσε ανασταλτικό παράγοντα για τη λύση της υιοθεσίας.

Τέλος, στην τρίτη περίπτωση έχουμε τη λύση της υιοθεσίας με πρωτοβουλία του υιοθετηθέντα. Πολλές φορές ο υιοθετηθείς ήθελε να γυρίσει στον οίκο του, στη φυσική του οικογένεια ή άλλοτε να ανακτήσει τους δεσμούς με αυτήν. Εδώ όμως, έχουμε την παρουσία μίας ιδιαίτερης δέσμευσης. Ο υιοθετηθείς θα μπορούσε να λύσει την υιοθεσία και να επιστρέψει στον οίκο της φυσικής του οικογένειας⁹³ μόνο εφόσον ο ίδιος είχε ήδη αποκτήσει δικό του γνήσιο τέκνο.

Η εν λόγω επιστροφή δεν είναι απόλυτα σίγουρο εάν συνοδευόταν με κάποια διαδικασία νέας εισόδου του ποιητού τέκνου στη φρατρία, στους γεννηίτες, στο δήμο και πιθανόν στον οργεώνα του φυσικού του πατέρα, αφού δεν υπάρχουν αξιόλογες πληροφορίες που να καθιστούν την εν λόγω διαπίστωση βέβαιη⁹⁴. Αναφορικά, τώρα, με τη δυνατότητα επιστροφής ενός εκπονηθέντος τέκνου στον οίκο από τον οποίο εκποιήθηκε, παρατηρείται από

⁹³ T. Thalheim, "Zu Isaios", Hermes 38 (1903), σελ.435.

⁹⁴ L. Rubinstein, 1993, σελ.58. E. Harris, "A Note on Adoption and Deme Registration", Tyche 11 (1996), σελ.123-127

τον Ισαίο στο λόγο του *Περί του Φιλοκλήμονος κλήρου*⁹⁵ πως ο νόμος δεν επέτρεπε σε κάποιον ο οποίος υιοθετήθηκε να ξαναγυρίσει στο σπίτι του φυσικού του γονέα, πριν αφήσει έναν γνήσιο γιο στον οίκο στον οποίο είχε εισέλθει με υιοθεσία. Ήταν ο μόνος τρόπος για τον υιοθετηθέντα να επιστρέψει στον οίκο του φυσικού του πατέρα⁹⁶. Εννοείται πως δεν ήταν δυνατόν αυτό να επιτευχθεί με τη σύνταξη μιας διαθήκης από μέρους του υιοθετηθέντος με την οποία όριζε συνεχιστή του οίκου στον οποίο ο ίδιος είχε εκποιηθεί. Χρειαζόταν να λάβει χώρα η φυσική γέννηση ενός τέκνου και αυτό να τεθεί ως συνεχιστής του οίκου στον οποίο ανήκε ο θετός πατέρας του, εάν ο τελευταίος επιθυμούσε να επιστρέψει στον οίκο του φυσικού του πατέρα.

Το όλο σκεπτικό και η φιλοσοφία του νόμου ήταν η προάσπιση των συμφερόντων του οίκου και σίγουρα αυτό δεν επρόκειτο να επιτευχθεί με μία εγκατάλειψη του οίκου του θετού πατέρα από μέρους του θετού ενήλικου γιου. Εάν συνέβαινε κάτι τέτοιο αναιρούνταν καθ' ολοκληρίαν η όλη κίνηση της *ποιήσεως* του άτεκνου πατέρα και σε βάθος χρόνου αποδυναμωνόταν ο θεσμός.

Βέβαια στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί πως δεν έλειπαν και οι περιπτώσεις δυσφορίας από την πλευρά των συγγενών του θετού πατέρα με την κίνηση στην οποία προέβαινε ο ποιητός γιος να αποχωρήσει από τον οίκο του θετού του πατέρα, αφήνοντας ένα γνήσιο κατιόντα και επιστρέφοντας ο ίδιος στον οίκο του φυσικού του πατέρα. Ειδικότερα, στο λόγο του Δημοσθένη *Προς Λεωχάρη*,⁹⁷ παρατηρείται μία δυσαρέσκεια με την εν λόγω κίνηση του ποιητού γιου, αφού κατ' αυτόν τον τρόπο ο ποιητός γιος εκμεταλλευόταν την *ούσία* του θετού πατέρα και μεγάλωνε τα παιδιά του και ακολούθως

⁹⁵ Ισαίος 6.44: ὁ γὰρ νόμος οὐκ ἔῃ ἐπανιέναι, ἐάν μὴ υἱὸν ἐγκαταλίπη γνήσιον.

⁹⁶ E. Ruschenbusch, Σόλωνος Νόμοι die Fragmente des solonischen Gesetzeswerkes mit einer Text und Überlieferungsgeschichte, Wiesbaden 1966, σελ.91.

⁹⁷ Δημοσθένης 44.23: καὶ τοῦτο διατετέλεκε ποιῶν μέχρι ταύτης τῆς ἡμέρας, καὶ διὰ τούτου τοῦ τρόπου τὴν κληρονομίαν ἡμῶν ἀποστερήσειν οἴονται, ἐνεργαζόμενοι μὲν καὶ ἐμπαιδοτροφούμενοι τῇ τοῦ Ἀρχιάδου οὐσίᾳ, ἐπανιόντες δὲ ἐπὶ τὴν πατρῶαν οὐσίαν ἐκέϊθεν ἀεὶ, κάκεινῃ μὲν ἀκέραιον φυλάττοντες, ταύτην δ' ἀναλίσκοντες.

επέστρεφε στον οἶκο του φυσικού πατέρα του, όπου η περιουσία του τελευταίου παρέμενε άθικτη. Με αυτήν την κίνηση ο θετός γιος λειτουργούσε άκρως προς ίδιον οικονομικό όφελος έχοντας διπλό οικονομικό κέρδος.

Εάν υποθέσουμε πως η ανωτέρω κίνηση ελάμβανε χώρα με βάση αυτό το σκεπτικό, τότε αναμφισβήτητα επρόκειτο για ένα δόλιο τρόπο με τον οποίο ο ποιητός γιός κινούνταν προκειμένου να καρπωθεί δύο περιουσίες. Εάν όμως υποτεθεί πως το ανωτέρω σκεπτικό δεν ευσταθούσε, αλλά επρόκειτο για μία κατηγορία της υπερασπιζόμενης πλευράς του Δημοσθένη προς την αντίπαλη πλευρά, τότε πιθανόν ο λόγος που ωθούσε τον ποιητό γιο να επιστρέψει στον οἶκο του φυσικού του πατέρα υπήρξε η αγάπη του προς τον τελευταίο, πράγμα το οποίο υπήρξε δικαιολογημένο.

5. Έννομες συνέπειες της υιοθεσίας

α. Η εξομοίωση του θετού τέκνου με το γνήσιο κατιόντα

Μία πρώτη συνέπεια της υιοθεσίας υπήρξε το θέμα της εξομοίωσης του θετού τέκνου με τον γνήσιο κατιόντα⁹⁸, εφόσον βέβαια η υιοθεσία γινόταν νομότυπα. Η συνέπεια αυτή προκύπτει από τον λόγο του Ισαίου *Περί του Φιλοκτήμονος κλήρου*⁹⁹, όπου δηλώνεται πως τα γνήσια τέκνα καθώς επίσης και τα ποιητά τέκνα ενός κληρονομούμενου λάμβαναν ισομερώς την κληρονομία. Η μνημονευόμενη, λοιπόν, πτυχή της εξομοίωσης ήταν ιδιαίτερα θελκτική για τα ποιητά τέκνα, αφού τα καθιστούσε ικανά να έχουν τις ίδιες κληρονομικές απαιτήσεις με τα γνήσια τέκνα του πατέρα τους. Η εν λόγω κληρονομική συνέπεια της υιοθεσίας δεν επηρεαζόταν από το εάν η τέλεση της *ποιήσεως* έλαβε χώρα πριν ή μετά τη γέννηση του γνήσιου κατιόντος.

Με άλλα λόγια, εάν υποθέσουμε πως ο άτεκνος κληρονομούμενος προέβαινε σε τέλεση της υιοθεσίας και ακολούθως γεννιόταν ένα φυσικό

⁹⁸ W. Wyse, 1967 σελ.345. Έννομη συνέπεια η οποία υπήρξε προπομπός του ισχύοντος νομικού πλαισίου περί υιοθεσίας όπως αυτό εκφράστηκε αρχικά με το ν.δ. 610/1970 και το ν.2447/1996.

⁹⁹ Ισαίος 6.63: πῶς οὖν ἄπαις ἦν ὅστις τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφιδοῦν ὑὸν ποιησάμενος κατέλιπεν, ὃ ὁμοίως ὁ νόμος τὴν κληρονομίαν ἀποδίδωσι καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ γενομένοις

τέκνο, τότε τα δύο αυτά παιδιά, δηλαδή τόσο το ποιητό όσο και το φυσικό, θεωρούνταν εξίσου τέκνα του κληρονομούμενου με όμοιες κληρονομικές απαιτήσεις¹⁰⁰. Το ίδιο συνέβαινε και στην περίπτωση που γινόταν αρχικά η γέννηση του φυσικού τέκνου και ακολουθούσε ή ποίησης ενός ακόμη παιδιού.

Β. η αποκοπή των δεσμών του ποιητού τέκνου με τη φυσική του οικογένεια

Ο υιοθετούμενος, μετά τη γενόμενη υιοθεσία απέκοπτε τους δεσμούς με τη φυσική του οικογένεια και δεν ήταν δυνατόν να κληρονομήσει το φυσικό του πατέρα¹⁰¹. Αντίθετα, ο υιοθετούμενος δεν απέκοπτε τους δεσμούς με τη φυσική του μητέρα. Το στοιχείο αυτό συνάγεται από το λόγο του Ισαίου Περί του Απολλοδώρου κλήρου¹⁰², όπου εν προκειμένω τονίζεται μία γενική αρχή, η οποία είχε αντίκτυπο στο χώρο του κληρονομικού δικαίου. Ειδικότερα, λοιπόν, τονίζεται πως κανένας δε θα μπορούσε να αποχωριστεί τη φυσική του μητέρα διά της γενόμενης υιοθεσίας, αλλά πάντοτε εξακολουθούσαν να έχουν δεσμούς¹⁰³. Συνεπώς, μπορεί μεν ο ποιητός γιος να μην είχε καμία κληρονομική απαίτηση από το φυσικό του πατέρα¹⁰⁴, όμως εξακολουθούσε να έχει κληρονομικές αξιώσεις από τη φυσική μητέρα του.

¹⁰⁰ Ισαίος 6.63: καὶ διαρρήδην ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, ἐὰν ποιησαμένῳ παῖδες ἐπιγένωνται, τὸ μέρος ἐκάτερον ἔχειν τῆς οὐσίας καὶ κληρονομεῖν ὁμοίως ἀμφοτέρους.

¹⁰¹ Ισαίος 9.33: οὐδεὶς γὰρ πώποτε ἐκποίητος γενόμενος ἐκληρονόμησε τὸν οἶκον ὃθεν ἐξεποιήθη.

¹⁰² Ισαίος 7.25: μητρὸς δ' οὐδεὶς ἐστὶν ἐκποίητος, ἀλλ' ὁμοίως ὑπάρχει τὴν αὐτὴν εἶναι μητέρα, κἂν ἐν τῷ πατρὶ ἔσῃ τις οἶκῳ κἂν ἐκποιηθῇ.

¹⁰³ Γ. Μιχαηλίδης – Νουάρος, 1939, σελ.22-23. Η συγκεκριμένη έννομη συνέπεια παραπέμπει στο νομικό καθεστώς που διείπε τις σχέσεις του θετού τέκνου με τη φυσική του οικογένεια προ της έναρξης ισχύος του ν.2447/1996, ήτοι ν.δ. 610/1970.

¹⁰⁴ Α. Φλώρος, “Το αττικόν κληρονομικόν δίκαιον κατά τους λόγους του Ισαίου”, Πλάτων 39-40 (1968), σελ.187. Σε συνέχεια της ως άνω υποσημείωσης παρατηρείται αντίφαση με το ν.δ. 610/1970 καθώς ναι μεν ο ποιητός γιος δεν αποκόπτεται από τη φυσική του οικογένεια πλήρως, το κληρονομικό δικαίωμα όμως το διατηρεί μόνο έναντι της ουσίας της φυσικής μητρός του. Βλ. την υπ' αριθ. ΑΠ 868/2013 απόφαση, www.dsanet.gr, κατά την οποία «αν η υιοθεσία συντελέστηκε πριν την έναρξη ισχύος του ν.2447/1996 – δηλαδή σύμφωνα με το ν.δ. 610/1970 – και στη συνέχεια πριν την εφαρμογή του νέου νόμου απεβίωσε ο φυσικός πατέρας χωρίς να αφήσει διαθήκη, το επιζών φυσικό τέκνο έχει κληρονομικό δικαίωμα κατά την πρώτη τάξη της κληρονομικής διαδοχής», αλλά και τις ΑΠ 391 & 2197/2013 αποφάσεις, www.dsanet.gr, σύμφωνα με τις οποίες «σε υιοθεσίες που τελέστηκαν πριν τις 30.12.1996 και σχετικά με τις δημιουργούμενες κληρονομικές σχέσεις, πριν την πλήρη ένταξη του θετού

Το εν λόγω στοιχείο νομιμοποιούσε το ποιητό σε άλλο οἶκο τέκνο να διεκδικήσει τόσο την οὐσία του θετού του πατέρα, όσο και την οὐσία της φυσικής του μητέρας (την προίκα αυτής), όντας διπλά κερδισμένος από απόψη κληρονομικού δικαίου.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται ένα χωρίο του λόγου του Δημοσθένη *Προς Βοιωτόν περί προικός Μητρῶιας*,¹⁰⁵ όπου παρουσιάζεται ο υἱός να διεκδικεί την προίκα της μητέρας του. Βέβαια, λαμβάνοντας υπόψη το ανωτέρω χωρίο σχετικά με τη σχέση ποιητού τέκνου και φυσικής μητέρας και συνδυάζοντάς το με το θέμα του κατά πόσο υπήρχε στην πράξη καθολική διακοπή των σχέσεων ποιητού τέκνου και φυσικής οικογένειας, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα πως στην πράξη, εφόσον διατηρούνταν ο σύνδεσμος φυσικής μητέρας και θετού τέκνου, δεν αποκόπτονταν εξ ολοκλήρου οι δεσμοί του τελευταίου με τη φυσική οικογένειά του. Το όλο δε θέμα σχετιζόταν κυρίως με το γεγονός πως ο θετός γιος δεν μπορούσε να έχει απαιτήσεις κληρονομικής φύσεως από την ουσία του φυσικού του πατέρα.

Η ανωτέρω διαπίστωση της δυνατότητας εξαίρεσης από τον κανόνα της αποκοπής του ποιητού τέκνου από τον οἶκο του φυσικού του πατέρα ενισχύεται και από την ακόλουθη τοποθέτηση: Όπως είδαμε, μετά την υιοθεσία ο υιοθετούμενος θεωρούνταν πλέον ως μέλος μιας άλλης οικογένειας, ενός διαφορετικού οἴκου, ως γιος του αρχηγού του νέου οἴκου στον οποίο ανήκε¹⁰⁶. Εντασσόταν πλέον σε μία καινούρια οικογένεια αποκτώντας όλα τα νόμιμα δικαιώματα τα οποία απέρρεαν εξ αυτής, αλλά συγχρόνως αναλάμβανε και όλες τις υποχρεώσεις που συνόδευαν την ιδιότητα του νέου μέλους του οἴκου ως νόμιμος ποιητός κατιών.

Παρά το γεγονός, όμως, πως ο νόμος επέτασσε τα ανωτέρω, στο λόγο

τέκνου – την οποία μπορεί να ζητήσει ο θετός γονέας με το ν.2447/1996 – δεν καταλύεται το κληρονομικό δικαίωμα του υιοθετηθέντος προ της ισχύος του ν.2447/1996 ανηλίκου έναντι των φυσικών συγγενών του που απεβίωσαν μετά την έναρξη ισχύος του νέου νόμου.

¹⁰⁵ Δημοσθένης 40.60: ὥστε καθάπερ ὑμῖν ἐγὼ καὶ ἐκ μαρτύρων πολλῶν καὶ ἐκ τεκμηρίων ἐπέδειξα, ἐπενεγκαμένην μὲν τὴν μητέρα μου τάλαντον προῖκα, οὐ κομισάμενον δὲ τοῦτ' ἐμὲ ἐκ τῆς πατρῴας οὐσίας, ἐξαίρετον δ' ἡμῖν γενομένην τὴν οἰκίαν εἰς ταῦτα, οὕτω κελεύετε καὶ τοῦτον ἐπιδεικνύναι ὑμῖν, ἢ ὥς οὐκ ἀληθῆ λέγω, ἢ ὥς οὐ προσήκει μοι κομίσασθαι τὴν προῖκα: περὶ τούτων γὰρ ὑμεῖς νυνὶ τὴν ψῆφον οἴσετε

¹⁰⁶ Π. Δημάκης, 1986, σελ.187.

*Περί του Μενεκλέους κλήρου*¹⁰⁷ απαντάται περίπτωση συμφωνίας μεταξύ του υιοθετούντος και του αδελφού του μέλλοντος προς υιοθεσία προσώπου πως ο τελευταίος επρόκειτο μετά την υιοθεσία να φροντίζει τόσο τις υποθέσεις του θετού του πατέρα όσο και τα της φυσικής του οικογένειας (η έννοια της επιμέλειας αφορούσε τη διεκπεραίωση των υποχρεώσεων των δύο οίκων).

Βλέπουμε, λοιπόν, πως δεν ίσχυε, τουλάχιστον εν προκειμένω, καθολικά αυτή η αποκοπή κάθε δεσμού του υιοθετούμενου με τη φυσική του οικογένεια. Διαφορετικά δεν εξηγείται για ποιο λόγο συμφωνείται πως το προς υιοθεσία πρόσωπο επρόκειτο να διεκπεραιώνει τόσο τις υποθέσεις του νέου του οίκου όσο και αυτές του οίκου εκ του οποίου εκποιήθηκε. Εάν ίσχυε στην πράξη η καθολική αποκοπή κάθε δεσμού, τότε θα ήταν άνευ λόγου η όλη συμφωνία. Βέβαια, εν προκειμένω, θα μπορούσαμε να εικάσουμε πως παρά την απαγόρευση, δεν ήταν σπάνιες οι περιπτώσεις μυστικών συμφωνιών μεταξύ των δύο πλευρών, ούτως ώστε να ευοδωθεί γρηγορότερα η όλη πράξη της *ποιήσεως*. Εάν, όμως, η αποκοπή σχετιζόταν με τον αποκλεισμό κάθε κληρονομικής απαίτησης του ποιητού γιου από τον οίκο του φυσικού του πατέρα, τότε δικαιολογείτο μία τέτοια συμφωνία.

Πάντως, θα πρέπει να σημειωθεί πως ο νόμος αναφέρει ρητά το θέμα της κληρονόμησης. Οι λόγοι όμως του Ισαίου ευρέως μνημονεύουν τη με κάθε τρόπο καθολική αποκοπή των δεσμών του ποιητού τέκνου από τον *οίκο* του φυσικού του πατέρα.

γ. Η υποχρέωση νυμφεύσεως του ποιητού γιου με τη μοναδική θυγατέρα του θετού του πατέρα

Περαιτέρω, αξίζει να υπογραμμίσουμε πως ο ποιητός γιος ο οποίος εισερχόταν στον οίκο του θετού του πατέρα ο οποίος είχε ήδη μία μόνη θυγατέρα, είχε υποχρέωση να την παντρευτεί για την συνέχιση του οίκου¹⁰⁸. Η υποχρέωση αυτή προκύπτει και από το λόγο του Ισαίου, *Περί του Πύρρου*

¹⁰⁷ Ισαίος 2.12: Ὁ δὲ ἀδελφὸς οὕτως, ἐμὲ λέγων, τῶν τε σῶν ἐπιμελήσεται καὶ τῶν ἐμῶν ἐάν βούλῃ τούτον ποιήσασθαι. Καὶ ὁ Μενεκλῆς καλῶς ἔφη αὐτὸν λέγειν καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τούτου ποιεῖται με.

¹⁰⁸ N.G.L. Hammond, 1968, σελ.85.

κληρου¹⁰⁹, όπου ο Ισαίος τονίζει πως κανένας υιοθετηθείς δεν ήταν τόσο ανόητος ή αδιάφορος έναντι των κειμένων νόμων ώστε τη γνήσια θυγατέρα αυτού που του κατέλειπε την κληρονομία και τον υιοθέτησε να τη δίνει ως σύζυγο σε άλλον και να μην την παντρεύεται ο ίδιος.

Ο υιοθετηθείς, όμως, δεν είχε απλώς δικαίωμα, αλλά υποχρέωση¹¹⁰ να παντρευτεί τη θυγατέρα του θετού του πατέρα. Σε περίπτωση που δεν το έκανε οι συνέπειες ήταν να ακυρωθεί η υιοθεσία¹¹¹. Ακόμη, όμως, και στην περίπτωση που ο θετός γιος κατάφερνε να ξεφύγει από την υποχρέωσή του¹¹² δίχως να υποστεί την ακύρωση της υιοθεσίας μια τέτοια κίνηση δεν τον συνέφερε οικονομικά διότι σύμφωνα με τους νόμους της Αθήνας όλα τα περιουσιακά στοιχεία του θετού πατέρα θα περιέρχονταν μετά τον γάμο της γνήσιας μοναδικής θυγατέρας του στα παιδιά που θα αποκτούσε και κυρίως στον πρώτο άρρενα απόγονο. Επομένως το να νυμφευθεί ο υιοθετηθείς τη θυγατέρα του θετού του πατέρα καθίστατο γεγονός επιτακτικό με ιδιαίτερη κοινωνική σημασία, σε αντίθεση με το δίκαιο που ισχύει σήμερα, όπου ο γάμος του θετού πατέρα με το θετό τέκνο συνεπάγεται την αυτοδίκαιη λύση της υιοθεσίας, παρά το γεγονός ότι αμφότερες οι υπό εξέταση χρονικές περίοδοι έχουν ως αποτέλεσμα την πλήρη υιοθεσία.

Σχολιάζοντας την παραπάνω υποχρέωση είναι δυνατόν να υπογραμμιστούν τα ακόλουθα: Την εποχή προ του Σόλωνα, εάν συνέτρεχε η περίπτωση ο κύριος του *οίκου* να έχει μια θυγατέρα, τότε για να μην ερημώσει ο *οίκος* του, θα προτιμούσε να την παντρέψει με έναν αγχιστέα¹¹³. Μετά το

¹⁰⁹ Ισαίος 3.50: Οἴμαι δ οὐδ' ἄν τὴν ἀρχὴν ἐκεῖνον οὐδ' ἄλλον γε τῶν εἰσποιήτων οὐδένα οὕτως εὐήθη οὐδ' αὖ ὀλίγων τῶν νόμων τῶν κειμένων γίνεσθαι, ὥσθ' ὑπαρχούσης γνησίας θυγατρὸς τῷ τὸν κλῆρον καταλιπόντι ἐτέρῳ δοῦναι αὐτὴν ἀνθ' ἑαυτοῦ.

¹¹⁰ E. Hruza, Die Ehebegründung nach attischem Rechte, Erlangen und Leipzig 1892, σελ.118. D. Schaps, 1979, σελ.31.

¹¹¹ Ισαίος 3.69: Οὐκοῦν εἰ μὲν ἄνευ τῆς γνησίας θυγατρὸς τὸν Ἑνδιον Πύρρος ἐποίειτο υἱὸν αὐτῷ, ἄκυρος ἂν ἦν αὐτοῦ ἡ ποίησις κατὰ τὸν νόμον.

¹¹² M. Edwards, 2007, σελ.57.

¹¹³ Πλούταρχος, Σόλων 21.2: πρότερον γὰρ οὐκ ἐξῆν, ἀλλ' ἐν τῷ γένει τοῦ τεθνηκότος ἔδει τὰ χρήματα καὶ τὸν οἶκον καταμένειν.

Σόλωνα, όμως, δόθηκε το δικαίωμα στον πατέρα να επιλέγει ως ποιητό γιο έναν εξωτικό γιο και μέσω του γάμου με την κόρη του να γεννηθεί ο κατιών-συνεχιστής του οίκου¹¹⁴. Αυτό θα συνέβαινε είτε ακολουθούσε την εν ζωή είτε την διά διαθήκης υιοθεσία.

Εάν ο ποιητός γιος είχε τη διακριτική ευχέρεια να παντρευτεί ή όχι τη θυγατέρα του οίκου, τότε ο σκοπός δεν επιτυγχάνονταν. Αυτές ήταν οι κινήσεις ενός σώφρονος πατέρα προκειμένου η κόρη του να μην καταστεί *επίκληρος*. Εάν, όμως, ο Αθηναίος δε μεριμνούσε και η κόρη του καθίστατο *επίκληρος*, τότε επενέβαινε η πολιτεία για την εφαρμογή των σχετικών με τις *επικλήρους* νόμων σύμφωνα με τους οποίους ο πλησιέστερος άρρενας συγγενής (με σειρά που καθόριζε ο ίδιος ο νόμος) νυμφευόταν ο ίδιος την επίκληρο ή μπορούσε να την προικοδοτήσει ώστε να μπορέσει να παντρευτεί κάποιον άλλο. Στόχος ήταν η γέννηση κατιόντος ο οποίος θα αποτελούσε το συνεχιστή του οίκου του πατέρα της *επικλήρου*. Μέσα σε αυτό, λοιπόν, το πλαίσιο καθίσταται σαφές για ποιο λόγο ο ποιητός γιος ήταν υποχρεωτικό να νυμφευτεί τη θυγατέρα του θετού πατέρα του.

*

Συμπερασματικά, πρέπει να τονισθεί ότι κύριο μέλημα κάθε Αθηναίου πολίτη, αλλά και ολόκληρης της πολιτείας, ήταν να μην εξαφανιστεί ο *οίκος* και ο θεσμός της υιοθεσίας ήταν ο πιο πρόσφορος τρόπος για τη συνέχισή του και επομένως την εξασφάλιση της συνέχισης της λατρείας των προγόνων και της κληρονομιάς περιουσίας. Όλοι οι κανόνες που διέπουν το θεσμό τόσο στους Έλληνες όσο και στους Ρωμαίους, όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια, πηγάζουν από την αντίληψη ότι δεν πρέπει να εξαφανίζονται οι οίκοι και ως εκ τούτου οι οικογενειακές εστίες και η λατρεία των θεών τους. Για το λόγο αυτό ο ξένος που εισερχόταν στην οικογένεια με την υιοθεσία κληρονομούσε την περιουσία και συνέχιζε την οικογενειακή λατρεία και αυτό αποτελούσε παρακαταθήκη από τους προγόνους του οίκου που όφειλε στη

¹¹⁴ Ισαίος 3.46: καὶ οὐκ [ἂν] εἰσήγγειλας πρὸς τὸν ἄρχοντα κακοῦσθαι τὴν ἐπίκληρον ὑπὸ τοῦ εἰσποιητοῦ οὕτως ὑβριζομένην καὶ ἄκληρον τῶν ἑαυτῆς πατρῶων καθισταμένην.

συνέχεια να μεταβιβάσει στους δικούς του απογόνους. Γι' αυτό η υιοθεσία είχε τόσο μεγάλη σπουδαιότητα, επειδή είχε συγχρόνως πολιτικό και θρησκευτικό ενδιαφέρον. Η αθηναϊκή πόλη δεν αποτελούσε παρά μια κοινότητα οικογενειών και καμμία οικογένεια δεν μπορούσε να εξαφανιστεί χωρίς αυτό να έχει αντίκτυπο στην κοινωνική οργάνωση. Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της πόλης φαίνεται ακόμη και από τον ορισμό ειδικού άρχοντα, του *επώνυμου*, ο οποίος είχε μεταξύ των καθηκόντων του την επιμέλεια και τη διατήρηση των αθηναϊκών οίκων.

II. ΡΩΜΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

1. Προϊουστινιάνεια περίοδος

Ο θεσμός της υιοθεσίας κατέχει μια σημαντική θέση στο οικογενειακό ρωμαϊκό δίκαιο¹¹⁵. Ο αρχηγός της οικογένειας (*pater familias*) είχε υπό την εξουσία του αφενός όλα τα γνήσια τέκνα τα γεννημένα σε νόμιμο γάμο, αφετέρου όλα τα πρόσωπα που εισέρχονταν στην οικογένεια με τεχνητή συγγένεια. Η τεχνητή συγγένεια δημιουργείτο με δύο τρόπους: α) με την εισποίηση (*adrogatio*), αν το πρόσωπο που εισερχόταν στη ρωμαϊκή οικογένεια και υποβαλλόταν στην πατρική εξουσία του *pater familias* της οικογένειας αυτής ήταν "αυτεξούσιο" (*sui juris*) και β) με την υιοθεσία σε στενή έννοια (*adoptio* ή *datio in adoptionem*), αν το πρόσωπο ήταν "υπεξούσιο" (*alieni juris*).

α. Η εισποίηση (*adrogatio per populum*)

Η εισποίηση (*adrogatio*) ήταν η αρχαιότερη μορφή τεχνητής συγγένειας και αναγόταν στους χρόνους πριν από το Δωδεκάδελτο Νόμο¹¹⁶. Αναφορικά

¹¹⁵ Τρωϊάνος – Ι. Βελισσαροπούλου-Καράκωστα, *Ιστορία Δικαίου*, 2010, 102-103, Δ. Γκόφας, *Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού Δικαίου*, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2011, 359 επ., Γ. Πετροπούλου, *Ιστορία και Εισηγήσεις του ρωμαϊκού δικαίου*, τ. Β', 1963, 1264, J. Gaudemet, *Institutions de l'Antiquité*, 1967, 312, M. Kaser, *Das römische Privatrecht*, τ. I (2η έκδ. 1971), τ. II (2η έκδ. 1975).

¹¹⁶ Ο Δωδεκάδελτος (*lex duodecim tabularum*) μαζί με τον Ακουίλιο νόμο (*lex Aquilia*), υπήρξαν δύο από τους σημαντικότερους νόμους της ρωμαϊκής δημοκρατίας. Κατά τους

με τον τύπο κατάρτισης η εισποίηση (*adrogatio*) ήταν μια πανηγυρική δικαιοπραξία και απαιτούσε τη σύμπραξη της λαϊκής συνέλευσης (της *κατά φράτρες εκκλησίας* - *comitia curiata*). Ως εκ τούτου δεν ήταν δυνατή εκτός Ρώμης (Gai, I, 100).

Ο *pontifex maximus* καλούσε τα *comitia curita* τα οποία έδιναν την έγκρισή τους ύστερα από ερώτηση ώστε ο εισποιούμενος (*adrogatus*) να περιέλθει στην τάξη φυσικού γιού του εισποιούντος (*adrogator*). Αρχικά (κατά την αρχαϊκή περίοδο) η έγκριση αυτή είχε την έννοια νομοθετικού έργου της λαϊκής συνέλευσης. Η μεγάλη σημασία που είχε για τη ρωμαϊκή πολιτειακή τάξη, (όπως και στις ελληνικές πόλεις για την συνέχιση της οικογένειας και της λατρείας των προγόνων κ.λπ.), η είσοδος του αυτεξούσιου στην οικογένεια του εισποιούντος (*adrogator*), εξηγεί τη συμμετοχή της λαϊκής συνέλευσης.

Αρχικά η εισποίηση περιοριζόταν στους έφηβους αυτεξούσιους άρρενες. Για τους άνηβους και τις γυναίκες δεν ήταν δυνατή η εισποίηση, καθώς αυτοί δεν μπορούσαν να συμμετέχουν στην *κατά φράτρες εκκλησία* (*comitia curiata*). Αργότερα όμως, επιτράπηκε υπό όρους, από τον Αντωνίνο Πίο, η εισποίηση ανήβων και επί Διοκλητιανού, η εισποίηση γυναικών. Κατά την κλασική δε περίοδο τέθηκαν και άλλοι κανόνες για τους όρους της εισποίησης, όπως ο καθορισμός ορίων ηλικίας (ο εισποίων να είναι τουλάχιστον 60 ετών), ο εισποίων να μην έχει ούτε να μπορεί να αποκτήσει

Ρωμαίους ιστορικούς, αιτία δημιουργίας του Δωδεκάδελτου νόμου αποτέλεσε η διαμάχη πατρικών και πληβείων. Οι πληβείοι διαμαρτυρήθηκαν για τις αυθαίρετες δικαστικές αποφάσεις των πατρικών εξαιτίας της έλλειψης νομοθεσίας και το 455 π.Χ., μετά από πρόταση του δημάρχου των πληβείων, η Σύγκλητος ανέθεσε σε τριμελή επιτροπή τη μελέτη άλλων έννομων τάξεων με γνώμονα την σολώνεια νομοθεσία της Αθήνας. Ορισμένοι ιστορικοί αμφισβητούν τις ελληνικές επιδράσεις στον Δωδεκάδελτο και υποστηρίζουν ότι περιλαμβάνει την καταγραφή του εθιμικού και άγραφου αρχαϊκού ρωμαϊκού δικαίου. Στη συνέχεια, το 451 π.Χ. η Σύγκλητος διόρισε νέα 10μελή επιτροπή πατρικών για τη σύνταξη ενός κώδικα. Το έργο αυτό ολοκληρώθηκε και αποτελούνταν από 10 πινακίδες -δέλτους-. Επειδή όμως θεωρήθηκε ελλιπές, μια νέα επιτροπή, αποτελούμενη αυτή τη φορά από ισάριθμους πατρίκιους και πληβείους, προέβη στη σύνταξη δύο ακόμη δέλτων. Οι δύο τελευταίες μαζί με τις δέκα προηγούμενες αποτέλεσαν τον Δωδεκάδελτο νόμο, ο οποίος και δημοσιεύτηκε το 449/8 π.Χ. στη Ρωμαϊκή Αγορά (*Forum Romanum*). Ο νόμος αυτός είχε ιδιαίτερη μακροβιότητα καθώς αποτέλεσε νομική πυξίδα για τους Ρωμαίους τουλάχιστον μέχρι τους χρόνους του Ιουστινιανού αλλά και ως το τέλος αυτών. Ο νόμος δεν μας έχει σωθεί ακέραιος, αλλά γνωρίζουμε το περιεχόμενό του από μεταγενέστερους νομικούς, δικηγόρους, γραμματικούς και άλλους συγγραφείς.

δικούς του κατιόντες και ο εισποιούμενος να μην είναι μεγαλύτερος σε ηλικία από τον εισποιούντα.

Τα αποτελέσματα της εισποίησης ήταν ότι ο εισποιούμενος, ως πρόσωπο αυτεξούσιο, περιέρχεται με την εισποίηση στην οικογένεια και στην πατρική εξουσία του εισποιούντος, όχι δε μόνο αυτός ο ίδιος, αλλά και όλα τα πρόσωπα που ενδεχομένως βρίσκονταν υπό την πατρική του εξουσία. Μαζί με τον εισποιούμενο μεταβιβάζεται και η περιουσία του στην κυριότητα του εισποιούντα πατέρα.

Μετά τον 3ο αι. μ.Χ. η μορφή της *adrogatio per populum* δηλαδή η εισποίηση με την συμμετοχή της λαϊκής συνέλευσης αντικαταστάθηκε με μια νέα μορφή που γινόταν με Διάταξη του Ηγεμόνα (*abrogatio per rescriptum principis*), αφορούσε και τους ανήβους και εφαρμοζόταν εκτός από τη Ρώμη και στις ρωμαϊκές επαρχίες.

β. Η υιοθεσία (*adoptio* ή *datio in adoptionem*)¹¹⁷

Αυτή η μορφή της υιοθεσίας είναι νεότερη από την προηγούμενη, την εισποίηση, και αφορά πρόσωπα υπεξούσια. Αντίθετα με την εισποίηση, ο υιοθετούμενος ως πρόσωπο υπεξούσιο, αφήνει την οικογένειά του, αποσπάται από την εξουσία του φυσικού του εξουσιαστή, μπαίνει σε νέα οικογένεια και περιέρχεται στην εξουσία του εξουσιαστή της, δηλ. του υιοθετούντος. Με την υιοθεσία μόνο ο υιοθετούμενος περιέρχεται στην εξουσία του *pater familias* που υιοθετεί και όχι άλλα τυχόν εξαρτώμενα απ' αυτόν πρόσωπα.

Αυτή η υιοθεσία (*adoptio*) ήταν μια σύνθετη δικαιοπραξία που είχε, όπως και η εισποίηση, πανηγυρικό χαρακτήρα, όμως αρκετά πιο περίπλοκο. Δε χρειαζόταν να τελεστεί ενώπιον της συνέλευσης, αλλά ενώπιον ενός άρχοντα (*magistratus*), που στην Ρώμη ήταν ο πραιτόρας και στις επαρχίες ο διοικητής.

Ήταν σύνθετη δικαιοπραξία γιατί αποτελούνταν από δύο άλλες δικαιοπραξίες, μια χειραφεσία και μια *in iure cessio*, που ακολουθούσαν η μία την άλλη σε δύο φάσεις. Η πρώτη φάση αποτελείται από τριπλή πώληση

¹¹⁷ Βλ. Σ. Τζωρτζακάκη – Τζαρίδου, Ο θεσμός της *datio in adoptionem*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2008.

(μεταβίβαση) του υιοθετούμενου γιου in mancipio από τον ως τότε εξουσιαστή του σε τρίτο πρόσωπο ή και στον ίδιο τον υιοθετούντα. Η επί τρεις φορές πώληση του γιου είχε ως αποτέλεσμα, κατά το Δωδεκάδελτο, την απελευθέρωση του γιου από την πατρική εξουσία. Εκείνος προς τον οποίο γινόταν η τριπλή πώληση με mancipatio απελευθέρωνε κάθε φορά τον υπεξούσιο με manumissio vindicta, δηλαδή ενώπιον του Άρχοντα, οπότε με την τρίτη πώληση ο υιοθετούμενος ελευθερωνόταν από την πατρική εξουσία.

Στη δεύτερη φάση ο υιοθετών (ενάγων) διεκδικούσε τον υιοθετούμενο, ως ανήκοντα στην δική του πατρική εξουσία, ενώπιον του Άρχοντα από τον πρώην εξουσιαστή του, φυσικό πατέρα, ή από τον τρίτο (εναγόμενο). Εκείνος κατά του οποίου στρεφόταν η διεκδίκηση δεν πρόβαλε αντιρρήσεις κι έτσι ο Άρχοντας επιδίδαζε το τέκνο (υιοθετούμενο) στον ενάγοντα θετό πατέρα, το νέο εξουσιαστή του.

Με την adoptio, αντίθετα με ό,τι συνέβαινε στην περίπτωση της εισποίησης, ήταν δυνατόν να υιοθετηθούν άνηβοι και γυναίκες και μάλιστα αρκούσε μία μόνο πώληση. Οι γυναίκες όμως δεν μπορούσαν να υιοθετήσουν μέχρι και την κλασική περίοδο. Αυτό επετράπη από την μετακλασική πλέον περίοδο.

Το ρωμαϊκό δίκαιο της περιόδου αυτής καθιερώνει μεταξύ άλλων και τις προϋποθέσεις υιοθεσίας, όπως την πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα του υιοθετούντος, τη διαφορά ηλικίας των συμβαλλόμενων μερών. Επίσης, απαγορεύει την εκ νέου υιοθεσία ήδη υιοθετηθέντος τέκνου, όπως και την υιοθεσία υπό αίρεση. Όσον αφορά το θετό τέκνο, το νομικό πλαίσιο του ρωμαϊκού δικαίου δεν περιελάμβανε κωλύματα υιοθεσίας.

Τα αποτελέσματα της υιοθεσίας ήταν ότι το θετό τέκνο εισερχόταν στην οικογένεια του θετού πατέρα και υπείχε θέση γνήσιου τέκνου. Αποκτούσε το όνομα του θετού πατέρα, κληρονομικό δικαίωμα στα περιουσιακά του στοιχεία, ενώ εξομοιωνόταν με τους θετούς συγγενείς. Το γεγονός μάλιστα ότι ήταν θετό δε μείωνε σε κανένα βαθμό την κοινωνική του θέση, αλλά αντίθετα τον ενέτασσε στην κοινωνική και τιμηματική τάξη του θετού πατέρα με όλα τα προνόμια που του εξασφάλιζε αυτή η τάξη (αν π.χ. ο θετός γιος ήταν πληβείος και ο πατέρας πατρίκιος εισερχόταν στην τάξη των πατρικίων, ακόμη δε και στην εξαιρετικής σπουδαιότητας συγκλητική τάξη).

Το κύριο αποτέλεσμα της υιοθεσίας στην πράξη ήταν ότι με την πλήρη

απομάκρυνση του παιδιού από τη φυσική του οικογένεια, χάνονταν και όλα τα κληρονομικά του δικαιώματα στην περιουσία του φυσικού του πατέρα. Συγχρόνως όμως αποκτούσε νέο κληρονομικό δικαίωμα στην περιουσία του θετού του πατέρα.

Η λύση της υιοθεσίας στο ρωμαϊκό δίκαιο επερχόταν είτε με το θάνατο του θετού τέκνου, είτε με πρωτοβουλία του θετού πατέρα ο οποίος είχε τη δυνατότητα ή να δώσει το θετό τέκνο προς περαιτέρω υιοθεσία ή δια της χειραφεσίας να επιτύχει την έξοδο του θετού τέκνου από την οικογένειά του.

2. Μετακλασικό δίκαιο - Μεταρρυθμίσεις του Ιουστινιανού (530 μ.Χ.)

Το έργο του Ιουστινιανού δεν υπήρξε μόνο καταλυτικό για την εξέλιξη της περαιτέρω νομοθετικής δραστηριότητας, αλλά ήταν και το σημαντικότερο γεγονός στην ιστορία της Βυζαντινής νομοθεσίας¹¹⁸. Συγκέντρωσε και αποσαφήνισε το ως τότε διατυπωμένο δίκαιο με σκοπό να καλύψει τις ανάγκες της πρακτικής της εποχής και σε πολλά σημεία ακολούθησε χριστιανικά ιδεώδη ως προς την ορθότερη απονομή δικαιοσύνης.

Ως προς το θεσμό της υιοθεσίας, το μετακλασικό και κυρίως το ιουστινιάνειο δίκαιο, διατηρεί σε ισχύ μόνο την εισποίηση με διάταξη του Ηγεμόνα και την υιοθεσί την οποία αναμορφώνει εκ βάθρων καταργώντας πολλές προγενέστερες διατάξεις. Στην προϊουστινιάνεια περίοδο, οι ρωμαϊκές αντιλήψεις για το θεσμό ήταν επικεντρωμένες στην απόκτηση πατρικής εξουσίας πάνω στον υιοθετούμενο και η υιοθεσία απέβλεπε στην αύξηση της δύναμης μιας οικογένειας¹¹⁹. Οι μεταρρυθμίσεις της κωδικοποίησης του Ιουστινιανού¹²⁰ βασίστηκαν σε ελληνικές αντιλήψεις τις οποίες ο

¹¹⁸ Η κωδικοποίηση του Ιουστινιανού, το *Corpus Iuris Civilis*, περιλαμβάνει τέσσερα μέρη: τον Κώδικα (Codex), τον Πανδέκτη (Digesta), τις Εισηγήσεις (Institutiones) και τις Νεαρές (Novellae).

¹¹⁹ K.E. Zachariae von Lingenthal, *Geschichte des griechischen-romischen Rechts*, ανατ. Aalen 1955, 116-18, M. Kaser, *Das römische Privatrecht*, 1959, 146-49, J. Beaucamp, *La situation juridique de la femme à Byzance*, *CahCM* 20 (1977), 145-76.

¹²⁰ Η Ruth J. Macrides («Kinship by Arrangement: The Case of Adoption», *Dumbarton Oaks Papers*, 44, 1990, «Symposium on the Byzantine Family and Household», σελ. 118 υποσ. 96)

αυτοκράτορας θέλησε να παγιώσει στη νομοθεσία του για το θεσμό της υιοθεσίας. Η ελληνική αντίληψη για την υιοθεσία απέβλεπε στην απόκτηση τέκνου (γιου ή κόρης) από τους πολίτες που δεν είχαν έως τότε αποκτήσει παιδιά και το επιθυμούσαν. Βαρύνουσα σημασία πλέον έχει η δημιουργία τεχνητού συγγενικού δεσμού και το συμφέρον του υιοθετουμένου.

Διάσπαρτες αναφορές στην υιοθεσία υπάρχουν σε όλη την ιουστινιάνεια κωδικοποίηση. Ιδιαίτερα κεφάλαια στο θεσμό αφιερώνουν ο Κώδικας (στο όγδοο βιβλίο, τίτλο 47(48), ο Πανδέκτης (στο πρώτο βιβλίο, τίτλο 8) και οι Εισηγήσεις (στο πρώτο βιβλίο, τίτλο 11). Οι βασικές μεταρρυθμίσεις που έγιναν είναι οι εξής:

α) Γίνεται διάκριση μεταξύ *πλήρους* υιοθεσίας (*adoptio plena*) και *ατελούς* υιοθεσίας (*adoptio minus plena*). Οι δύο λατινικοί όροι δεν είναι ρωμαϊκοί.

Η *πλήρης* υιοθεσία αποτελεί την εξαίρεση στις μεταρρυθμίσεις του Ιουστινιανού και λαμβάνει χώρα όταν η υιοθεσία γίνεται προς έναν ανιόντα του υιοθετούμενου κατά τη μητρική γραμμή, π.χ. πάππο από την μητέρα. Θα μπορούσε ο υιοθετών να είναι και από την πατρική γραμμή, αν ο υιοθετούμενος ήταν ήδη χειράφετος. Τα αποτελέσματα της *πλήρους* υιοθεσίας διέπονται από το έως τότε ισχύον δίκαιο, δηλ. το δίκαιο της προϊουστινιάνειας περιόδου.

Τον κανόνα (αλλά και την καινοτομία) στην ιουστινιάνεια νομοθεσία αποτελεί η *ατελής* υιοθεσία, η οποία λαμβάνει χώρα σε όλες τις άλλες περιπτώσεις, όταν δηλαδή η υιοθεσία γίνεται από "εξωτικό" πρόσωπο, από οποιονδήποτε άλλον εκτός από φυσικό ανιόντα. Το παιδί περνούσε στη φυσική εξουσία του υιοθετούντος, αλλά δε διακόπτονταν οι δεσμοί του με την παλιά φυσική του οικογένεια, της οποίας παρέμενε μέλος. Επί πλέον δε, αποκτούσε κληρονομικά δικαιώματα στην εξ αδιαθέτου κληρονομική περιουσία του υιοθετούντος.

ορθά παρατηρεί ότι οι μεγάλες αυτές αλλαγές στο θεσμό της υιοθεσίας δεν προήλθαν από επίδραση της Εκκλησίας (In Byzantium it was Justinianic législation and not the Church which introduced the greatest changes to adoption). Βλ. και R. Monier, Manuel élémentaire de droit romain, T.1, Παρίσι, 1947, σελ. 268.

Οι δικαιολογητικοί επομένως λόγοι του νέου νομικού πλαισίου ήσαν δύο: ο πρώτος αφορά τη χορήγηση δυνατότητας στο δοθέν προς υιοθεσία τέκνο να προσβάλει τη διαθήκη του φυσικού του πατέρα εφόσον είχε παραλειφθεί η εγκατάστασή του ως φυσικού κληρονόμου. Ο δεύτερος λόγος σχετίζεται με το γεγονός ότι το προηγούμενο νομικό καθεστώς της υιοθεσίας παρουσίαζε ένα ελάττωμα εξαιτίας του οποίου οι υιοθετηθέντες στερούνταν κληρονομικών δικαιωμάτων.

β) Εισάγεται νέα απλούστερη διαδικασία για την τέλεση της υιοθεσίας. Η υιοθεσία τελείται πλέον με δήλωση του ως τότε εξουσιαστή ενώπιον του αρμόδιου δικαστή, ο οποίος δε λαμβάνει ενεργό μέρος στη διαδικασία, ούτε εκδίδει κάποιου είδους απόφαση, αλλά περιορίζεται απλώς να καταχωρίσει τη σχετική αυτή δήλωση σε πρακτικό, με τη συναίνεση εκείνου που υιοθετεί κι εκείνου που υιοθετείται (Inst. 1, 12, 8). Ενώ δηλαδή έως τότε η υιοθεσία ήταν αποτέλεσμα των δηλώσεων βούλησης δύο δικαιοπρακτούντων αυτεξούσιων αρχηγών οικογένειας με σκοπό ο υπεξούσιος του ενός να καταστεί *iustus filius* του άλλου *pater familias* και να παραχθεί έτσι τεχνητά στο πρόσωπο του τελευταίου η *patria potestas*, η οποία σε άλλη περίπτωση θα πήγαζε από το γάμο και τη φυσική τεκνοποιία, ο Ιουστινιανός προσέθεσε και τη σύμπτωση μιας τρίτης βούλησης, αυτής του θετού τέκνου.

III. BYZANTINO ΔΙΚΑΙΟ ¹²¹

Η χάραξη ορίων μεταξύ ρωμαϊκού και βυζαντινού δικαίου είναι ιδιαίτερα δυσχερής. Η ανατολική αυτοκρατορία, αδιάσπαστη συνέχιση της ενιαίας κρατικής υπόστασης της παλαιάς ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, δε σταμάτησε ποτέ να εφαρμόζει το ρωμαϊκό δίκαιο. Το βυζαντινό δίκαιο, δηλαδή το δίκαιο της ρωμαϊκής ανατολικής αυτοκρατορίας σε ελληνική γλώσσα, *ius graecoromanum* ¹²² είναι κατά βάση ένα δίκαιο «ρωμαϊκό», που διαφυλάχθηκε μεν με το έργο του Ιουστινιανού, αλλά δεν έμεινε ανεπηρέαστο από πολιτικές, πολιτιστικές και πνευματικές εξελίξεις.

Από τον 9^ο-10^ο αι. και υπό την ηγεμονία των αυτοκρατόρων της μακεδονικής δυναστείας Βασιλείου Α' και Λέοντος ΣΤ', το ρωμαϊκό δίκαιο και σχεδόν αποκλειστικά το ιουστινιάνειο δίκαιο, κωδικοποιήθηκε στην ελληνική γλώσσα, στα *Βασιλικά* ¹²³.

Ως εκ τούτου και η ρύθμιση της υιοθεσίας στο βυζαντινό δίκαιο έχει τις βάσεις της στο ρωμαϊκό δίκαιο. Τα κείμενα της ιουστινιάνειας κωδικοποίησης περί της υιοθεσίας αναπαράγονται με τον ίδιο τίτλο (*Περί υιοθεσιών*) στα

¹²¹ Για το δίκαιο της υιοθεσίας στο βυζαντινό δίκαιο βλ. ειδικότερα τις μελέτες: Pitsakis C. G., L'adoption dans le droit byzantin, *Medievaes*, 35 (1998), 19-32, Makrides J. Ruth, Kinship by Arrangement: The Case of Adoption, *Dumbarton Oaks Papers*, 44, (1990), 109-118, Patlagean Evelyne, Christianisation et parentés rituelles. Le domaine de Byzance, *Annales ESC.*, 1978. K.E. Zachariae von Lingenthal, Geschichte des griechischen-roemischen Rechts, ανατ. Aalen 1955, 116-18, M. Kaser, Das römische Privatrecht, 1959, 146-49, J. Beaucamp, La situation juridique de la femme à Byzance, *CahCM* 20 (1977), 145-76.

¹²² Πρόκειται για τον αρχαίο όρο που εισήγαγε ο Johannes Löwenlau (Leunclavius) τον 16ο αι. και τρεις αιώνες αργότερα, τον 19ο αι., αναβίωσαν οι K. E. Zachariae von Lingenthal και C. W. E. Heimbach στις εκδόσεις κειμένων και τις μονογραφίες τους. Βλ. επίσης P.E. Pieler, Νομική Φιλολογία (μτφρ. Ελευθερία Παπαγιάννη, Σπ. Τρωιάνος) στο H. Hunger, *Βυζαντινή λογοτεχνία*, τ. Γ', εκδ. MIET, Αθήνα 1992, Σπ. Τρωιάνος, *Οι πηγές του Βυζαντινού δικαίου*, εκδ. Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1999.

¹²³ Με την Μακεδονική αναγέννηση παρατηρείται σημαντική άνθηση στη νομοθετική δραστηριότητα. Η κατάργηση προγενέστερων νομοθετημάτων και η επαναφορά του *Corpus Iuris Civilis*, στην ελληνική πλέον γλώσσα και προσαρμοσμένο στις πολιτικές λειτουργίες της εποχής, οφείλεται στη γενικότερη τάση για επιστροφή στο μεγαλειώδες παρελθόν της αυτοκρατορίας (Τρωϊάνος, ό.π. 187

*Βασιλικά*¹²⁴. Επίσης, χαρακτηριστικά σχόλια και παραρτήματα φέρει και μια σειρά ιδιωτικών τροποποιήσεων, όπως το ευρετήριο *Τιπούκειτος* (11^{ος} αι.)¹²⁵ και η *Μεγάλη Σύνοψη των Βασιλικών* (10^{ος} αι.)¹²⁶.

Από την άλλη, η υιοθεσία είναι ελλιπής στη δεύτερη μεγάλη βυζαντινή νομοθετική παράδοση εν στενή εννοία, η οποία είναι παράλληλη της κωδικοποίησης των *Βασιλικών* και πρακτικά σύγχρονή της, ήτοι στην *Εισαγωγή Νόμου* (παλαιότερα γνωστή ως *Επαναγωγή και δη πρόταση νόμου*) και στον *Πρόχειρο Νόμο*. Στα δύο αυτά επίσημα νομικά χειρόγραφα τα οποία συντάχθηκαν υπό την ηγεμονία των πρώτων αυτοκρατόρων της Μακεδονικής δυναστείας (9^{ος}-10^{ος} αι.) και που ενδέχεται να προηγούνται της μεγάλης κωδικοποίησης, η υιοθεσία παρουσιάζεται κυρίως στα χωρία που αφορούν το κώλυμα γάμου, τη χειραφασία ή την κληρονομική διαδοχή.

1. Η φύση της υιοθεσίας

Η επαναλαμβανόμενη ιδέα που διατρέχει τα βυζαντινά κείμενα περί της υιοθεσίας, είναι ότι σύμφωνα με έναν κανόνα των *Εισηγήσεων* (1.11 § 4), η υιοθεσία πρέπει να μιμείται τη φύση, *adoptio naturam imitatur*. Όπως έχει ήδη αναφερθεί η υιοθεσία από την εποχή του Ιουστινιανού είχε παύσει να θεωρείται ένας θεσμός για την αύξηση της εξουσίας μιας οικογένειας και θεωρείται πλέον ένα μέσο, για τους άτεκνους πολίτες, απόκτησης ενός γιου ή

¹²⁴ Το κείμενο αυτό έχει σωθεί σοβαρά ακρωτηριασμένο: Πανδέκτης 1.7.1 -45 = Βασιλικά 33.1.1 -45· Κώδικας 8.47(48) 1-11 = Βασιλικά 33.1.46-[56] Εισηγήσεις 1.11 παρ. (?), §§ 1(?)-10 (στην ελληνική παράφραση του Θεοφίλου) = Βασιλικά 33.1.(57)-60· H. J. Scheltens—N. Van-Der Wai., *Basilicorum libri LX*, σειρά A, τόμος IV, Groningue-La Haye, 1962, σελ. 1544-1549.

¹²⁵ Τιπούκειτος: *Librorum LX Basilicorum summarium*· περί της υιοθεσίας: (τ. III), εκδ. Stephania Hoerman [nata De Stepski-Doliwa] - E. Seidi., Vatican, 1943 (*Studi e Testi* (107), σελ. 170-175).

¹²⁶ Επιμέλεια από Zachariae στο I. και Π. Ζέπος, *Ius Graecoromanum*. Αθήνα, 1931, τ. V: περί της υιοθεσίας: τίτλος Υ. 3 (Περί υιοθετούντων και υιοθετουμένων, και τίνες δύνανται υιοθετύν ή υιοθετίζονται και τίνες ου δύνανται) που συνοδεύεται από σχόλια (α)-(ζ). σελ. 537-539. Για τη συλλογή αυτή βλ. κυρίως N. Svoronos. *La Synopsis Major des Basiliques et ses appendices*, Παρίσι, 1964.

μιας κόρης. Στην βυζαντινή πρακτική και συνείδηση, είναι ένας θεσμός που αποσκοπεί περισσότερο στη δημιουργία ενός δεσμού νόμιμης πατρότητας και συγγένειας εξ αίματος, προς όφελος κυρίως του θετού τέκνου, παρά στην καθιέρωση ή την αύξηση της πατρικής εξουσίας (*patria potestas*) προς όφελος του υιοθετούντος.

Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, η κύρια διάκριση του κλασικού ρωμαϊκού δικαίου μεταξύ του όρου *adrogatio*, για την εισποίηση, και του όρου *adoptio*, για την υιοθεσία εν στενή εννοία, ήταν ήδη παρωχημένη στο ιουστινιάνειο δίκαιο και εξίσου παρωχημένη στο βυζαντινό δίκαιο. Η ελληνική γλώσσα που χρησιμοποιείται στα *Βασιλικά*, δε διακρίνει τους δύο θεσμούς και χρησιμοποιεί μόνο τον όρο «υιοθεσία». Για το λόγο αυτό η διάκριση του *Πανδέκτη*¹²⁷ αποδίδεται στα *Βασιλικά*¹²⁸ ότι είναι εφικτό να υιοθετηθούν τόσο υπεξούσια πρόσωπα (*alieni iuris*), όσο και αυτεξούσια πρόσωπα (*sui iuris*). Και προστίθεται η διάκριση στον τρόπο υιοθεσίας: τα υπεξούσια πρόσωπα (*alieni iuris*) υιοθετούνται ενώπιον των δικαστών, ενώ τα αυτεξούσια πρόσωπα (*sui iuris*) ενώπιον του αυτοκράτορα¹²⁹.

Για τους ίδιους πιο πάνω λόγους άλλωστε στο βυζαντινό δίκαιο δεν υπάρχει ούτε η διάκριση μεταξύ *τελείας* και *ατελούς* υιοθεσίας (*adoptio plena* και *adoptio minus plena*). Μπορούμε δε να πούμε ότι η βυζαντινή υιοθεσία μοιάζει περισσότερο στην *ατελή* υιοθεσία (*adoptio minus plena*).

2. Επέκταση του κύκλου των υιοθετούντων

Το γεγονός ότι η βυζαντινή υιοθεσία απομακρύνεται σταδιακά από τη σχέση της με την πατρική εξουσία και ότι οι νέες αντιλήψεις έχουν πλέον κυρίαρχη θέση, προκαλεί μια σημαντική αλλαγή στο χαρακτήρα της υιοθεσίας.

¹²⁷ Πανδέκτης 1.7.1 § 1: Quod adoptionis nomen est quidem générale, in duas autem species dividitur, quorum altera adoptio simi-liter dicitur, altera adrogatio. Adoptantur filii familias, adrogantur qui sui iuris sunt, Μοδεστίνος.

¹²⁸ Βασιλικά 33.1.1: Και υιοθετούνται μεν υπεξούσιοι, υιοθετούνται δε και αυτεξούσιοι.

¹²⁹ Βασιλικά 33.1.2: οι μεν υπεξούσιοι επί των αρχόντων, οι δε αυτεξούσιοι επί βασιλέως.

Η υιοθεσία γίνεται κυρίως προς όφελος του υιοθετούμενου ο οποίος και αποκτά τη νομική ιδιότητα του μέλους της οικογένειας και οπωσδήποτε κληρονομικά δικαιώματα σύμφωνα με τη γνώμη των βυζαντινών κανονιστών Θεόδωρου Βαλσαμώνα (12^{ος} αι.)¹³⁰ και Ματθαίου Βλάσταρη (14^{ος} αι. μ.Χ.)¹³¹.

Τη μεγάλη καινοτομία στη βυζαντινή υιοθεσία έδωσαν οι μεταρρυθμίσεις του αυτοκράτορα Λέοντος ΣΤ΄ του Σοφού (886-912 μ.Χ.)¹³² με δυνατότητα υιοθεσίας στις γυναίκες και στους ευνούχους.

Οι γυναίκες κατά τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία ήταν ανίκανες να υιοθετήσουν¹³³. Ο νέος όμως χαρακτήρας της υιοθεσίας καθώς αποσυνδέθηκε πλέον από την πατρική εξουσία και διέπεται από τον κανόνα "*η υιοθεσία μιμείται την φύσιν*" (*adoptio naturam imitatur*), επέτρεψε την επέκταση του δικαιώματος υιοθεσίας στις γυναίκες. Το δικαίωμα βέβαια αυτό είχε αρχίσει να παραχωρείται στις γυναίκες, υπό προϋποθέσεις, ήδη από την εποχή του Διοκλητιανού το 291 μ.Χ. (μία γυναίκα δύναται να υιοθετήσει, όπως και να εισποιηθεί, μόνο αν έχει τέκνα, τα οποία απεβίωσαν, *ex indulgentia principis, ad solatium liberorum amissorum*) και επαναλήφθηκε στα μεταγενέστερα νομοθετικά κείμενα¹³⁴.

¹³⁰ Όστε και τους παρά τούτων υιοθετηθέντας έχουν, ως υπεξούσιους, δικαία κληρονομίας επ' αυτών: έκδ. Ράλλης-Πότλης, Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων, τ. II, Αθήνα, 1852, σελ. 126-127.

¹³¹ Απαιδες γαρ όντες εσοφηςάμεθα την υιοθεσίαν εις διαδοχήν των πραγμάτων... αλλ' η μεν υιοθεσία και εις κληρονομίαν εισέρχεται, διά τούτο γαρ και εγένονει: έκδ. Ράλλης-Πότλης, τ. VI, Αθήνα, 1859, σελ. 126-127

¹³² Ο Λέων ΣΤ΄ ο Σοφός, από τη δυναστεία των Μακεδόνων, είναι αυτός που έχει να επιδείξει μια ιδιαίτερα μεγάλη νομοθετική δραστηριότητα. Στο έργο του περιλαμβάνεται μια νομοθετική συλλογή, ο *Πρόχειρος Νόμος*, η μεγάλη κωδικοποίηση γνωστή ως *Βασιλικά*, κάποια ειδικά νομοθετήματα, όπως το *Επαρχιακόν Βιβλίον* και τα *Τακτικά* καθώς και μεγάλος αριθμός γενικών νόμων των *Νεαρών*. Το μεγαλύτερο μέρος από τις *Νεαρές* αυτές είναι συγκεντρωμένο σε μια συλλογή που περιλαμβάνει 113 Νεαρές και έχει διασωθεί σε πέντε χειρόγραφα.

¹³³ Feminae vero nullo modo adoptare possunt, quia ne naturales quidem liberos in potestate habent (Γάιος, 1.104 βλ. Κώδικας 7.33.8 = Βασιλικά 50.11.8).

¹³⁴ Κώδικας 8.47.5 = Βασιλικά 33.1.50· Εισηγήσεις 1.11 § 10 = Βασιλικά 33.1.60· Πανδέκτης 1.7.21 (Γάιος, κείμενο με προσθήκες). Βλ. σχετικά την μελέτη του E. Albertario, «La donna adottante», στο: Μνημόσυνα Παππούλια, Αθήνα, 1934, σελ. 17-27.

Η Νεαρά 27 είναι εκείνη που έδωσε τη δυνατότητα υιοθεσίας στις γυναίκες και η Νεαρά 26 έδωσε την ίδια δυνατότητα στους ευνούχους, ως ιδιαίτερη έκφραση της αρχής της ισότητας¹³⁵. Ως δικαιολογητικός λόγος της δυνατότητας υιοθεσίας από τις γυναίκες αναφερόταν το γεγονός ότι δεν πρέπει να παρεμποδίζεται το δικαίωμά τους στην υιοθεσία επειδή δεν κατάφεραν να γίνουν μητέρες. Για δε τους ευνούχους, θεωρήθηκε ότι αποτελεί ανθρώπινη αδικία η στέρηση της δυνατότητας να γίνουν γονείς με άλλο τρόπο. Όπως υπάρχει θεραπεία για κάθε σωματική αναπηρία, έτσι και για τις κατηγορίες αυτές έπρεπε να υπάρχει μια νομική ίαση.

Σύμφωνα με τη Νεαρά 27, οι γυναίκες, εφόσον δεν είχαν παιδιά και ανεξάρτητα από το αν ήταν έγγαμες ή άγαμες, είχαν τη δυνατότητα να υιοθετούν ελεύθερα, ακριβώς όπως και οι άνδρες. Η υιοθεσία τελείτο ενώπιον των δικαστών ή ενώπιον των τοπικών αρχόντων στις επαρχίες, οι οποίοι ασκούσαν δικαστική εξουσία. Το ευρετήριο *Τιπούκειτος* ενσωματώνει αυτή τη νέα διάταξη στο πλαίσιο των *Βασιλικών* με κάποια διστακτικότητα: «Η δε νεαρά του κυρού Λέοντος λέγει και τας παρθένους υιοθετύν τινές δε ου προσδέχονται ταύτην»¹³⁶. Σε κάθε περίπτωση, η εν λόγω διάταξη, η οποία υφίσταται ακόμη και στα μεταγενέστερα νομικά χειρόγραφα έως τον Αρμενόπουλο, δεν αμφισβητήθηκε ουσιαστικά στο δόγμα και τη νομολογία του Βυζαντίου ενώ εφαρμόστηκε σε όλη τη «μεταβυζαντινή» περίοδο. Ο Βαλσαμών, ο σπουδαίος κανονιστής του 12^{ου} αι., προσπαθεί να περιγράψει την ουσία της εν λόγω νομοθεσίας με έναν παραλληλισμό με το παλαιό δίκαιο, αναφέροντας ότι έτσι ο υιοθετούμενος καθίσταται κατά κάποιον τρόπο άτομο με εξουσία, όπως αν βρισκόταν στην εξουσία (*in potestate*) του υιοθετούντος (*ως υπεξουσίου*)¹³⁷.

Σύμφωνα με τη Νεαρά 26 εισάγεται το δικαίωμα των ευνούχων στην υιοθεσία. Οι ευνούχοι δεν ήταν άτομα περιθωριοποιημένα στη βυζαντινή κοινωνία. Είχαν υψηλές θέσεις στην κοινωνική και διοικητική ιεραρχία,

¹³⁵ Σπ. Τρωιάνος, *Οι Νεαρές Λέοντος ΣΤ΄ του Σοφού*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2007, 111-119.

¹³⁶ Τιπούκειτος, ό.π., αρ. 2, σελ. 172.

¹³⁷ Βλ. κυρίως το σχόλιο του Βαλσαμώννα στο Ράλλης-Πότλης, ό.π., τ. II, σελ. 430. Βλ. επίσης Βλάσταρης: Ράλλης-Πότλης, τ. VI, σελ. 137-138.

αναλάμβαναν υψηλά αξιώματα και είχαν πρόσβαση ακόμη και στο επισκοπικό ή το πατριαρχικό αξίωμα. Σε αντίθεση όμως με τις γυναίκες, δεν είχαν πρόσβαση στο αξίωμα του αυτοκράτορα, ενώ το δικαίωμα αυτό των γυναικών είναι γνωστό ότι δεν έμεινε μόνο στη θεωρία.

Με την Ιουστινιάνεια κωδικοποίηση επιτρεπόταν ήδη στους *μη καστράτους* «ευνούχους» (*σπάδωνες*) να υιοθετήσουν (και κατά τον Θεόφιλο, ακόμη και να εισπονηθούν, διότι θεωρητικά δεν έχουν χάσει τελείως την ελπίδα της τεκνοποίησης). Όσοι όμως είχαν υποστεί εκτομή, στερούνταν του δικαιώματος αυτού. Η παράφραση του Θεοφίλου περιέχει πολύ περισσότερα στοιχεία για διάφορες κατηγορίες ευνούχων και για τις συνέπειες της υιοθεσίας στην περίπτωση των *σπαδώνων*. Το κείμενό του ενσωματώνεται στα *Βασιλικά* (33.1.59) και στα ιδιωτικά μεταγενέστερα χειρόγραφα, από τη *Μεγάλη Σύνοψη* έως τον Αρμενόπουλο. Σε όλη αυτή την παράδοση, *ratio legis* αποτελεί η αρχή *adoptio naturam imitatur*: ένα άτομο, το οποίο, εξ ορισμού δεν θα ήταν δυνατό να τεκνοποιήσει, δεν είναι δυνατό ούτε και να υιοθετήσει¹³⁸.

Ο Λέων ο ΣΤ΄, με τη Νεαρά 26 έδωσε το δικαίωμα υιοθεσίας στους ευνούχους κάθε κατηγορίας χωρίς κανέναν περιορισμό. Το περιεχόμενο της Νεαράς 26 επαναλαμβάνεται και διευρύνεται στη Νεαρά 27. Όπως αναφέρει ο αυτοκράτορας, δεν υπάρχει κανένα θέμα απόκλισης από τον κανόνα *adoptio naturam imitatur* διότι δεν είναι η φύση που θέλησε την παρούσα κατάσταση των ευνούχων. Κάποιοι άνθρωποι έπραξαν ενάντια στη φύση και τους έφεραν σε αυτή την κατάσταση με δόλο ή χωρίς δόλο και έτσι τους αδίκησαν. Η φύση μεριμνά ώστε όλα τα ανθρώπινα όντα και επομένως, και αυτοί που κατέστησαν ευνούχοι, να έχουν απογόνους. Ο θεσμός της υιοθεσίας έρχεται

¹³⁸ Είναι επίσης η γνώμη του Βαλσαμώνα· Ράλλης-Ποτλής, ό.π., τ. II, σελ. 430. Αλλά βλ., για παράδειγμα, μια διαφορετική *ratio* στην Ηυξημένη επαναγωγή 44.29 (Ζέπος, ό.π., τ. VI, σελ. 189-190): οι καστράτοι ενδέχεται να είναι άτομα, τα οποία υπέστησαν εκτομή των γεννητικών τους οργάνων σε βρεφική ηλικία με τη θέληση των ιδίων των γονέων τους, θέληση, η οποία, στην εν λόγω ηλικία, εξέφραζε νόμιμα τη δική τους θέληση· θεωρείται ότι έχουν οι ίδιοι επιλέξει, με «εκούσια» πράξη, για μια ανάλογη κατάσταση με αυτή των γυναικών, οι οποίες φυσικά δεν είναι δυνατό να υιοθετήσουν.

ακριβώς για να αναπληρώσει μια ενδεχόμενη έλλειψη ως προς αυτή τη φυσική απαίτηση δημιουργίας απογόνων και διαδόχων.

Η υιοθεσία από ευνούχους επιτελείται ενώπιον των δικαστών ή των τοπικών αρχόντων των επαρχιών. Επιπρόσθετα, με την εν λόγω υιοθεσία από τους ευνούχους δημιουργείται μια πραγματική πατρική εξουσία, κάτι που δεν είναι ακριβώς το ίδιο για τις γυναίκες, όπως ορθά αναφέρει ο Βαλσαμών¹³⁹. Το ευρετήριο του *Τιπούκειτου* εισάγει επίσης αυτή τη νέα διάταξη στο πλαίσιο των *Βασιλικών*, με την ίδια επιφύλαξη που διαπιστώσαμε να εκφράζεται ως προς τις γυναίκες. Η εν λόγω διάταξη επαναλαμβάνεται στα μεταγενέστερα νομικά χειρόγραφα έως το *Ηυξημένο Πρόχειρο* και την *Εξάβιβλο* του Αρμενόπουλου και φαίνεται ότι εφαρμοζόταν τακτικά, για όσο διάστημα υπήρχε η παρουσία των ευνούχων στην αυτοκρατορία.

Πρέπει να επισημανθεί ότι όλα τα βυζαντινά νομικά χειρόγραφα, έως αυτό του Αρμενόπουλου¹⁴⁰, επιμένουν στην απαίτηση (*Εισηγήσεις* 1.11 § 4 = *Βασιλικά* 33.1.58) ύπαρξης μιας διαφοράς ηλικίας μεταξύ του υιοθετούντος και του υιοθετούμενου τουλάχιστον δέκα οκτώ ετών, την ηλικία πλήρους ενηλικίωσης. Φαίνεται επίσης ότι και κάποιοι άλλοι περιορισμοί για το δικαίωμα υιοθεσίας παραμένουν σε ισχύ στο Βυζάντιο, οι οποίοι εισήχθησαν από τους χριστιανούς αυτοκράτορες και οι οποίοι εξακολούθησαν να υπάρχουν στις κωδικοποιήσεις, τις συλλογές και τα βυζαντινά χειρόγραφα, όπως π.χ. η απαγόρευση υιοθεσίας ενός ατόμου ήδη υιοθετημένου προγενέστερα, η απαγόρευση υιοθεσίας περισσότερων ατόμων, κάποιοι περιορισμοί ώστε να μην είναι δυνατό η υιοθεσία να βλάψει έφηβο ή ανήλικο υιοθετούμενο, η απαγόρευση της υιοθεσίας εάν ήδη υπάρχει ένας γιος. Ενίοτε, τα χειρόγραφα κάνουν αναφορά στην απαγόρευση που τίθεται στον πατέρα να υιοθετήσει τα νόθα τέκνα του, δυνάμει της Νεαράς 74 του Ιουστινιανού.

¹³⁹ Λαμβάνειν εις θέσιν υιόν και έχειν αυτόν υπεξούσιον, η νεαρά του αυτού βασιλέως του φιλοσόφου εξεχώρησε τούτο γίνεσθαι.

¹⁴⁰ Εξάβιβλος 2.8.5: σελ. 318 = σελ. 149. Στην Εισαγωγή 33.24, η μόνη απαίτηση είναι ο υιοθετών να έχει μεγαλύτερη ηλικία από τον υιοθετούμενο.

3. Μορφή της υιοθεσίας

Όπως ήδη αναφέρθηκε, με τη Νεαρά 27 του Λέοντα ΣΤ' καταργήθηκε κάθε διάκριση μορφής μεταξύ *εισποίησης* και *υιοθεσίας σε στενή έννοια*, ή μεταξύ υιοθεσίας από άνδρες και από γυναίκες και γενικά κάθε άλλη διάκριση που επικρατούσε ακόμη. Εφεξής, οι υιοθεσίες κάθε είδους μπορούσαν να πραγματοποιηθούν ενώπιον κάθε αρμόδιου να ασκεί δικαστική εξουσία στην πρωτεύουσα και τις επαρχίες. Επομένως, αρμόδιος δεν ήταν μόνο ο αυτοκράτορας, όπως όριζαν οι παλαιοί νόμοι, αλλά κάθε δικαστής και κάθε τοπικός άρχοντας. Οι διαδικαστικές διατάξεις που προβλέπει η Νεαρά 27 επαναλαμβάνονται στα βυζαντινά χειρόγραφα, έως τον Αρμενόπουλο, είτε μαζί με τις διατάξεις του ουσιαστικού δικαίου της Νεαράς (υιοθεσία από γυναίκες ή ευνούχους, στην οποία έγινε αναφορά) είτε μεμονωμένα.

Η αρμόδια αρχή, ενώπιον της οποίας γινόταν η δήλωση της υιοθεσίας, δεν εξέδιδε σχετική απόφαση¹⁴¹. Πρόκειται για τη γενικευμένη εφαρμογή της διαδικασίας που είχε ήδη εισαχθεί από τον Ιουστινιανό το 530 μ.Χ. για την υιοθεσία σε στενή έννοια.

Στο Βυζάντιο δεν είναι γνωστή η δια διαθήκης υιοθεσία, η οποία άλλωστε ούτε στο ρωμαϊκό δίκαιο βεβαιώνεται από νομικές πηγές, αλλά μόνο από κάποια λόγια κείμενα.

Στη βυζαντινή νομική παράδοση (Νεαράι 24 και 89 του Λέοντος ΣΤ') κάνει για πρώτη φορά την εμφάνισή της μια νέα μορφή υιοθεσίας: η υιοθεσία με ιερολογία. Πρόκειται για μια μορφή που έμεινε μάλλον περιθωριοποιημένη στις νομικές πηγές και χωρίς αμφιβολία και στην εφαρμογή.

Στην πραγματικότητα η νέα αυτή πρακτική αναφέρθηκε περιστασιακά στη Νεαρά 24 και με μία διαφορετική έννοια. Αναφέρεται δηλαδή η ιερολογία της υιοθεσίας ως μια ήδη υπάρχουσα πρακτική («νυν δε κατά δεσμά γινόμενες και πρέποντα και δίκαια της υιοθετήσεως και δια τελετάς ιεράς»), αλλά η επίκλησή της στο σημείο αυτό γίνεται απλά σαν μια πρόσθετη βάση

¹⁴¹ Ράλλης - Ποτλής, ό.π. τ. ii. σελ. 430: και μηδέ δείσθαι προστάξεως βασιλικής ή πράξεως δικαστικής χάριν του υιοποιείσθαι τινά υπεξούσιον ή αυτεξούσιον. Βλ. Γ. Πετρόπουλος, Ιστορία και εισηγήσεις του ρωμαϊκού δικαίου. Αθήνα, 1963, σελ. 1274.

αυτού που αποτελεί το κύριο θέμα της Νεαράς 24, δηλαδή του ότι τα τέκνα εξ αίματος δε συνάπτουν γάμο με τα τέκνα εξ υιοθεσίας. Η αναφορά και η επίκληση της ιερολογίας της υιοθεσίας στη Νεαρά 89 γίνεται ως προοίμιο για την εισαγωγή της γαμήλιας ευλογίας ως της μόνης δυνατής μορφής γάμου.

Η ιερολογία του γάμου που εισάγεται με τη διάταξη της Νεαράς 89 είχε εξαιρετική και αδιαμφισβήτητη επιτυχία, καθώς καθιέρωσε το θρησκευτικό γάμο ως τη μόνη εφικτή μορφή γάμου στο βυζαντινό, μεταβυζαντινό και σύγχρονο ελληνικό δίκαιο, μέχρι το 1982¹⁴². Αντίθετα, η εισαγωγή μιας θρησκευτικής μορφής υιοθεσίας δεν είχε την ίδια επιτυχία. Η Νεαρά 24, που ενδέχεται να είχε εισάγει αυτή τη μορφή, δεν επαναλαμβάνεται στις συλλογές και τα βυζαντινά νομικά χειρόγραφα. Είναι αλήθεια ότι υπήρξε μια σχετική πρακτική ιερολογίας της υιοθεσίας. Ωστόσο, στην κοινή συνείδηση όπως και στην πρακτική, η υιοθεσία παραμένει ουσιαστικά μια πολιτική και όχι μια θρησκευτική πράξη.

Το 12^ο αι., ο Βαλσαμών είναι ο πρώτος που παραπέμπει στη Νεαρά 24 του Λέοντος ΣΤ' για να υποστηρίξει «ότι και δια ιερής ευχής γίνεται υιοθεσία», απευθυνόμενος δύο φορές προς τον αναγνώστη για να του το υπενθυμίσει («*Ετι σημειώσαι... Έχε ουν τούτο επί μνήμης...*»). Αναφέρει δε ότι «επειδή δεν είναι δυνατό να βρεθεί αυτή η αναφορά αλλού και επειδή κατά κανόνα αγνοείται... Έχω ακούσει, πράγματι πολλές φορές, πολλά άτομα, ακόμη και σπουδαίους ειδικούς σε νομικά και εκκλησιαστικά θέματα, να λένε ότι οι εν λόγω διατάξεις δεν ισχύουν και ότι συγκεκριμένα μια νομική υιοθεσία δεν δύναται να πραγματοποιηθεί μόνο δια ιερών ευχών σε άγιο ναό». Η παραπομπή στη Νεαρά 24 που κάνει ο Βαλσαμών επαναλαμβάνεται, αυτολεξεί, από το συνεχιστή του, του 12^{ου} αι., Ματθαίο Βλάσταρη, αν και αυτή τη φορά χωρίς κανένα σχόλιο¹⁴³.

¹⁴² Το 1982 εισάγεται και ο πολιτικός γάμος, ο οποίος ισχύει έκτοτε διαζευκτικά με τον θρησκευτικό γάμο.

¹⁴³ Ράλλης-Πότλης, ό.π., τ. VI. σελ. 137. Περί της ιερολογίας της υιοθεσίας, βλέπε: Π. Αγγελετόπουλος. «Τινά περί ιερολογίας επί γάμου και επί υιοθεσίας», *ByzantinischeZeitschrift*, 30, 1930, σελ. 649 επ.

Μετά την παρακμή της αυτοκρατορίας και κυρίως μετά την οριστική της πτώση το 1453, η ιερολογία έγινε η επικρατούσα μορφή υιοθεσίας, ελλείπει άλλης μορφής ή ακόμη και άλλης διαθέσιμης αρχής, καθώς η Εκκλησία ανέλαβε σ' αυτήν την περίοδο νομικές ευθύνες για αστικά θέματα που αφορούσαν τους χριστιανούς υπηκόους της οθωμανικής αυτοκρατορίας, κυρίως δε στον τομέα του οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου.

4. Η υιοθεσία στο βυζαντινό σύστημα των κωλυμάτων γάμου

Παρά τη βεβαιότητα που επικρατεί για την πρακτική της υιοθεσίας στο Βυζάντιο, δε διαθέτουμε κανένα αυθεντικό έγγραφο της «ζωντανής» νομικής πρακτικής, της νομολογίας. Δυστυχώς, ούτε η *Πείρα*, η σημαντικότερη ιδιωτική συλλογή βυζαντινής νομολογίας¹⁴⁴ με αποφάσεις του διάσημου δικαστή του 11^{ου} αιώνα Ευσταθίου του Ρωμαίου, περιέχει καμία υπόθεση υιοθεσίας¹⁴⁵.

Η βεβαιότητα για την πρακτική της υιοθεσίας συνάγεται από τη σπουδαιότητα που δίνουν οι πηγές, σε ζητήματα όπως η υιοθεσία από γυναίκες ή ευνούχους, από τη συζήτηση του Βαλσαμώνα για τα θέματα αυτά, κυρίως δε για τη μορφή της υιοθεσίας, πολιτικής ή θρησκευτικής, από τη σταθερή παρουσία μιας τελετής υιοθεσίας στα λειτουργικά βιβλία της βυζαντινής Εκκλησίας, όπως και από τα «συμβόλαια υιοθεσίας» της μεταγενέστερης περιόδου.

Η πιο σημαντική όμως και η πιο σίγουρη ένδειξη, για την παρουσία και τη σημασία της υιοθεσίας στη βυζαντινή νομική πραγματικότητα, είναι η θέση

¹⁴⁴ Βλ. και παρατηρήσεις του S. Perentidis, *Trois Questions sur la tradition de la Peira*, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου, 1985, 633-671.

¹⁴⁵ Επιμέλεια από Zachariae στον Ζέπο, ό.π., τ. IV, σελ. 1-260. Η υιοθεσία δεν αναφέρεται παρά περιστασιακά: π.χ. Πείρα 49.33: ομοίως, σελ. 208. Βλ. Ράλλης-Ποτλής, ό.π., τ. V, σελ. 351. Η υιοθεσία επίσης αναφέρεται, περιστασιακά, σε πολύ σπάνιες αποφάσεις άλλων πολιτικών δικαστών που φτάνουν στα χέρια μας μεμονωμένα (Ψήφισμα πολιτικών δικαστών περί συγγενείας του 1199): Ράλλης-Ποτλής, ό.π., τ. V, σελ. 395. Είναι σημαντικό να βλέπει κανείς ότι ακόμα και σε αυτά τα σπανιότατα στοιχεία της βυζαντινής νομολογίας, η υιοθεσία ενυπάρχει κατά κάποιον τρόπο, χωρίς αυτό να αποτελεί τυχαίο γεγονός.

που συνέχισε να κατέχει στη λόγια παράδοση σχετικά με τα κωλύματα γάμου, έναν τομέα προτίμησης των βυζαντινών νομικών. Υπάρχει δηλαδή στα βυζαντινά νομικά κείμενα, όπως και στα μετέπειτα ιδιωτικά χειρόγραφα, μια διαρκής παρουσία διατάξεων «περί των κωλυμάτων γάμου λόγω συγγένειας εξ υιοθεσίας» που προέρχονται από το ρωμαϊκό δίκαιο, κυρίως το ιουστινιάνειο. Ωστόσο, η διαρκής αυτή παρουσία τέτοιων διατάξεων ενδέχεται να εκφράζει «νομικό απολίθωμα», όπως το χαρακτηρίζει ο Κ. Πιτσάκης¹⁴⁶.

Ακόμη πιο σημαντική πάντως είναι η παρουσία της υιοθεσίας και της συγγενικής εξ αίματος σχέσης που εμφανίζεται στη μεταγενέστερη βυζαντινή νομική βιβλιογραφία περί των κωλυμάτων γάμου. Είναι γνωστό ότι το βυζαντινό δίκαιο περί κωλυμάτων γάμου, παγιωμένο κατά κάποιον τρόπο σύμφωνα με τα ρωμαϊκά πρότυπα και τροποποιημένο από την εκκλησιαστική επιρροή της *εν Τρούλλω* Οικουμενικής Συνόδου (692) και μεταγενέστερα από τη νομοθεσία των Ισαύρων (*Εκλογή*) και των Μακεδόνων αυτοκρατόρων (*Εισαγωγή*, *Πρόχειρος Νόμος*, *Βασιλικά*), υπέστη από το τέλος του 10^{ου} αι. και κυρίως κατά τους 11^ο και 12^ο αι. πολύ σημαντικές τροποποιήσεις με σκοπό τη συνεχή διατήρηση των κωλυμάτων¹⁴⁷. Το αποτέλεσμα ήταν μια πλούσια βιβλιογραφία νομικών έργων για θέματα συγγένειας και γάμου¹⁴⁸. Ως εκ τούτου, η υιοθεσία, η συγγενική σχέση που προκύπτει από αυτή και οι προεκτάσεις της, η ανάπτυξη κυρίως των κωλυμάτων γάμου που δημιουργούσε η υιοθεσία, είναι θέματα που απαντώνται τακτικά σε αυτή τη

¹⁴⁶ Pitsakes C. G., *L'adoption dans le droit byzantin*, ό.π.

¹⁴⁷ Βλ. για την προβληματική αυτή Κ. Γ. Πιτσάκης, *Το κώλυμα γάμου λόγω συγγενείας εβδόμου βαθμού εξ αίματος στο βυζαντινό δίκαιο*, Αθήνα-Κομοτηνή, 1985· Ιδίου, «Παίζοντες εις αλλότριους βίους. Δίκαιο και πρακτική των γαμικών κωλυμάτων στο Βυζάντιο: η τομή». Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο, Αθήνα, 1989, σελ. 217-236, Ιδίου, «*Le droit matrimonial dans les canons du concile in Trullo*». *Annuaire Historiae Conciliorum*, 24, 1992, σελ. 158-185. Επίσης Α. Ε. Laiou, *Mariage, amour et parenté à Byzance aux XIe-XIIIe siècles*, Παρίσι, 1992.

¹⁴⁸ Ενδεικτικά αναφέρονται τα έργα: *Περί βαθμών συγγενείας του Δημητρίου Χωματιανού*, *Περί γάμων του Ιωάννη Πεδιάσιμου* (τέλος του 13^{ου} αι., μικρές μελέτες ενσωματωμένες στο *Ηυξημένο Πρόχειρο*) και ο τίτλος 4.8 της *Εξάβιβλου* του Κωνσταντίνου Αρμενόπουλου, *Περί συνάφειας γάμων και βαθμών συγγενείας*.

βιβλιογραφία, γεγονός που υποδεικνύει επαρκώς και την τρέχουσα πραγματικότητα.

Συνοπτικά, χωρίς τις περίπλοκες λεπτομέρειες του βυζαντινού δικαίου του γάμου και του υπολογισμού των βαθμών συγγένειας, υπάρχουν τρία κύρια κοινά σημεία σε όλη αυτή τη βιβλιογραφία:

1. Είναι αποδεκτό ότι το θετικό δίκαιο δεν προβλέπει πάρα μόνο ορισμένες περιπτώσεις κωλυμάτων λόγω συγγένειας εξ υιοθεσίας που δεν υπερβαίνει τον τρίτο ή, το πολύ, τον τέταρτο βαθμό συγγένειας.

2. Εγκρίνεται η τρέχουσα πρακτική η οποία έχει καθιερωθεί από τη χρήση ή τη νομολογία, της εξομοίωσης της συγγένειας εξ υιοθεσίας με τη συγγένεια εξ αίματος και, κατά συνέπεια, της επέκτασης των κωλυμάτων γάμου που προκύπτουν έως τον έβδομο βαθμό συγγένειας.

3. Τέλος, είναι αποδεκτό ότι υπάρχει διαφορά στον υπολογισμό των βαθμών μεταξύ της συγγένειας εξ αίματος και της συγγένειας εξ υιοθεσίας. Πράγματι, εάν, για τις σχέσεις του υιοθετούντος και της οικογένειάς του με τον υιοθετούμενο και τους απογόνους του, ο υπολογισμός των βαθμών είναι δυνατό να είναι ο ίδιος με αυτόν της συγγένειας εξ αίματος, σε περίπτωση που η υιοθεσία εξομοιώνεται με τη γέννηση, πρέπει επίσης να ληφθούν υπόψη οι σχέσεις του υιοθετούντα και της οικογένειάς του με την οικογένεια του υιοθετούμενου. Σε αυτή την περίπτωση, πρέπει να χρησιμοποιηθεί ένας υπολογισμός ανάλογος με αυτόν που χρησιμοποιείται στη συγγένεια εξ αγχιστείας.

Σε όλη αυτή τη βιβλιογραφία, γίνεται λόγος για μια υιοθεσία κατά βάση πολιτική. Δεν υπάρχει κανένα σημείο που να αφήνει την υπόνοια ότι η υιοθεσία που τελείται με ιερολογία είναι η μοναδική που δημιουργεί συγγένεια εξ υιοθεσίας και κωλύματα γάμου, ούτε επίσης ότι η εν λόγω μορφή είναι η μορφή της τρέχουσας ή συνήθους υιοθεσίας.

Είναι αλήθεια ότι σε θέμα κωλυμάτων, γίνεται αναφορά στη συγγένεια εξ υιοθεσίας από κοινού με την πνευματική συγγένεια που δημιουργείται με τη βάπτιση. Η αναφορά αυτή γίνεται για τεχνικούς ή συστηματικούς λόγους, λόγω ορισμένων αναλογιών που υπάρχουν και στις δύο περιπτώσεις.

Χωρίς αμφιβολία, ο Βαλσαμών είναι αυτός, ο οποίος με την εισαγωγή της θεματικής της υιοθεσίας στο σχόλιό του στον κανόνα ΝΓ΄ της εν Τρούλλω Οικουμενικής Συνόδου περί της εκ βαπτίσματος πνευματικής συγγένειας,

προκάλεσε, ενδεχομένως ακούσια, την εν λόγω σύγχυση που αφορούσε την ιερολογία της υιοθεσίας ως πρακτική περισσότερο περιθωριακή και σε κάποιο βαθμό άγνωστη στην εποχή του¹⁴⁹.

IV. Μεταβυζαντινό και Νεότερο Δίκαιο

1. Η υιοθεσία στο μεταβυζαντινό δίκαιο

Το τέλος του βυζαντινού κράτους το 1453 δε σήμανε και το τέλος του βυζαντινού δικαίου. Κατά την περίοδο που καλείται «μεταβυζαντινή»¹⁵⁰, δηλαδή κατά τους τέσσερις αιώνες της οθωμανικής κυριαρχίας, από την πτώση της αυτοκρατορίας μέχρι την ελληνική επανάσταση, το βυζαντινό δίκαιο διαφυλάχθηκε χάρη στην ορθόδοξη Εκκλησία και ορισμένες ελληνικές κοινότητες. Ανάμεσα στα προνόμια που οι σουλτάνοι παραχώρησαν στην Εκκλησία ήταν και το δικαίωμα των εκκλησιαστικών οργάνων να επιλύουν διαφορές οικογενειακού ή κληρονομικού δικαίου στις υπό οθωμανική κυριαρχία ελληνικές και ορθόδοξες ηπειρωτικές περιοχές που βρίσκονταν υπό την πνευματική εξουσία του πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης. Δικαστική αρμοδιότητα, μέσω των προνομίων, αναγνωρίστηκε παράλληλα και στις κοινοτικές αρχές. Με τον τρόπο αυτό στις αστικές υποθέσεις που παρουσιάζονταν ενώπιον των εκκλησιαστικών δικαστηρίων εφαρμοστέο δίκαιο ήταν το βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο και συγκεκριμένα, η *Εξάβιβλος* του Αρμενοπούλου¹⁵¹ που χρησίμευε ως αστικός κώδικας.

Το δίκαιο επομένως που εφαρμοζόταν και για την υιοθεσία ήταν αυτό που περιείχετο στην *Εξάβιβλο*, που αφιερώνει στο θεσμό μια ειδική ενότητα

¹⁴⁹ Macrides, ό.π. σελ. 114-115.

¹⁵⁰ Βλ. Τρωϊάνος – Ι. Βελισσαροπούλου-Καράκωστα, *Ιστορία Δικαίου*, 2010, 235 επ. και την εκεί βιβλιογραφία για την χρονική αυτή περίοδο.

¹⁵¹ Η *Εξάβιβλος* ήταν ιδιωτικό χειρόγραφο του 14ου αι. (~ 1345), κατά βάση παράγωγο του Πρόχειρου Νόμου, και έμελλε να γίνει διάσημο διότι με τον πλούτο και τη «διαχρονικότητά» του συνέβαλε στην επικράτηση του «ελληνορωμαϊκού» και του ρωμαϊκού δικαίου, στην υπό οθωμανική κυριαρχία ελληνόφωνη και ορθόδοξη Ανατολή και εξακολούθησε να εφαρμόζεται στην νεότερη Ελλάδα μέχρι την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα. Βλ. πιο κάτω αριθμ. 2.

(Περί υιοθεσίας: 2.8), η οποία προέρχεται από την παράδοση των *Βασιλικών*, δια μέσου της *Μεγάλης Σύνοψης*¹⁵².

Μια διαφοροποίηση που παρατηρείται κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο αφορά τη μορφή της υιοθεσίας. Στο βυζαντινό δίκαιο (με τελευταία ρύθμιση περί υιοθεσίας αυτή της Νεαράς 27 του Λέοντος του ΣΤ') η διαδικασία τέλεσης είχε καθαρά πολιτικό χαρακτήρα και η υιοθεσία πραγματοποιείται με δικαστική απόφαση¹⁵³. Η πατριαρχική όμως νομολογία στα μέσα του 19^{ου} αι. μοιάζει να κυμαίνεται μεταξύ μιας θρησκευτικής και μιας πολιτικής μορφής υιοθεσίας¹⁵⁴.

Από την άλλη, στην πρακτική της επαρχίας για την τελετουργία υιοθεσίας διαπιστώνεται και η συμμετοχή της λαϊκής συνέλευσης. Μια λόγια μαρτυρία υπάρχει στο έργο του Γεώργιου Βιζυηνού (1849-1896) "*Το αμάρτημα της μητρός μου*" όπου αναφέρεται πως μετά από μια θρησκευτική τελετουργία στην εκκλησία, λάμβανε χώρα και ένα είδος πολιτικής τελετής ενώπιον του γηραιότερου του χωριού (*πρωτόγερος*)¹⁵⁵.

Όλες αυτές οι πρακτικές σταμάτησαν στο σύγχρονο ελληνικό κράτος, που η υιοθεσία έχει καθαρά πολιτική μορφή και πραγματοποιείται με δικαστική απόφαση.

Όπως πάντως φαίνεται μέσα από τις νομικές πηγές του 18^{ου} αι. η πρακτική της υιοθεσίας στη στενή της έννοια είναι πλέον σπάνια κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, προς όφελος κάποιων άλλων συναφών με την υιοθεσία θεσμών, που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν «παραυιοθετικές» πρακτικές ή υιοθεσίες κατώτερης θέσης (ψυχοπαίδια,

¹⁵² Για τη «μεταβυζαντινή» υιοθεσία, βλ. τη μελέτη του Γ. Βαλάσση, «Η υιοθεσία κατά το δίκαιον του μετά την Άλωση ελληνισμού», στο Μνημόσυνο Π. Βιζουκίδου, Θεσσαλονίκη, 1963, σελ. 547 επ.· Ιδίου, «Τινά περί της πατρικής εξουσίας κατά το δίκαιον του μετά την Άλωση ελληνισμού» στο περιοδ. Αρμενόπουλος, 1952, Θεσσαλονίκη, σελ. 529 επ.

¹⁵³ Μ.Γ.Θεοτοκάς, Νομολογία του Οικουμενικού Πατριαρχείου, Κωνσταντινούπολη, 1897, σελ. 209-210, αρ. 1: βλ. αρ. Serocios. Επιτομή του εν τοις Εκκλησιαστικοίς Δικαστηρίοις...εν ισχύ ρωμαϊκού και βυζαντινού νόμου, Κωνσταντινούπολη, 1886, σελ. 116-120.

¹⁵⁴ Βλ. συλλογές νομολογίας στο Θεοτοκά, ό.π. σελ. 209-212 (§ 6) και στην ελληνική έκδοση του συγγράμματος του Zhishman, ό.π., του Μ. Αποστολόπουλου, Το δίκαιον του γάμου της Ανατολικής Ορθόδοξου Εκκλησίας, τ. Ι, Αθήνα, 1912, σελ. 552-555.

¹⁵⁵ Μια άλλη τελετουργία υιοθεσίας με τη συμμετοχή της λαϊκής συνέλευσης περιγράφεται (και σχολιάζεται) από τον Θεόφιλο Καμπανίας. Νομικόν (~ 1788), κεφ. 18 § 2: έκδ. Δ. Σ. Γκίνης. Θεσσαλονίκη, 1960, σελ. 162.

αδελφοποιΐα).

Είναι χαρακτηριστική η ανάπτυξη αυτών των δύο «παραυιοθετικών» πρακτικών κατά την μεταβυζαντινή περίοδο. Ο θεσμός των *ψυχοπαίδων*, γνωστός ήδη στο λαϊκό βυζαντινό δίκαιο είναι αυτός κατά τον οποίο ένα ανήλικο αγόρι (*ψυχογιός*) ή κορίτσι (*ψυχοκόρη*) δίνεται από τους γονείς ή τους επιτρόπους του σε ένα τρίτο πρόσωπο, συγγενή ή φίλο, για να εργαστεί για ορισμένο χρονικό διάστημα δίπλα του ή στην οικογένειά του ως μαθητευόμενος ή μέλος του υπηρετικού προσωπικού¹⁵⁶. Σε αντάλλαγμα του παρέχεται διατροφή, ανατροφή, αποκατάσταση με γάμο, προίκιση.

Τα *ψυχοπαίδια* δεν εξομειώνονταν με τα θετά ή τα γνήσια τέκνα και επομένως δεν υπόκεινταν στην πατρική εξουσία, δεν είχαν εφαρμογή οι διατάξεις περί υιοθεσίας και γενικά δεν είχαν κληρονομικά δικαιώματα ούτε υπήρχαν γι' αυτούς κωλύματα γάμου.

Τα περισσότερα από τα «συμβόλαια υιοθεσίας» που σχολιάζει η Ruth Macrides στο έργο της, καθώς και άλλα ανάλογα της μεταβυζαντινής περιόδου, δε θα ήταν στην πραγματικότητα, παρά συμβόλαια αυτού του είδους, σημειώνει ο Κ. Πιτσάκης¹⁵⁷.

Ένας άλλος θεσμός που δεν έχει στοιχεία της υιοθεσίας εν στενή εννοία, είναι η «αδελφοποιΐα εξ υιοθεσίας» ή η «δια θέσεως αδελφότης»¹⁵⁸. *Αδελφοποιΐα* είναι η πράξη που συνάπτεται μεταξύ δύο ή και περισσότερων προσώπων τα οποία βάσει κοινής τους συμφωνίας και ορισμένης τελετής αποκτούν την ηθική και νομική σχέση αδελφού, με σκοπό την αλληλοϋποστήριξη και βοήθεια. Από το δεσμό αυτό δημιουργούνται

¹⁵⁶ Περί του θεσμού των ψυχοπαίδων αναφορικά με την υιοθεσία βλ. Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 1275-1276, Π. Ζέπος, «Ψυχάριον-ψυχικά-ψυχοπαίδι». Δελτίον Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, νέα σειρά, 10. 1980-1981. σελ. 17-27., Α. Χριστοφιλόπουλος, Σχέσεις γονέων και τέκνων κατά το βυζαντινόν δίκαιον.... Αθήνα, 1946. σελ. 87· Ε. Παπαγιάννη, Η νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου.... ΙΙ. Αθήνα-Κομοτηνή, 1997. σελ. 59 αρ. 65.

¹⁵⁷ Macrides, ό.π. σελ. 112 επ. και C. Pitsakis, L'adoption dans le droit byzantin, ό.π.

¹⁵⁸ Βλ.: Zhisman, ό.π., σελ. 285-289· Πετρόπουλος, ό.π., σελ. 1276-1277· Macrides, ό.π., σελ. 115-118, Μελέτες ad hoc: Γ. Μιχαηλίδης-Νουάρος, «Περί της αδελφοποιΐας εν τη αρχαία Ελλάδι και τω Βυζάντιω», στο περιοδ. Αρμενόπουλος, 1952, Θεσσαλονίκη, σελ. 251-313, Claudia Rapp, «Ritual Brotherhood in Byzantium», Traditio, 52, 1997, σελ. 285-326, C. Pitsakis Parentes en dehors de la parente: Formes de parente d'origine extra – legislative en droit byzantin et post-byzantin (2006), 322 επ.

δικαιώματα και υποχρεώσεις, χωρίς ωστόσο να επέρχονται τα έννομα αποτελέσματα μιας υιοθεσίας (π.χ. κωλύματα γάμου)

Δεν πρόκειται για μια νέα πρακτική καθώς συναντάται στους ελληνικούς και ρωμαϊκούς χρόνους, αλλά αποκτά μια διφορούμενη έννοια και το δίκαιο την απαγορεύει από τη ρωμαϊκή εποχή (διάταγμα του Διοκλητιανού το 285). Η ίδια απαγόρευση υπάρχει και στον Κώδικα του Ιουστινιανού (C. I. 6, 24,7) και στη συνέχεια επαναλαμβάνεται στα Βασιλικά (35,13,17). Κατά τη βυζαντινή περίοδο όμως η πρακτική αυτή είναι συνήθης, η Εκκλησία την ιερολογεί ενώ το επίσημο δίκαιο την αποδοκιμάζει. Η απαγόρευση εκ μέρους των αυτοκρατόρων είχε τεθεί προφανώς για να περιορίσει πιθανούς κινδύνους για τη δημόσια τάξη (συνωμοσίες κατά της κεντρικής εξουσίας) ή για να αποτρέψει ομοφυλοφιλικές σχέσεις μεταξύ ανδρών¹⁵⁹.

Κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο, καθώς η πρακτική της υιοθεσίας εν στενή έννοια ήταν σπάνια, όπως προαναφέραμε, ο θεσμός της αδελφοποιίας εξακολουθεί να υφίσταται παρά τις απαγορεύσεις και την αποδοκιμασία του. Εξαφανίζεται ολοκληρωτικά περί το τέλος του 19ου αι.

2. Η υιοθεσία στο νεότερο ελληνικό δίκαιο

Η *Εξάβιβλος* εξακολούθησε να ισχύει και μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας. Το 1835 καθιερώθηκε επίσημα ως αστικός νόμος του ελληνικού σύγχρονου κράτους (Ψήφισμα 152 της 15/27.8.1830) και ουσιαστικά ίσχυσε μέχρι την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα (1946)¹⁶⁰. Κατά το διάστημα αυτό, το δίκαιο για την υιοθεσία εξακολούθησε να εφαρμόζεται, όπως και στα προηγούμενα χρόνια.

Με την εισαγωγή του Αστικού κώδικα η υιοθεσία ρυθμίστηκε με τα άρθρα 1568-1588 τα οποία περιείχαν γενική ρύθμιση και ιδίως κανόνες για

¹⁵⁹ Βλ. σχετικά Αντ. Κιουσοπούλου, Ο θεσμός της οικογένειας στην Ήπειρο κατά τον 13ο αι., Αθήνα 1990, 162.

¹⁶⁰ Βλ. Κ. Πισάκης (επιμ.), Κ. Αρμενόπουλου, Πρόχειρον Νόμων ή Εξάβιβλος, 1971, 148-149 (2.8). Επίσης Βαλάσσης Γ., Η υιοθεσία κατά το δίκαιον του μετά την άλωση Ελληνισμού, Μνημόσυνο Π. Βιζουκίδου, 1963, 547 επ.

την υιοθεσία ενηλίκων και έγγαμων ανηλίκων. Θα πρέπει εδώ να επισημανθεί ότι στη δεκαετία του 1960, περίοδο που αναπτύχθηκαν οι βιομηχανικές κοινωνίες της Δύσης και οι άνθρωποι απέκτησαν οικονομική ευμάρεια και άνεση, ο θεσμός άρχισε να ξεφεύγει από τα ταμπού, τη μυστικότητα και τις προκαταλήψεις που τον περιέβαλαν.

Μέχρι το 1996 η υιοθεσία, εκτός από τις διατάξεις του Α.Κ., υπαγόταν στις ρυθμίσεις του ν.δ. 610/1970 "περί υιοθεσίας των μέχρι ηλικίας δέκα οκτώ ετών ανηλίκων". Επίσης, ρυθμίσεις όμοιες προς τις ρυθμίσεις του Ν.Δ.610/1970 για τα περισσότερα θέματα περιείχε και ο Ν.1049/1980, με τον οποίο κυρώθηκε η "Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί της υιοθεσίας παιδιών". Καθώς όμως η υιοθεσία αποτελεί ένα μεγάλο νομικό μόρφωμα δεν ήταν δυνατό να καλυφθεί νομικά με όλες τις προαναφερόμενες διατάξεις. Για την καλύτερη λοιπόν προστασία των υιοθετούμένων κρίθηκε αναγκαία η δημιουργία ενός ενιαίου και σύγχρονου νομικού πλαισίου, που να ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες των μερών. Το νέο νομικό πλαίσιο επρόκειτο να επιφέρει βελτιώσεις στο θεσμό διευκολύνοντας τη λειτουργία του και βοηθώντας παράλληλα στην πραγματοποίηση της αποστολής του, δηλαδή στην εξασφάλιση ενός προσήκοντος περιβάλλοντος διαβίωσης του θετού τέκνου. Έτσι, το 1996 εισήχθη ένας νέος νόμος για την υιοθεσία (ν.2447/1996) σύμφωνα με τον οποίο η υιοθεσία: α) χάνει το συμβατικό της χαρακτήρα, β) θεωρείται άμεση συνέπεια του νόμου που δημιουργεί τη σχέση γονέα – τέκνου και γ) ως σύνθετη νομική πράξη, δηλαδή με συμβατικά και δικαιοδοτικά στοιχεία, το κάθε ένα απ' αυτά ρυθμίζεται ξεχωριστά.

Σήμερα, η υιοθεσία ρυθμίζεται από τις διατάξεις των άρθρων 1542-1566 του Αστικού Κώδικα, όπως διαμορφώθηκαν μετά τη μεταρρύθμιση των θεσμών της υιοθεσίας και επιτροπείας με το νόμο 2447/1996 και τις τροποποιήσεις του με τους νόμους 2479/1997 (αφορούσε εκκρεμείς υποθέσεις), 2521/1997, 2721/1999 και 2915/2001. Ισχύουν επίσης και οι νεότερες ρυθμίσεις για θέματα υιοθεσίας (ν. 3719/2008, ΦΕΚ Α 241/26-11-2008). Όσον αφορά την υιοθεσία ανηλίκων, αυτή διέπεται και από τις διατάξεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Στρασβούργου της 24/4/1967 που

κυρώθηκε με το νόμο 1049/1980 και κατέστη εσωτερικό δίκαιο¹⁶¹, ενώ υπάρχουν και ορισμένες ακόμη άλλες διατάξεις που ρυθμίζουν επιμέρους θέματα της υιοθεσίας, όπως το άρθρο 23 ΑΚ, το άρθρο 121 ΕισΝΑΚ και τα άρθρα 614, 619, 739 επ. και 800 ΚΠολΔ.

Ο νέος νόμος για την υιοθεσία (ν.2447/1996) διατήρησε πάντως και ρυθμίσεις του προϊσχύσαντος δικαίου, όπως αυτή που επιτρέπει την υιοθεσία και από ένα σύζυγο (μονογονεϊκή υιοθεσία-einzeladoption στο γερμανικό δίκαιο, one parent family στο αγγλικό δίκαιο) παράλληλα με την υιοθεσία από τους δύο συζύγους¹⁶². Καθώς, η υιοθεσία αποβλέπει στην ένταξη του θετού τέκνου σε μια νέα οικογένεια που θα του προσφέρει ένα καλύτερο περιβάλλον, είναι σαφώς προτιμότερη - σύμφωνα με τη σκέψη ενός μέσου ανθρώπου - η υιοθεσία από τους δύο συζύγους και εξυπηρετεί καλύτερα το συμφέρον του ανηλίκου. Είναι όμως στην κρίση του δικαστηρίου να αποφασίσει αν είναι προς το συμφέρον του ανηλίκου να υιοθετηθεί από ένα πρόσωπο, αν συντρέχουν συγκεκριμένες συνθήκες, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση που πεθάνει ξαφνικά ο ένας από τους συζύγους με τους οποίους ήδη διέμενε.

Όσον αφορά την υιοθεσία ενηλίκου αυτή περιορίστηκε σημαντικά, κάτι που αποτελεί καινοτομία του νέου νόμου 2447/1996¹⁶³. Η Εισηγητική Έκθεση της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής θεώρησε ότι υπήρχαν σοβαρές καταχρήσεις του θεσμού αυτού στη σύγχρονη κοινωνία. Σε συνδυασμό δε με το γεγονός ότι σήμερα ένας μεγάλος αριθμός χωρών έχει καταργήσει εντελώς την υιοθεσία ενηλίκων (Ηνωμένο Βασίλειο, Ολλανδία, Πολωνία, Πορτογαλία, Τσεχοσλοβακία) και κάποιες άλλες χώρες (Γερμανία, Ελβετία) τη διατηρούν σε εξαιρετικές μόνο περιπτώσεις κρίθηκε σκόπιμη και στη χώρα μας η κατάργηση της υιοθεσίας ενηλίκου με μόνη εξαίρεση όταν ο υιοθετούμενος είναι συγγενής ως και τον τέταρτο βαθμό εξ αίματος ή εξ αγχιστείας αυτού

¹⁶¹ ΦΕΚ/Α/114/9.5.1980. Από την 1/9/2011 άρχισε η ισχύς της Αναθεωρημένης Ευρωπαϊκής Σύμβασης Περί Υιοθεσίας Ανηλίκων η οποία τέθηκε προς υπογραφή στις 27/11/2008 και στην οποία έχουν προσχωρήσει 15 Κράτη-Μέλη. Βλ. Παράρτημα ΙΙ, πιο κάτω σ. 221 επ.

¹⁶² Κ.Φουντεδάκη, 1998, 51, υποσ. 65. Schwenzer, Tensions between Legal, Biological, and Social Conceptions of parentage, 2007, 24

¹⁶³ Σπυριδάκης, 1997, 12 επ.

που υιοθετεί. Η νεότερη αυτή ρύθμιση περιλαμβάνει και την υιοθεσία τέκνου του ενός συζύγου από τον άλλο¹⁶⁴.

Είναι γεγονός ότι η υιοθεσία ενηλίκων εξυπηρετούσε πολλές πρακτικές ανάγκες και θα έπρεπε να διατηρηθεί στο πλαίσιο της κοινωνικής αποστολής του θεσμού. Σχετικά δε με το επιχείρημα των καταχρήσεων του θεσμού στη σύγχρονη εποχή, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι καταχρήσεις ενός θεσμού μπορούν να παρατηρηθούν σε οποιαδήποτε εποχή και οποιοδήποτε πολιτικό και κοινωνικό status quo.

Στο σημείο αυτό θέλουμε να επισημάνουμε ότι κάποιοι όροι που δεν εμφανίζονται μεν στο πλαίσιο του σύγχρονου ελληνικού δικαίου, αλλά έχουν την καταγωγή τους από το ρωμαϊκό δίκαιο, όπως οι όροι *adoptio plena* και *adoptio minus plena* χρησιμοποιούνται σήμερα διεθνώς από τη θεωρία (π.χ. *adoption pleniore, volladoption, adoption simple*).

Η υιοθεσία ως διαχρονικός κοινωνικός και νομικός θεσμός τροποποιείται από το νομοθέτη κάθε φορά έτσι ώστε να συμβαδίζει με τις ανάγκες της εκάστοτε κοινωνίας.

¹⁶⁴ Άρθρο 1579 ΑΚ, όπως αυτό αντικαταστάθηκε από το άρθρο 1 του Ν. 2447/1996 και το άρθρο 25 § 5 του Ν. 2915/2001. Βλ. και Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, 2008, 374, 459-460.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΙΣΧΥΟΝ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ι. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ

1. Τα πρόσωπα που έχουν ικανότητα προς υιοθεσία

Η υιοθεσία είναι μια πολύπλοκη διαδικασία, η οποία για να ολοκληρωθεί χρειάζεται μια σειρά ενεργειών και τη συνδρομή ορισμένων προϋποθέσεων, πολλές από τις οποίες αφορούν το πρόσωπο του υιοθετούντος όπως: α) δικαιοπρακτική ικανότητα, β) συναινέσεις των μερών, γ) ηλικία, δ) υιοθεσία από συζύγους, ε) συμφέρον του τέκνου στ) συναίνεση του συζύγου του υιοθετούντος.

Σε ότι αφορά τη δικαιοπρακτική ικανότητα ο ΑΚ127 θεωρεί δικαιοπρακτικά ικανό τον έχοντα συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του. Ο δικαιοπρακτικά ικανός όμως δεν είναι απαραίτητως και ικανός για υιοθεσία, αν δεν έχει την ηλικία (ελάχιστη ηλικία τριάντα και μέγιστη εξήντα έτη) που προβλέπει ο νόμος για μια τέτοια πράξη (ΑΚ 1543).

Αυτός που έχει ικανότητα προς δικαιοπραξία εννοείται πως δε βρίσκεται σε καθεστώς δικαστικής συμπαράστασης. Πρέπει να παρατηρήσουμε ότι από το γράμμα του ΑΚ1543 δεν καθίσταται σαφές αν ανίκανος για υιοθεσία είναι μόνο ο συμπαραστατούμενος, ο οποίος έχει γενική ανικανότητα για δικαιοπραξία, βρίσκεται δηλαδή σε καθεστώς **πλήρους** στερητικής δικαστικής συμπαράστασης (ΑΚ128 αριθ.2, 1676 αριθ.1). Σε μια τέτοια περίπτωση, ελαττωματικότητα της υιοθεσίας προκαλείται και λόγω ακυρότητας της συναινέσεως του υιοθετούντος. Στο άρθρο αυτό επαναλαμβάνεται η παλιά ρύθμιση του ΑΚ1568, η οποία δεν τροποποιήθηκε μετά την εισαγωγή του ν.2447/1996 και σύμφωνα με την οποία ο υιοθετών έπρεπε μεταξύ άλλων να είναι και ικανός προς δικαιοπραξία.

Υπάρχουν ορισμένες ειδικές περιπτώσεις του αρθρ. 13 του ν.2447/1996, με το οποίο προβλέφθηκε ο θεσμός της δικαστικής συμπαράστασης και σύμφωνα με τις περιπτώσεις αυτές ο ανίκανος για δικαιοπραξία είναι ανίκανος και για υιοθεσία και αδυνατεί να δώσει τη συναίνεσή του για την τέλεση της πράξης.

Έτσι, ο παροδικά ανίκανος για δικαιοπραξία είναι ανίκανος για υιοθεσία, αν κατά την υποβολή της αίτησης για υιοθεσία βρίσκεται υπό το καθεστώς της δικαιοπρακτικής ανικανότητας.

Ο τελών σε μερική δικαστική συμπαράσταση είναι ανίκανος για υιοθεσία, αν το δικαστήριο που τον υπήγαγε στο καθεστώς αυτό του απαγόρευσε ρητά την ικανότητα για υιοθεσία. Στην αντίθετη περίπτωση είναι ικανός¹⁶⁵.

Ο τελών σε πλήρη επικουρική δικαστική συμπαράσταση είναι ικανός για υιοθεσία με τη συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη του (ΑΚ129 αριθ. 3, 1676 αριθ.2).

Τέλος, αυτός που τελεί σε μερική επικουρική δικαστική συμπαράσταση, είναι ικανός για υιοθεσία με τη συναίνεση του συμπαραστάτη του (αν σύμφωνα με τη δικαστική απόφαση, που τον υπήγαγε στο καθεστώς αυτό, η υιοθεσία συγκαταλέγεται στις πράξεις που απαιτούν συναίνεση του συμπαραστάτη) ή είναι ικανός χωρίς τη συναίνεση του συμπαραστάτη (αν σύμφωνα με την απόφαση του δικαστηρίου η υιοθεσία δεν είναι μεταξύ των πράξεων που χρήζουν συναίνεσης).

Η διακριτική ευχέρεια που έχει το δικαστήριο στις ανωτέρω περιπτώσεις αποτελεί δικλείδα ασφαλείας για την κρινόμενη κάθε φορά υιοθεσία, αφού με τη δικαστική απόφαση σταθμίζεται το συμφέρον του ανηλίκου τέκνου και διαπιστώνεται αν η συγκεκριμένη υιοθεσία εκπληρώνει το σκοπό της.

Οι ανωτέρω περιπτώσεις των ευρισκομένων υπό καθεστώς δικαστικής συμπαράστασης, όπως και ορισμένες άλλες ειδικές κατηγορίες προσώπων

¹⁶⁵ Φουντεδάκη, 1998, 178, υποσ.60. Σπυριδάκης, 2006, Οικογενειακό Δίκαιο, 2006, 658

Σύμφωνα με την υπ' αριθ. ΑΠ Τμ. Γ' 1796/1988 απόφαση - www.dsnet.gr - «Το δικαστήριο ερευνά και την ικανότητα του υιοθετούντος προς δικαιοπραξία κατά το χρόνο που παρέχει τη συναίνεσή του. Δεν αρκεί η συμφωνία υιοθετούντος - υιοθετουμένου».

(πτωχεύσαντες, οι μοναχοί της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας και οι κληρικοί) με δικαίωμα προς υιοθεσία δημιουργούν προβληματισμό.

Ειδικότερα: α) Η περίπτωση του πτωχεύσαντος¹⁶⁶ δημιουργεί προβληματισμό, διότι η πτώχευση χωρίς να αποτελεί εμπόδιο για την υιοθεσία, αφού πρόκειται για περιουσιακό δικαίωμα και όχι για προσωπικό, έρχεται σε αντίθεση με το σκοπό της υιοθεσίας, καθώς αυτός είναι η εξασφάλιση του τέκνου στο μέλλον. Πώς λοιπόν και ποιος θα μπορέσει να δώσει τις εγγυήσεις ότι ο πτωχεύσας θα ανταποκριθεί στις ανάγκες του τέκνου;

Απάντηση στο ερώτημα αυτό δίδεται από τον ΑΚ. Μία από τις βασικές προϋποθέσεις για την τέλεση της υιοθεσίας είναι η ικανότητα προς δικαιοπραξία. Την ικανότητα όμως αυτή δεν στερείται ο πτωχεύσας, καθώς τα δικαιώματα τα οποία χάνει, είναι αυτά της διοικήσεως (διάθεσης και διαχείρισης) της πτωχευτικής περιουσίας και της ικανότητας προς δικαστική ενέργεια, η οποία αφορά την πτωχευτική περιουσία. Δε στερείται όμως αυτά που έχουν προσωπικό χαρακτήρα και συνδέονται με ενέργειες που θα επιχειρήσει ο ίδιος δικαστικά εξ ονόματός του. Η δυνατότητα της υιοθεσίας είναι λοιπόν εφικτή καθώς συνδέεται με προσωπική και όχι με περιουσιακή αξίωση¹⁶⁷. Επειδή όμως ο ΑΚ δε στερεί δικαιοπρακτικά τον πτωχεύσαντα από τη δυνατότητα να υιοθετήσει, δε σημαίνει ότι το γεγονός της πτώχευσής του πρέπει να αγνοηθεί και να μη λαμβάνεται υπόψη, αφού πρόκειται για πραγματικό γεγονός. Μεταξύ των προϋποθέσεων για την υιοθεσία

¹⁶⁶ Πτωχεύσας είναι αυτός που κατά το χρόνο της υιοθεσίας τελεί υπό καθεστώς πτώχευσης (αρθρ.1543 § 3). Βλ. *Βαθρακοκόλη*, 2000, 1072 στην κατ' άρθρο ερμηνεία.

¹⁶⁷ ΑΠ 513/1963, ΝοΒ 12/1963, 261. Κατά τα άρθρα 534 του ΕμπΝ και 2 § 1 του ν.635/1937 περί διατάξεων πτωχευτικού δικαίου καθίσταται σαφές ότι από τη δημοσίευση της απόφασης πτώχευσης, ο πτωχεύσας στερείται αυτομάτως οποιοδήποτε δικαίωμα διοίκησης (διαχείρισης και διάθεσης) της πτωχευτικής περιουσίας. Μπορεί όμως να εγείρει αγωγή ενώπιον του δικαστηρίου για προσωπικό του δικαίωμα όπως η υιοθεσία. Βλ. ΑΠ 325/1972, ΝοΒ 20/1972, 1059. Η απαιτούμενη και υπό το ν.δ.610/1970 δικαιοπρακτική ικανότητα του υιοθετούντος προς υιοθεσία δεν παύει παρά το γεγονός ότι ο αιτών κατά την αίτηση τελούσε υπό καθεστώς πτώχευσης.

ΑΠ Τμ. Α' 325/1972, www.dsnet.gr «Η κήρυξη κάποιου σε κατάσταση πτώχευσης δεν τον εμποδίζει να συνάψει υιοθεσία».

περιλαμβάνεται και η καλή οικονομική κατάσταση του υιοθετούντος και επομένως σε τέτοιες περιπτώσεις οι αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες και το δικαστήριο πρέπει να κρίνουν κάθε φορά κατά πόσο εξασφαλίζεται το συμφέρον του προς υιοθεσία τέκνου.

β) Προβληματισμό προκαλεί και το δικαίωμα υιοθεσίας που έχουν οι μοναχοί της Ορθόδοξης Ανατολικής Εκκλησίας. Οι μοναχοί είναι ικανοί να υιοθετήσουν, αφού δεν υπάρχει απαγορευτική διάταξη στον ΑΚ ή σε άλλο ειδικό νόμο και διατηρούν τη δικαιοπρακτική τους ικανότητα¹⁶⁸. Η κατάργηση με τον ν.1329/1983¹⁶⁹ του κωλύματος γάμου (ΑΚ 1364 παλαιό) τούς δίνει μάλιστα τη δυνατότητα δημιουργίας οικογένειας.

Στην περίπτωση όμως του μοναχού το συμφέρον του τέκνου είναι αμφίβολο, καθώς η ακτημοσύνη που έχει ασπαστεί ο μοναχός και ο κοινωνικός απομονωτισμός δεν αποτελούν τις καλύτερες συνθήκες για να εξασφαλιστεί ο υιοθετούμενος (παλαιό αρθρ.1578ΑΚ, νέο αρθρ.1558ΑΚ). Έτσι, η νομολογία αποκλείει την υιοθεσία στο μοναχό του παραπάνω θρησκευματος, γιατί, εφόσον έχει εγκαταλείψει τα εγκόσμια, θεωρεί ασυμβίβαστες τις υποχρεώσεις του με την ιδιότητά του ως υιοθετούντος¹⁷⁰. Επιπλέον, ο μοναχός έχει προς τη μονή εγκαταβίωσής του την υποχρέωση να της διαθέσει την κληρονομική του μερίδα και αυτό είναι ιδιαίτερα επαχθές οικονομικά για το θετό τέκνο.

γ) Ζήτημα προκύπτει και με τους κληρικούς, καθώς προκαλεί αντιδράσεις η απαγόρευση της Εκκλησίας αναφορικά με υιοθεσίες εκ μέρους κληρικών. Δεν είναι δυνατόν οι κανόνες της Εκκλησίας να στερούν σε μια ομάδα συνανθρώπων μας, τους κληρικούς, τη δυνατότητα να υιοθετήσουν μόνο και μόνο επειδή διάλεξαν το συγκεκριμένο λειτούργημα. Η αιτιολογία της

¹⁶⁸ Τρωϊάνος-Πουλής, Εκκλησιαστικό Δίκαιο, 2003, 544 υποσ. 10, Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, 2008, 381 υποσ. 8.

¹⁶⁹ ΦΕΚ/Α/25/18.2.1983

¹⁷⁰ ΑΠ 17/2008, ΕλλΔνη 2008, 977 επ, ΑΠ 335/2006, www.dsnet.gr «Αλλοδαπά απόφαση περί κληρονομικού δικαιώματος θετού τέκνου αποβιώσαντος επισκόπου και μοναχού ως μοναδικού εξ' αδιαθέτου πρώτης τάξης αντίκειται στην ελληνική δημόσια τάξη», ΑΠ 1956/2009, www.dsnet.gr «Η υιοθεσία τέκνου από μοναχό σε δικαστήριο των ΗΠΑ έρχεται σε αντίθεση με την ελληνική δημόσια τάξη και δεν αναγνωρίζεται στην Ελλάδα. Επομένως ο υιοθετηθείς δεν τον κληρονομεί».

θέσης αυτής περί σεβασμού των θεσμών, αρχών και παραδόσεων παρουσιάζεται εντελώς αβάσιμη διότι η νομοθεσία πρέπει να εξασφαλίζει τα ίδια δικαιώματα για όλους. Άλλωστε η υιοθεσία από κληρικό δε θεωρείται ότι αντιτίθεται στην ελληνική δημόσια τάξη ή το αρθρ.3 του Σ. που αφορά τις σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας¹⁷¹.

2. Συναινέσεις των μερών

Από την υποβολή της σχετικής αίτησης προς το δικαστήριο αρχίζει τυπικά η διαδικασία για την τέλεση της υιοθεσίας, η οποία ολοκληρώνεται με την έκδοση της δικαστικής απόφασης που την επικυρώνει.

Η συναίνεση των μερών, η μονομερής δηλαδή δήλωση βουλήσεως με δικαιοπρακτικό χαρακτήρα, δίδεται αυτοπροσώπως και είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την υιοθεσία¹⁷².

Χαρακτηριστικό της συναίνεσης των γονέων είναι ότι αυτή χρειάζεται ανεξαρτήτως οποιασδήποτε άλλης ιδιότητάς τους, ακόμη και της δικαιοπρακτικής τους ικανότητας. Άλλωστε, τυχόν έλλειψη της συναίνεσης ή αντίθεσή της σε διάταξη νόμου (ΑΚ174) ή στα χρηστά ήθη (ΑΚ178) ή η εικονικότητα αυτής ως δικαιοπραξίας (ΑΚ138) βλάπτουν το κύρος της υιοθεσίας και κατά συνέπεια αποτελούν λόγους προσβολής της.

Η αντίθεση στα χρηστά ήθη ή η εικονικότητα της υιοθεσίας ως προς τη συναίνεση δε θεμελιώναν λόγο προσβολής στο προισχύσαν δίκαιο (ν.δ. 610/1970) και γινόταν γενικά δεκτό από τη νομολογία ότι δεν αποτελούν λόγους προσβολής της υιοθεσίας, αφού η αναπλήρωση της συναίνεσης γινόταν από το δικαστήριο με αποτέλεσμα να καλύπτεται το ελάττωμα στην

¹⁷¹ Βλ. την αμέσως προηγούμενη υποσημείωση.

¹⁷² Στην ΑΚ 1550§1 εδ.α΄ δεν προβλέπεται όπως στην ΑΚ1549 εδ. β΄, ότι η συναίνεση των γονέων δίνεται αυτοπροσώπως. Κατά την άποψη του Παπαχρήστου, Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου, 1998, 242, απαιτείται να δίνεται αυτοπροσώπως, κατά άλλη άποψη υποστηρίζεται ότι πρέπει να δίνεται με ειδικό συμβολαιογραφικό πληρεξούσιο. Ο δικαιολογητικός λόγος της άποψης αυτής θεμελιώνεται στο ότι αυτό διευκολύνει τη μυστικότητα της υιοθεσίας

κρινόμενη κάθε φορά υιοθεσία¹⁷³. Εικονικότητα μάλιστα θεωρείτο απίθανο να συμβεί στην υιοθεσία, αφενός λόγω της μεγάλης τυπικότητας που διέπει τις δηλώσεις των μερών, αφετέρου λόγω της σοβαρότητας και των ιδιαζούσας σημασίας εννόμων συνεπειών που επιφέρει.

Στο μεταρρυθμιστικό πλαίσιο του ν.2447/1996 (ΑΚ 1569,1570, ΚΠολΔ 800§§3,4) πρόθεση του νομοθέτη είναι η ανατροπή της παραπάνω θέσης της νομολογίας και να γίνεται δεκτή η προσβολή της υιοθεσίας και για αντίθεση της συναίνεσης προς τα χρηστά ήθη ή εικονικότητά της. Όταν η συναίνεση είναι απόρροια των δύο αυτών πράξεων η νομική κατασκευή της συμπλήρωσης κυριαρχικά της βούλησης των μερών από το δικαστήριο δεν είναι εύκολο να θεμελιωθεί νομοθετικά ή ερμηνευτικά λαμβανομένου μάλιστα σήμερα υπόψη του ΑΚ1569 που ορίζει «...αν η συναίνεση υπήρξε άκυρη για οποιοδήποτε λόγο»¹⁷⁴.

Η συναίνεση αποτελεί διαδικαστική πράξη, με την έννοια, ότι δηλώνεται ενώπιον του δικαστηρίου και έτσι υποκινείται το δικαστήριο προς έκδοση απόφασης και εξωτερικεύονται οι βουλήσεις των μερών για τη δημιουργία μιας νέας έννομης σχέσης. Η συναίνεση όμως δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ούτε οιονεί δικαιοπραξία, ούτε διαδικαστική πράξη. Ο χαρακτήρας της είναι παρακολουθηματικός, καθώς δεν επιφέρει έννομες συνέπειες στη δίκη για την επιγενόμενη υιοθεσία, αλλά αποτελεί μια από τις αναγκαίες προϋποθέσεις, η

¹⁷³ ΕφΘεσ 2547/1996, ΕλλΔνη 1998, 676. Στην αμφισβητούμενη δικαιοδοσία εξετάζεται η θετική ή η αρνητική διάγνωση σε σχέση με την κρινόμενη διαφορά. Στην εκούσια δικαιοδοσία, άρα και στην υιοθεσία, το έννομο συμφέρον συνίσταται στην παραδοχή ή απόρριψη της αίτησης αναφορικά με το ζητούμενο ρυθμιστικό μέτρο. Επομένως, η απόφαση του δικαστηρίου που επικυρώνει τη συμφωνία των μερών, αλλά αναπληρώνει και τη συναίνεση, υπόκειται σε ένδικο μέσα τα οποία μπορούν να ασκήσουν και τρίτοι των οποίων θίγονται κληρονομικής φύσης δικαιώματα. Δεν μπορούν όμως να ασκήσουν ένδικο μέσα για ελαττώματα της βούλησης (Κ.Φουντεδάκη, 1998, 190 επ.). Υπάρχει όμως και η άποψη, κατά τη νομική θεωρία, πως η ευρεία διατύπωση της νέας ΑΚ1569, κατά την οποία αν η συναίνεση ενός εκ των προσώπων που σύμφωνα με το νόμο ήταν αρμόδια να συναινέσουν, υπήρξε άκυρη για οποιονδήποτε λόγο, δίνει τη δυνατότητα προσβολής της υιοθεσίας για ανηθικότητα ή εικονικότητα της συναίνεσης. Βλ. Παπαχρήστου Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου, 2005, 241.

¹⁷⁴ Κ.Φουντεδάκη, 1998, 187, υποσ. 95

οποία μαζί με τις υπόλοιπες που απαιτεί ο νόμος¹⁷⁵, μπορούν να οδηγήσουν στην ίδρυση της νέας σχέσης ανάμεσα σε θετό γονέα και θετό τέκνο.

Από την άλλη πλευρά και μόνο το στοιχείο ότι με τη συναίνεση εκφράζεται η βούληση των μερών και εξασφαλίζεται μια εκ των προϋποθέσεων που τίθενται από το νόμο για την ίδρυση της τεχνητής συγγένειας, αρκεί για να μην αποκλειστεί ο δικαιοπρακτικός της χαρακτήρας. Γεγονός που ενισχύει τα παραπάνω είναι και η άποψη που υποστηρίζεται σχετικά με τη νομική φύση της υιοθεσίας και η οποία τη χαρακτηρίζει ως σύνθετη νομική πράξη με δικαιοδοτικά στοιχεία, συνδυασμός, δηλαδή των δύο στοιχείων που απαρτίζουν μια δικαστική απόφαση, ήτοι δημόσιος χαρακτήρας αυτής και δικαιοπρακτική ικανότητα των μερών.

Οι γονείς παρέχουν τη συναίνεσή τους ανεξαρτήτως αν ασκούν ή δεν ασκούν τη γονική μέριμνα. Εάν υπάρχει διαζύγιο ή το τέκνο έχει γεννηθεί χωρίς γάμο των γονέων του η συναίνεση δίδεται και από τους δύο που ασκούν τη γονική μέριμνα. Στην περίπτωση που ο πατέρας βρίσκεται σε νόμιμη απαγόρευση (άρα στερείται και δικαιοπρακτικής ικανότητας) ή αν εξέπεσε της πατρικής εξουσίας, όπως και όταν η μητέρα τελεί υπό νόμιμο απαγόρευση, πάλι είναι απαραίτητη η συναίνεσή τους, ανεξάρτητα αν οι ίδιοι μπορούν ή όχι να εκπροσωπήσουν τον ανήλικο, διότι η συναίνεσή τους απαιτείται μόνο και μόνο υπό την ιδιότητά τους ως γονέων.

Συναίνεση δεν μπορεί να υπάρξει όταν υπάρχει πνευματική νόσος ή άλλος λόγος που καθιστά αδύνατη την παροχή συναίνεσης, οπότε στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει να αποφασίσει το δικαστήριο περί του αν συντρέχουν οι σχετικές προϋποθέσεις¹⁷⁶.

Υπάρχουν και περιπτώσεις που η συναίνεση δε δίδεται από τους γονείς του τέκνου, αλλά από τον επίτροπο ή τον όποιο κηδεμόνα. Ο

¹⁷⁵ Βλ. πιο πάνω, Κεφ. Β', Ι.

¹⁷⁶ ΕφΠατρ 198/1963, ΝοΒ 12/1964, 215: Είναι απαραίτητη η συναίνεση των γονέων όχι ως εχόντων την επιμέλεια ή ασκούντων την πατρική εξουσία αλλά ως εχόντων την ιδιότητα των γονέων. Δικαιολογητική βάση αποτελεί το γεγονός ότι οι φυσικοί γονείς είναι εκείνοι που νοιάζονται περισσότερο από οποιονδήποτε άλλο (επίτροπο ή κηδεμόνα) για το καλό του παιδιού τους.

επίτροπος μπορεί να είναι είτε φυσικό, είτε νομικό πρόσωπο, το οποίο υπέδειξε ο γονέας, και είναι αυτός ο οποίος επιμελείται του προσώπου του ανήλικου, διοικεί την περιουσία του και τον εκπροσωπεί σε κάθε δικαιοπραξία ή δίκη. Ο επίτροπος συναινεί όταν δεν υπάρχει πατέρας και η μητέρα είναι ανήλικη (ΑΚ1589). Εάν, όμως, ζουν οι γονείς και το τέκνο βρίσκεται υπό καθεστώς εποπτείας, είτε λόγω διαζυγίου, είτε αφαίρεσης γονικής μέριμνας, η συναίνεση δίνεται από το γονέα και όχι από τον επίτροπο. Όταν ο ανήλικος στερείται γονέων ο επίτροπος δίνει τη συναίνεση του μετά από άδεια του εποπτικού συμβουλίου.

Δημιουργείται η εντύπωση, ότι η συναίνεση του επιτρόπου απαιτείται μόνο σε περίπτωση φυσικής ανυπαρξίας (θανάτου) των γονέων του ανήλικου. Θα ήταν προτιμότερο να γίνει δεκτή μια ευρεία ερμηνεία της φράσεως «δεν έχει γονείς» της ΑΚ1550 §1 εδ.β', ώστε σε αυτή να συμπεριληφθούν όλες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες ο επιτροπευόμενος ανήλικος δεν έχει γονείς που να ασκούν τη γονική μέριμνα. Έτσι, με την ερμηνεία αυτή, όταν υπάρχει επίτροπος δε χρειάζεται αναπλήρωση της συναίνεσης από το δικαστήριο κατά την ΑΚ1552 και παράλληλα τονίζεται η σημασία της αποστολής του επιτρόπου και του εποπτικού συμβουλίου. Για να υπάρξει αναπλήρωση της συναίνεσης από τον επίτροπο, παρέχεται άδεια από το εποπτικό συμβούλιο¹⁷⁷. Ανάλογα με το ποιοι το απαρτίζουν, μπορεί να έχει: α) αμιγώς ιδιωτικό χαρακτήρα (συγκρότηση από συγγενείς ή φίλους των γονέων) β) μικτό χαρακτήρα (συμμετοχή σε αυτό και οργάνου της κοινωνικής υπηρεσίας) ή γ) δημόσιο χαρακτήρα (άσκηση αρμοδιοτήτων του από όργανο της κοινωνικής υπηρεσίας). Η άδεια από το εποπτικό συμβούλιο παρέχεται όχι μόνο για δικαιοπραξίες (όπως π.χ. εδώ για την υιοθεσία), αλλά και για διαχειριστικές πράξεις που αφορούν τη διοίκηση της περιουσίας του ανήλικου. Επιπλέον, έχουμε και απόφαση του δικαστηρίου, καθώς ο νέος νόμος δεν προβλέπει τη δυνατότητα ορισμού επιτρόπου από το γονέα είτε με διαθήκη, είτε με δήλωση στον ειρηνοδίκη ή στο συμβολαιογράφο. Η απόφαση του ορισμού επιτρόπου αποτελεί ασφαλιστική δικλείδα για τον ανήλικο και το

¹⁷⁷ Το εποπτικό συμβούλιο αντικαθιστά το συγγενικό συμβούλιο του παλαιού δικαίου (ν.δ.610/1970).

μέλλον του, ενώ στη δικαστική αναπλήρωση έχουμε μόνο δικαστική απόφαση.

Αν ο ανήλικος που στερείται γονέων προστατεύεται από αναγνωρισμένη κοινωνική οργάνωση και ο επίτροπος χωρίς σπουδαίο λόγο δεν παρέχει τη συναίνεσή του, τότε η συναίνεση αυτή αναπληρώνεται με δικαστική απόφαση, όπως θα αναλύσουμε στην αμέσως επόμενη ενότητα.

Όταν η μητέρα του προς υιοθεσία τέκνου είναι ανήλικη και ο πατέρας είναι αγνώστων στοιχείων, η συναίνεση του επιτρόπου δίδεται στο δικαστήριο, του οποίου η απόφαση πρέπει να αιτιολογείται ειδικώς¹⁷⁸. Άγνωστοι θεωρούνται οι γονείς όταν δεν είναι γνωστά τα πρόσωπα με τα οποία το τέκνο συνδέεται βιολογικά. Δε θεωρείται πάντως άγνωστος ο φυσικός γονέας του παιδιού που γεννιέται χωρίς γάμο ώστε να χρειάζεται αναπλήρωση της συναίνεσης από το δικαστήριο. Μπορεί η θέση αυτή να είναι ορθή, αλλά εφόσον δεν έχει γίνει αναγνώριση του τέκνου υπάρχει πρόβλημα αιτιολογίας, διότι τυπικά δεν υπάρχει πατέρας.

Στις παραπάνω περιπτώσεις, (με εξαίρεση την περίπτωση που οι γονείς είναι άγνωστοι), το δικαστήριο πριν αποφασίσει μπορεί να ζητήσει την ακρόαση των συγγενών. Η γνώμη όμως των συγγενών έχει καθαρά γνωμοδοτικό χαρακτήρα και σε καμία περίπτωση δεν επηρεάζει την απόφαση του δικαστηρίου. Ποιοι θεωρούνται κοντινοί συγγενείς κρίνεται κατά περίπτωση (ΑΚ 1553)¹⁷⁹.

3. Δικαστική αναπλήρωση της συναίνεσης

Όταν και όπου δεν υπάρχει συναίνεση των γονέων ή οι γονείς αρνούνται να συναινέσουν από ταπεινά κίνητρα και εκβιαστικούς

¹⁷⁸ ΜΠρΔρ 158/1960, ΝοΒ 8/1960, 738: Ερμηνεύοντας διασταλτικά την ΑΚ1577 ότι εάν η μητέρα του τέκνου, που στερείται πατρός, είναι ανήλικη και επομένως δεν έχει δικαίωμα δικαιοπραξίας με αποτέλεσμα να μην μπορεί να εμφανισθεί ενώπιον του δικαστηρίου για να δώσει τη συναίνεσή της προς υιοθεσία, αυτή δεν δίδεται και έτσι για το έγκυρο της υιοθεσίας απαιτείται ανάλογη εφαρμογή της διάταξης περί εξώγαμων τέκνων.

¹⁷⁹ Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 17 του νόμου 3719/2008 (ΦΕΚ Α 241/26-11-2008).

υπολογισμούς¹⁸⁰, το αρμόδιο να κρίνει την υιοθεσία δικαστήριο μπορεί να αναπληρώσει τη συναίνεση¹⁸¹. Δικαστική αναπλήρωση της συναίνεσης των γονέων έχουμε σε συγκεκριμένες περιπτώσεις που περιοριστικά αναφέρονται στο νόμο (ΑΚ 1552 § 2). Οι περιπτώσεις αυτές αν συντρέχουν μόνο στο πρόσωπο του ενός εκ των γονέων, η απόφαση του δικαστηρίου αναπληρώνει τη συναίνεση μόνο αυτού¹⁸²:

α) αν το τέκνο έχει εγκαταλειφθεί ή οι γονείς είναι άγνωστοι.

β) αν οι γονείς έχουν εκπέσει από τη γονική μέριμνα ή βρίσκονται σε καθεστώς στερητικής δικαστικής συμπαράστασης¹⁸³.

γ) αν οι γονείς είναι αγνώστου διαμονής είτε πριν είτε μετά την παροχή της γενικής εξουσιοδότησης του άρθρου ΑΚ 1554.

Το δικαστήριο οφείλει να προβεί στην αναπλήρωση της συναίνεσης με περίσκεψη και μόνο όταν υπάρχει πλήρης απόδειξη της άγνοιας σχετικά με τη διαμονή των φυσικών γονέων¹⁸⁴. Θα πρέπει να εξακριβώσει ότι έχουν ληφθεί όλα τα συνήθη μέτρα για την αναζήτηση των απαραίτητων πληροφοριών (π.χ.

¹⁸⁰ ΜΠρΘεσ. 11/1990, ΝοΒ 39/1991, 419-421: Σπουδαίος λόγος είναι και η αδικαιολόγητη άρνηση των γονέων να συναινέσουν παρότι αρχικά είχαν συναινέσει αρθρ.11περ.β'610/1970. Και απ' την άλλη παρά την άρνηση οι φυσικοί γονείς δεν προβαίνουν σε καμία πράξη που να δείχνει ότι θέλουν το παιδί τους

¹⁸¹ ΠΠρΚαλ. 471/1973 αδημ., ΑΠ 1683/2009 www.dsnet.gr

¹⁸² Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 16 ν. 3719/2008 (ΦΕΚ Α 241/26-11-2008).

¹⁸³ Δεν ρυθμίζεται ειδικότερα η περίπτωση κατά την οποία οι γονείς βρίσκονται σε καθεστώς επικουρικής δικαστικής συμπαράστασης που περιλαμβάνει και τη συναίνεση προς υιοθεσία. Για το έγκυρο της συναίνεσής τους απαιτείται η συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη. Σε περίπτωση παροδικής ανικανότητας α) η υιοθεσία δεν είναι δυνατή όσο διαρκεί αυτή, β) για να γίνει δυνατή πρέπει να προηγηθεί θέση των γονέων σε καθεστώς δικαστικής συμπαράστασης και να δοθεί η συναίνεση από το συμπαραστάτη τους ή γ) να γίνει αναλογική εφαρμογή της ΑΚ 1552 και να αναπληρωθεί δικαστικά η συναίνεση. Αυτή φαίνεται να είναι και η πιο πρόσφορη λύση καθότι είναι η λιγότερο χρονοβόρα.

¹⁸⁴ ΕφΘρ 475/1999, Αρμ.2000, 1386-1387: Αγνώστου διαμονής θεωρείται αυτός του οποίου αγνοείται ο τόπος διαμονής, δηλαδή η εξακρίβωσή του δεν είναι δυνατή με τα συνήθη μέσα επιμέλειας. Τα έγγραφα αποτελούν ένα μέσο μέσω του οποίου μπορεί να προκύψει εάν έγιναν τα συνήθη μέσα επιμέλειας για να εξακριβωθεί το άγνωστο της διαμονής του αναζητούμενου προσώπου. Οποιαδήποτε εκδήλωση επιθυμίας να δοθεί το παιδί προς υιοθεσία ή η μη επικοινωνία με αυτό αποδεικνύουν την ακαταλληλότητά ως προς την ανατροφή ενός παιδιού και όχι το άγνωστο της διαμονής του αναζητούμενου προσώπου.

αγγελίες στον τύπο, λήψη στοιχείων από τον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο των φυσικών γονέων και άλλα που γενικά μπορούν να βοηθήσουν στην ανεύρεση των φυσικών γονέων).

δ) αν το τέκνο προστατεύεται από αναγνωρισμένη κοινωνική οργάνωση, έχει αφαιρεθεί από τους γονείς η άσκηση της επιμέλειας σύμφωνα με τις διατάξεις ΑΚ 1532 και 1533 και αυτοί αρνούνται καταχρηστικά να συναινέσουν.

Με τον προηγούμενο νόμο 610/1970 η κακή άσκηση της γονικής μέριμνας εξεταζόταν παρεμπιπτόντως από το δικαστήριο της υιοθεσίας ενώ με τη νέα ρύθμιση η γονική μέριμνα αφαιρείται με προγενέστερη δικαστική απόφαση. Το γεγονός αυτό προστατεύει όχι μόνο τους φυσικούς γονείς από τον κίνδυνο της αδικαιολόγητης παράκαμψης της συναίνεσής τους, κάτι που ήταν πιθανόν όταν εξεταζόταν παρεμπιπτόντως στη δίκη της υιοθεσίας, αλλά και το δικαστήριο για την ασφαλή κρίση του, αφού το κρίσιμο θέμα έχει ήδη αποτελέσει αντικείμενο άλλης προγενέστερης δικαστικής κρίσης και δε χρειάζεται να ερευνηθεί παρεμπιπτόντως¹⁸⁵.

ε) αν το τέκνο έχει παραδοθεί με τη συναίνεση των γονέων του σε οικογένεια για φροντίδα και ανατροφή με σκοπό την υιοθεσία και έχει ενταχθεί εκεί για ένα τουλάχιστον έτος, οι δε γονείς εκ των υστέρων αρνούνται καταχρηστικά να συναινέσουν στην υιοθεσία¹⁸⁶.

Κυρίαρχο στοιχείο της διάταξης αυτής, που καθιστά επιτακτική τη δικαστική αναπλήρωση της συναίνεσης, είναι η προγενέστερη συμπεριφορά των γονέων απέναντι στον ανήλικο, η οποία θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα επαχθής γι' αυτόν, σε βαθμό που να κινδυνεύει η ψυχοσωματική του ανάπτυξη¹⁸⁷.

¹⁸⁵ Βλ. Παπαβασιλείου, Ζητήματα υιοθεσίας από την οπτική γωνία του δικαστή, ΕΝΟΒΕ, Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας, 2006, 73.

¹⁸⁶ Η πιο πάνω περ. ε' προστέθηκε στον ΑΚ 1552 με το άρθρο 25 § 1 του ν. 2915/2001.

¹⁸⁷ ΠΠρΘεσ 31674/2003 (αδημ.) Σε περίπτωση που ο πατέρας είναι αλκοολικός και βίαιος ενώ η μητέρα είναι περιορισμένης νοημοσύνης, ο κίνδυνος της ψυχικής ισορροπίας και της σωματικής ακεραιότητάς του παιδιού καθιστά αναγκαία τη μεταφορά του σε ίδρυμα κατόπιν εισαγγελικής εντολής και εν συνεχεία την παράδοσή του σε ανάδοχη οικογένεια. Εφόσον λοιπόν το δικαστήριο κρίνει πως υπάρχει τέτοιος κίνδυνος, τοποθετεί το ανήλικο τέκνο σε νέα οικογένεια, προχωρώντας στη δικαστική αναπλήρωση της συναίνεσης.

Ο νέος σχετικά θεσμός της αναδοχής στον οποίο γίνεται αναφορά στο πιο πάνω άρθρο του Αστικού Κώδικα ρυθμίστηκε για πρώτη φορά το 1992 και μετά το νόμο περί υιοθεσίας του 1996 εντάσσεται στον Αστικό Κώδικα (ΑΚ 1655-1665)¹⁸⁸. Η αναδοχή είναι η ανάθεση της πραγματικής φροντίδας ανηλίκου σε τρίτους (αναδόχους γονείς, οικογένεια) και αποσκοπεί στην προστασία των συμφερόντων του ανηλίκου. Η ανάδοχη οικογένεια αποτελείται από συζύγους με ή χωρίς παιδιά έχει αναγνωρισθεί από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης κατάλληλη να αναλαμβάνει την αναδοχή ανηλίκων. Οι ανάδοχοι γονείς έχουν δικαίωμα να ασκούν όσες αρμοδιότητες είναι απαραίτητες για να αντιμετωπίζουν υποθέσεις του ανηλίκου με τρέχοντα ή επείγοντα χαρακτήρα.

Αποτελεί, πάντως, πρωτοτυπία του Έλληνα νομοθέτη σε σχέση με άλλα ευρωπαϊκά δίκαια (γερμανικό, γαλλικό, ελβετικό) η ρύθμιση της ΑΚ 1552 ε' με την οποία η καταχρηστική άρνηση των φυσικών γονέων για συναίνεση στην υιοθεσία ανάγεται σε αυτοτελή λόγο δικαστικής αναπλήρωσης της συναίνεσης, όταν αυτή συντρέχει με την παράδοση και την ένταξη του παιδιού στη θετή οικογένεια επί ένα τουλάχιστον χρόνο¹⁸⁹.

ΑΠ 1084/1995, www.dsnet.gr «Αν ο ένας ή και οι δύο γονείς αρνούνται να συναινέσουν, η συναίνεσή τους μπορεί να αναπληρωθεί με δικαστική απόφαση, τότε μόνο όταν πρόκειται για ανήλικο που περιθάλπεται σε αναγνωρισμένη κοινωνική υπηρεσία ή ίδρυμα και η άρνηση συναίνεσης των γονέων είναι καταχρηστική ενώ παράλληλα συντρέχουν και οι προϋποθέσεις του ΑΚ 1532 για κακή άσκηση γονικής μέριμνας».

¹⁸⁸ Τα οποία αντικατέστησαν το αρθρ.9§2 ν.2082/1992 (ΦΕΚ/Α/158/21.9.1992) περί της «Αναδιοργάνωσης της Κοινωνικής Πρόνοιας και καθιέρωσης των νέων θεσμών Κοινωνικής Προστασίας» και το εκτελεστικό του διάταγμα 337/25 Αύγ-2 Σεπτ. 1993.

¹⁸⁹ Βλ. Παντελίδου «Οι τελευταίες αλλαγές στο δίκαιο της υιοθεσίας που επέφερε ο ν.2915/2001», Αρμ.2002, 834-835. Το γερμανικό δίκαιο (§1748ΓερμΑΚ) προβλέπει δυνατότητα αναπλήρωσης της συναίνεσης των γονέων, όταν συντρέχει διαρκής σοβαρή παράβαση των γονικών καθηκόντων ή αδιαφορία για τον ανήλικο. Ασχολείται όχι με την άρνηση συναίνεσης των γονέων αλλά με την καθαυτή άσχημη συμπεριφορά τους που κάνει επιτακτική την αναπλήρωση της συναίνεσης από το δικαστήριο. Το γαλλικό δίκαιο (348-6 code civil) παρακάμπτει εντελώς τη συναίνεση των γονέων, εφόσον η συμπεριφορά τους είναι τέτοια που να καθίσταται ιδιαίτερος βλαπτική για την ψυχική υγεία του τέκνου, ενώ στο ελβετικό δίκαιο (256c ΕλβΑΚ), το οποίο απαιτεί διετή διαβίωση με τους ανάδοχους γονείς πριν την υιοθεσία, παρακάμπτονται οι γονείς όταν δεν ασχολούνται καθόλου με το παιδί τους.

Όταν η ανάθεση γίνεται με δικαστική απόφαση, το δικαστήριο μπορεί να άρει την ανάθεση της φροντίδας του ανηλίκου από την ανάδοχη οικογένεια, είτε ύστερα από αίτηση των φυσικών γονέων, εφόσον κρίνει ότι δεν συντρέχουν οι λόγοι που την επέβαλαν και εφόσον δεν έχει αφαιρεθεί από τους γονείς ολικά ή μερικά η γονική μέριμνα, είτε διότι κρίνει ότι οι ανάδοχοι γονείς δεν είναι κατάλληλοι να ανταποκριθούν στα καθήκοντά τους, αναθέτοντας την φροντίδα του ανηλίκου σε άλλη ανάδοχη οικογένεια.

Το δικαστήριο αναπληρώνει επίσης με απόφασή του και τη συναίνεση του επιτρόπου για υιοθεσία, στην περίπτωση που ο ανήλικος προστατεύεται από αναγνωρισμένη κοινωνική οργάνωση και ο επίτροπος αρνείται καταχρηστικά να συναινέσει.

4. Προσβολή συναίνεσης για ελαττώματα της βούλησης (πλάνη, απάτη, απειλή)

Εξετάζοντας τη συναίνεση, διαπιστώσαμε, ότι στο προϋσχύσαν δίκαιο η συναίνεση δεν μπορούσε να προσβληθεί για ελαττώματα της βουλήσεως, διότι το δικαστήριο εξέδιδε την απόφασή του συμπληρώνοντάς την κυριαρχικά με τη συναίνεση των μερών¹⁹⁰.

Ο νέος νόμος 2447/1996 (ΑΚ1569) προβλέπει προσβολή της υιοθεσίας για ελαττώματα της βουλήσεως και τα προσδιορίζει. Προβλέπονται και εξειδικεύονται ειδικότερες περιπτώσεις πλάνης, απάτης, απειλής, που η ακυρώσιμη συναίνεση αποτελεί λόγο προσβολής της υιοθεσίας¹⁹¹. Στη συνέχεια θα εξετασθούν τα ελαττώματα αυτά της βούλησης, ο τρόπος προσβολής τους και η επιρροή τους στην υιοθεσία:

¹⁹⁰ Βλ. Κ.Φουντεδάκη, 1998, 209 επ., ΑΠ Τμ.Α' 566/1967, www.dsanet.gr «Δε συγχωρείται η προσβολή της υιοθεσίας για δόλο, βία, απάτη, πλάνη, εικονικότητα διότι τα ελαττώματα αυτά καλύπτονται από την απόφαση του δικαστηρίου με την οποία το τελευταίο συμπλήρωσε κυριαρχικά τη συναίνεση των μερών», ΑΠ Τμ.Α' 695/1970, www.dsanet.gr «Δεν επιτρέπεται η προσβολή της υιοθεσίας για πλάνη, απάτη, απειλή, επειδή η υιοθεσία τελείται με δικαστική απόφαση που συμπληρώνει τη βούληση των μερών».

¹⁹¹ Ελαττώματα βουλήσεως λαμβάνονται πρώτη φορά υπόψη σε μια απόφαση του γερμανικού Reichsgericht του έτους 1913 στην οποία το γεγονός που ετέθη αφορούσε πλάνη σε δήλωση παραίτησης από το ένδικο μέσο της αναίρεσης. Το δικαστήριο αποφάσισε τότε ότι η παραίτηση από ένδικο μέσο λόγω πλάνης, μπορεί να διορθωθεί μεταγενέστερα αν και εφόσον το ελάττωμά της μπορούσε να γίνει αντιληπτό στον αποδέκτη. Βλ. σχετ. Ευαγγελίδου – Τσικρικά, 2001, 67επ.

α) Η δήλωση της συναίνεσης αποτελεί λόγο προσβολής της απόφασης για την υιοθεσία αν έγινε υπό την επήρεια πλάνης που αφορά την ταυτότητα του προσώπου του θετού γονέα ή του θετού τέκνου.

Προσδιορίζεται ότι η πλάνη πρέπει να αναφέρεται στην ταυτότητα του προσώπου ως προς τη φυσική, δηλαδή, υπόσταση του θετού γονέα ή του θετού τέκνου (φυσική ή αστική ταυτότητα) και όχι ως προς άλλα περιστατικά¹⁹². Η ταυτότητα πρέπει να ερμηνεύεται επομένως στενά. Τέτοιου είδους πλάνη υπάρχει, όταν το πρόσωπο που αφορά η υιοθεσία είναι άλλο από εκείνο για το οποίο ο θετός γονέας συναινεί. Σχετικά με την πλάνη αυτή, όπως θα εξετασθεί στο κεφάλαιο που αφορά τη μυστικότητα της διαδικασίας και ειδικότερα την απόρρητη υιοθεσία¹⁹³, δεν υπάρχουν περιθώρια θεμελίωσης πλάνης, αφού υποστηρίχθηκε ότι ουσιώδης πλάνη θα υφίστατο μόνο αν υπήρχε μια ιδιότητα τόσο σοβαρή ώστε να μην προχωρήσει κάποιος στην υιοθεσία και όχι κάποιο ελάττωμα σχετιζόμενο με την προσωπικότητα του υιοθετουμένου που να χρήζει βελτίωσης¹⁹⁴. Επομένως, η πλάνη ως προς τις ιδιότητες (ηθικές ή κοινωνικές) είναι ουσιώδης και ασκεί επίδραση αποφασιστική στην προσωπικότητα του ατόμου, όπως επίσης και η πλάνη ως προς την υγεία, το χαρακτήρα, το επάγγελμα, την ποινική κατάσταση ή την αστική ταυτότητα (οικογενειακή καταγωγή, όνομα).

Με βάση τα παραπάνω, προκύπτει ότι η πλάνη των φυσικών γονέων όσον αφορά τις ιδιότητες του θετού γονέα, θα πρέπει να αντιμετωπίζεται μόνο στην περίπτωση λύσης της υιοθεσίας, ανάλογα με το αν υφίσταται το συμφέρον του τέκνου και όχι στην απόφαση της υιοθεσίας.

β) Ένα άλλο ζήτημα που χρήζει περαιτέρω ανάλυσης είναι αυτό της απάτης ως προς τη δήλωση συναίνεσης (ΑΚ1569). Η απόφαση του δικαστηρίου με την οποία τελείται η υιοθεσία προσβάλλεται μόνο όταν η πλάνη προκλήθηκε από ουσιώδη περιστατικά.

¹⁹² Π.χ. υιοθεσία παιδιού που πάσχει από ανίατη ασθένεια την οποία αγνοεί ο υιοθετών και που αν τη γνώριζε δε θα επιχειρούσε την υιοθεσία.

¹⁹³ Πιο κάτω II, 4. Βλ. και Κ.Φουντεδάκη, 1998, 49 επ.

¹⁹⁴ Κ.Φουντεδάκη, ό.π., 212, υποσ. 162.

Τα ουσιώδη περιστατικά θα πρέπει να ερμηνεύονται κάθε φορά με βάση το σκοπό για τον οποίο γίνεται η συγκεκριμένη υιοθεσία. Έτσι ως ουσιώδη περιστατικά, εκτός από την ταυτότητα του θετού γονέα ή του θετού παιδιού, μπορούν να θεωρηθούν και άλλα που αφορούν την υγεία, την ηθική ή οικονομική κατάσταση του θετού γονέα. Ο θετός γονέας για παράδειγμα αποκρύπτει από το φυσικό γονέα ότι είναι οικονομικά κατεστραμμένος¹⁹⁵ ή αποκρύπτεται ψυχική πάθηση του τέκνου, σοβαρή σωματική βλάβη, μεταδοτική ασθένεια κλπ. Τέτοια περιστατικά οδηγούν σε πλάνη διότι αν ήταν γνωστά δε θα γινόταν προφανώς η κρινόμενη υιοθεσία.

γ) Ένας τελευταίος λόγος που θεμελιώνει προσβολή της υιοθεσίας λόγω ελαττωματικής βουλήσεως είναι η συναίνεση που δίδεται υπό το καθεστώς παράνομης ή ανήθικης απειλής¹⁹⁶. Η κυρίαρχη έννοια στην απειλή είναι η ψυχολογική βία, όπως αυτή συναντάται στα άρθρα ΑΚ150,151, μέσω της οποίας προκύπτει άμεσο και σπουδαίο κακό για την προσωπικότητα του απειληθέντος. Η συναίνεση που δίδεται επομένως κάτω από την άσκηση απόλυτης σωματικής βίας είναι ανυπόστατη και δε χρειάζεται να προσβληθεί αφού θεωρείται ως μη γενόμενη. Το γεγονός ότι δεν επέρχεται καμία συνέπεια αφού δεν ιδρύεται τεχνητή συγγένεια, συνεπάγεται ακυρότητα.

Ζήτημα δημιουργείται στην περίπτωση που κάποιος θέλει να προσβάλει την απόφαση με σκοπό την αναγνώριση της ανυπαρξίας της. Οι περιπτώσεις που μια δικαστική απόφαση αναγνωρίζεται ως ανύπαρκτη αναφέρονται στο άρθρο 313 ΚΠολΔ. Μπορεί να συνδυασθεί το άρθρο αυτό με το ΚΠολΔ 614 περ. ε (που τροποποιήθηκε με το άρθρο 36 του ν 2447/96); κάτι τέτοιο θα είχε σημασία για πρακτικούς λόγους, αφού το ΚΠολΔ 313 αναφέρεται σε ανυπαρξία της υιοθεσίας, ενώ το ΚΠολΔ 614 (για το ποιες διαφορές στις σχέσεις γονέων και τέκνων υπάγονται στην ειδική διαδικασία

¹⁹⁵ Αυτό δεν περιλαμβάνεται στη ρύθμιση του γερμανικού ΑΚ §1760, που αποτελεί πρότυπο για τη ρύθμιση της απάτης στο ελληνικό δίκαιο .

¹⁹⁶ ΜΠρΚιλ 66/1989, Αρμ.1989, 260. Η παραπάνω απόφαση δεν αποτελεί μόνο χαρακτηριστικό παράδειγμα ελαττωματικής συναίνεσης αλλά συνιστά και λόγο προσβολής της υιοθεσίας σε περίπτωση ύπαρξης νέων πραγματικών περιστατικών τα οποία έγιναν εκ των υστέρων γνωστά, και τα οποία αν ήταν γνωστά εξ αρχής δε θα οδηγούσαν στην τέλεση της υιοθεσίας. Βλ. σχετικά πιο κάτω στο ίδιο κεφάλαιο (IV) για τη λύση της υιοθεσίας.

των άρθρων 615-622) αφορά την αναγνώριση ότι υπάρχει ή δεν υπάρχει άκυρη υιοθεσία, δηλαδή αναφέρεται σε ήδη τελεσθείσα υιοθεσία.

Προϋπόθεση της απειλής είναι να έχει γίνει η δήλωση της συναίνεσης υπό το καθεστώς σοβαρού και δικαιολογημένου φόβου που προκλήθηκε από ενέργεια άλλου προσώπου. Η δήλωση της συναίνεσης πρέπει να είναι αποτέλεσμα αποκλειστικά της απειλής και όχι της ελεύθερης επιλογής προσώπου που συναινεί. Παράνομη ή ανήθικη είναι η απειλή: α) όταν είτε το απειλούμενο κακό, είτε ο επιδιωκόμενος σκοπός έχουν παράνομο ή ανήθικο χαρακτήρα β) όταν η σχέση του μέσου (νόμιμου ή θεμιτού έστω) προς το σκοπό (νόμιμο ή θεμιτό επίσης) βάσει συγκεκριμένων περιστάσεων αντίκειται στην καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη (π.χ. κάτω από το καθεστώς αποπομπής από την κατοικία του απειλούντος, να προχωρά τελικά το πρόσωπο στη συναίνεση).

Η ρύθμιση της ΑΚ1569 μπορεί να θεωρηθεί επιτυχής γιατί προσδιορίζει ακριβώς τις περιπτώσεις κατά τις οποίες προσβάλλεται η συναίνεση για ελαττώματα της βούλησης. Όσον αφορά τις περιπτώσεις στις οποίες ακόμη και η συναίνεση μπορεί να θεωρηθεί *de lege lata* ακυρώσιμη δεν υπάρχει περιθώριο προσβολής της υιοθεσίας.

Για τον ΑΚ1570 που ρυθμίζει ποιοι έχουν δικαίωμα να προσβάλλουν μια υιοθεσία, πρέπει να παρατηρηθεί ότι θεσπίστηκε για τον αποκλεισμό της δυνατότητας ανατροπής της υιοθεσίας με χωριστές αγωγές αναγνώρισης της ακυρότητας ή ακύρωσής της για ελαττώματα βούλησης ή ανάκλησης με βάση το ΚΠολΔ 758. Κάτι τέτοιο ήταν δυνατόν να παρατείνει για μακρό χρονικό διάστημα την εκκρεμότητα ως προς την τύχη της υιοθεσίας και αυτό είναι αντίθετο με το συμφέρον του ανηλίκου. Γι' αυτό ακριβώς ο ν.2447/1996 θέσπισε το αρθρ. 36 το οποίο διέγραψε από την §5 του ΚΠολΔ 614 την περίπτωση της αναγνώρισης, «ότι είναι άκυρη η υιοθεσία», ενώ με το αρθρ. 43 του ίδιου επίσης νόμου περιόρισε τις προθεσμίες άσκησης των ένδικων μέσων σχετικά με τη διάρκεια της εκκρεμότητας (αρθρ. ΚΠολΔ 800§§3,4).

Πρέπει να παρατηρήσουμε ακόμη ότι υπάρχει διαφορά ως προς τις προϋποθέσεις και τα αποτελέσματα ανάμεσα στη δικαστική λύση της υιοθεσίας και στην προσβολή της. Στην προσβολή της υιοθεσίας για ελαττωματική βούληση βρισκόμαστε στο πρώτο στάδιο της έννομης σχέσης που πάει να δημιουργηθεί μεταξύ θετού γονέα και θετού τέκνου Αν υπάρχει

ελάττωμα της βουλήσεως, ενδεχομένως να μη τελεσθεί ποτέ η υιοθεσία αφού προσβάλλεται. Αντίθετα, με τη δικαστική απόφαση λύεται η έννομη σχέση που βρίσκεται ήδη σε διαδικασία εξαιτίας σοβαρού παραπτώματος που έχει ως αποτέλεσμα την ανώμαλη πορεία στην άσκηση της γονικής μέριμνας¹⁹⁷.

Η προσβολή της υιοθεσίας για ελαττώματα της βούλησης ασκείται με τα προβλεπόμενα ένδικα μέσα. Δικαίωμα προσβολής σύμφωνα με την ΑΚ 1570§2, έχουν οι άμεσα εμπλεκόμενοι (πλανηθείς, εξαπατηθείς ή απειληθείς), όχι όμως και οι κληρονόμοι τους. Το ίδιο δικαίωμα έχει και στην περίπτωση έλλειψης έγκυρης συναίνεσης, αυτός που του λείπει η έγκυρη συναίνεση. Όταν βέβαια πρόκειται για προσβολή επειδή δεν συντρέχουν οι όροι του νόμου τότε δικαίωμα έχουν και οι τρίτοι που έχουν έννομο συμφέρον ή ο εισαγγελέας¹⁹⁸.

Η υιοθεσία προσβάλλεται επίσης και με αγωγή στην περίπτωση που υπάρχει συναίνεση των μερών και ταυτόχρονη κατάθεση της αίτησής τους. Η αγωγή αυτή εκδικάζεται κατά τη διαδικασία της εκουσίας δικαιοδοσίας. Η διαφορά μεταξύ ένδικου μέσου και αγωγής λύσης είναι ότι η παραδοχή του ένδικου μέσου έχει αναδρομική ενέργεια, ενώ η λύση της υιοθεσίας κατόπιν αγωγής δεν έχει αναδρομική ενέργεια.

5. Περίπτωση αναπλήρωσης της συναίνεσης από αρμόδια κοινωνική υπηρεσία

Η συναίνεση αποτελεί μια από τις σημαντικότερες προϋποθέσεις στην υιοθεσία. Μήπως όμως όταν αυτή δε δίδεται από τα μέρη, είτε επειδή αυτά δε δύνανται (πνευματική νόσος) είτε επειδή αρνούνται να την παράσχουν από ταπεινά κίνητρα, θα πρέπει να δίνεται με άλλο τρόπο; Και αυτός δεν είναι η δικαστική απόφαση που αναπληρώνει τη συναίνεση, αλλά η απόφαση των αρμόδιων υπηρεσιών και οργανώσεων οι οποίες διεξάγουν κοινωνική έρευνα για την πραγματοποίηση υιοθεσιών ανηλίκων και είναι υπεύθυνες για τη διαδικασία προπαρασκευής και πραγματοποίησης των εν λόγω υιοθεσιών.

¹⁹⁷ Βλ. σχετικά πιο κάτω στη λύση της υιοθεσίας, IV.

¹⁹⁸ Βλ. πιο κάτω, V.

Η υιοθεσία αποβλέπει στη δημιουργία μιας πλασματικής οικογένειας προς ηθικό σκοπό και προς το συμφέρον του τέκνου. Αυτό είναι το κυρίαρχο στοιχείο και με βάση αυτό διεξάγουν την έρευνά τους οι αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες. Λόγω αρμοδιότητας είναι αυτές που έρχονται από την αρχή σε επαφή με τον ενδιαφερόμενο και επομένως είναι αυτές οι οποίες παίρνουν τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με την προσωπικότητα των υποψήφιων θετών γονέων (ήθος, οικογενειακό περιβάλλον) και την περιουσιακή τους κατάσταση, στοιχεία δηλαδή, τα οποία μπορούν να στοιχειοθετήσουν ένα σωστό περιβάλλον για να μεγαλώσει και να αναπτύξει την προσωπικότητα του το θετό τέκνο.

Θεωρούμε ότι θα ήταν ορθότερο να μην αναπληρώνει τη συναίνεση μια δικαστική απόφαση, αλλά μια γνωμοδότηση από την αρμόδια αρχή, όπως γίνεται στην περίπτωση του επιτρόπου, σε συνδυασμό με τη σύμφωνη γνώμη του και άδεια του εποπτικού συμβουλίου. Η δικαστική απόφαση δεν εξυπηρετεί και ίσως υποβαθμίζει την υιοθεσία σε σχέση με το παιδαγωγικό και κοινωνικό της περιεχόμενο. Τουλάχιστον, θα μπορούσε η γνωμοδότηση της αρμόδιας αρχής να αποτελεί πρόκριμα της απόφασης του δικαστηρίου.

6. Η έννοια της εξουσιοδότησης προς υιοθεσία

Αφού αναφερθήκαμε στις συναινέσεις των μερών, μιας από τις βασικές προϋποθέσεις της υιοθεσίας, είναι σκόπιμο να διερευνηθεί και η συγγενής έννοια της γενικής εξουσιοδότησης προς υιοθεσία. Πρόκειται για μια νέα ρύθμιση που εισήχθη με το ΑΚ1554, το οποίο τροποποιήθηκε από το αρθρ.1ν.2447/1996. Η ρύθμιση αυτή είχε ως αποτέλεσμα την κατάργηση της γενικής συναίνεσης (blancoadoption) του αρθρ.12§2 ν.δ.610/1970.

Με τη διάταξη αυτή καθιερώνεται εξαίρεση από τον κανόνα της διάταξης του ΑΚ 1549 εδ. α (*«Η υιοθεσία τελείται με δικαστική απόφαση, ύστερα από αίτηση του υποψήφιου θετού γονέα»*) κατά την οποία μόνο ο υιοθετών νομιμοποιείτο σε υποβολή της αίτησης υιοθεσίας. Η γενική συναίνεση του προϊσχύσαντος δικαίου αντικαθίσταται από τη γενική εξουσιοδότηση που δίδεται ενώπιον του δικαστηρίου, των φυσικών γονέων ή

του επιτρόπου του τέκνου προς την αρμόδια κοινωνική υπηρεσία ή οργάνωση που περιθάλπει το τέκνο.

Η ρύθμιση της γενικής εξουσιοδότησης κρίθηκε σκόπιμη κατά την εισηγητική έκθεση του ν.2447/1996 για τη διευκόλυνση των ανωτέρω υπηρεσιών στο έργο της προστασίας των τέκνων που περιθάλπουν, αφενός χωρίς να διατρέχουν τον κίνδυνο της κατηγορίας για αρπαγή ανηλίκου και αφετέρου για να χορηγείται στο φυσικό γονέα το απαραίτητο χρονικό διάστημα προκειμένου να ανακαλέσει τη συναίνεσή του στη διάρκεια της διαδικασίας επιλογής των θετών γονέων. Πρόκειται αναμφισβήτητα για συνδυασμό δύο τελείως αντιθέτων καταστάσεων.

Η εξουσιοδότηση, η οποία αποτελεί δήλωση βούλησης με την οποία αρχίζει η αναζήτηση θετών γονέων, δίνεται από μέλος του δικαστηρίου που θα τελέσει την υιοθεσία και μετά από σχετική εντολή του προέδρου του δικαστηρίου με εφαρμογή της ΚΠολΔ 800 §2. Η εξουσιοδότηση αποτελεί εκδήλωση της ιδιωτικής αυτονομίας του φυσικού γονέα αφού μπορεί ελεύθερα και αναίτιολόγητα να ανακληθεί κατ' απόκλιση προς τη ρύθμιση του προϊσχύσαντος δικαίου (αρθρ.12 §2 ν.δ.610/1970). Η ανάκληση, όπως και η εξουσιοδότηση, είναι μονομερής δήλωση βούλησης, για την οποία μάλιστα τηρείται και ο ίδιος τύπος.

Η εξουσιοδότηση, όσον αφορά τη νομική της φύση δε συνιστά συναίνεση, ούτε υποκατάστατο αυτής, όπως συνάγεται σαφώς τόσο από τις προπαρασκευαστικές εργασίες αναφορικά με την ως άνω διάταξη, όσο και από τη λεκτική διατύπωση της διάταξης που ρητά ορίζει, ότι η δυνατότητα παροχής της γενικής εξουσιοδότησης τελεί πάντοτε υπό την επιφύλαξη των διατάξεων που ρυθμίζουν την παροχή της συναίνεσης από τους φυσικούς γονείς. Έτσι, παρά την ύπαρξη γενικής εξουσιοδότησης απαιτείται η συναίνεση των φυσικών γονέων σύμφωνα με τους ορισμούς των ΑΚ1550-1553, δηλαδή με δήλωση ενώπιον του δικαστηρίου. Η εξουσιοδότηση συνεπώς παρότι νέα ρύθμιση δεν αναπληρώνει τη συναίνεση των γονέων ή του επιτρόπου, ούτε ακόμη και του θετού τέκνου, ενώ κατ' άλλη άποψη η εξουσιοδότηση θεωρείται σύμβαση εντολής η οποία δίδεται προς την αρμόδια

κοινωνική οργάνωση, προκειμένου αυτή να προβεί στην υιοθεσία¹⁹⁹. Για τη σύμβαση εντολής όμως είναι απαραίτητη η ικανότητα προς δικαιοπραξία. Επομένως, ο δικαιοπρακτικά ανίκανος δεν μπορεί να προβεί σε αυτήν, ενώ για τις υπόλοιπες κατηγορίες της δικαιοπρακτικής ικανότητας ή μη, ισχύουν *mutatis mutandis* όσα έχουμε ήδη αναφέρει²⁰⁰.

Η ενώπιον του δικαστηρίου, παρά την προηγούμενη εξουσιοδότηση που δεν ανακλήθηκε, άρνηση συναίνεσης του γονέα για την υιοθεσία δεν μπορεί να θεωρηθεί καταχρηστική και να αναπληρωθεί κατά την ΑΚ1552 περίπτ. δ' από το δικαστήριο, γιατί αυτή αφορά μία μόνο περίπτωση. Άλλωστε, η καθιέρωση της υποχρέωσης προς συναίνεση του γονέα λόγω της παροχής της εξουσιοδότησης δεν είναι σύμφωνη με τη μορφή και τη λειτουργία της εξουσιοδότησης. Η αντιφατική συμπεριφορά του γονέα θα πρέπει να κριθεί στο πλαίσιο της ΑΚ 1552 περ.δ' : *«αν το τέκνο προστατεύεται από αναγνωρισμένη κοινωνική οργάνωση, έχει αφαιρεθεί από τους γονείς η άσκηση της επιμέλειας και αυτοί αρνούνται καταχρηστικά να συναινέσουν»*, και ΑΚ 1552 περ.ε' : *«αν το τέκνο έχει παραδοθεί με τη συναίνεση των γονέων σε οικογένεια για φροντίδα και ανατροφή με σκοπό την υιοθεσία και έχει ενταχθεί σε αυτήν επί χρονικό διάστημα ενός τουλάχιστον έτους, οι δε γονείς εκ των υστέρων αρνούνται καταχρηστικά να συναινέσουν»*.

Όσον αφορά το ποιος υποβάλλει την αίτηση υιοθεσίας, παρατηρείται αντινομία ανάμεσα στις ΑΚ1549 εδ.α' και 1554 εδ.β'. Στο ΑΚ 1549 εδ.α' προβλέπεται ότι μόνο ο υιοθετών μπορεί να υποβάλει την αίτηση υιοθεσίας, ενώ το ΑΚ1554 εδ.β' κάνει λόγο για υποβολή της αίτησης και κίνηση της διαδικασίας προκειμένου να επιλεγεί ο υποψήφιος θετός γονέας από την κοινωνική υπηρεσία. Δημιουργείται έτσι όμως και ερμηνευτικό πρόβλημα καθώς το γράμμα της ΑΚ1549 εδ. α' καθιστά περιττή αυτήν της ΑΚ1554 εδ.β'. Γίνεται πάντως δεκτό, ότι ισχύουν και οι δύο διατάξεις με το σκεπτικό, ότι η ΑΚ1549 εδ.α' αφορά τον κανόνα με τον οποίο ξεκινά μια υιοθεσία (αίτηση

¹⁹⁹ Ευαγγελίδου – Τσικριά, Μορφές ανίσχυρου της υιοθεσίας και τρόποι προσβολής της, 2001, 177 επ.

²⁰⁰ Βλ. πιο πάνω Ι,1.

υιοθετούντος), ενώ η ΑΚ1554 εδ.β' αποτελεί την εξαίρεση (εκκίνηση διαδικασίας από την αρμόδια κοινωνική υπηρεσία)²⁰¹.

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις οι οποίες δε ρυθμίζονται από την ΑΚ1554 όπως αυτή κατά την οποία οι γονείς του τέκνου είναι: α) άγνωστοι ή άγνωστης διαμονής, β) δικαιοπρακτικά ανίκανοι ή γ) έχουν αποβιώσει και δεν υπάρχει επίτροπος. Σε αυτές τις περιπτώσεις η κοινωνική υπηρεσία κινεί τη σχετική διαδικασία, η αίτηση όμως, υποβάλλεται απ' τον υιοθετούντα και εφαρμόζονται οι γενικές ρυθμιστικές διατάξεις.

7. Ηλικία (ελάχιστη, μέγιστη, διαφορά ηλικίας)

Η υιοθεσία ως νομικό μόρφωμα διαμορφώθηκε μέσα από πολλές νομοθετικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις. Αυτό που πρέπει να ερευνηθεί είναι οι μεταρρυθμίσεις σε σχέση με την ηλικία και κυρίως οι συνέπειές τους στον ίδιο το θεσμό.

Μια από τις προϋποθέσεις τέλεσης της υιοθεσίας αφορά τα διάφορα όρια ηλικίας, όπου οι ρυθμίσεις του νέου νόμου καινοτομούν σε σχέση με τις ρυθμίσεις του προϊσχύσαντος δικαίου²⁰².

Στο αρθρ.2 ν.δ. 610/1970 ο υιοθετών έπρεπε να έχει συμπληρώσει το 30^ο έτος της ηλικίας του και να έχει 18 χρόνια διαφορά ηλικίας με τον υιοθετούμενο.

Υπήρχαν όμως και περιπτώσεις που κάποιος κάτω των 30 ετών μπορούσε να υιοθετήσει εφόσον είχε ήδη γνήσιο τέκνο²⁰³. Αυτό συνέβαινε όταν: α) το δικαστήριο έκρινε ότι μπορεί να υιοθετήσει και κάποιος κάτω των

²⁰¹ Σπυριδάκης, 1997, 74 επ.

²⁰² ΜΠρΣυρ 72/1971, ΝοΒ 20/1972, 247. Κατά το ΑΚ1568 ο μη έχων γνήσιο κατόντα δύναται να υιοθετήσει κάποιον σε τάξη τέκνου μόνο αν συμπλήρωσε το 50ο έτος της ηλικίας του και εφόσον είναι ικανός προς δικαιοπραξία. Η διάταξη ισχύει για τον υιοθετούμενο που έχει συμπληρώσει κατά το χρόνο της αίτησης το 18ο έτος της ηλικίας του αρθρ.1ν.δ.610/70.

²⁰³ Στην περίπτωση αυτή είχαμε την εξαίρεση των άρθρων 3 και 4 του ν.δ. 610/1970.

30 ετών²⁰⁴ για να έχει τα βιολογικά περιθώρια να ανταποκριθεί στο ρόλο του θετού γονέα, β) υπήρχε σπουδαίος λόγος, όπως ανίατη ασθένεια του γνήσιου τέκνου του υιοθετούντος, γ) απώλεια ελπίδας τεκνοποίησης, δ) αιχμαλωσία του, ε) άγνοια περί την τύχη του ή στ) απλά επιθυμία υιοθεσίας του τέκνου του συζύγου.

Η πρώτη βελτίωση επήλθε με το ν.δ.4532 της 4/17.8.1966 περί υιοθεσίας των μέχρι ηλικίας δεκαοκτώ ετών ανηλίκων. Μετά το ν.δ.610/1970 η γενική ισχύς περιορίστηκε: α) στις υιοθεσίες εκείνων που είχαν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους και δεν ήταν γνήσια τέκνα των συζύγων αυτών που υιοθετούσαν, β) στις υιοθεσίες όλων των εγγάμων και αυτών που υπήρξαν έγγαμοι. Στο ν.δ. 610/1970 η υιοθεσία δεν επιτρεπόταν σε κάποιον ο οποίος είχε γνήσιο κατιόντα ή μπορούσε να αποκτήσει παιδιά, παρά μόνο για σπουδαίο λόγο. Στο μεταρρυθμιστικό πλαίσιο του ν. 2447/96 τέτοιο κώλυμα δεν επαναλήφθηκε. Ο περιορισμός του προηγούμενου δικαίου ήταν όμως αντίθετος με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την υιοθεσία ανηλίκων (αρθρ.12§2), σύμφωνα με την οποία εσωτερικές νομοθεσίες των κρατών-μελών δεν είναι δυνατόν να απαγορεύουν την υιοθεσία επειδή ο υιοθετών έχει ή μπορεί να αποκτήσει δικό του γνήσιο παιδί. Η Ελλάδα όμως κατά την υπογραφή της Ε.Σ. είχε κάνει χρήση της δυνατότητάς της να διατυπώσει επιφύλαξη, ώστε να μη δεσμεύεται από τη διάταξη αυτή²⁰⁵. Η διάρκεια της επιφύλαξης ήταν πενταετής, αλλά μπορούσε να ανανεώνεται, κάτι που έληξε την 24.10.1995 χωρίς να ζητηθεί ανανέωση. Έτσι, το κώλυμα της ύπαρξης

²⁰⁴ ΕφΑθ 1563/1972, ΝοΒ 20/1972, 1328: Με το άρθρο 2 § 2 του ν.δ.610/1970 ισχύει ότι μπορεί να υιοθετήσει αυτός που έχει συμπληρώσει το 30^ο έτος της ηλικίας του εφόσον δεν έχει γνήσιο κατιόντα. Εφόσον όμως συντρέχει σπουδαίος λόγος, π.χ. απώλεια κάθε ελπίδας προς τεκνοποίηση, αλλά και το αρθρ.4 όπου το δικαστήριο μπορεί να επιτρέψει την υιοθεσία θετού τέκνου.

ΕφΑιγ 84/1972, ΝοΒ 21/1973, 1364-1366. Με το αρθρ. 4 του ν.δ. 610/1970 το οποίο αντικατέστησε το αρθρ.4 του ν.δ. 4532/1966 περί υιοθεσίας των μέχρι ηλικίας δεκαοκτώ ετών ανηλίκων ορίστηκε ότι δύναται να υιοθετηθεί και ο έχων γνήσιο κατιόντα εφόσον αυτός πάσχει από ανίατη ασθένεια. Αν όμως η ασθένεια αυτή καίτοι ανίατη δεν επηρεάζει την σωματική και πνευματική ανάπτυξη του φυσικού τέκνου, το δικαστήριο θα πρέπει να λάβει υπόψη του και το συμφέρον του εν λόγω τέκνου προτού απαγγείλει την υιοθεσία.

²⁰⁵ ΦΕΚ Α/226/29.12.1995.

«γνήσιου» τέκνου είχε ήδη σταματήσει να ισχύει. Αυτό δεν έγινε για λόγους δημόσιας τάξης²⁰⁶, αλλά διότι κρίθηκε ορθότερο να εξετάζεται ξεχωριστά και κατ' ουσίαν η κάθε περίπτωση από το δικαστήριο²⁰⁷.

Σήμερα, ως ελάχιστη ηλικία για τον υιοθετούντα ορίζεται το τριακοστό έτος (διατηρήθηκε δηλαδή η παλιά ρύθμιση). Ως μέγιστη ηλικία ορίστηκε το εξηκοστό έτος (ΑΚ 1543). Αυτό το τελευταίο αποτελεί καινοτομία του νέου δικαίου για την εξυπηρέτηση του συμφέροντος του υιοθετουμένου, το οποίο επιβάλλει να έχει το παιδί γονείς σε βιολογική ηλικία που να εξασφαλίζει την ολοκληρωμένη ανατροφή του παιδιού μέχρι τότε που συνήθως τα παιδιά την έχουν ανάγκη. Η φιλοσοφία αυτού του νόμου όμως «νοθεύτηκε και μάλιστα επικίνδυνα», όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Ι. Δεληγιάννης, Πρόεδρος τότε της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής για τη μεταρρύθμιση του δικαίου της υιοθεσίας, «με την προσθήκη δεύτερης παραγράφου στο άρθρο 1545 (ν.1521/1997-ΦΕΚ 174 Α'-άρθρο 19 παρ. 2) σύμφωνα με την οποία σε περίπτωση υιοθεσίας και από τους δύο συζύγους, οι προϋποθέσεις οι οποίες τάσσονται από τα άρθρα 1543 και 1544, αρκεί να συντρέχουν στο πρόσωπο μόνο του ενός. Η διατύπωση της νέας αυτής διάταξης εκπλήσσει. Γιατί με την παραπομπή στα πιο πάνω άρθρα ο νόμος αυτός σε περίπτωση υιοθεσίας από συζύγους δεν καταργεί μόνο το ανώτατο όριο ηλικίας των 60 ετών, ως προς τον έναν από αυτούς, καθώς και τη μέγιστη διαφορά ηλικίας των 45 ετών, αλλά καταργεί και όλες τις άλλες ηλικιακές προϋποθέσεις». Και ο καθηγητής καταλήγει λέγοντας ότι «μια έγγαμη γυναίκα 18 ετών θα μπορεί λ.χ. να υιοθετεί έναν έφηβο 16 ετών, αρκεί ο σύζυγός της να συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις που απαιτεί ο νόμος!»²⁰⁸.

²⁰⁶ Με τον όρο δημόσια τάξη εννοούμε το σύνολο των κανόνων και των αρχών που διέπουν ένα κράτος.

²⁰⁷ ΜΠρΑθ 3651/1980, ΝοΒ 29/1981, 732 Είδαμε παραπάνω τι καθιερώνει το αρθρ.4 του ν.δ.610/1970. Κατά τη διάταξη του αρθρ.12 § 1 της Σύμβασης του Στρασβούργου της 24.4.1967 που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν.1049/1980 και η οποία κατέστη εσωτερικό δίκαιο.

²⁰⁸ Ι. Δεληγιάννης, Αρμεν 52 (1998), 5.

Κρίσιμος χρόνος για τα ζητήματα ηλικίας είναι ο χρόνος κατά τον οποίο υποβάλλεται η αίτηση υιοθεσίας και όχι ο χρόνος της συζήτησης. Αρκεί λοιπόν να μην έχει συμπληρώσει κάποιος το ανώτατο όριο ηλικίας κατά το χρόνο της αίτησης καθώς μπορεί με τον προσδιορισμό δικασίμου σε βάθος χρόνου να καθίσταται αδύνατη η τέλεση της υιοθεσίας έγκαιρα από λόγους που δεν αφορούν τον υιοθετούντα. Για τη συμπλήρωση της ελάχιστης ηλικίας ο κρίσιμος χρόνος είναι εκείνος της συζήτησης στο ακροατήριο.

Τόσο το κατώτατο όσο και το ανώτατο όριο ηλικίας θεσπίζονται από ηθικούς και κοινωνικούς λόγους (π.χ. ωριμότητα του θετού γονέα, αποφυγή κινδύνων ηθικής τάξης ούτως ώστε το παιδί να μην γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης από πλούσιους θετούς γονείς, εξασφάλιση ενός σωματικά και διανοητικά ακμαίου θετού γονέα).

Μεταξύ του υιοθετούντος και του υιοθετούμενου ανήλικου πρέπει να υπάρχει μία διαφορά ηλικίας το ελάχιστο δεκαοκτώ χρόνια και το μέγιστο πενήντα. Στον κανόνα αυτόν προβλέπεται εξαίρεση²⁰⁹: α) αν ο υιοθετούμενος είναι τέκνο εξ αίματος του συζύγου του υιοθετούντος, β) αν ο υιοθετών επιθυμεί να υιοθετήσει το παιδί ταυτόχρονα με το σύζυγό του ή υιοθετεί τέκνο που έχει ήδη υιοθετηθεί από τον άλλο σύζυγο. Προφανώς στην περίπτωση αυτή ο ένας σύζυγος πληροί την ηλικιακή διαφορά και γ) αν συντρέχει άλλος σπουδαίος λόγος (π.χ. επιτακτική ανάγκη ένταξης ανηλίκου σε οικογένεια). Τέτοιες περιπτώσεις πρέπει να κρίνονται διασταλτικά και όχι σε στενά νομικά πλαίσια. Ο σπουδαίος λόγος είναι αόριστη νομική έννοια η οποία υπόκειται στον ανααιρετικό έλεγχο του Αρείου Πάγου. Ο σπουδαίος λόγος είναι που επιτρέπει την απόκλιση από τον κανόνα, αφού σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση που δε θα πληρούτο η διαφορά ηλικίας, η υιοθεσία θα ήταν απόλυτα ελαττωματική²¹⁰.

Σε κάθε όμως περίπτωση που το δικαστήριο επιτρέπει την κατ' εξαίρεση των ηλικιακών ορίων υιοθεσία, σύμφωνα με τα παραπάνω, η διαφορά ηλικίας δεν επιτρέπεται σε καμία περίπτωση να είναι μικρότερη των δεκαπέντε ετών. Η διαφορά ηλικίας των 15 ετών δεν αποτελεί τη συνήθη

²⁰⁹ ΠΠρΗρ. 509/1997, ΕλλΔνη 1998, 227.

²¹⁰ Παπαδημητρίου, Οικογενειακό Δίκαιο, 1997, 814.

διαφορά ηλικίας μεταξύ γονέων και τέκνων. Η ΑΚ1544 φαίνεται να βρίσκεται σε αντίθεση με το αρθρ. 8§3 της Ε.Σ. που κυρώθηκε με το ν.1049/80 η οποία αναφέρεται σε μη πλήρωση των προϋποθέσεων της υιοθεσίας στην περίπτωση που η διαφορά ηλικίας μεταξύ υιοθετούντος και υιοθετουμένου είναι μικρότερη από την ηλικία που συνήθως χωρίζει τους γονείς απ' τα τέκνα τους. Η διαφορά όμως ηλικίας κατά τη σύμβαση δεν αποτελεί προϋπόθεση της υιοθεσίας, αλλά κριτήριο σχετικά με την εξυπηρέτηση του συμφέροντος του υιοθετουμένου. Το συμπέρασμα λοιπόν που προκύπτει είναι πως το ανώτατο όριο διαφοράς ηλικίας, που δεν αποτελεί κριτήριο κατά τη σύμβαση, πρέπει ως επιλογή του εσωτερικού νομοθέτη να συμπορεύεται προς τους ορισμούς των §§1, 2 του αρθρ. 8 αυτής προκειμένου να διασφαλιστεί το συμφέρον του ανηλίκου. Γι' αυτό ακριβώς το συμφέρον του ανηλίκου επιτάσσει επιμήκυνση του ανωτάτου ορίου διαφοράς ηλικίας.

Η ειδική, διαχρονικού δικαίου, διάταξη του αρθρ.28 §2 ν.2721/1999, η οποία αφορά την προϋπόθεση διαφοράς ηλικίας για την τέλεση της υιοθεσίας, ορίζει ότι οι εκκρεμείς υποθέσεις υιοθεσίας κατά την 30.6.1998 κρίνονται με βάση το προϊσχύσαν του ν.2447/1996 δίκαιο, δηλαδή τον ΑΚ και το ν.δ. 610/1970 για ορισμένη κατηγορία προσώπων, όπως για παράδειγμα για τον υιοθετούμενο που είναι τέκνο προαποβιώσαντος αδελφού ή αδελφής του υιοθετούντος. Η ρύθμιση αυτή βέβαια ήταν περιττή, αφού βάσει της διαχρονικού δικαίου διάταξης του αρθρ. 88 §1 και του αρθρ. 3§16β ν. 2479/1997, που κατήργησε την §4 του αρθρ.57 ν.2447/1996, εφαρμοστέο σε κάθε εκκρεμή υιοθεσία έως την τελεσιδικία της είναι το προϊσχύσαν δίκαιο. Η ανεπαρκής αιτιολογία της απόφασης υιοθεσίας ως προς τη διαφορά ηλικίας δεν επιφέρει ακυρότητα της απόφασης, υπόκειται όμως σε ένδικο μέσα.

Στο θέμα της διαφοράς της ηλικίας δεν υπάρχει ρύθμιση ούτε στο παλαιό, ούτε στο νέο δίκαιο για την περίπτωση που ο υιοθετών δεν έχει συμπληρώσει το κατώτατο όριο διαφοράς ηλικίας (τη στιγμή της υποβολής της αιτήσεως), κατά τη διάρκεια της συζήτησης όμως (και μετά τη συμπλήρωση του ορίου) αναγνωρίζεται η υιοθεσία. Ανάλογο θέμα τίθεται και για το ζήτημα μεταγενέστερης κτήσης της δικαιοπρακτικής ικανότητας. Στην περίπτωση αυτή υπάρχει ίση της ελαττωματικότητας της υιοθεσίας είτε με αναλογική εφαρμογή των ρυθμίσεων για το γάμο (ΑΚ1373 επ) είτε με

διασταλτική ερμηνεία της ΑΚ281, στο πλαίσιο της οποίας θα κριθεί το κατά πόσο εξασφαλίζεται το συμφέρον του τέκνου.

8. Υιοθεσία από συζύγους

Μία ακόμα προϋπόθεση που θα πρέπει να εξεταστεί στην υιοθεσία είναι η ιδιότυπη περίπτωση της υιοθεσίας από συζύγους ή μη, όπως και αυτή από συζύγους που βρίσκονται σε διάσταση.

Η ταυτόχρονη υιοθεσία από περισσότερους απαγορεύεται σύμφωνα με το ΑΚ 1545²¹¹, με εξαίρεση την περίπτωση των συζύγων, καθώς κάτι τέτοιο θα συνιστούσε πηγή ανωμαλίας η οποία θα παρέκκλινε την υιοθεσία από τον ανώτερο σκοπό της, τη δημιουργία δηλαδή φυσικής, οικογενειακής τάξης. Η συζυγική ιδιότητα αποτελεί κριτήριο, αλλά και απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία ενός ομαλού οικογενειακού περιβάλλοντος και κατά συνέπεια καλύτερης ψυχοσωματικής ανάπτυξης του ανηλίκου τέκνου.

Η ελεύθερη ένωση, ακόμη και με τη βεβαίωση επιγενομένου γάμου, συνιστά αίρεση στην υιοθεσία πράγμα το οποίο την καθιστά άκυρη και μη πραγματοποιήσιμη²¹². Άλλωστε, η ελεύθερη ένωση, ως αποτέλεσμα του συμφώνου συμβίωσης ν.3719/2008²¹³ καταρτίζεται μεταξύ των μερών με συμβολαιογραφικό έγγραφο (αρθρ.1 ν.3719/2008), το οποίο τη διέπει από την αρχή μέχρι τη λύση της, κάτι όμως που είναι αδιανόητο στην υιοθεσία η οποία παράγει έννομες συνέπειες μετά από δικαστική απόφαση. Οφείλουμε όμως να τονίσουμε ότι η ελεύθερη συμβίωση παρόλο που δεν μπορεί να αποτελέσει προϋπόθεση για την τέλεση υιοθεσίας, αφού τόσο ο συστατικός

²¹¹ Όπως αυτό τροποποιήθηκε στα πλαίσια του ν. 2447/96 με την προσθήκη της §2 στο αρθρ. 19 ν.2521/1997 (ΦΕΚ/Α/174/1.9.1997). Στο ΑΚ.1545 προστίθεται δεύτερη παράγραφος η οποία έχει ως εξής: «Σε περίπτωση υιοθεσίας και από τους δύο συζύγους οι προϋποθέσεις οι οποίες τάσσονται από τα ΑΚ 1543 και 1544 αρκεί να συντρέχουν στο πρόσωπο μόνο του ενός». Βλ. πιο πάνω αρ. 7.

²¹² Υπάρχουν όμως και νομικά συστήματα που επιτρέπουν και σε μη παντρεμένα ζευγάρια την υιοθεσία. Κατά τον Καθηγητή Παπαχρήστου η απαγόρευση της υιοθεσίας από ετερόφυλα ζευγάρια που ζουν σε καθεστώς ελεύθερης ένωσης, είναι αδικαιολόγητη και αποτελεί παραβίαση του δικαιώματος ίδρυσης οικογένειας. Βλ. σχετ. ΕφΑΔ 10-11/2008, 1018-1019.

²¹³ ΦΕΚ/Α/241/26.11.2008.

της τύπος, όσο και η μη δέσμευση των μερών (ΑΚ1545) δεν μπορούν να αποτελέσουν εχέγγυα για την ομαλότητά της, εντούτοις δεν αποκλείει τη μονογονεϊκή υιοθεσία (υιοθεσία δηλαδή μόνο από το ένα πρόσωπο αυτών που ζουν σε ελεύθερη ένωση) με δικαιολογητική βάση το ΑΚ1558 και με γνώμονα, ότι εξασφαλίζεται το συμφέρον του τέκνου από την υιοθεσία αυτή. Παράλληλα, η ελεύθερη συμβίωση παρουσιάζει ομοιότητες με την υιοθεσία σχετικά με τη λειτουργία της. Τέτοιες ομοιότητες έχουν να κάνουν με τις συνέπειες του συμφώνου συμβίωσης, τις οποίες παρατηρούμε και στην υιοθεσία, όπως είναι: α) η γονική μέριμνα, β) η διατροφή, γ) ο ρόλος του εισαγγελέα και δ) η λύση.

Πρώτη συνέπεια λοιπόν είναι η άσκηση από κοινού της γονικής μέριμνας (αρθρ.10§1 ν.3719/2008), με αναλογική εφαρμογή του ΑΚ1513, με την οποία ρυθμίζεται η γονική μέριμνα σε περίπτωση διαζυγίου, ακύρωσης γάμου ή διάστασης του φυσικού απ' το θετό γονέα του παιδιού που ήταν παντρεμένοι μεταξύ τους. Δεύτερη συνέπεια είναι η διατροφή. Τρίτο σημείο στο οποίο το σύμφωνο διαβίωσης μοιάζει με την υιοθεσία είναι το γεγονός της δυνατότητας που παρέχεται στον εισαγγελέα να επέμβει αυτεπαγγέλτως (αρθρ.3 ν.3719/2008), όπως και στην υιοθεσία, σε περίπτωση που το σύμφωνο διαβίωσης αντίκειται στη δημόσια τάξη ή σε οποιονδήποτε έχει έννομο συμφέρον. Τέλος, το σύμφωνο συμβίωσης λύνεται αυτοδικαίως αν συναφθεί γάμος μεταξύ των συμβληθέντων (αρθρ.4§1 περ.γ'), όπως συμβαίνει και σε μια εκ των περιπτώσεων λύσης της υιοθεσίας, οι οποίες θα αναλυθούν στο οικείο κεφάλαιο.

Από τα παραπάνω συνάγεται, ότι ενώ παλαιότερα η ελεύθερη ένωση ρυθμιζόταν μόνο στο ΑΚ1444§2 εδ. α', τώρα όχι μόνο υπάρχει νέο νομικό πλαίσιο το οποίο τη ρυθμίζει αναλυτικά, αλλά όπως θα παρατηρήσουμε και στο οικείο κεφάλαιο για το νομικό πλαίσιο των μεθόδων ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, ο ν.3089/2002 με το ΑΚ1456§1 εδ. β' αναγνωρίζει σε ετερόφυλα ζευγάρια που ζουν σε ελεύθερη ένωση το δικαίωμα να αποκτήσουν τέκνο μέσω της τεχνητής γονιμοποίησης.

Υπάρχουν όμως περιπτώσεις που ακόμα κι αν ο γάμος των προσώπων που υιοθέτησαν ήταν άκυρος ή ακυρώσιμος και ακυρώθηκε μεταγενέστερα, το κύρος της υιοθεσίας δε θίγεται.

Στην υιοθεσία από συζύγους οι προϋποθέσεις αρκεί να συντρέχουν στο πρόσωπο ενός εκ των δύο²¹⁴. Αν χωρήσει υιοθεσία συγχρόνως ή διαδοχικά από τους δύο συζύγους²¹⁵, το θετό τέκνο εξομοιώνεται με τέκνο γεννημένο σε γάμο και των δύο συζύγων. Οι συναινέσεις των συζύγων δηλώνονται αυτοπροσώπως. Αυτό που δε ρυθμίζεται στο ν.2447/1996 είναι το θέμα της συναίνεσης του συζύγου του υιοθετουμένου, όταν αυτός είναι έγγαμος.

Όταν υπάρξει διάσταση των συζύγων γίνεται δεκτό, ότι βάσει των περιστάσεων της κάθε περίπτωσης (π.χ. πολυτελής διάσταση) συντρέχει περίπτωση εφαρμογής της ΑΚ281 περί καλής πίστεως και χρηστών ηθών. **Καινοτομία** αποτελεί η διάταξη της ΑΚ1513 σύμφωνα με την οποία σε περίπτωση διαζυγίου, ακύρωσης γάμου ή διάστασης του φυσικού απ' το θετό γονέα του παιδιού (που ήταν παντρεμένοι μεταξύ τους), η άσκηση γονικής μέριμνας θα ανήκει αποκλειστικά στο φυσικό γονέα.

Ως προς την άσκηση της γονικής μέριμνας έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

Η κύρια συνέπεια της υιοθεσίας, είναι σύμφωνα με την ΑΚ1561 η δημιουργία πλήρους συγγένειας του θετού τέκνου, με το θετό γονέα και τους συγγενείς αυτού. Η ανάθεση όμως της γονικής μέριμνας στο φυσικό γονέα έρχεται σε αντίθεση με την πλήρη υιοθεσία, η οποία εκτός των άλλων, έχει ως συνέπεια και την αποκοπή από τη φυσική οικογένεια. Πώς λοιπόν θα καλυφθεί το νομικό αυτό κενό; Σύμφωνα με τη θεωρία, πρώτον με τις διατάξεις που προβλέπει ο ΑΚ για το διαζύγιο (ΑΚ1513) και δεύτερον εφόσον

²¹⁴ ΜΠρΑθ 2018/1969, ΝοΒ 18/1970, 345. Όταν η εφαρμογή του κανόνα δεν προσκρούει στην ελληνική έννομη τάξη και δε θίγονται ούτε η δημόσια τάξη, ούτε τα χρηστά ήθη καλύπτονται και τα δύο μέρη (ημεδαπός και αλλοδαπός). Έτσι, δεν έχουν κάποια ιδιότητα η οποία να αποτελεί κώλυμα για αυτούς είτε για να υιοθετήσουν ή να υιοθετηθούν.

²¹⁵ Με βάση την ΑΚ1547 όπως αυτή αντικαταστάθηκε με το ν.2447/1996 είναι δυνατή με την ίδια πράξη η υιοθεσία από το ίδιο ή τα ίδια πρόσωπα εφόσον αυτοί είναι σύζυγοι. Ακόμη και σε περίπτωση που η διαφορά ηλικίας ανάμεσα στα δύο μέρη υπερβαίνει τα 45 χρόνια το δικαστήριο προτάσσοντας το συμφέρον του τέκνου, δηλαδή το κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον αφού πρόκειται για συζύγους, παρακάμπτει το κώλυμα που παρουσιάζεται σχετικά με την διαφορά ηλικίας, δείγμα του πόσο ισχυρό κριτήριο είναι ο γάμος όσον αφορά το συμφέρον του τέκνου

έχουμε να κάνουμε με απόφαση των γονέων (φυσικού και θετού) να ασκήσουν από κοινού τη γονική μέριμνα, με την αναλογική εφαρμογή της ΑΚ1510§1²¹⁶. Το δικαστήριο δίνει προβάδισμα στη βιολογική συγγένεια (ΑΚ1567), κάτι που έρχεται σε αντίθεση με την αρχή της ισότητας αρθρ.4§1 Σ.

Από τη στιγμή που σκοπός της υιοθεσίας είναι η εξασφάλιση του συμφέροντος του τέκνου θα πρέπει το δικαστήριο να κινηθεί στο πλαίσιο του ΑΚ1513§2 και να λάβει υπόψη του τους δεσμούς που έχει το θετό τέκνο με τη φυσική του οικογένεια. Εάν διαπιστώσει ότι δεν είναι προς το συμφέρον του τέκνου η άσκηση της γονικής μέριμνας από τους φυσικούς γονείς θα πρέπει να την αναθέσει στο θετό γονέα.

II. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Κοινωνική έρευνα

Πέραν των προϋποθέσεων που πρέπει να πληρούνται προκειμένου να τελεσθεί μια υιοθεσία, στο πλαίσιο του ν.2447/1996 (αρθρ.7) επιβάλλεται και η κοινωνική έρευνα από την αρμόδια υπηρεσία. Έχει δε θεσπισθεί αυστηρό νομικό πλαίσιο που αφορά τόσο το κύρος όσο και τις συνέπειές της. Η κοινωνική έρευνα είχε θεσπιστεί από το 1966 και στη συνέχεια διατηρήθηκε και με το αρθρ.9 της Ε.Σ. (κύρωση από την Ελλάδα με το ν.1049/1980)²¹⁷.

Η κοινωνική έρευνα αποτελεί μελέτη της συντελούμενης κάθε φορά υιοθεσίας που καταλήγει σε ένα πόρισμα με την κατάρτιση θετικής ή αρνητικής έκθεσης για την καταλληλότητα των θετών γονέων. Είναι επικεντρωμένη στο συμφέρον του τέκνου και διενεργείται από ειδικούς

²¹⁶ Κοτζάμπαση, Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας. Υιοθεσία του φυσικού τέκνου του συζύγου και διαζύγιο, ΕΝΟΒΕ, 2006, 96 επ.

²¹⁷ Βλ. ν. 4532/1966 και άρθρο 9 νδ 610/1970. Βλ. επίσης Φουντεδάκη, 1998, 152-153, Κουτσουράδης, Διεθνές Οικογενειακό Δίκαιο, 2006, 217-218.

επιστήμονες. Η κοινωνική αυτή έρευνα συμβάλλει στη διαμόρφωση της κρίσης του δικαστηρίου χωρίς πάντως να το δεσμεύει.

Η αρμόδια κοινωνική υπηρεσία προκειμένου να διαπιστώσει κατά πόσο εξασφαλίζεται το συμφέρον του προς υιοθεσία τέκνου, ερευνά το ποινικό μητρώο, την περιουσιακή κατάσταση, τους κοντινούς συγγενείς και γενικότερα το οικογενειακό περιβάλλον του υποψηφίου θετού γονέα. Θα πρέπει να τονιστεί, ότι μαζί με το τέκνο επωφελείται και το κράτος αφού βάσει του νέου μεταρρυθμιστικού πλαισίου εξασφαλίζονται και τα συμφέροντα όλων των φορέων που εμπλέκονται στην υιοθεσία.

Άλλα ζητήματα που πρέπει να εξετάσει η αρμόδια κοινωνική υπηρεσία είναι: α) ο κοινωνικός περίγυρος του υιοθετούντος σε σχέση με αυτόν του υιοθετουμένου, β) σε περίπτωση που υποβάλλει αίτηση προς υιοθεσία μόνο ένας εκ των συζύγων, πρέπει να διερευνηθεί ο λόγος που ο άλλος σύζυγος δε συμμετέχει, γ) η ικανότητα του υιοθετούντος να ανταποκριθεί στα καθήκοντά του το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ο ανήλικος βρισκόταν υπό την εποπτεία του και δ) οι επιπτώσεις που μπορεί να έχει η αποκοπή του υιοθετουμένου από το οικογενειακό του περιβάλλον και η προσαρμογή του σε ένα άλλο.

Κατόπιν τούτου η αρμόδια υπηρεσία πρέπει εντός έξι μηνών από την αίτηση να επιδώσει στο δικαστήριο τη σχετική έκθεση που έχει συντάξει. Η κοινωνική υπηρεσία θα πρέπει επίσης να ζητά και τη γνώμη του υιοθετουμένου.

Η πρωτοβουλία για την κοινωνική έρευνα ανήκει στον υποψήφιο θετό γονέα, ο οποίος σήμερα πρέπει να υποβάλει αίτηση στην αρμόδια υπηρεσία, «κοινωνική υπηρεσία ή άλλη υπηρεσία ή οργάνωση» (ΑΚ 1557). Πρόκειται για ημικρατικούς ή ιδιωτικούς φορείς. Η κοινωνική υπηρεσία που προβλέπεται από τα αρθρ. 49 επ. ν. 2447/1996 δεν έχει ακόμη ιδρυθεί, ούτε έχει εκδοθεί το προβλεπόμενο προεδρικό διάταγμα για τον καθορισμό άλλων αρμόδιων κοινωνικών υπηρεσιών ή οργανώσεων. Ως εκ τούτου εφαρμόζεται το αρθρ.11§2 ν. 2447/1996 και διατηρούνται σε ισχύ τα παλιά π.δ. σύμφωνα με τα οποία, αρμόδιες είναι οι υπηρεσίες οι οποίες ήταν επιφορτισμένες με τη διενέργεια της κοινωνικής έρευνας κατά το παλαιό δίκαιο, ήτοι οι Διευθύνσεις Κοινωνικής Πρόνοιας, τα Τμήματα Πρόνοιας των Διευθύνσεων Υγείας και Πρόνοιας των Περιφερειακών Ενοτήτων (που αφορούν τις ιδιωτικές

υιοθεσίες), ο Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας, το «Αναρρωτήριο Πεντέλης» (πρώην ΠΙΚΠΑ), η Παιδόπολη «Άγιος Ανδρέας» Καλαμακίου, το Κέντρο Βρεφών «Η Μητέρα» στην Αθήνα, καθώς επίσης και το Δημοτικό Βρεφοκομείο «Άγιος Στυλιανός» στη Θεσσαλονίκη²¹⁸.

Σύμφωνα με το ν. 2447/96 η κοινωνική έρευνα απαιτείται όχι μόνο για τις εσωτερικές υιοθεσίες, αλλά και για τις διακρατικές. Το ίδιο έχει θεσπίσει η Γερμανία και η Αγγλία²¹⁹. Στην Ελλάδα δραστηριοποιείται τα τελευταία 75 χρόνια η Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία, μια διεθνής φιλανθρωπική οργάνωση, η οποία έχει αναπτύξει μια σειρά από υπηρεσίες, μέσα στις οποίες περιλαμβάνεται και το ζήτημα των υιοθεσιών, ειδικότερα δε των διακρατικών.

Σκοπός της Διεθνούς Κοινωνικής Υπηρεσίας είναι η αξιολόγηση της υποψήφιας θετής οικογένειας στην Ελλάδα που επιθυμεί να αποκτήσει παιδί από άλλη χώρα, το οποίο είναι ελεύθερο και έχει ανάγκη να τοποθετηθεί σε ένα κατάλληλο περιβάλλον στο πλαίσιο του οποίου θα διαμορφώσει την προσωπικότητά του και σε μεγάλο βαθμό θα εξασφαλίσει το μέλλον του. Η Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία προσπαθεί να έχει ανάλογη συνεργασία με τους φορείς υιοθεσίας της άλλης χώρας, ώστε να διασφαλίζεται το συμφέρον του παιδιού και να υπάρχει πλήρης ενημέρωση του φακέλου υιοθεσίας (κοινωνικό, ιατρικό ιστορικό του παιδιού, έκθεση κοινωνικής έρευνας για τους φυσικούς γονείς).

2. Ιδιωτικές υιοθεσίες

Οι «ιδιωτικές» υιοθεσίες είναι εκείνες που γίνονται στο πλαίσιο του ιδιωτικού δικαίου και πραγματοποιούνται με απευθείας επαφή των ενδιαφερομένων, χωρίς τη μεσολάβηση κοινωνικής υπηρεσίας. Αυτές που διενεργούνται μέσω ιδρύματος και στις οποίες οι υποψήφιοι θετοί γονείς δεν έρχονται απευθείας σε επαφή με τους φυσικούς γονείς θα μπορούσαν να

²¹⁸ Βλ. Κ.Φουντεδάκη, 1998, 153.

²¹⁹ Αρθρ. 7 ν. 2447/96, ΚΝοΒ. 2/1996, 1907. Βλ. Δεληγιάννη, ΕΝΟΒΕ 27, 17-18, επίσης Παπασιώπη – Πασιά, Διακρατικές Υιοθεσίες, 2003, 307.

ονομαστούν «κρατικές», διότι το κράτος μεριμνά γι' αυτές χωρίς αυτό να σημαίνει ότι γίνονται στο πλαίσιο του δημοσίου δικαίου. Ο όρος επομένως «κρατικές» δεν κρίνεται ιδιαίτερα δόκιμος εφόσον υπάρχουν εξειδικευμένες υπηρεσίες για την τέλεση των υιοθεσιών αυτών²²⁰.

Στο πλαίσιο του ν. 2447/1996 (αρθρ.7) είναι επιβεβλημένη, όπως διαπιστώθηκε, η κοινωνική έρευνα από την αρμόδια υπηρεσία. Στο προϊσχύσαν δίκαιο, που επιτρεπόταν η ιδιωτική υιοθεσία, όπως και η ιδιωτική τοποθέτηση παιδιών σε οικογένεια προς υιοθεσία, οι γονείς ή ο επίτροπος και οι υποψήφιοι θετοί γονείς είχαν τη δυνατότητα να έρχονται σε απευθείας συνεννόηση χωρίς την παρεμβολή κοινωνικών υπηρεσιών. Ακόμη μπορούσαν να παρέχουν γενική εξουσιοδότηση στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία που περιέθαλπε τον ανήλικο, προκειμένου να κινήσει τη διαδικασία μελλοντικής υιοθεσίας. Η διαφορά με το μεταρρυθμιστικό πλαίσιο του ν.2447/1996 (αρθρ.6) είναι ότι οι γονείς ή ο επίτροπος διατηρούν το δικαίωμα άρνησης της συναίνεσης, ακόμη και στην περίπτωση που έχουν δώσει γενική εξουσιοδότηση χωρίς να την έχουν ανακαλέσει εγκαίρως, και χωρίς μάλιστα αυτό να αποτελεί αντιφατική συμπεριφορά.

Στην περίπτωση της ιδιωτικής υιοθεσίας, σύμφωνα με το νέο δίκαιο είχε θεσπισθεί διάταξη (αρθρ.2 §4 ν.2447/1996) κατά την οποία όφειλαν τόσο οι γονείς ή ο επίτροπος όσο και οι υποψήφιοι θετοί γονείς, προ της παραδόσεως του τέκνου σε αυτούς ή μέσα σε ένα εύλογο διάστημα από την παράδοση να ανακοινώνουν τη σχετική τους πρόθεση στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία. Το διάστημα αυτό προσδιορίστηκε ρητά ότι δεν έπρεπε να υπερβαίνει τον ένα μήνα²²¹. Σκοπός της ρύθμισης ήταν να λαμβάνει

²²⁰ Βλ. Κ.Φουντεδάκη, 1998, 42, όπου χρησιμοποιείται ο όρος «ιδρυματική».

²²¹ Με τροπολογία του Υπουργού Δικαιοσύνης (αρθρ. 2 §4 ν.2447/1996) καθιερώθηκε ότι δεν μπορεί να υπερβαίνει τον ένα μήνα η ανακοίνωση της σχετικής πρόθεσης υιοθεσίας των φυσικών γονέων και θετών γονέων στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία. Σε αντίθετη περίπτωση προβλέπονται αυστηρές κυρώσεις με τα αρθρ. 10 §§2,3 για τα αδικήματα που εντάσσονται στις οικονομικές συναλλαγές στο πλαίσιο της υιοθεσίας ανηλίκου. Ένα έτος και χρηματική ποινή μετά την αύξηση της ποινής με το αρθρ. 16α ν.2447/96 έως 1.000.000 δρχ. (3.000€) και σε περίπτωση τέλεσης των άνω πράξεων κατ' επάγγελμα με ποινή κάθειρξης δέκα ετών και χρηματική ποινή έως 5.000.000 δρχ. (15.000€).

εγκαίρως η κοινωνική υπηρεσία γνώση της σχετικής διαπραγμάτευσης και να προλαμβάνει την παράδοση του τέκνου σε υποψήφιους θετούς γονείς οι οποίοι μετά το πέρας της κοινωνικής έρευνας θα μπορούσαν να αποδειχθούν ακατάλληλοι. Η δυνατότητα όμως ανακοίνωσης της πρόθεσής τους και μετά την παράδοση του τέκνου περιορίζει την αποτελεσματικότητα της διάταξης. Δυστυχώς, ο πρόσφατος νόμος 3719/2008 που επιφέρει ορισμένες ρυθμίσεις στην υιοθεσία δε θεράπευσε την αδυναμία αυτή. Το άρθρο 21 αυτού του νόμου επαναλαμβάνει την παλιά ρύθμιση τονίζοντας ότι η ανακοίνωση αυτή πρέπει να γίνει «εντός μηνός»²²².

Υπάρχουν ευρωπαϊκές έννομες τάξεις στις οποίες η ιδιωτική υιοθεσία δεν απαγορεύεται μεν, αλλά υπόκειται σε περιορισμούς, τόσο ως προς τη μεσολάβηση τρίτων προσώπων, όσο και ως προς την τοποθέτηση παιδιών σε υποψήφιους θετούς γονείς με τη μορφή της αναδοχής²²³. Έτσι, στη Γερμανία το θετό τέκνο τοποθετείται σε υποψήφια οικογένεια απευθείας με ταυτόχρονη ενημέρωση αρμόδιας κρατικής υπηρεσίας. Η έρευνα προχωρά, το περιβάλλον είναι γνωστό και το παιδί εγκλιματίζεται πιο γρήγορα στο νέο του περιβάλλον εφόσον τελικά ευδοκιμήσει η υιοθεσία. Στην Ελβετία το τέκνο τοποθετείται στην υποψήφια οικογένεια απευθείας από ιδιώτες με τη μεσολάβηση τρίτων προσώπων, που ασχολούνται επαγγελματικά με αυτό και ελέγχονται από την αρμόδια κρατική υπηρεσία. Στην Αγγλία επιτρέπονται οι ιδιωτικές υιοθεσίες με τη μορφή της αναδοχής, όπως και στη Γαλλία²²⁴. Δίνεται δηλαδή το τέκνο στην υποψήφια θετή οικογένεια δοκιμαστικά για χρονικό διάστημα ενός έτους.

²²² Άρθρο 21: Όταν για την υιοθεσία ανηλίκου οι φυσικοί γονείς ή ο επίτροπος έρχονται σε απευθείας συνεννόηση με τους υποψήφιους θετούς γονείς χωρίς τη μεσολάβηση κοινωνικής υπηρεσίας ή οργάνωσης, οφείλουν τόσο αυτοί όσο και οι υποψήφιοι θετοί γονείς, πριν από την παράδοση του παιδιού ή εντός ενός μηνός από αυτήν, να ανακοινώσουν τη σχετική πρόθεσή τους στην αρμόδια κοινωνική υπηρεσία.

²²³ Κ.Φουντεδάκη, 1998, 42.

²²⁴ Dewar, *Law and the Family*, 1992, 406· Trillat, *L' adoption essai sur les institutions*, 1997, 30.

Πρέπει να τονισθεί, ότι το σύστημα της ιδιωτικής υιοθεσίας αποτέλεσε θέμα μεγάλης συζήτησης στη μεταρρύθμιση του δικαίου για το θεσμό της υιοθεσίας, καθώς έχει θεωρηθεί υπεύθυνο για την ανάπτυξη του φαινομένου της εμπορίας παιδιών, λόγω της μεσολάβησης τρίτου προσώπου αντί της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας. Με τη μεσολάβηση αυτή θεωρήθηκε ότι υποβόσκει ο κίνδυνος το τρίτο αυτό πρόσωπο να αποκομίσει για τον ίδιο ή για άλλους παράνομα περιουσιακά οφέλη.

Πάντως το σύστημα της ιδιωτικής υιοθεσίας έχει υποστηρικτές, όπως έχει και κατακριτές²²⁵. Υπέρ της ιδιωτικής υιοθεσίας συνηγορεί το γεγονός ότι, σε αντίθεση με αυτήν, το σύστημα της ιδρυματικής υιοθεσίας είναι ένα σύστημα κρατικού ελέγχου, που καταργεί τη μυστικότητα της υιοθεσίας και εισχωρεί σε μεγάλο βαθμό σε ένα ζήτημα ιδιωτικής πρωτοβουλίας καταπατώντας ενδεχομένως ακόμη και προσωπικά δεδομένα. Βέβαια, ο κρατικός παρεμβατισμός μπορεί να είναι απαραίτητος σε θέματα που άπτονται των χρηστών ηθών, όπως αυτό, αλλά θα έπρεπε να δίνεται η ελευθερία στο φυσικό γονέα να επιλέξει ο ίδιος τα πρόσωπα των θετών γονέων²²⁶. Τότε οι φυσικοί γονείς αισθάνονται ότι εξασφαλίζουν το συμφέρον του παιδιού τους και τη μελλοντική ομαλή διαβίωσή του. Επιπρόσθετα, δεν αισθάνονται ανάκανοι να πάρουν πρωτοβουλίες, όπως στην περίπτωση που το κράτος θα είχε τον απόλυτο έλεγχο.

Ένα άλλο πλεονέκτημα της ιδιωτικής υιοθεσίας είναι η επιτάχυνση των διαδικασιών για την τέλεσή της. Έτσι, εκλείπει ένας παράγων, η υπερβολική καθυστέρηση που έχουν συνήθως οι κρατικές διαδικασίες, που μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη ακόμη και για το μέλλον του ίδιου του θεσμού, καθώς είναι πιθανό να αποτρέψει πολλούς υποψήφιους θετούς γονείς από μια υιοθεσία²²⁷. Η ιδιωτική υιοθεσία παρακάμπτει ως ένα μεγάλο βαθμό την κοινωνική έρευνα και ολοκληρώνει την υιοθεσία γρηγορότερα. Αυτό όμως δε

²²⁵ Κ.Φουντεδάκη, 1998, 39-41.

²²⁶ Βάσει των στοιχείων του Υπουργείου Υγείας το 2004, για παράδειγμα, από τις συνολικά 437 υιοθεσίες που έγιναν, μόνο οι 50 ήταν από κρατικά ιδρύματα.

²²⁷ Η γενική δυσλειτουργία των κρατικών φορέων και η αδυναμία στελέχωσης των κοινωνικών υπηρεσιών θα οδηγούσε σε μεγάλη καθυστέρηση όσον αφορά την τέλεση των υιοθεσιών, αλλά και σε μακροχρόνια παραμονή των προς υιοθεσία τέκνων σε κάποιο ίδρυμα.

σημαίνει ότι την καταργεί, αφού αυτή αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της, είτε αναφερόμαστε στο παλαιό δίκαιο που παρείχε μεγαλύτερη ελευθερία στους φυσικούς γονείς, όσον αφορά την εξεύρεση των θετών γονέων είτε στο νέο δίκαιο που έχουμε την επιτακτική παρέμβαση της κοινωνικής υπηρεσίας.

Στα αρνητικά της ιδιωτικής υιοθεσίας ανήκουν οι διάφοροι κίνδυνοι που ελλοχεύουν. Τέτοιοι είναι για παράδειγμα οι αθέμιτες συναλλαγές και η εμπορία βρεφών που εγκυμονεί περαιτέρω κινδύνους δημιουργίας οργανωμένων συμμοριών διακίνησης παιδιών. Οι μεσολαβητές συχνά επιδιώκουν να αποκομίσουν περιουσιακά οφέλη γι' αυτούς ή για άλλους και γι' αυτό άλλωστε στην πλειονότητα των ιδιωτικών υιοθεσιών φροντίζουν να μη μαθαίνουν οι βιολογικοί γονείς τα στοιχεία των θετών. Για όλους αυτούς τους λόγους σε κάθε περίπτωση υιοθεσίας απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή από την αρμόδια κοινωνική υπηρεσία και αυστηρός έλεγχος από το δικαστήριο, το οποίο είναι, σε τελευταία ανάλυση, αυτό που πρέπει να κρίνει κάθε συγκεκριμένη υιοθεσία.

Παρά όμως το γεγονός ότι φαινομενικά υπάρχει ανηθικότητα σε σχέση με τα περιουσιακά οφέλη που μπορεί να αποκομίσει κάποιος μέσα από τη μεσολάβηση για τη διενέργεια της υιοθεσίας, βλέποντας από μια άλλη οπτική γωνία την όλη διαδικασία, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι αυτή αποβαίνει ενδεχομένως προς το συμφέρον του ανηλίκου. Κι αυτό, διότι τα πρόσωπα που υιοθετούν δεν ωθούνται σε μια τέτοια συναλλαγή από εγκληματικές τάσεις, αλλά για πρακτικούς λόγους καθώς αδυνατούν να βρουν με άλλο τρόπο παιδί να υιοθετήσουν. Το σκεπτικό αυτό οδηγεί σε έναν προβληματισμό, αν τα χρηστά ήθη στα οποία δεν πρέπει να αντίκειται η υιοθεσία, επιτελούν το σκοπό του θεσμού ή μήπως αντιτίθενται στο συμφέρον του ανηλίκου.

Συμπερασματικά, θεωρούμε ότι η ιδιωτική υιοθεσία έχει περισσότερα πλεονεκτήματα καθώς έτσι αποφεύγονται οι χρονοβόρες διαδικασίες και δεν περιορίζονται οι ατομικές ελευθερίες (αρθρ.5 §1 εδ.1 Σ), γεγονός που συμβαίνει με την παρέμβαση της κοινωνικής υπηρεσίας. Ορθά ο νέος νόμος διατήρησε τις ιδιωτικές υιοθεσίες και δεν τις κατήργησε, όμως απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή και αυστηρός έλεγχος από το δικαστήριο σε όλες τις περιπτώσεις υιοθεσίας εξαιτίας των κινδύνων που ελλοχεύουν. Τέτοιοι κίνδυνοι είναι για παράδειγμα η εμπορία βρεφών ή οι αθέμιτες συναλλαγές και

γι' αυτό άλλωστε οι μεσολαβητές στην πλειονότητα των ιδιωτικών υιοθεσιών φροντίζουν να μη μαθαίνουν οι βιολογικοί γονείς τα στοιχεία των θετών.

3. Το συμφέρον του τέκνου

Η διαδικασία που αφορούσε την υποβολή της αίτησης υιοθεσίας προς το Πολυμελές Πρωτοδικείο της κατοικίας του υιοθετούντος ή του υιοθετουμένου, με την ταυτόχρονη διεξαγωγή κοινωνικής έρευνας, με σκοπό να εξακριβωθεί ότι η υιοθεσία είναι προς το συμφέρον του τέκνου ίσχυε και με το προηγούμενο δίκαιο -πέρα από τις σχετικές συνεργασίες ανάμεσα στις αναγνωρισμένες υπηρεσίες των δύο κρατών-, ήτοι του κράτους αποστολής και υποδοχής. Το καινούριο στοιχείο που προέκυψε με το αρθρ.7 ν. 2447/96 είναι η διεξαγωγή κοινωνικής έρευνας, όπως ήδη αναλύθηκε ανωτέρω. Επιπροσθέτως, στην κοινωνική έρευνα επιβάλλεται να ζητηθεί και η άποψη του υιοθετουμένου, εφόσον έχει συμπληρώσει το δωδέκατο έτος της ηλικίας του, εκτός αν βρίσκεται σε κατάσταση ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής, η οποία περιορίζει σε σημαντικό βαθμό τη λειτουργία της βούλησης και της συνείδησής του.

Η μη διεξαγωγή κοινωνικής έρευνας έχει ως αποτέλεσμα το απαράδεκτο της αίτησης της υιοθεσίας. Σε περίπτωση παράλειψης προσκόμισης της έκθεσης από την κοινωνική υπηρεσία, με εξαίρεση την περίπτωση της μη εμπρόθεσμης υποβολής (αρθρ.7 §3 ν.2447/1996), η παρά την έλλειψη αυτής παραδοχή της αίτησης υιοθεσίας παρέχει δικαίωμα προσβολής της απόφασης με ένδικα μέσα ή τριτανακοπή. Η ελλιπής έκθεση δεν παρέχει δικαίωμα αναβολής της υπόθεσης, αλλά το δικαστήριο προχωρεί στη συζήτηση με συνεκτίμηση της έκθεσης. Αν η έκθεση δεν περιέχει τη γνώμη του ανηλίκου, δε δημιουργείται επιβλαβής συνέπεια, γιατί το δικαστήριο θα ακούσει τον ίδιο τον ανήλικο και έτσι αναπληρώνεται η εν λόγω έλλειψη.

Σχετικά με το κατά πόσο υπάρχει ουσιαστικό ή δικονομικό απαράδεκτο οι απόψεις διίστανται. Στο παλαιό δίκαιο (αρθρ. 9 § 1 ν.δ. 610/1970)

κυριάρχησε η άποψη του ουσιαστικού απαραδέκτου²²⁸. Αυτό δεν ισχύει στο νέο νόμο 2447/96 (αρθρ. 7 §§3, 4) από τον οποίο προκύπτει ότι αν κατά τη συζήτηση της αίτησης υιοθεσίας δεν έχει προσκομισθεί έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας, αρμοδιότητα για την κοινωνική έρευνα έχουν οι κοινωνικές υπηρεσίες που ορίστηκαν με το αρθρ.1βδ. 795 της 5/11.12.1970, όπως τροποποιήθηκε με το Π.Δ. 193/1973²²⁹ και όχι με το αρθρ.53 ν. 2447/96.

Το συμφέρον του υιοθετουμένου δεν εξετάζεται από το δικαστήριο μόνο για τον χρόνο της αίτησης της υιοθεσίας, αλλά συγχρόνως εξετάζεται το κατά πόσο αυτό εξασφαλίζεται στο μέλλον²³⁰. Συμφέρον μπορεί να αποκομίζουν και τρίτοι, όπως οι γονείς του υιοθετουμένου.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αποσαφηνιστεί η έννοια «συμφέρον» του τέκνου. Η έννοια συμφέρον είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με κάποια στοιχεία τα οποία εξετάζονται μετά την αίτηση του υιοθετούντος και έχουν σχέση με αυτόν. Τέτοια είναι: α) η περιουσιακή του κατάσταση, β) η προσωπικότητα τόσο του ιδίου όσο και των εξ αίματος μελών της οικογένειάς του, γ) η υγεία του (πνευματική και σωματική)²³¹, δ) η ικανότητά του να ανταποκριθεί στα καθήκοντά του και ε) το ποινικό του μητρώο, σε σύγκριση με αυτό των φυσικών γονέων του θετού τέκνου. Σημαντικό και απαραίτητο κριτήριο είναι και η ικανότητα των δύο πλευρών να προσαρμοστούν στη νέα κατάσταση πραγμάτων. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι η υιοθεσία δε θα έχει επιπτώσεις στην ψυχολογία των εξ αίματος συγγενών του υιοθετούντος,

²²⁸ Κ.Φουντεδάκη, 1998, 153-155.

²²⁹ ΦΕΚ/Α/191/27.8.1973.

²³⁰ Schwenzer in collaboration with Dimsey, 2006 Article 3.15, 121.

²³¹ Υπάρχει προβληματισμός αν μεταξύ των κριτηρίων που αφορούν στο πρόσωπο του υιοθετούντος, και πάντα με γνώμονα το συμφέρον του τέκνου, θα πρέπει να υπάρχει και αυτό του γενετικού ελέγχου πέραν των γενικών ιατρικών εξετάσεων. Δεδομένου όμως του οικονομικού κόστους που αυτή τη στιγμή απαιτείται και που ενδεχομένως να μην μπορεί να καλύψει ο υιοθετών, μπορεί να υποβάλλεται ο ανήλικος σε γενετικό έλεγχο ούτως ώστε από το αποτέλεσμα των εξετάσεων αυτών να μπορεί να διαγνωσθεί έγκαιρα και να θεραπευθεί οποιαδήποτε γενετική ασθένειά του. Βλ. σχετ. Φραγκουδάκη, Η νομική μεταχείριση των εφαρμογών της βιογενετικής από πλευράς ιδιωτικού δικαίου, Βιβλιοθήκη Αστικού και Δικονομικού Δικαίου, 2008, 370-371.

δημιουργώντας τους την εντύπωση ότι μπαίνουν στο περιθώριο, αλλά και ότι δεν θα υπάρξουν επιπτώσεις και για τον ίδιο τον υιοθετούμενο, του οποίου η αποκοπή από τη φυσική του οικογένεια, ενδέχεται να επηρεάσει τη φυσιολογική του ανάπτυξη.

Η έννοια συμφέρον αποτελεί μία αόριστη νομική έννοια της οποίας το περιεχόμενο εξειδικεύεται από το δικαστήριο και με την οποία δε θα πρέπει να βλέπουμε μόνο την πλευρά του υιοθετούμενου, αλλά και αυτή του υιοθετούντος, καθώς πρόκειται για μια αμφίδρομη έννοια. Αν κάποιος επιχειρήσει να αποδώσει τον όρο «αόριστες έννοιες», με δεδομένο ότι στην ημεδαπή και αλλοδαπή νομολογία δεν υπάρχει σταθερό κριτήριο για τον καθορισμό της έννοιας αυτής, θα μπορούσε να πει ότι είναι οι έννοιες, το περιεχόμενο των οποίων δεν είναι ευκρινές, με αποτέλεσμα η ερμηνεία και εφαρμογή τους αν δε γίνει σε βάθος, να υπάρχει κίνδυνος να οδηγήσει σε εσφαλμένες κρίσεις. Η κρίση συνεπώς του δικαστηρίου της ουσίας, κρίση νομιμότητας ως προς την έννοια του συμφέροντος του υιοθετουμένου, καθώς και η υπαγωγή σε αυτήν όλων των πραγματικών περιστατικών, υπόκειται στον ανααιρετικό έλεγχο του Αρείου Πάγου. Δεν ελέγχονται, όμως, τα πραγματικά περιστατικά που δέχτηκε το δικαστήριο της ουσίας. Γι' αυτό στην απόφαση του δικαστηρίου της ουσίας, προκειμένου να είναι εφικτός ο ανααιρετικός έλεγχος πρέπει να διατυπώνεται σαφώς η κρίση του για το συμφέρον του υιοθετουμένου προς τέλεση της υιοθεσίας²³² και να αναλύονται με σαφήνεια τα περιστατικά που θεμελιώνουν την κρίση αυτή (ο δικανικός συλλογισμός, ως αποτέλεσμα του κανόνα δικαίου, αλλά και τα διδάγματα της κοινής πείρας).

Αναφερόμενοι στο συμφέρον του τέκνου, δεν πρέπει να υπερτονίζουμε το οικονομικό του συμφέρον, μειώνοντας έτσι τον κοινωνικό χαρακτήρα του θεσμού. Ακόμη αν η κρίση του δικαστηρίου της ουσίας είναι εσφαλμένη ως προς την παραδοχή του συμφέροντος του υιοθετουμένου²³³, είναι ανααιρετέα κατά την ΚΠολΔ 559§1 λόγω παραβίασης της ΑΚ 1542.

²³² Σπυριδάκης, 1997, 57·Γ. Μητσόπουλος, Αι αόριστες έννοιες εν τη ανααιρετική διαδικασία, 1965, 2 επ, 50 επ.

²³³ Το συμφέρον του τέκνου αποτελεί μία από τις ουσιαστικές προϋποθέσεις της υιοθεσίας και πρέπει να προκύπτει σαφώς. Ένα από τα ουσιαστικά κριτήρια τα οποία εξετάζονται για το

Το «συμφέρον» του τέκνου στις διακρατικές υιοθεσίες πρέπει να συμβαδίζει με την ελληνική δημόσια τάξη (ΑΚ 33), για τον αποκλεισμό του εφαρμοστέου αλλοδαπού δικαίου, όταν η τυχόν εφαρμογή του τελευταίου αποτελεί εμπόδιο στη διασφάλιση του συμφέροντος του θετού τέκνου. Στις διακρατικές υιοθεσίες κυρίαρχη έννοια, όπως θα δούμε στη συνέχεια, είναι αυτή της αλλοδαπότητας, της αλλαγής δηλαδή του χώρου διαμονής του υιοθετούμενου. Τυχόν προσπάθεια ενσωμάτωσης ενός κανόνα δικαίου της χώρας καταγωγής του υιοθετούμενου στο νέο χώρο διαμονής του, εν προκειμένω σε άλλο κράτος, ο οποίος δε θα συμβαδίζει με την ελληνική δημόσια τάξη αυτομάτως θα δημιουργούσε πρόβλημα στον υιοθετούμενο.

Το συμφέρον του ανηλίκου είναι πράγματι ο βασικός άξονας γύρω από τον οποίο κινούνται οι υιοθεσίες. Για το λόγο αυτό στην υιοθεσία απαγορεύεται κάθε αίρεση ή προθεσμία (ΑΚ1548), αφού σκοπός της είναι ο αποκλεισμός της αβεβαιότητας και προσωρινότητας στην απ' αυτήν δημιουργούμενη σχέση. Πρέπει να διευκρινίσουμε, όμως, ότι το συμφέρον ενός τέκνου, αν και θεμέλιος λίθος του θεσμού, δεν υποβαθμίζει τις άλλες προϋποθέσεις της υιοθεσίας, αλλά υφίσταται παράλληλα με αυτές. Μια υιοθεσία που δεν πληροί τις προϋποθέσεις του νόμου (π.χ. ηλικία,

επιτρεπτό της υιοθεσίας είναι και το ποινικό μητρώο του υποψήφιου θετού γονέως. Εντούτοις με την απόφαση του ΠΠρΠειρ 4/1980, ΝοΒ 29/1981, 585 επετράπη η υιοθεσία σε αιτούντα ο οποίος ναι μεν πληρούσε όλες τις άλλες προϋποθέσεις, πλην όμως προ 25 ετών είχε καταδικασθεί σε ποινή καθείρξεως έξι ετών για σωματική βλάβη, τελών εν συγχύσει, η οποία είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο. Το δικαστήριο όμως έκρινε ότι το γεγονός αυτό δεν μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο για την υιοθεσία καθόσον δεν μαρτυρεί ηθική διαστροφή και έτσι δεν μπορεί να υπάρξει πρόβλημα στην ανάπτυξη της ηθικής προσωπικότητας του θετού τέκνου, δεδομένου ότι και ο υποψήφιος θετός γονέας έκτοτε δεν έκανε κάποια άλλη αξιόποινη ποινική πράξη. Pintens, *International Encyclopedia of laws*, 2002, 71. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της έννοιας του «συμφέροντος» του ανηλίκου αποτελεί η απόφαση του ΠΠρ Πατρ 385/2007, ΕφΑΔ 10-11/2008, 1074 επ. Στην κρινόμενη υιοθεσία ο ένας εκ των συζύγων δεν πληρούσε τις ηλικιακές προϋποθέσεις τόσο για την υποβολή αίτησης για υιοθεσία, όσο και για την απαιτούμενη διαφορά με τον υιοθετούμενο. Το δικαστήριο όμως κατά το σκεπτικό του και συνεκτιμώντας ότι το ζευγάρι πληροί όλες τις άλλες προϋποθέσεις που εξασφαλίζουν το συμφέρον του ανηλίκου, προέταξε στην απόφασή του αυτό ακριβώς που είναι σκοπός της υιοθεσίας, παρακάμπτοντας τη μη συνδρομή ενός εκ των όρων του νόμου που πρέπει να συντρέχει παράλληλα με τους υπόλοιπους όρους τους οποίους πληρούσαν οι αιτούντες. Σχετ. Κ.Φουντεδάκη 1998, σ.148 επ.· Κουτσουράδης, Είναι δυνατή η υπέρβαση του ανωτάτου ορίου διαφοράς ηλικίας μεταξύ υιοθετούντος και υιοθετούμενου; Γνμδ. ΕλλΔνη 1997, 1987επ. Βλ. σχετ. σημειώσεις Κοτρώνη από ΕφΑΔ 10-11/2008, 1075 επ.

δικαιοπρακτική ικανότητα) δεν μπορεί να απαγγελθεί από το δικαστήριο με μόνο γνώμονα το συμφέρον του τέκνου, διότι ακριβώς για το συμφέρον αυτού έχει επιφορτιστεί ο νομοθέτης με τη δημιουργία του κατάλληλου νομικού πλαισίου, το οποίο θα παρέχει όσο το δυνατόν περισσότερες εγγυήσεις για την ένταξη του τέκνου σε καλύτερο οικογενειακό περιβάλλον.

Στην περίπτωση που υπάρξει μεταγενέστερη εμφάνιση ή εξαφάνιση του συμφέροντος του υιοθετουμένου, αυτό κάλλιστα αποτελεί λόγο έφεσης κατά της απόφασης που δέχεται ή απορρίπτει την υιοθεσία (ΚΠολΔ765).

4. Μυστικότητα της διαδικασίας

Μετά την κατάθεση της αίτησης για υιοθεσία και τις απαιτούμενες ενέργειες, τελικό στάδιο αποτελεί η συζήτηση της αίτησης αυτής ενώπιον του Πολυμελούς Πρωτοδικείου προκειμένου να εκδοθεί η απόφαση με την οποία συντελείται η υιοθεσία²³⁴.

Η διαδικασία της υιοθεσίας, κατ' απόκλιση από το προϊσχύσαν δίκαιο, διέπεται από μυστικότητα (ΑΚ1559) προς εξασφάλιση της ψυχικής ηρεμίας του τέκνου, η οποία πιθανότατα θα κλονιζόταν με μια εκδίκαση ενώπιον ακροατηρίου²³⁵. Το προϊσχύσαν δίκαιο εκτός από την περίπτωση της γενικής συναίνεσης του αρθρ.12§2 ν.δ.610/1970 όπου εδίδετο εν λευκώ η συναίνεση του φυσικού γονέως προς υιοθεσία (blancoadoption), όριζε ως δυνητική την τήρηση μυστικότητας της υιοθεσίας προς εξασφάλιση του συμφέροντος του υιοθετουμένου. Οι διατάξεις του αντικαταστάθηκαν με το ν.2447/1996 (ΑΚ1552) κατά το πρότυπο του γερμανικού δικαίου. Σύμφωνα με αυτό, ο όρος

²³⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 800 § 1 ΚπολΔ, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 3719/2008, «Αρμόδιο για την τέλεση υιοθεσίας είναι το δικαστήριο, στην περιφέρεια του οποίου έχουν τη συνήθη διαμονή τους εκείνος που υιοθετεί ή εκείνος που υιοθετείται. Τα ελληνικά δικαστήρια έχουν δικαιοδοσία για την τέλεση της υιοθεσίας, όταν ο υιοθετών ή ο υιοθετούμενος είναι ελληνικής ιθαγένειας, ακόμα και αν δεν έχουν τη συνήθη διαμονή τους στην Ελλάδα. Στην περίπτωση αυτή είναι αρμόδια τα δικαστήρια της πρωτεύουσας του Κράτους».

²³⁵ ΑΠ 7/1984, ΝοΒ 33/1985, 500-501 Γνωμοδοτήσεις εισαγγελέων. Το δικαστήριο οφείλει να λαμβάνει κάθε μέτρο για την εξασφάλιση του απορρήτου της υιοθεσίας. Συνεπώς σε κάθε πρωτοδικείο τηρείται βιβλίο στο οποίο καταχωρούνται τα ονοματεπώνυμα θετών γονέων και υιοθετουμένου, ενώ η τήρηση εχεμύθειας αποτελεί υπηρεσιακό καθήκον των δικαστών και όλων όσοι ασχολήθηκαν από την αρχή της υιοθεσίας και μέχρι αυτή να καταστεί τελεσίδικος.

blancoadoption αντικαθίσταται από τον όρο incognitoadoption²³⁶ – απόρρητη υιοθεσία – κατά την οποία ο φυσικός γονέας συναινεί στην υιοθεσία και αυτή είναι έγκυρη ακόμη κι αν δε γνωρίζει το πρόσωπο του θετού γονέα (ΑΚ1550 §2). Γνωρίζει όμως τις συνθήκες και τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για να συναινέσει στη συγκεκριμένη υιοθεσία. Ο δικαιολογητικός λόγος της ρύθμισης αυτής υπαγορεύεται: α) από την εξασφάλιση της μυστικότητας της υιοθεσίας και β) από την εξασφάλιση της πιο ουσιαστικής συμβολής του φυσικού γονέα στη διαδικασία για την αναζήτηση θετής οικογένειας, πράγμα που δεν ίσχυε όταν αυτός έδινε εν λευκώ τη συγκατάθεσή του. Υπάρχει μια αποστασιοποίηση του φυσικού γονέως από τη διαδικασία, αφού τα εμπλεκόμενα μέρη σε πρώτη φάση είναι η αρμόδια κοινωνική υπηρεσία και το υποψήφιο προς υιοθεσία τέκνο. Αναγνωρίζεται όμως σε αυτόν το δικαίωμα να πάρει πληροφορίες από την αρμόδια κοινωνική υπηρεσία για τους θετούς γονείς, σε βαθμό, όμως, που δε θα παρακάμπτεται η ανωτέρω διαδικασία.

Η γνώση από το φυσικό γονέα ότι υπάρχουν υποψήφιοι θετοί γονείς χωρίς κανένα άλλο στοιχείο, δεν αρκεί για να διακρίνει τη συναίνεση του αρθρ. 1550 §2 ΑΚ από την εν λευκώ συναίνεση που δεν προβλέπεται στο ελληνικό δίκαιο. Έτσι, οποιαδήποτε άρνηση της υπηρεσίας να δώσει τις σχετικές πληροφορίες, σε συνδυασμό και με άσκηση πίεσης στο θετό γονέα να συναινέσει, συνιστά ανήθικη απειλή, ενώ η παροχή ψευδών πληροφοριών συνιστά πλάνη. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και σε άλλες υποθέσεις που εντάσσονται στις γαμικές διαφορές και αφορούν ανήλικο τέκνο, όπως είναι η εκδίκαση με σκοπό την επιμέλειά του.

Όλα τα πιο πάνω αφορούν την περίπτωση που ο ανήλικος προστατεύεται από υπηρεσία. Τι συμβαίνει όμως με τις ιδιωτικές υιοθεσίες και τη μυστικότητα που διέπει τη διαδικασία; Θα πρέπει και εκεί να είναι δυνατή η διαφύλαξη της ταυτότητας των θετών γονέων έναντι των τρίτων ή των φυσικών γονέων, διότι υπάρχει ανάγκη προστασίας των πρώτων από εκβιασμούς. Διαφορετικά δημιουργείται διάκριση σε βάρος των ιδιωτικών υιοθεσιών με την έννοια ότι στις συγκεκριμένες υιοθεσίες για να είναι έγκυρη η

²³⁶ Κ.Φουντεδάκη, 1998, 216.

συναίνεση του φυσικού γονέα αυτός θα πρέπει να γνωρίζει το πρόσωπο του θετού γονέα.

Ο κανόνας της τήρησης της μυστικότητας της υιοθεσίας κατοχυρώνεται με τις νέες δικονομικού χαρακτήρα διατάξεις (ΚΠολΔ 800 §2) που καθιερώνουν τη δήλωση των συναινέσεων σε ιδιαίτερο γραφείο, καθώς και τη δυνατότητα διεξαγωγής της υιοθεσίας κεκλεισμένων των θυρών (ΚΠολΔ 800 §6 αλλά και αρθρ.20 §2 Ε.Σ.), όπως επίσης και με ειδικές διοικητικού χαρακτήρα διατάξεις (αρθρ. 8,9 ν.2447/1996) που αποτελούν βελτιωμένη πρόταση διατάξεων του προϊσχύσαντος δικαίου (αρθρ.12 ν.δ. 610/1970)²³⁷.

Η μυστικότητα της υιοθεσίας αφορά κυρίως τρίτους με βάση το ΑΚ 1559 §1 εδ. β'²³⁸ : α) όταν τελείται υιοθεσία ανηλίκου προστατευομένου από την αρμόδια κοινωνική υπηρεσία ή οργάνωση και β) όταν αναπληρώνεται δικαστικώς η συναίνεση των γονέων (ΑΚ 1552). Όμως το απόρρητο της υιοθεσίας συναντά δυσκολίες σε πρακτικό επίπεδο και πολλές φορές οδηγεί σε υπερβολές σε σημείο που να δημιουργεί δυσάρεστες συνέπειες αναφορικά με το μέλλον του θεσμού και την αντιμετώπισή του. Μέσα από τη μυστικότητα η υιοθεσία τείνει να θεωρηθεί από την κοινωνία ως κάτι «κακό» ενώ ο σκοπός της μυστικότητας πρέπει να είναι η προστασία του ψυχικού κόσμου του θετού τέκνου από τραυματισμούς που μπορεί να προκαλέσει η πληροφόρησή του για την καταγωγή του, όχι από τους ίδιους τους θετούς γονείς, αλλά από τυχόν τρίτους.

Ο ανήλικος που έχει συμπληρώσει το 12^ο έτος της ηλικίας του όχι μόνο μπορεί να συναινεί ενώπιον του δικαστηρίου (ΑΚ1555), αλλά μπορεί και να εκφράζει την άποψή του ήδη από το στάδιο της κοινωνικής έρευνας και αυτό πρέπει να αναφέρεται στην έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας²³⁹. Η άποψή του δε συνιστά προϋπόθεση της υιοθεσίας, εντάσσεται, όμως, στο πλαίσιο

²³⁷ Η γενικευμένη όμως αρχή της μυστικότητας δε θα πρέπει να θεωρηθεί απόλυτη. Κ.Φουντεδάκη, 1998, 235-236, υποσ.216. Το θετό τέκνο έχει δικαίωμα μετά την ενηλικίωσή του να μάθει για την υιοθεσία του αλλά και για τους φυσικούς του γονείς.

²³⁸ Όπως προκύπτει και προβλέπεται και στο αρθρ. 9 του ν.2447/1996, ΚΝοΒ 2/1996, 1913.

²³⁹ Σύμφωνα και με την Εισηγητική Έκθεση της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής.

των συναινέσεων των μερών, χωρίς να δεσμεύει το δικαστήριο, το οποίο τη λαμβάνει υπόψη, ειδικά δε αναφορικά με την κρίση του για το αν η υιοθεσία είναι προς το συμφέρον του τέκνου. Μάλιστα, ο ίδιος ο ανήλικος μπορεί να ασκήσει και ένδικα μέσα κατά της σχετικής απόφασης, παράλληλα και αυτοτελώς από το αντίστοιχο δικαίωμα του νόμιμου αντιπροσώπου του. Η δυνατότητα αυτή είναι συνάρτηση του γεγονότος ότι στο δικαστήριο ο ανήλικος είναι άμεσα συμμετέχων και όχι απλός τρίτος.

Εφόσον ο 12χρονος ανήλικος μπορεί να εκφράζει τη σύμφωνη γνώμη του για την τέλεση της υιοθεσίας, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο μπορεί να εκφράζει και τη διαφωνία του, αρκεί στο πλαίσιο της ωριμότητας που διαθέτει να μπορεί να αιτιολογήσει την άποψή του. Η περίπτωση διαφωνίας του ανηλίκου δε ρυθμίζεται ειδικά στο νόμο. Εφόσον όμως η άποψή του δε συνιστά προϋπόθεση της υιοθεσίας και το δικαστήριο είναι ελεύθερο να κρίνει κατά το συμφέρον του τέκνου, αν η διαφωνία του είναι καταχρηστική μπορεί να μη τη λάβει υπόψη, αν όμως δεν είναι καταχρηστική θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η υιοθεσία αποκλείεται.

Παράλληλα με τον υιοθετούμενο, δικαίωμα να εκφράσουν την άποψή τους για την κρινόμενη υιοθεσία έχουν και τα παιδιά του υιοθετούντος. Αυτό αποτελεί ασφαλιστική δικλείδα για τα συμφέροντα του ανηλίκου καθώς από το πόρισμα στο οποίο θα καταλήξει το δικαστήριο, αφού ακούσει και τη γνώμη των τέκνων του υιοθετούντος, θα φανεί αν είναι προς το συμφέρον του να μπει σε μια νέα οικογένεια και να συνυπάρξει αρμονικά με τα άλλα τέκνα.

Η παράλειψη ακρόασης, παρά την ωριμότητα των τέκνων, καθιστά την απόφαση ελαττωματική και μπορεί να προσβληθεί κατ' ανάλογη εφαρμογή της ΑΚ1570 μόνο από τα τέκνα των οποίων η γνώμη έπρεπε να ζητηθεί και δε ζητήθηκε²⁴⁰. Οι ακροάσεις άλλωστε αποτελούν κι αυτές προϋπόθεση της υιοθεσίας.

Ωριμο θεωρείται ένα παιδί όταν λόγω βιολογικών (π.χ. ευφυΐα) και κοινωνικών παραγόντων (π.χ. βιώματα και εμπειρίες) είναι σε θέση να αντιληφθεί τη σημασία της υιοθεσίας. Η ωριμότητα ωστόσο δεν προϋποθέτει τη συμπλήρωση κάποιου συγκεκριμένου ορίου ηλικίας. Πρόκειται για μια

²⁴⁰ Μαγγανά – Παπαιωάννου, Ο «Αστικός Κώδικας για τον Πολίτη» Οικογενειακό Δίκαιο, Μια επιλογή παραδειγμάτων, 2000, 220.

αόριστη νομική έννοια η οποία, όπως και οι υπόλοιπες αόριστες έννοιες (σπουδαίος λόγος, συμφέρον τέκνου), πρέπει να εξειδικεύονται από το δικαστήριο. Η διαφορά της ωριμότητας, σε σχέση με τις άλλες αόριστες νομικές έννοιες, είναι ότι οι άλλες έννοιες είναι αμφίδρομες, αφού αφορούν τόσο τον υιοθετούντα όσο και τον υιοθετούμενο, ενώ αυτή αφορά μεν και τα δύο μέρη, διατυπώνεται όμως μόνο από το ένα.

5. Ο ρόλος του εισαγγελέα κατά την υιοθεσία

Η απόφαση για την υιοθεσία είτε είναι θετική είτε αρνητική υπόκειται σε όλα τα ένδικα μέσα. Στις περιπτώσεις που δεν τηρήθηκαν όσα ορίζει ο νόμος, δικαίωμα να την προσβάλει έχει οποιοσδήποτε έχει έννομο συμφέρον, αλλά και ο εισαγγελέας.

Ο εισαγγελέας είναι αυτοδίκαια εκ του νόμου διάδικος σε όλες τις δίκες για υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας, μια από τις οποίες είναι και η υιοθεσία²⁴¹. Δικαιούται να παρίσταται στις δίκες (ΚΠολΔ 750), να ασκεί απευθείας ένδικα μέσα (ΚΠολΔ 761, 767, 769), όταν δε συντρέχουν οι όροι του νόμου (ΑΚ1570§1)²⁴², δεν μπορεί, όμως, να ασκεί τα ένδικα μέσα τα οποία μπορούν να ασκήσουν μόνο οι ενδιαφερόμενοι που θίγονται άμεσα (ΑΚ1570 §2). Σε περίπτωση κακομεταχείρισης του θετού τέκνου από το θετό γονέα μπορεί επίσης με αίτησή του να διατάξει την *ex nunc* λύση της υιοθεσίας, εφόσον την υπαγορεύει το συμφέρον του παιδιού.

Ο δικαιολογητικός λόγος της δυνατότητας παρέμβασης που αναγνωρίζεται από το νομοθέτη στον εισαγγελέα ανάγεται στο δημόσιο συμφέρον που έχουν αυτές οι δίκες στη ζωή των δύο μερών. Βεβαίως, το γεγονός ότι αναγνωρίζεται στον εισαγγελέα το δικαίωμα αυτό, δε σημαίνει ότι

²⁴¹ Κ.Φουντεδάκη, 1998, 260 επ.

²⁴² ΑΠ39/1993, ΑρχΝ1993, 315-317 Η έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας κατέληγε στο συμπέρασμα ότι η κρινόμενη υιοθεσία δεν ήταν προς το συμφέρον της υιοθετουμένης. Η έννοια συμφέρον όμως ως αόριστη νομική έννοια και ελεγχόμενη αναιρετικά θα πρέπει να αιτιολογείται επαρκώς. Από τη στιγμή που εδώ κάτι τέτοιο δεν γίνεται παρατηρείται πρόσθετη παρέμβαση προϋπόθεση της οποίας είναι η προσβολή του έννομου συμφέροντος.

μπορεί να το ασκεί καταχρηστικά σε περίπτωση μη συνδρομής των όρων του νόμου, αλλά μόνο όταν πραγματικά η εξεταζόμενη υιοθεσία αντίκειται στη δημόσια τάξη. Θα λέγαμε ότι ο εισαγγελέας είναι αυτός που εκφράζει τα πρόσωπα που δεν είναι διάδικοι ή δεν έχουν έννομο συμφέρον οικογενειακής ή κληρονομικής φύσης, αλλά επιθυμούν να προσβάλουν μια απόφαση που είναι αντίθετη στη δημόσια τάξη.

III. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

1. Η νομική φύση της απόφασης για την υιοθεσία

Η υιοθεσία είναι θα λέγαμε μια τριμερής νομική πράξη αφού οι συνέπειές της εκτείνονται σε τρεις κατευθύνσεις: στη φυσική οικογένεια, στη θετή οικογένεια και στον υιοθετούμενο ανήλικο. Θεωρείται τετελεσμένη όταν εκδοθεί πλέον δικαστική απόφαση, δηλαδή τότε μόνο ξεκινούν να απορρέουν απ' αυτήν τα σχετικά δικαιώματα και υποχρεώσεις για τα μέρη. Η φύση της δικαστικής απόφασης είναι διαπλαστική, διότι με αυτήν ιδρύεται σχέση ουσιαστικού δικαίου είτε μόνη της, σύμφωνα με τη δικονομική θεωρία είτε σε συνδυασμό με τις συναινέσεις των μερών, με βάση την άποψη που θεωρεί την υιοθεσία σύνθετη πράξη με εξόχως δικονομικό χαρακτήρα²⁴³.

Υιοθεσία χωρίς δικαστική απόφαση είναι ανυπόστατη. Η δικαστική απόφαση αποτελεί τον ουσιαστικό τύπο της υιοθεσίας και χωρίς αυτήν η υιοθεσία δεν παράγει έννομα αποτελέσματα. Υιοθεσία που θα γίνει με οποιαδήποτε άλλη πράξη (π.χ. σύμβαση ή πράξη διοικητικής αρχής) θεωρείται ως μη γενόμενη. Είναι άλλο το ζήτημα ότι στην τελευταία αυτή περίπτωση μπορεί να εγερθεί αξίωση αποζημίωσης των μερών.

Η υιοθεσία μπορεί να μην παράγει έννομα αποτελέσματα, παρά την ύπαρξη δικαστικής απόφασης, όταν είναι ελαττωματική, επομένως και προσβλητή με ένδικα μέσα. Η ελαττωματικότητα αυτή διακρίνεται σε απόλυτη και σχετική²⁴⁴: Απόλυτη είναι α) όταν η υιοθεσία έχει απαγγελθεί με δικαστική

²⁴³ Κ.Φουντεδάκη, 1998, 121· Βαθρακοκόιλης, 2000, 1086.

²⁴⁴ Βλ. πιο κάτω στο ίδιο κεφάλαιο, IV σχετικά με τη λύση της υιοθεσίας.

απόφαση χωρίς να συντρέχουν οι προϋποθέσεις του νόμου και β) όταν πρόκειται για υιοθεσία αντίθετη στα χρηστά ήθη. Σχετικά ελαττωματική κρίνεται η υιοθεσία στην οποία η συναίνεση ενός εκ των μερών δόθηκε υπό το κράτος πλάνης, απάτης και απειλής²⁴⁵.

2. Το δεδικασμένο της υιοθεσίας

Η ισχύς της απόφασης της υιοθεσίας εκτείνεται *erga omnes* και αποτελεί δεδικασμένο μεταξύ αυτών που παρέστησαν στη δίκη ή εκλήθησαν²⁴⁶.

Προκύπτει, όμως, ένα ζήτημα που αφορά το δεδικασμένο που καλύπτει την υιοθεσία διότι η διαδικασία για την υιοθεσία διενεργείται σύμφωνα με τις διατάξεις της εκούσιας δικαιοδοσίας και κατά συνέπεια, τίθεται το ερώτημα που αφορά όλες τις αποφάσεις της εκουσίας δικαιοδοσίας, αν και κατά πόσο δημιουργούν δεδικασμένο και σε ποια έκταση.

Σύμφωνα με το ν.2447/1996 αποκλείεται η προσβολή της υιοθεσίας με αγωγή, με μόνη εξαίρεση τη λύση της υιοθεσίας για παράπτωμα του θετού τέκνου που συνιστά λόγο αποκλήρωσης. Επομένως, αυτό που μας ενδιαφέρει είναι κατά πόσο μπορεί να αποκλειστεί λόγω του δεδικασμένου, η άσκηση αγωγής για την αναγνώριση ακυρότητας ή την ακύρωση ορισμένης συναίνεσης, σύμφωνα με την αμφισβητούμενη δικαιοδοσία. Η απάντηση στο συγκεκριμένο αυτό ερώτημα πρέπει να είναι αρνητική²⁴⁷, δεν μπορεί να αποκλειστεί τέτοια άσκηση, διότι στις υποθέσεις εκούσιας δικαιοδοσίας δεν παράγεται δεδικασμένο, αφού η ύπαρξή του συνδέεται με το αν υφίσταται

²⁴⁵ Βλ. αναλυτικά πιο πάνω στο ίδιο κεφάλαιο, Ι, 4, σχετικά με τα ελαττώματα βούλησης.

²⁴⁶ Κ.Φουντεδάκη, 1998, 122 επ.· Σπυριδάκης, 1997, 132 επ.

²⁴⁷ Κ.Φουντεδάκη, 1998, 122-123, ΑΠ 260/2008, www.dsanet.gr «Από αποφάσεις εκουσίας δικαιοδοσίας εφετείου δεν παράγεται κατ' άρθρο 778 ΚΠολΔ δεδικασμένο, ούτε δεσμευτική ισχύς για τακτική δίκη αναγνώρισης ταυτότητας λόγω γραφικού λάθους στο πατρώνυμο του υιοθετήσαντος».

ιδιωτική έννομη σχέση ή δικαίωμα και αυτό δεν υπάρχει στην εκούσια δικαιοδοσία. Η υιοθεσία διατάσσει τη λήψη ρυθμιστικών μέτρων με σκοπό την κατοχύρωση ή την προστασία ιδιωτικού συμφέροντος, γι' αυτό η δεσμευτική της ενέργεια καλύπτει μόνο την εγκυρότητα του μέτρου αυτού. Αναφέρεται δηλαδή στη συνδρομή ή μη των όρων για τους οποίους ζητείται η λήψη του μέτρου αυτού. Αντίθετα, αντικείμενο των αποφάσεων αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας είναι η δεσμευτική διάγνωση εννόμου σχέσεως ή δικαιώματος. Έτσι, από την απόφαση της υιοθεσίας προκύπτει αρνητικό δεδικασμένο, αφού μετά την τελεσιδικία της αποκλείεται μεταγενέστερη επανάληψη της δίκης μεταξύ των ίδιων διαδίκων για το ίδιο ζήτημα (αρθρ.778ΚΠολΔ). Όταν το δικαστήριο προβεί τελικώς στην τέλεση της υιοθεσίας δεν επιτρέπεται η ανατροπή της εννόμου καταστάσεως που έχει απαγγελθεί μετά την παρέλευση άσκησης των προθεσμιών των ένδικων μέσων. Αν πάλι το δικαστήριο απορρίψει την αίτηση υιοθεσίας, κρίνοντας πως δεν είναι προς το συμφέρον του τέκνου, απαγορεύεται η οποιαδήποτε επίκληση σφάλματος της δικαστικής απόφασης ως αποτέλεσμα δικονομικών κανόνων και υπαγωγής των πραγματικών περιστατικών στον εφαρμοστέο κανόνα δικαίου, εφόσον παρέλθουν οι προθεσμίες άσκησης των ένδικων μέσων.

Όσον αφορά το προαναφερόμενο συμφέρον του τέκνου, οφείλουμε να τονίσουμε ότι αυτή είναι η κυρίαρχη έννοια την οποία καλύπτει το δεδικασμένο της υιοθεσίας. Με γνώμονα αυτήν το δικαστήριο φτάνει στο τελικό του πόρισμα το οποίο καλύπτει το δεδικασμένο. Αντίθετα, δεν ισχύει το ίδιο όσον αφορά τους άλλους όρους που πρέπει να συντρέχουν παράλληλα με το συμφέρον του τέκνου, είτε αυτοί αποτελούν θετικές είτε αρνητικές προϋποθέσεις. Η μοναδική περίπτωση κατά την οποία το δικαστήριο καλείται να κρίνει σχετικά με τη συνδρομή των όρων της υιοθεσίας, από τη στιγμή μάλιστα που υπάρχει τελεσίδικη απόφαση, είναι όταν υπάρξει άλλη δίκη, άλλο αίτημα και διαφορετικό αντικείμενο, πράγμα όχι και τόσο σύνηθες. Σε αυτό ακριβώς το σημείο λοιπόν έγκειται και ο προβληματισμός κατά πόσο το δεδικασμένο καλύπτει το αιτιολογικό πάνω στο οποίο στηρίχθηκε το δικαστήριο προκειμένου να απαγγείλει την υιοθεσία.

Το κύρος της υιοθεσίας πάντως δε θίγεται, διότι και αν ακόμη προκύψει από τη νέα δίκη ότι κατά την πρώτη δεν ίσχυε ένας από τους όρους του νόμου, η διάπλωση της νέας έννομης σχέσεως δεν αμφισβητείται.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι συναινέσεις των μερών οι οποίες αποτελούν έννομες σχέσεις του ιδιωτικού δικαίου και δεν μπορούν να αποτελέσουν το αντικείμενο μιας δίκης εκούσιας δικαιοδοσίας διότι σε αυτήν αντικείμενο είναι η διάπλαση μιας έννομης σχέσης.

Αναφέρθηκε ανωτέρω ότι η νομική φύση της απόφασης που κηρύσσει την υιοθεσία είναι διαπλαστική. Η διαπλαστική ενέργεια που απορρέει απ' αυτήν είναι άμεσα συνδεδεμένη με το δεδικασμένο και έχει παρακολουθηματικό χαρακτήρα σε σχέση με αυτό. Η οποιαδήποτε αμφισβήτηση του δεδικασμένου επιφέρει και την παύση της διαπλαστικής ενέργειας.

Κατά τη διάρκεια όμως της διαδικασίας της υιοθεσίας και ενόψει του δεδικασμένου που ισχύει έναντι όλων, ενδέχεται να προκύψουν και κάποια απρόβλεπτα γεγονότα. Εάν λοιπόν ο υιοθετών αποβιώσει πριν εκδοθεί η απόφαση ή πριν από την άσκηση ένδικων μέσων η υιοθεσία ματαιώνεται.

3. Πλήρης εξομοίωση θετού τέκνου

Μία σημαντική διαφορά με το προϊσχύσαν δίκαιο είναι ότι με την εφαρμογή του νέου νομοθετικού πλαισίου καθιερώθηκε η «πλήρης υιοθεσία» (σε αντίθεση με την «ατελή» του προηγούμενου νόμου) με την οποία δημιουργείται πλήρης νομική συγγένεια μεταξύ του θετού γονέα και του θετού τέκνου²⁴⁸. Συνεπώς, το θετό τέκνο εξομοιώνεται πλήρως με γνήσιο κατιόντα του θετού γονέα, εντάσσεται πλήρως στην οικογένειά του και έχει όλα τα δικαιώματα και υποχρεώσεις τέκνου γεννημένου σε γάμο (ΑΚ 1561).

Ανάμεσα στο θετό γονέα και στο θετό τέκνο δημιουργείται: α) αμοιβαίο δικαίωμα, β) το τέκνο αποκτά εξ αδιαθέτου κληρονομικό δικαίωμα (ΑΚ 1813), γ) αλλάζει το επώνυμο του θετού τέκνου. Ως προς το επώνυμο του θετού τέκνου ορίζεται ότι στην περίπτωση κατά την οποία το πριν από την υιοθεσία επώνυμο του θετού τέκνου ή του θετού γονέα αποτελείται από δύο επώνυμα,

²⁴⁸ Schwenzer in collaboration with Dimsey, 2006, Article 3.16, 122· Sweet and Maxwell, Family Law Statutes, 1970, 33· Cretney, Principles of Family Law, 1976, 406.

για το σχηματισμό του επωνύμου του θετού τέκνου χρησιμοποιείται το πρώτο απ' τα δύο επώνυμα του καθενός. Σύμφωνα με την ΑΚ1563 (ΑΚ1582§1 του παλαιού δικαίου) μετά την ενηλικίωσή του το θετό τέκνο μπορεί να προσθέσει το επώνυμο των φυσικών γονέων, εφόσον το επιθυμεί. Αν ο θετός γονέας και το θετό τέκνο έχουν το ίδιο επώνυμο, δεν επέρχεται καμία μεταβολή. Τα παιδιά του θετού τέκνου παίρνουν το επώνυμο που αποκτά ο πατέρας τους μετά την υιοθεσία. Αν η υιοθετούσα είναι άγαμη ή διαζευγμένη, το θετό τέκνο παίρνει το οικογενειακό της επώνυμο. Το ίδιο ισχύει και όταν χωρεί υιοθεσία από χήρα γυναίκα που είχε τελέσει γάμο πριν από το ν.1329/1983 και διατηρεί το επώνυμο του συζύγου της.

Η πλήρης εξομοίωση του θετού τέκνου με γνήσιο κατιόντα του θετού γονέα (πλήρης υιοθεσία) καθιερώνεται και από το γαλλικό και από το γερμανικό δίκαιο²⁴⁹. Ένα πρώτο φυσικό επακόλουθο της πλήρους υιοθεσίας είναι ότι η γονική μέριμνα μεταβιβάζεται αυτοδικαίως στους θετούς γονείς χωρίς άλλη δικαστική απόφαση, σύμφωνα και με τον ΑΚ 1566. Το εδ. β του ίδιου άρθρου απαγορεύει στους φυσικούς γονείς το δικαίωμα επικοινωνίας με το θετό τέκνο. Η διάταξη αυτή αποτελεί **νεωτερισμό** του ν.2447/1996 και ίσχυε και βάσει του άρθρου 10§2 της Ε. Σ. (κύρωση με ν.1049/1980)²⁵⁰. Είναι δε απόλυτα εναρμονισμένη με το γράμμα της ΑΚ 1561 εδ. α'.

Κατά πόσο βέβαια διακόπτεται κάθε δεσμός με τη φυσική οικογένεια του ανηλίκου κρίνεται με βάση τη συγκεκριμένη κάθε φορά υιοθεσία. Ανάμεσα στο θετό γονέα και στο θετό τέκνο δημιουργείται συγγενική σχέση και ο υιοθετούμενος και οι κατιόντες του (αδιάφορο πότε αυτοί γεννήθηκαν) απομακρύνονται από τη φυσική οικογένεια στο σύνολό τους και εισάγονται σε ένα άλλο σύνολο συγγενών, αυτών που συνδέονται με το θετό γονέα. Έτσι, με την υιοθεσία απομακρύνονται όχι μόνο οι φυσικοί γονείς, αλλά και όλοι οι φυσικοί συγγενείς.

Οι πιο πάνω συνέπειες και αποτελέσματα είναι θετικά και από πρακτικής άποψης (ως προς τα κληρονομικά δικαιώματα) και από την άποψη της ομαλής ψυχολογικής ανάπτυξης του παιδιού στη νέα του οικογένεια. Το

²⁴⁹ Δεληγιάννης βλ. σχετ., Η Μεταρρύθμιση του Δικαίου της Υιοθεσίας, ΕΝΟΒΕ, 1996, 23.

²⁵⁰ Βλ. πιο κάτω, αρ. 5. Επίσης Κουτσοράδης, 2006, 218.

γεγονός ότι με τη **νέα** ρύθμιση δημιουργείται συγγένεια του παιδιού και με πρόσωπα που δε δήλωσαν τη συναίνεσή τους για την υιοθεσία δεν έχει καμία σημασία. Άλλωστε, και όταν κάποιος αποφασίζει να τεκνοποιήσει φυσιολογικά δεν παίρνει προηγουμένως τη συναίνεση των συγγενών του επειδή θα συνδεθούν νομικά με το παιδί που θα γεννηθεί.

Με το ισχύον δίκαιο το γνήσιο τέκνο κληρονομείται από τους φυσικούς γονείς και συγγενείς του, εκτός αν έχει υιοθετηθεί από το σύζυγο του φυσικού του γονέα, οπότε κληρονομείται κατ' εξαίρεση και από το θετό του γονέα. Το θετό τέκνο κληρονομείται μόνο από τους θετούς γονείς, εκτός αν πρόκειται για φυσικό παιδί του συζύγου του υιοθετούντος, οπότε κληρονομείται κατ' εξαίρεση και από το φυσικό του γονέα.

Επιπλέον, προστίθεται και μία σκόπιμη εξαίρεση, δηλαδή ορίζεται ότι η συγγένεια με το φυσικό γονέα και τους συγγενείς του δεν διακόπτεται όταν το παιδί υιοθετείται από το σύζυγο του φυσικού γονέα. Στην περίπτωση αυτή, προκειμένου το παιδί να έχει δύο γονείς κατά το νόμο και να ενισχυθεί η ενότητα της οικογένειας στην οποία θα ζήσει, σωστά διατηρείται ο δεσμός με το φυσικό γονέα και τους συγγενείς του.

Σε ό,τι αφορά το θέμα της διατροφής, το θετό τέκνο διατρέφεται από τους θετούς γονείς. Ισχύει δηλαδή η ίδια υποχρέωση διατροφής που έχουν οι γονείς και για τα βιολογικά τέκνα, η οποία καλύπτει το σύνολο των βιοτικών αναγκών, είτε αυτές ανάγονται στη φυσική συντήρηση ενός προσώπου είτε στη μόρφωση, καλλιέργεια ή ψυχαγωγία του²⁵¹.

4. Γονική μέριμνα

Είδαμε ήδη ότι ένα πρώτο φυσικό επακόλουθο της υιοθεσίας ανηλίκου είναι πως μετά την τέλεση της υιοθεσίας παύει η γονική μέριμνα των φυσικών γονέων και αυτή ανατίθεται στους θετούς. Αν η γονική μέριμνα των θετών γονέων πάψει για οποιονδήποτε λόγο, δεν επανέρχεται στους φυσικούς γονείς (ΑΚ1568). Πιο συγκεκριμένα, εάν πάψει η γονική μέριμνα ως προς τον

²⁵¹ Κουμάντος, ΙΙ, 1989, 121-122, και 297, Παπαχρήστου, 2005, 361 επ., ιδ. 375.

ένα θετό γονέα, τότε ανατίθεται στον άλλο, ενώ αν υπάρχει μόνο ένας θετός γονέας εφαρμόζονται οι διατάξεις για την επιτροπεία (ΑΚ1568 εδ.2).

Διαφορετική από την παύση της γονικής μέριμνας είναι η περίπτωση της αδράνειας της γονικής μέριμνας, η οποία υπάρχει σε περίπτωση διαζυγίου, ακύρωσης του γάμου ή διακοπής της συμβίωσης των γονέων. Η ΑΚ1567 διακρίνει τις εξής δύο περιπτώσεις: 1) την περίπτωση που και οι δύο σύζυγοι είναι θετοί γονείς, 2) την περίπτωση που ο ένας γονέας είναι θετός και ο άλλος φυσικός. Στην πρώτη περίπτωση εφαρμόζονται οι ΑΚ1513 και 1514, ενώ στη δεύτερη η γονική μέριμνα πηγαίνει αυτοδικαίως στο φυσικό γονέα, εκτός αν το δικαστήριο αποφασίσει διαφορετικά λόγω σπουδαίου λόγου (ΑΚ1567 εδ. 2).

5. Απαγόρευση επικοινωνίας θετού τέκνου με φυσικούς γονείς

Το δικαίωμα επικοινωνίας του θετού τέκνου με τους φυσικούς γονείς, για το οποίο έχει ήδη γίνει αναφορά, κατά τη διάταξη του αρθρ.10 §2 της Ε.Σ. (κύρωση με ν.1049/1980) αποκλείεται ως συνέπεια της αποκοπής κάθε δεσμού του τέκνου με τους φυσικούς γονείς του. Η απαγόρευση αυτή αποκλείει την οποιαδήποτε δυνατότητα επέμβασης του δικαστηρίου με πρωτοβουλία των φυσικών γονέων για οποιοδήποτε λόγο. Προτάθηκε ρύθμιση που θα επέτρεπε την κατ' εξαίρεση επικοινωνία, όπως είναι η περίπτωση που το τέκνο κατά το χρόνο τέλεσης της υιοθεσίας είχε συνείδηση της σχέσης του με τους φυσικούς γονείς, αλλά δεν έγινε δεκτή²⁵².

Εξαίρεση μπορεί να θεωρηθεί η περίπτωση που ο ένας σύζυγος υιοθετεί το τέκνο του άλλου, περίπτωση κατά την οποία οι δεσμοί του υιοθετημένου με το φυσικό γονέα του και τους συγγενείς του δε διακόπτονται (ΑΚ 1562).

Πάντως, ανεξαρτήτως της διακοπής της επικοινωνίας του θετού τέκνου με τους φυσικούς γονείς, οι θετοί γονείς πρέπει κατά την ενηλικίωση να πληροφορήσουν το τέκνο τους σχετικά με την ταυτότητα των φυσικών του γονέων. Αν αρνηθούν να δώσουν τις παραπάνω πληροφορίες και η συνέπεια

²⁵² Βλ. ΑΠ 364/1994, ΝοΒ 43/1995, 248.

της άρνησης αυτής αποδειχθεί επιζήμια για το θετό τέκνο τότε μπορεί να αξιώσει αποζημίωση. Το ίδιο το τέκνο μετά την ενηλικίωσή του μπορεί να πληροφορηθεί οτιδήποτε θελήσει από κάθε αρμόδια αρχή.

Το προαναφερόμενο αυτό δικαίωμα του θετού τέκνου προστατεύεται τόσο από το αρθρ.5 §1 Σ, όσο και από το αρθρ.57 § 5 ν.2447/1996, το οποίο μάλιστα έχει αναδρομική ισχύ, αφού ισχύει και για τις υιοθεσίες που είχαν τελεστεί πριν από την έναρξη ισχύος του. Οι γονείς στο πλαίσιο της γονικής μέριμνας οφείλουν να ενημερώνουν το παιδί για το παρελθόν του και πριν από την ενηλικίωσή του.

Η καθιέρωση της πλήρους υιοθεσίας, ως απόλυτου και καθολικού κανόνα, έχει το μειονέκτημα της ανελαστικότητας με συνέπεια την αδυναμία αντιμετώπισης συγκεκριμένων περιπτώσεων υιοθεσίας²⁵³, στις οποίες θα έπρεπε το δικαστήριο να μπορεί βάσει του συμφέροντος του τέκνου να τελέσει ατελή και όχι πλήρη υιοθεσία. Δηλαδή να τελέσει την υιοθεσία που δημιουργούσε σχέση συγγένειας αποκλειστικά και μόνο μεταξύ του προσώπου που υιοθετεί και του υιοθετουμένου και των κατιόντων του που γεννήθηκαν μετά την υιοθεσία. Αυτή η υιοθεσία (ατελής) δεν επηρεάζει τις σχέσεις του υιοθετουμένου και του προσώπου που υιοθετεί, ούτε τις σχέσεις του υιοθετουμένου με τη φυσική του οικογένεια, παρά μόνο στο μέτρο που η αναγκαιότητα το επιβάλλει²⁵⁴.

Η ατελής υιοθεσία του προΐσχύσαντος δικαίου διατηρείται μόνο στην υιοθεσία ενηλίκων, όταν και όπου αυτή επιτρέπεται.

²⁵³ Π.χ. υιοθεσία τέκνου του οποίου οι φυσικοί γονείς συνδέονται με φιλία με τους θετούς γονείς, έτσι ώστε να μην είναι απαραίτητη η αποκοπή του τέκνου απ' τη φυσική οικογένεια, ως συνέπεια της πλήρους υιοθεσίας.

ΑΠ 1039/1974, www.dsanet.gr «Η απαγόρευση της κοινωνίας του θετού τέκνου με τους φυσικούς γονείς του, που διατάσσεται από το δικαστήριο και αποβλέπει στη διασφάλιση της σωματικής και ψυχικής του υγείας, αποτελεί εκτίμηση των συγκεκριμένων περιστατικών της υπόθεσης και έχει υπαγωγή του πορίσματος σε κάποια νομική έννοια».

²⁵⁴ Κ.Φουντεδάκη, 1998, 48-51.

6. Ονοματοδοσία

Το άρθρο ΑΚ 1565 περί προσθήκης και άλλου κυρίου ονόματος στο θετό τέκνο τροποποιήθηκε σύμφωνα με το άρθρο 18 του τελευταίου νόμου 3719/2008 (ΦΕΚ Α 241/26-11-2008). Πλην της προσθήκης κυρίου ονόματος επιτρέπεται πλέον και η απάλειψη ονόματος: «Το Δικαστήριο μπορεί, με την απόφασή του περί υιοθεσίας να επιτρέψει στον υποψήφιο θετό γονέα ύστερα από αίτησή του, να προσθέσει στο κύριο όνομα του θετού τέκνου και άλλο όνομα. Στην περίπτωση αυτή μπορεί το δικαστήριο, ύστερα από αίτηση του θετού γονέα, που υποβάλλεται μετά τη συντέλεση της υιοθεσίας, αλλά το αργότερο εντός ενός έτους από αυτήν, να επιτρέψει την απάλειψη του κυρίου ονόματος που έφερε το θετό τέκνο πριν από την υιοθεσία, εφόσον τούτο επιβάλλεται από το συμφέρον του τέκνου. Αν το θετό τέκνο έχει συμπληρώσει το δωδέκατο έτος της ηλικίας του, είναι απαραίτητη σε κάθε περίπτωση για τη χορήγηση της άδειας του δικαστηρίου η συναίνεση του ιδίου. Η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 1555 εφαρμόζεται και εδώ, ότι δηλαδή πέραν της συναίνεσης του δωδεκάχρονου ανήλικου το δικαστήριο σε κάθε περίπτωση, ανάλογα με την ωριμότητα του ανηλίκου, οφείλει να ακούει και τη δική του γνώμη.

Ο θετός γονέας μπορεί, όπως και πριν από την τροποποίηση του νέου νόμου, να ζητήσει από το δικαστήριο την προσθήκη και άλλου ονόματος στο κύριο όνομα του ανηλίκου με την προϋπόθεση ότι υπάρχει κύριο όνομά του υπό υιοθεσία τέκνου. Αν το θετό τέκνο δεν έχει κύριο όνομα τότε ο θετός γονέας μετά την τέλεση της υιοθεσίας θα αποκτήσει τη γονική μέριμνα και την επιμέλειά του και θα έχει δικαίωμα να δώσει αυτός στο θετό τέκνο του το κύριο όνομα κατά τις γενικές διατάξεις,

Με την τελευταία τροποποίηση του ΑΚ1565 ο θετός γονέας που έχει ήδη ζητήσει την προσθήκη ονόματος μπορεί να υποβάλλει αίτηση και να ζητήσει στη συνέχεια, το αργότερο μέσα σε ένα έτος από την τέλεση της υιοθεσίας, την απάλειψη του κυρίου ονόματος που έφερε το θετό τέκνο πριν από την υιοθεσία. Αν το δικαστήριο κρίνει ότι αυτό επιβάλλεται από το συμφέρον του τέκνου μπορεί να επιτρέψει την απάλειψη.

Η αίτηση για προσθήκη άλλου κυρίου ονόματος γίνεται με το δικόγραφο ή και με τις προτάσεις που κατατίθενται από το θετό γονέα προς το δικαστήριο που τελεί την υιοθεσία. Η αίτηση για απάλειψη εφόσον γίνεται μετά την τέλεση της υιοθεσίας πρέπει να γίνει με νέο δικόγραφο.

Για την προσθήκη του ονόματος η άδεια δίδεται από το δικαστήριο που τελεί την υιοθεσία, διότι το δικαστήριο έχοντας υπόψη του όλες τις συνθήκες της συγκεκριμένης περίπτωσης μπορεί ασφαλέστερα να κρίνει την αναγκαιότητα, τη σκοπιμότητα και το συμφέρον του τέκνου. Έτσι, μεταγενέστερη απόφαση δεν μπορεί να επιτρέψει την προσθήκη άλλου κύριου ονόματος.

Η δυνατότητα προσθήκης και άλλου κυρίου ονόματος στο θετό τέκνο που ο νομοθέτης έδωσε στο θετό γονέα, αποτελεί σωστή ρύθμιση, καθώς αυτό αποτελούσε μια συνήθη περίπτωση και για άλλα παιδιά, αλλά επιπλέον του δίνει τη δυνατότητα να προσθέσει και ένα όνομα της δικής του επιλογής, πράγμα που επίσης έχει μεγάλη σημασία στην ελληνική πραγματικότητα. Βέβαια για την προσθήκη κύριου ονόματος προϋπήρχε ρύθμιση και μάλιστα λιγότερο αυστηρή, εφόσον ήταν δυνατή οποτεδήποτε με απλή δήλωση στο ληξίαρχο²⁵⁵. Κατά το προϊσχύσαν δίκαιο της υιοθεσίας μπορούσε επίσης να ζητηθεί η αλλαγή του ονόματος του θετού τέκνου «ως πρόσφορον μέτρον προς διασφάλισιν της σωματικής και ψυχικής υγείας του υιοθετηθέντος τέκνου»²⁵⁶. Επομένως, ο νομοθέτης με τις πρόσφατες ρυθμίσεις του οδηγήθηκε σε διορθώσεις και μερική επιστροφή σε παλαιότερες ρυθμίσεις που κατά τη διάρκεια ισχύος του νέου δικαίου για την υιοθεσία κρίθηκαν σκόπιμες.

²⁵⁵ Πδ 11/1975.

²⁵⁶ Άρθρο 13 § 2 νδ 610/1970.

IV. ΛΥΣΗ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ

Μια υιοθεσία μπορεί να λυθεί και να σταματήσει να παράγει έννομα αποτελέσματα. Αυτό μπορεί να γίνει: α) με δικαστική απόφαση, β) αυτοδικαίως ή γ) συναινετικά, κατόπιν συμφωνίας υιοθετούντος και υιοθετουμένου.

Με το ν. 2447/1996 καταργήθηκε η ΑΚ 1587, που όριζε ότι η υιοθεσία λύεται με δικαστική απόφαση ύστερα από αγωγή του θετού γονέως ή του θετού τέκνου, αν αποδεικνύεται παράπτωμα που συνιστά λόγο αχαριστίας του θετού τέκνου απέναντι σε αυτόν που υιοθέτησε. Η ρύθμισή της διατηρήθηκε μόνο για την ΑΚ 1588 (υιοθεσία ενηλίκων). Από τις παραπάνω διατάξεις συνάγεται, ότι η λύση της υιοθεσίας με αγωγή είναι εφικτή για παράπτωμα του θετού τέκνου που συνιστά λόγο αποκλήρωσης και δεν πρόκειται για απλή αχαριστία.

1. Η δικαστική λύση της υιοθεσίας

Η υιοθεσία λύεται δικαστικά, με αντιδικία, όταν υπάρχει σοβαρό παράπτωμα, είτε από την πλευρά του υιοθετούντος είτε του υιοθετουμένου. Η έννοια του *παραπτώματος* συνιστά μια εξωτερική συμπεριφορά, εξόχως αντικοινωνική, της οποίας οι συνέπειες μπορεί να προκαλέσουν βλάβη στην προσωπικότητα ή στην υγεία ενός ατόμου ή και στα δύο ταυτόχρονα. Τέτοιου είδους συμπεριφορά μπορούν να αποτελέσουν: α) η επιβουλή της ζωής του θετού γονέως, του συζύγου ή του κατιόντος του, β) η πρόκληση σωματικών κακώσεων από πρόθεση, γ) το κακούργημα ή πλημμέλημα του θετού τέκνου κατά του θετού γονέως κατά τα άρθρα ΠΚ 333 (απειλή με βία ή άλλη παράνομη πράξη) και ΠΚ 361 (εξύβριση – προσβολή της τιμής)²⁵⁷ και δ) ο ανήθικος βίος.

²⁵⁷ Το δικαστήριο βεβαίως πρέπει κατά τη διάρκεια της αγωγής λύσεως της υιοθεσίας να εξετάσει την περίπτωση της συγγνώμης. Η συγγνώμη είναι μια νομική έννοια στα όρια του ελεγκτού από τον Άρειο Πάγο. Βλ. ΕφΑθ 854/1975 Αρμ.1975, 352-353: Εξαπίας πλημμελήματος του θετού τέκνου ο θετός γονέας μπορεί να ζητήσει με αγωγή τη λύση της υιοθεσίας (ΑΠ 26/1971, ΝοΒ 1971, 441, ΑΠ 229/1970, ΝοΒ 1970, 1957). Σύμφωνα με το ΑΚ1844 το δικαίωμα της αποκλήρωσης και της αγωγής λύσεως της υιοθεσίας αποσβέννυται

Τα παραπάνω παραπτώματα πρέπει να οφείλονται σε υπαιτιότητα του θετού τέκνου. Πάντα δε πρέπει να ελέγχεται η ικανότητα προς καταλογισμό ή μη του ανηλίκου, γι' αυτό και η αγωγή λύσης της υιοθεσίας από την πλευρά του θετού γονέα δε θα πρέπει να ασκείται πριν το τέκνο συμπληρώσει το 16^ο έτος της ηλικίας του. Πρόκειται για μια διάταξη ευνοϊκή προς το τέκνο, του οποίου το παράπτωμα δικαιολογεί την αποκλήρωσή του ή συνιστά λόγο αχαριστίας σύμφωνα με την ΑΚ 505, με το σκεπτικό ότι η μη συμπλήρωση του παραπάνω ορίου δεν το καθιστά ώριμο για να έχει αντίληψη των παραπάνω πράξεών του.

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που υπαίτιος για τη λύση της υιοθεσίας είναι ο θετός γονέας. Τούτο συμβαίνει: α) όταν ο θετός γονέας αθέτησε καθόλου την υποχρέωσή του να διατρέφει το παιδί, ή β) όταν υπάρχει κακή άσκηση της γονικής μέριμνας και ο θετός γονέας μεταχειρίζεται βάνανυα το τέκνο είτε απασχολώντας το σε εργασίες ανήθικες και επικίνδυνες για τη σωματική ή πνευματική του υγεία είτε διαπραγματευόμενος την περαιτέρω υιοθεσία του τέκνου σε άλλον.

Η αγωγή λύσεως της υιοθεσίας μπορεί να εγερθεί: α) από το θετό τέκνο, β) από το θετό γονέα, ή γ) από τον εισαγγελέα. Αν ο θετός γονέας ή το θετό παιδί είναι έγγαμοι δε χρειάζεται για την άσκηση της αγωγής η συναίνεση του συζύγου τους. Ο εισαγγελέας και το δικαστήριο δύνανται να λάβουν γνώση των περιστατικών, τα οποία συνιστούν λόγο λύσεως της υιοθεσίας και να ενεργήσουν περαιτέρω κατόπιν των πληροφοριών και οχλήσεως προς ενέργεια εκ μέρους της κοινωνικής υπηρεσίας.

δια της συγγνώμης. Η συγγνώμη προκύπτει από την ειλικρινή μεταμέλεια την οποία επιδεικνύει το θετό τέκνο και η οποία εκτιμάται αναλόγως από το θετό πατέρα. Ο έλεγχος από τον ΑΠ όσον αφορά την έννοια της συγγνώμης εκτιμάται βάσει των διδαγμάτων της κοινής πείρας, αφού μιλάμε για μια αόριστη νομική έννοια.

ΑΠ Τμ.Γ' 767/1990, www.dsanet.gr «Ομολογία του θετού τέκνου σε αγωγή για τη λύση της υιοθεσίας υπάρχει όταν αφορά παράπτωμα που δικαιολογεί την αποκλήρωση ή συνιστά λόγο αχαριστίας του θετού τέκνου απέναντι στον υιοθετήσαντα».

ΑΠ 1210/1997, www.dsanet.gr «Η λύση της υιοθεσίας για αχαριστία του θετού τέκνου απέναντι στον υιοθετήσαντα χωρεί αν τούτο φάνηκε αχάριστο με βαρύ παράπτωμα, δηλαδή με υπαίτια διαγωγή που προσβάλλει τις ηθικές αρχές, τόσο ώστε με βάση τα επικρατούμενα κοινωνικά κριτήρια κριτήρια να χαρακτηρίζεται ο υπαίτιος ως αχάριστος».

Εάν το θετό τέκνο δεν έχει συμπληρώσει το 12^ο έτος της ηλικίας του, η αγωγή ασκείται από τον ειδικό επίτροπο. Εάν όμως το θετό τέκνο έχει συμπληρώσει το 12^ο έτος της ηλικίας του, η αγωγή σύμφωνα με το ΑΚ1572, ασκείται από το ίδιο, χωρίς να υπάρχει ανάγκη αντιπροσώπευσης²⁵⁸. Το δικαστήριο δεν είναι υποχρεωμένο να λύσει την υιοθεσία. Πρέπει, προκειμένου να αποφανθεί αν θα λύσει ή όχι την υιοθεσία, να εξετάσει με ιδιαίτερη προσοχή τα περιστατικά και πάντα ανάλογα με το συμφέρον του τέκνου. Η λύση της υιοθεσίας πρέπει να είναι το έσχατο μέσο αντιμετώπισης της κλονισμένης σχέσης των μερών. Τέλος, η δικαστική λύση προϋποθέτει την αυθεντική και με ισχύ δεδικασμένου δικαστική απόφαση αντίστοιχου δικαιώματος του ενός μέρους.

Με τη δικαστική λύση της υιοθεσίας: α) παύει να υφίσταται η δημιουργηθείσα σχέση θετής οικογένειας μεταξύ του θετού τέκνου και του θετού γονέως και των συγγενών αυτού, β) παύουν να υφίστανται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των μερών και γ) το θετό τέκνο παύει να φέρει το επώνυμο του θετού γονέα, εκτός αν το δικαστήριο, εκτιμώντας την ύπαρξη δικαιολογημένου συμφέροντος του τέκνου αποφασίσει διαφορετικά. Το επώνυμο δεν αλλάζει και στην περίπτωση υιοθεσίας από συζύγους ή στην υιοθεσία από σύζυγο του τέκνου του συζύγου του ή στη λύση της υιοθεσίας ως προς έναν από τους συζύγους.

Μετά τη δικαστική λύση το θετό τέκνο εντάσσεται πλήρως στην εξ αίματος οικογένειά του.

2. Η συναινετική λύση της υιοθεσίας

Ένας άλλος τρόπος λύσης της υιοθεσίας είναι ο συναινετικός όταν ο θετός γονέας και το θετό τέκνο, που έχει ενηλικιωθεί, συμφωνούν και καταθέτουν κοινή αίτηση για τη λύση. Στην περίπτωση αυτή προϋπόθεση είναι η υιοθεσία να έχει διαρκέσει τουλάχιστον ένα χρόνο πριν από την

²⁵⁸ Βλ. και 614§4 εδ. β' ΚΠολΔ όπως αυτή προσετέθη με το αρθρ.36 Σχ. Ν. που κυρώθηκε με το ν. 2447/1996.

κατάθεση της αίτησης ώστε τα μέρη να έχουν επαρκή χρόνο δοκιμασίας της σχέσεώς τους.

Η συναινετική λύση την οποία εισάγει ο ν.2447/1996 (ΑΚ1573) ακολουθεί τους κανόνες εκουσίας δικαιοδοσίας και είναι **νέα** ρύθμιση κατά το πρότυπο του συναινετικού διαζυγίου. Αποτελεί μάλιστα πρωτοτυπία σε διεθνές επίπεδο αφού μια τέτοια ρύθμιση λείπει από τις ξένες νομοθεσίες²⁵⁹. Δε θα πρέπει ωστόσο, η συναινετική λύση της υιοθεσίας να συγχέεται με το συναινετικό διαζύγιο, καθώς, ειδικά σήμερα, η υιοθεσία με το μεταρρυθμιστικό πλαίσιο του ν.2447/1996 έχει ξεφύγει από το νομικό πλαίσιο που ρυθμίζει το γάμο.

Στο πλαίσιο του ν. 2447/1996 η πλήρης υιοθεσία είναι άμεση συνέπεια της υιοθεσίας και κατ' αυτήν προβάλλεται ο συγγενικός δεσμός που δημιουργείται με την πλήρη νομική εξομοίωση του θετού τέκνου με τους γνήσιους κατιόντες του θετού γονέως. Η συναινετική λύση υποσκάπτει αυτή την εξομοίωση, κάτι αδιανόητο στο πλαίσιο της φυσικής συγγένειας²⁶⁰. Κι αυτό διότι τονίζει έντονα το στοιχείο της ιδιωτικής αυτονομίας, μέσα σε ένα θεσμό στον οποίο υπερτερεί ο δημόσιος χαρακτήρας του. Έτσι, η συμφωνία μεταξύ θετού γονέως και θετού τέκνου έχει δικαιοπρακτικό χαρακτήρα.

Η συναινετική λύση συνιστά πράξη, όπου το δικαιοπρακτικό στοιχείο συνδυάζεται με το δικονομικό στοιχείο της δικαστικής απόφασης, με το τελευταίο να υπερέχει. Ο χαρακτηρισμός της συναινετικής λύσης ως σύνθετης πράξης επιφέρει και τις ανάλογες συνέπειες που αφορούν τόσο το δικαιοπρακτικό σκέλος όσο και το δικονομικό. Τα δύο μέρη πρέπει να είναι ικανά προς δικαιοπραξία κατά τη στιγμή της αίτησής τους, είτε πλήρως είτε με μερική δικαστική συμπάρσταση.

Σχετικά με την προσβολή της απόφασης και έχοντας υπόψη το νομικό της χαρακτηρισμό ως σύνθετης πράξης, η δικαστική απόφαση για τη συναινετική λύση της υιοθεσίας μπορεί, όσον αφορά το δικαιοπρακτικό στοιχείο, να προσβληθεί διότι οι συναινέσεις των μερών είναι άκυρες (λόγω

²⁵⁹ Στο γαλλικό δίκαιο η πλήρης υιοθεσία (που αφορά παιδιά κάτω των 15 ετών) είναι αμετάκλητη βάσει του αρθρ.359 του code civile, ενώ στο ελβετικό δίκαιο δεν προβλέπεται καν η λύση της υιοθεσίας. Βλ. και Φουντεδάκη, 1998, 66.

²⁶⁰ Κ.Φουντεδάκη, 1998, 64-65, Δ. Παπαδοπούλου-Κλαμαρή, 2010, 233.

ανηθικότητας) ή ακυρώσιμες (λόγω ελαττωμάτων της βούλησης), και όσον αφορά το δικονομικό στοιχείο, με ένδικα μέσα και βοηθήματα.

3. Η αυτοδίκαιη λύση της υιοθεσίας

Η υιοθεσία λύεται και αυτοδικαίως (ΑΚ 1576 εδ. α') όταν ο θετός γονέας με το θετό τέκνο τέλεσαν γάμο κατά παράβαση του νόμου. Σε μια τέτοια περίπτωση ο γάμος είναι άκυρος (ΑΚ 1360 και 1372§1 εδ. 1) ενώ η συνέχιση της υιοθεσίας δεν είναι συμβατή με τη νέα κατάσταση. Έτσι, αίρεται αναδρομικά η σχέση που απορρέει απ' αυτήν. Αν ο γάμος ακυρωθεί η υιοθεσία δεν αναβιώνει, διατηρούνται όμως τα περιουσιακά δικαιώματα του παιδιού από τη σχέση αυτή.

Ως προς το δικαίωμα διατροφής, αν ο γάμος διατηρείται και λειτουργεί ως άκυρος και συγχρόνως έχει λυθεί η υιοθεσία, το πρώην θετό παιδί και νυν σύζυγος του θετού γονέα θα πρέπει να συνεισφέρει στις οικογενειακές υποχρεώσεις των αρθρ.1389 και 1390 ΑΚ, ενώ αν ο γάμος ακυρωθεί με αμετάκλητη δικαστική απόφαση, το πρώην θετό παιδί και μόνο αυτό έχει δικαίωμα διατροφής κατά του θετού γονέα (ΑΚ 1485) ακόμη κι αν δεν υπάρχει υιοθεσία, αλλά και κληρονομικό δικαίωμα.

Υπάρχει ακόμη ένας λόγος αυτοδίκαιης λύσης της υιοθεσίας ο οποίος δεν προβλέπεται ρητά στο νόμο, αλλά συνάγεται ερμηνευτικά²⁶¹. Τούτο συμβαίνει όταν υπάρχει μεταγενέστερη (εκούσια ή δικαστική) αναγνώριση της πατρότητας του θετού παιδιού, που ήταν γεννημένο χωρίς γάμο, από το θετό του πατέρα. Κατ' άλλη άποψη αυτό δεν ευσταθεί²⁶². Η αυτοδίκαιη λύση της υιοθεσίας αποτελεί δεδικασμένο που ισχύει *erga omnes*.

Οι υιοθεσίες που έγιναν υπό το καθεστώς του προηγούμενου δικαίου λύνονται σύμφωνα με τα ΑΚ 1571-1577. Πιο συγκεκριμένα το ΑΚ1576 αποτελεί επανάληψη του παλαιού ΑΚ1588. Ωστόσο, υπάρχει μια σημαντική διαφορά ανάμεσα στα δύο άρθρα αφού με το ΑΚ 1576 λύεται η υιοθεσία και αίρεται

²⁶¹ Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, 2008, 444.

²⁶² Σπυριδάκης, 2006, 735.

αναδρομικά, ενώ με το ΑΚ 1588 απλά λύεται η υιοθεσία και αίρεται η σχέση. Στην ΑΚ 1576 δηλαδή γίνεται διάκριση της υιοθεσίας σε νομική πράξη που λύεται αυτοδικαίως και σε σχέση η οποία λύεται αναδρομικά λόγω της λύσης της υιοθεσίας.

V. ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ

Παύση της σχέσεως με την οποία συνδέονται οι θετοί γονείς με το θετό τέκνο, μπορεί να προκληθεί και με προσβολή της υιοθεσίας. Με τον ν. 2447/1996 η προσβολή της υιοθεσίας ρυθμίζεται στα ΑΚ 1569-1570, ενώ η λύση στα ΑΚ 1571-1578. Οι διαφορές που παρατηρούνται είναι οι εξής:

α) Η μεν προσβολή αναφέρεται σε ελάττωμα της επιγενόμενης υιοθεσίας, ήτοι σε έλλειψη συνδρομής κάποιου όρου του νόμου, ενώ η δικαστική λύση δε θίγει το κύρος της υιοθεσίας, αλλά ασχολείται με τη διατάραξη της προσωπικής σχέσης θετού γονέα και θετού τέκνου.

β) Η δικαστική λύση επιδιώκεται με αίτηση, ενώ η προσβολή επιδιώκεται με ένδικα μέσα.

γ) Τέλος, η αποδοχή του ένδικου μέσου κατά της δικαστικής απόφασης με την οποία συντελέσθηκε η υιοθεσία, έχει αναδρομική ενέργεια, ενώ στη δικαστική λύση ακολουθείται η αρχή της μη αναδρομικής ενέργειας της σχετικής δικαστικής απόφασης. Εξαίρεση στη μη αναδρομική ενέργεια αποτελεί η αυτοδίκαιη λύση της σχέσης θετού τέκνου και θετού γονέα στην περίπτωση που τελέστηκε γάμος μεταξύ τους, οπότε και εξαφανίζεται αναδρομικά η τεχνητή συγγένειά τους.

Το κοινό αποτέλεσμα στο οποίο καταλήγουν τόσο η προσβολή όσο και η λύση της υιοθεσίας, χωρίς ωστόσο να ταυτίζονται μεταξύ τους, γεννά προβληματισμό για τις παράλληλες δυνατότητες προσβολής:

α) Μπορεί η μία να αποτελέσει υποκατάστατο της άλλης; Είναι δυνατή η προσβολή αντί για τη λύση, όταν δε συντρέχουν οι όροι των ΑΚ 1571 και 1573 ή αντίθετα η λύση για την υιοθεσία αν δεν τηρήθηκαν οι όροι που τάσσει ο νόμος; Και στις δύο περιπτώσεις παρέχεται η δυνατότητα της άσκησης πρόσθετης νομιμότητας, εφόσον συντρέχουν οι όροι της προσβολής ή της λύσης.

β) Είναι δυνατή η παράλληλη άσκηση προσβολής και λύσης, πράγμα που είναι σπάνιο, αλλά όχι απίθανο να συμβεί στην περίπτωση που εγερθεί αγωγή λύσης της υιοθεσίας τη στιγμή που εκκρεμεί ένδικο μέσο κατά της τελεσίδικης απόφασης που ενέκρινε την υιοθεσία. Σε μια τέτοια περίπτωση η παράλληλη εκδίκαση των δύο δικών εξαρτάται από το εάν η μία αποτελεί προϋπόθεση, προδικαστικό ζήτημα (π.χ. κύρος της απόφασης υιοθεσίας) της άλλης.

γ) Μια ακόμη δυνατότητα προσβολής της υιοθεσίας έχουμε στην περίπτωση που γίνουν εκ των υστέρων γνωστά νέα πραγματικά περιστατικά, τα οποία συνιστούν μεταβολή των συνθηκών κατά τις οποίες έγινε η υιοθεσία.

δ) Στην περίπτωση προσβολής της υιοθεσίας που τυχόν γίνεται μετά την έκδοση της απόφασης που λύνει την υιοθεσία²⁶³, όταν φαίνεται ότι αυτή επηρεάζει τις έννομες σχέσεις των μερών και πιο συγκεκριμένα θέματα όπως είναι η διατήρηση του επωνύμου του θετού γονέα από το θετό παιδί ή η διατήρηση του κληρονομικού δικαιώματος που απέκτησε το θετό παιδί πριν από τη λύση της υιοθεσίας.

Η υιοθεσία όμως, μπορεί να προσβληθεί και σε περισσότερα στάδια δικαστικής κρίσης με σκοπό να διαπιστωθεί εάν εξακολουθεί να υφίσταται ή όχι το συμφέρον του υιοθετουμένου. Η εξέταση του συμφέροντος του ανήλικου τέκνου συνεπάγεται ότι μπορούν να ασκηθούν ένδικα βοηθήματα όχι μόνο κατά την αίτηση συζήτησης της υιοθεσίας, αλλά και μετά την απαγγελία της απόφασης είτε με τη μορφή έφεσης είτε με τριτανακοπή.

VI. ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ

Για την υιοθεσία που έχει ήδη λυθεί προβλέπεται ανασύσταση. Κατά το ΑΚ 1578Α σε περίπτωση δικαστικής λύσης, η υιοθεσία μπορεί να ανασυσταθεί αν εκλείψει ο λόγος λύσης της ή ακολουθήσει συγγνώμη του υπαιτίου της λύσης με εφαρμογή των αρθρ. ΑΚ 1542-1559. Στην περίπτωση αυτή δε λαμβάνεται υπόψη η ηλικία του υιοθετούντος και του υιοθετουμένου.

²⁶³ Όπως η συναινετική λύση συγχέεται με το συναινετικό διαζύγιο, έτσι και η προσβολή της υιοθεσίας μετά τη λύση της συγχέεται με την ακύρωση του άκυρου ή ακυρώσιμου γάμου μετά το διαζύγιο. Κ.Φουντεδάκη, 1998, 294, υποσ. 26.

Η ρύθμιση της ΑΚ 1578 Α έχει σημασία αφενός διότι με τη συγγνώμη εξασφαλίζεται ότι η ανασύσταση είναι προς το συμφέρον του τέκνου και αφετέρου διότι παρέχεται η δυνατότητα να ανασυσταθεί ακόμη κι αν τα δύο μέρη έχουν υπερβεί τα ηλικιακά όρια, κάτι που θα καθιστούσε αδύνατη την πραγματοποίηση μιας υιοθεσίας κατά τις γενικές διατάξεις των ΑΚ 1542-1559 παρά μόνο εάν συνδέονταν τα δύο μέρη με συγγενικό δεσμό οπότε τότε θα είχαμε εφαρμογή της ΑΚ 1579 για την υιοθεσία ενηλίκου.

Όσον αφορά την ηλικία του υιοθετουμένου και το αν αυτή μπορεί να αποτελέσει κριτήριο για την αντιμετώπιση του ζητήματος της εφαρμογής της ΑΚ1578 και στη συναινετική λύση, προβάλλονται τα εξής επιχειρήματα²⁶⁴: Υπέρ της εφαρμογής της ΑΚ 1578 προβάλλεται ότι και η συναινετική λύση είναι δικαστική, ενώ κατά της εφαρμογής προβάλλεται το ότι δε φαίνεται να ανταποκρίνεται στη βούληση του νομοθέτη ως λόγος λύσης της υιοθεσίας η απλή συμφωνία ανάμεσα στα δύο μέρη.

Προϋπόθεση σε κάθε περίπτωση βέβαια είναι να συντρέχουν οι όροι του νόμου για την υιοθεσία (ΑΚ 1542–1559), πλην της διαφοράς ηλικίας, η οποία δε δύναται να ελεγχθεί αφού κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει αν και πότε θα λυθεί μια υιοθεσία. Κάτι τέτοιο ισχύει, σύμφωνα με τη διαχρονικού δικαίου διάταξη της § 4 του αρθρ. 25 ν. 2915/2001 και για τις προϋφιστάμενες υιοθεσίες των οποίων η λύση επήλθε πριν από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού, δηλαδή πριν από τον ν. 2915/2001 (αρθρ.38 αυτού). Αυτός είναι και ο δικαιολογητικός λόγος του αρθρ. 25 ν. 2915/2001 (όταν το τέκνο έχει παραδοθεί με τη συναίνεση των γονέων σε οικογένεια για ανατροφή και φροντίδα με σκοπό την υιοθεσία και έχει ενταχθεί σε αυτήν τουλάχιστον για ένα έτος, οι δε γονείς αρνούνται εκ των υστέρων καταχρηστικά να συναινέσουν) που αποτελεί **νέα** ρύθμιση, από τη στιγμή μάλιστα που με το ν. 2447/1996 τέθηκαν ανώτατα όρια ηλικίας προκειμένου να υιοθετήσει κάποιος και παράλληλα περιορίστηκε η υιοθεσία ενηλίκων.

Συνέπεια της ανασύστασης της υιοθεσίας είναι η απόσβεση του λόγου αποκλήρωσης και κατά συνέπεια η διατήρηση του δικαιώματος της νόμιμης μοίρας.

²⁶⁴ Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, 2008, 450.

Στο διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα στη λύση και στην ανασύσταση δημιουργείται ξανά ο δεσμός με τη φυσική οικογένεια ακόμη κι αν ο ανήλικος έχει ενηλικιωθεί. Έτσι, με την ανασύσταση δε δημιουργούνται αναδρομικά αποτελέσματα για την υιοθεσία (ΑΚ 1578 Α εδ. 3), καθώς ανάμεσα στο χρόνο που μεσολάβησε από τη λύση της υιοθεσίας έως την ανασύστασή της δεν υπάρχει υιοθεσία.

VII. ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ

Σχετικά με την ανάκληση της υιοθεσίας δεν υπάρχει ενιαία ρύθμιση στο νέο μεταρρυθμιστικό πλαίσιο του ν. 2447/96 ούτε και υπήρχε στο προϊσχύσαν δίκαιο. Από τη στιγμή πάντως που η συναίνεση δεν έχει άμεσες έννομες συνέπειες και η άμεση συνέπεια της ίδρυσης της γονικής σχέσης επέρχεται με τη δικαστική απόφαση, πρέπει να γίνει δεκτό ότι χωρεί ανάκληση αυτής έως το χρονικό σημείο της διάπλασης, δηλαδή έως την τελεσιδικία της απόφασης της υιοθεσίας (ΑΚ1560), λύση που κατοχυρώνει τη βουλευτική αυτονομία των προσώπων στην υιοθεσία και διασφαλίζει το συμφέρον του τέκνου.

Πριν από το ν. 2447/1996 υπήρχε αμφισβήτηση κατά πόσο ήταν επιτρεπτή η ανάκληση της απόφασης υιοθεσίας λόγω μεταβολής των συνθηκών, καθώς θεωρήθηκε ότι καταστρατηγεί τις σχετικές με τη λύση της υιοθεσίας διατάξεις.

Η ανάκληση γενικώς υπάγεται στις διατάξεις του ουσιαστικού δικαίου που ρυθμίζουν τη λύση της υιοθεσίας, ενώ η άσκησή της δεν αποκλείει την παράλληλη δυνατότητα άσκησης ένδικων μέσων (758 ΚΠολΔ). Το γεγονός όμως της μη ύπαρξης προθεσμίας στην ΚΠολΔ 758 μπορεί να αποβεί πολύ επικίνδυνο για τη λειτουργία της σχέσης της υιοθεσίας, διότι από τη στιγμή που αυτή θα τελεσιδικήσει θα υπάρχουν και τα ανάλογα αποτελέσματα στις σχέσεις των μερών. Συνεπώς, αν ασκηθεί, η οποιαδήποτε πάροδος μεγάλου χρονικού διαστήματος θα είναι επιβλαβής για τα μέρη καθώς θα έχει διαπλαστεί σε μεγάλο βαθμό η σχέση υιοθεσίας. Θα ήταν επομένως ορθότερο να μην εφαρμόζεται η παραπάνω διάταξη σχετικά με τους λόγους προσβολής της απόφασης υιοθεσίας.

*

Στα κεφάλαια που προηγήθηκαν εξετάσθηκαν οι προϋποθέσεις και η διαδικασία τέλεσης και λύσης της υιοθεσίας ανηλίκων κατά το νέο ισχύον δίκαιο της υιοθεσίας που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα μετά την ψήφιση του ν. 2447/1996 και όπως αυτό τροποποιήθηκε σε ορισμένα σημεία του. Η νέα νομοθεσία σε πολλά σημεία ακολουθεί παλαιότερες ρυθμίσεις και σε πολλά σημεία προτείνει καινοτομίες, που στην πλειονότητά τους είναι επιτυχείς.

Η νέα νομοθεσία εκτός από την υιοθεσία αναφέρεται και σε άλλους θεσμούς του αστικού δικαίου σχετικούς με την προστασία της ανήλικης νεότητας, όπως η επιτροπεία και η αναδοχή ανηλίκων, στις οποίες μόνο επ' ευκαιρία ορισμένων άλλων διατάξεων αναφερόμαστε. Το βασικό σημείο της νέας νομοθεσίας είναι ότι αφορά την υιοθεσία ανηλίκων (η υιοθεσία ενηλίκων διατηρείται μόνο σε περίπτωση που υιοθετείται τέκνο του άλλου συζύγου από προηγούμενο γάμο).

Μια άλλη μεγάλη καινοτομία είναι η πλήρης εξομοίωση του θετού τέκνου με το βιολογικό τέκνο. Στα προηγούμενα κεφάλαια εξετάσθηκαν οι συνέπειες αυτής της νέας ρύθμισης. Το νέο δίκαιο αναμόρφωσε και εκσυγχρόνισε το θεσμό της υιοθεσίας προσαρμόζοντάς τον στις σημερινές αντιλήψεις και στις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα προσπαθήσουμε να συγκρίνουμε και να αξιολογήσουμε τις νέες διατάξεις που επέφεραν αλλαγές στο δίκαιο της υιοθεσίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΙΣΧΥΣΑΝΤΟΣ (ν.δ.610/1970) ΚΑΙ ΙΣΧΥΟΝΤΟΣ (ν.2447/1996) ΔΙΚΑΙΟΥ ΠΕΡΙ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ

Ι. ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΩΝ ΠΛΑΙΣΙΩΝ

Στα προηγούμενα κεφάλαια εξετάσθηκε η εξέλιξη και διαμόρφωση του θεσμού της υιοθεσίας μέσα κυρίως από το ν.δ. 610/1970 και το μεταρρυθμιστικό νόμο 2447/1996. Επειδή κάθε νέος νόμος θεωρητικά πρέπει να είναι καλύτερος από τον προηγούμενο, στο κεφάλαιο αυτό θα ερευνήσουμε κατά πόσο οι αλλαγές που επήλθαν ανταποκρίνονται πράγματι στις σημερινές κοινωνικές συνθήκες και διασφαλίζουν το μέλλον του θεσμού.

Επειδή για κάθε θέση υπάρχει και μια αντίθεση και επειδή μέσα από αυτή την αντιπαράθεση οδηγούμαστε στη σύνθεση, θα εξετάσουμε τι επικρατεί στο σημερινό δίκαιο μετά από ορισμένες παρεμβάσεις του νομοθέτη από την ψήφιση του νόμου για την υιοθεσία το 1996 μέχρι σήμερα και αν το νέο νομοθετικό πλαίσιο ανταποκρίνεται στις σημερινές συνθήκες.

1. Ηλικιακά όρια

Κατά τον ΑΚ η ηλικία κατά την οποία μπορεί κάποιος να υιοθετήσει κυμαίνεται μεταξύ αυτής των τριάντα και εξήντα ετών. Θεωρούμε ότι το τριακοστό έτος δεν θα έπρεπε να είναι το κατώτατο όριο ηλικίας που μπορεί κάποιος να υιοθετήσει. Σε κάποιον νεώτερο των τριάντα ετών με οικονομικές δυνατότητες γιατί να μην παρέχεται το δικαίωμα να υιοθετήσει; Άλλωστε σύμφωνα με το πνεύμα του νέου νόμου για την υιοθεσία που αποβλέπει κυρίως στο συμφέρον του τέκνου, οι σχετικές διατάξεις δεν επιδιώκουν να καλύψουν την περίπτωση της ατεκνίας. Σε αντίθεση με τον παλαιό νόμο που επέτρεπε σε κάποιον να υιοθετήσει μόνο όταν δεν είχε γνήσιο κατιόντα, στο νέο δίκαιο δεν υπάρχει τέτοιος περιορισμός. Το νέο δίκαιο έχει σαφώς εντονότερο κοινωνικό χαρακτήρα.

Αλλά και από την άποψη της επιβίωσης του θεσμού στο μέλλον, θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι ελλοχεύει κίνδυνος ως προς την πορεία του. Ενδέχεται να σταματήσει το ενδιαφέρον κάποιου που θέλει να υιοθετήσει αν χρειάζεται να περιμένει να συμπληρώσει το όριο ηλικίας που απαιτείται. Επιπλέον, είναι γνωστό ότι εκτός αυτού θα χρειαστεί να περιμένει και για ένα ακόμη μεγάλο χρονικό διάστημα μέχρι την ολοκλήρωση των διαδικασιών πραγματοποίησης της υιοθεσίας.

Θεωρούμε επίσης ότι το ανώτατο όριο ηλικίας των εξήντα ετών είναι υπερβολικά μεγάλο καθώς αυτός που υποβάλλει αίτηση για υιοθεσία διαθέτει μεν ωριμότητα, αλλά λόγω ηλικίας δε διαθέτει ίσως κάποια άλλα στοιχεία απαραίτητα για την ανατροφή και εξέλιξη της προσωπικότητας του παιδιού (όπως η διάθεση και η ζωντάνια).

Προκειμένου για τη διαφορά ηλικίας μεταξύ υιοθετούντος και υιοθετουμένου, η ΑΚ 1544 ορίζει ότι ο υιοθετών πρέπει να είναι μεγαλύτερος από τον υιοθετούμενο τουλάχιστον κατά δεκαοκτώ χρόνια, αλλά όχι περισσότερο από πενήντα. Θεωρούμε ότι είναι μεγάλο το ανώτατο όριο των πενήντα ετών, για το οποίο άλλωστε έγιναν πολλές συζητήσεις αν θα έπρεπε να είναι 45 ή 50 και τελικά διαμορφώθηκε στα 50 χρόνια.

Αυτή η διαφορά των 18-50 ετών είναι ένα μέγεθος σχετικό, αφού η διαφορά των δύο μερών δεν καθιστά απαραίτητα ευοίωνη την υιοθεσία, καθώς σε μια περίπτωση με πολύ μικρή διαφορά μπορεί να μην εξασφαλίζεται η απαιτούμενη ωριμότητα για μια τέτοια πράξη, και σε μια περίπτωση με πολύ μεγάλη διαφορά να δημιουργείται χάσμα γενεών καθώς ο θετός γονέας δε θα μπορεί να παρακολουθήσει την κοινωνική εξέλιξη και να σταθεί δίπλα στο θετό τέκνο. Η διάταξη αυτή χαρακτηρίζεται ως γονεοκεντρική με το σκεπτικό ότι συμβάλλει στη διευκόλυνση αυτών που επιθυμούν να υιοθετήσουν χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το συμφέρον του παιδιού.

Όταν υπάρχει διαδοχική υιοθεσία από τον άλλο σύζυγο ενός ήδη υιοθετηθέντος τέκνου από τον ένα σύζυγο, δεν ισχύει ο περιορισμός αυτής της διαφοράς της ηλικίας βάσει του αρθρ. 28 §1 ν.2721/1999²⁶⁵. Τη διάταξη

²⁶⁵ Κ.Φουντεδάκη ΕΝΟΒΕ, Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας. Το διαχρονικό δίκαιο του ν.2447/1996 για την υιοθεσία, οι τροποποιήσεις και η νομολογιακή του εφαρμογή, 2006, 35.

αυτή ερμηνεύοντάς την διασταλτικά καταλήγουμε στα εξής: Πρώτον, υπάρχει μια θετική προσέγγιση που αφορά το γεγονός ότι συμμετέχει ενεργά στην υιοθεσία και ο άλλος σύζυγος και αισθάνεται και αυτός γονιός. Παράλληλα, το παιδί εξασφαλίζεται καλύτερα οικονομικά αφού θα κληρονομήσει και το θετό γονέα και το σύζυγό του. Δεύτερον, το μειονέκτημα της παραπάνω προσέγγισης είναι ότι και αυτή θεωρείται γονεοκεντρική.

Όλα αυτά τα θέματα που αφορούν τις διαφορές της ηλικίας, θα πρέπει να κρίνονται κατά περίπτωση από το δικαστήριο, με γνώμονα το συμφέρον του τέκνου και κριτήριο το σπουδαίο λόγο, που αναλύθηκε στο σχετικό με τις προϋποθέσεις της υιοθεσίας κεφάλαιο.

2. Διαδοχική υιοθεσία

Στην ΑΚ 1547 ορίζεται, ότι επιτρέπεται να υιοθετηθούν από το ίδιο πρόσωπο περισσότεροι ανήλικοι με την ίδια πράξη διαδοχικά²⁶⁶. Η υιοθεσία πολλών τέκνων από έναν θα μπορούσε κάλλιστα να θεωρηθεί καταχρηστική και υπερβολική. Και αυτό διότι είναι αδύνατο κάποιος, όσο καλή διάθεση ή όσο καλή οικονομική δυνατότητα και να έχει, να μπορέσει ν' ανταποκριθεί εξίσου καλά στην ανατροφή και ανάπτυξη πολλών θετών τέκνων.

Επομένως, και σε αυτό το σημείο υπάρχει κίνδυνος για το μέλλον του θεσμού, αφού η υιοθεσία πολλών τέκνων από το ίδιο πρόσωπο θα έχει ως αποτέλεσμα επίσης να μείνουν ανικανοποίητοι πολλοί υποψήφιοι γονείς, εφόσον δε θα υπάρχουν διαθέσιμα τέκνα γι' αυτούς.

²⁶⁶ ΜΠρΚοζ 164/1961, ΝοΒ 1961, 1027. Σύμφωνα με την ΑΠ Τμ.Γ' 965/1984 απόφαση, www.dsnet.gr «Το δικαστήριο μπορεί να επιτρέψει την υιοθεσία ενός θετού τέκνου και στους γονείς που έχουν γνήσιους κατιόντες, όταν οι γνήσιοι κατιόντες κατοικούν σε απομακρυσμένους τόπους από τους γονείς τους και δεν τους συμπαρίστανται, ενώ το θετό τέκνο το είχαν παραλάβει και περιθάλψει λόγω αδυναμίας της φυσικής του μητέρας και τα γνήσια τέκνα συναινούν στην υιοθεσία και δεν παραβλάπτονται τα συμφέροντά τους»

3. Ακρόαση συγγενών

Ένα ακόμα στοιχείο το οποίο χρήζει προσοχής είναι η ακρόαση των συγγενών (άρθρο ΑΚ 1553, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 241/2008)²⁶⁷. Το δικαστήριο σύμφωνα με τη νέα διατύπωση του άρθρου *μπορεί να ζητήσει* την ακρόαση των συγγενών εφόσον αυτή είναι εφικτή στις εξής περιπτώσεις που ορίζονται στο ΑΚ 1552 (όπως και αυτό τροποποιήθηκε με τον προαναφερόμενο νόμο): α) αν οι γονείς έχουν εκπέσει από τη γονική μέριμνα ή βρίσκονται σε καθεστώς στερητικής δικαστικής συμπαράστασης, β) αν οι γονείς έχουν άγνωστη διαμονή είτε πριν είτε μετά την παροχή της γενικής εξουσιοδότησης του άρθρου 1554 γ) αν το τέκνο προστατεύεται από κοινωνική οργάνωση, δ) αν έχει αφαιρεθεί από τους γονείς η άσκηση της επιμέλειας, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 1532 και 1533, και αυτοί αρνούνται καταχρηστικά να συναινέσουν και ε) αν το τέκνο έχει παραδοθεί με τη συναίνεση των γονέων σε οικογένεια για φροντίδα και ανατροφή, με σκοπό την υιοθεσία και έχει ενταχθεί σε αυτήν επί χρονικό διάστημα ενός τουλάχιστον έτους, οι δε γονείς εκ των υστέρων αρνούνται καταχρηστικά να συναινέσουν.

Το ίδιο μπορεί να ζητήσει την ακρόαση των συγγενών και όταν υπάρχει επίσης επίτροπος ο οποίος προστατεύεται από αναγνωρισμένη κοινωνική οργάνωση και αρνείται καταχρηστικά να συναινέσει στην υιοθεσία.

Η τελευταία τροποποίηση που επέφερε ο πρόσφατος νόμος είναι θετική διότι το δικαστήριο δεν καλεί υποχρεωτικά τους συγγενείς, αλλά μπορεί να τους καλέσει μόνο αν το κρίνει σκόπιμο. Η μαρτυρία των συγγενών δεν αποτελεί πάντοτε αντικειμενικό και αληθινό κριτήριο. Πολλές φορές περιέχει υποκειμενικά στοιχεία (γνώμες των συγγενών), τα οποία ενίοτε μπορεί να προέρχονται και από ταπεινά κίνητρα. Είναι ενδεχόμενο οι συγγενείς να απαιτήσουν ανταλλάγματα από τους υποψήφιους θετούς γονείς προκειμένου να συναινέσουν.

²⁶⁷ Άρθρο 17: Ακρόαση συγγενών. Στις περιπτώσεις υπό στοιχεία β' έως ε' της πρώτης παραγράφου, καθώς και στην περίπτωση της δεύτερης παραγράφου του προηγούμενου άρθρου, το δικαστήριο μπορεί να ζητήσει την ακρόαση των πλησιέστερων συγγενών, αν αυτή είναι εφικτή.

4. Συναίνεση του ανηλίκου

Μια απαραίτητη προϋπόθεση τελέσεως της υιοθεσίας είναι η συναίνεση του ανηλίκου όταν αυτός έχει συμπληρώσει το 12^ο έτος της ηλικίας του. Πρόκειται για μια παράμετρο που κρίνει το δικαστήριο σε σχέση πάντα με το βαθμό ωριμότητας του τέκνου. Η ωριμότητα είναι συνάρτηση των παραστάσεων ζωής που έχει κάποιος και ένα παιδί αυτής της ηλικίας δεν έχει τόσες πολλές παραστάσεις ζωής για να τις συγκρίνει και να οδηγηθεί μόνο του σε συμπεράσματα. Πολύ περισσότερο δε ένα υποψήφιο θετό τέκνο, του οποίου η ζωή ισορροπεί ανάμεσα σε δύο κοινωνικούς χώρους, τη βιολογική του οικογένεια και την υποψήφια θετή οικογένεια.

Η οικογένεια είναι ο πρωτογενής φορέας κοινωνικοποίησης του ατόμου, ο χώρος στον οποίο διαμορφώνει την προσωπικότητά του, εκεί όπου παίρνει τα πρώτα του ερεθίσματα, τις πρώτες παραστάσεις. Για κάθε παιδί η οικογένεια είναι το πρότυπο που του ανοίγει ορίζοντες και το κατευθύνει ηθικά, πνευματικά και κοινωνικά μέσα σε συνθήκες αγάπης και ελευθερίας. Αν αυτή η βιολογική οικογένεια ενός ανηλίκου προς υιοθεσία δε διαμόρφωσε κατάλληλα την προσωπικότητά του, τότε ο ανήλικος αυτός, που για πολλούς ακόμη λόγους δεν έχει πνευματική και ψυχική ωριμότητα, δεν μπορεί να εκφράσει ορθή άποψη σε ένα τέτοιο θέμα, όπως η συναίνεση για την υιοθεσία.

Για το λόγο αυτό άλλωστε το δικαστήριο πρέπει να σταθμίζει πολύ καλά την προϋπόθεση αυτή είτε ο ανήλικος συμφωνεί είτε διαφωνεί.

5. Πλήρης εξομοίωση

Στην υιοθεσία σύμφωνα με το παλιό νομοθετικό πλαίσιο δε δημιουργείτο συγγένεια μεταξύ του θετού τέκνου και των συγγενών του θετού γονέα, ούτε αναγνωριζόταν κληρονομικό δικαίωμα του τελευταίου έναντι του θετού τέκνου. Οι δεσμοί του θετού τέκνου με τους βιολογικούς του συγγενείς παρέμεναν αμετάβλητοι και οι κληρονομικές και συγγενικές σχέσεις τους διέπονταν ως προς τα αποτελέσματά τους από το προϊσχύον νομικό

καθεστώς. Ο ν. 2447/1996 εισήγαγε την πλήρη υιοθεσία κατά την οποία το θετό τέκνο επέχει θέση γνήσιου κατιόντα με όλα τα δικαιώματα και υποχρεώσεις που έχουν τα γνήσια τέκνα. Μάλιστα, για υιοθεσίες που έγιναν πριν από τις 30.12.1996, ο θετός γονέας έχει δικαίωμα βάσει του αρθρ. 57§3 του ν. 2447/1996 να ζητήσει με αίτησή του την πλήρη ένταξη του θετού τέκνου στη θετή οικογένειά του, κάτι για το οποίο πρέπει να συναινεί και ο ανήλικος, εάν έχει συμπληρώσει το 12^ο έτος της ηλικίας του²⁶⁸. Πρόκειται για μια σύγχρονη, δίκαιη και προοδευτική διάταξη η οποία βοηθά στη βελτίωση των σχέσεων θετού γονέα και θετού τέκνου. Μήπως όμως με την αίτηση αυτή του θετού γονέα, όπως υποστηρίζει μια άλλη άποψη²⁶⁹, δημιουργείται η εντύπωση ότι το θετό τέκνο παρά την πλήρη ένταξή του στη θετή οικογένεια δεν αποκόπτεται από τη φυσική; Οι φυσικοί γονείς θα έδιναν άραγε τη συναίνεσή τους αν ήξεραν ότι θα αποκοπεί κάθε δεσμός με το παιδί τους; Ίσως να μη την έδιναν ποτέ.

Η μη πλήρους ένταξη όμως και η μη αποκοπή από τη φυσική οικογένεια θεωρούμε ότι δε θα εξυπηρετούσε το συμφέρον του τέκνου. Ο φόβος της ισορροπίας ανάμεσα σε δύο οικογένειες, με όσα ενδεχόμενα προβλήματα ελλοχεύουν σε αυτό, ορθά έδωσε τη θέση του στη βεβαιότητα της πλήρους ένταξης του τέκνου στη θετή οικογένεια.

Για όσες υιοθεσίες υπεβλήθησαν αιτήσεις πριν από την έναρξη του νέου νόμου, όπως αναλύεται στην αμέσως επόμενη ενότητα, ισχύει, ως προς τις προϋποθέσεις, το παλαιό νομικό καθεστώς και ως προς τα αποτελέσματα ο νέος νόμος. Αποτελέσματα όμως είναι αυτά που συνδέονται ευθέως με την πράξη της υιοθεσίας (διατροφή, επιμέλεια κ.λπ.). Οι σχέσεις κληρονομικού δικαίου δεν καλύπτονται. Για παράδειγμα, το θέμα της εξ αδιαθέτου κληρονομικής διαδοχής προσώπων που απεβίωσαν μετά την έναρξη ισχύος

²⁶⁸ ΠΠρΘεσ 556/2000, Αρμ.2001, 482: Βάσει του αρθρ. 57§3 ν. 2447/1996 και ο υιοθετούμενος σε περίπτωση θανάτου των θετών του γονέων, έχει δικαίωμα να ζητήσει την πλήρη ένταξή του στην οικογένεια αυτών, με αίτησή του που δικάζεται κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας.

²⁶⁹ Κ.Φουντεδάκη, Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας. Το διαχρονικό δίκαιο του ν. 2447/1996 για την υιοθεσία, οι τροποποιήσεις και η νομολογιακή του εφαρμογή, ΕΝΟΒΕ 2006, 38-39.

του νέου νόμου, ήτοι μετά την 30.12.1996, και τα οποία είχαν υιοθετηθεί σύμφωνα με το προϊσχύον του ν. 2447/1996 καθεστώς, αποτελεί σημείο διαμάχης μεταξύ των νομικών. Η κρατούσα άποψη στη θεωρία και στη νομολογία είναι ότι για τις κληρονομικές αυτές σχέσεις ισχύει το παλαιό δίκαιο και επομένως οι φυσικοί γονείς και συγγενείς κληρονομούν τον υιοθετηθέντα αποκλεισμένων των θετών γονέων.

6. Ζητήματα διαχρονικού δικαίου

Προβλέπεται ότι για τις υιοθεσίες που οι αιτήσεις τους έγιναν μέχρι τις 30/12/1996 και εκδικάζονται αργότερα, όπως επίσης και για τις υιοθεσίες που εκκρεμούν σε πρώτο βαθμό, ισχύει το παλαιό δίκαιο. Όσον αφορά τις συνέπειες, όπως και το ενδεχόμενο λύσης και προσβολής της υιοθεσίας, ισχύει ο νέος νόμος.

Πιο συγκεκριμένα, το αρθρ. 57 § 3 του νέου νόμου 2447/1996 έλυσε και κάποια ζητήματα διαχρονικού δικαίου. Οι υιοθεσίες που έγιναν κατά παράβαση κωλύματος που προέβλεπε το παλαιό δίκαιο λόγω της ύπαρξης γνήσιων κατιόντων του θετού γονέα, ισχυροποιούνται, εκτός αν έχουν ακυρωθεί με τελεσίδικη δικαστική απόφαση.

Περαιτέρω το αρθρ. 57 § 5 ορίζει ότι στις υιοθεσίες που έγιναν σε καθεστώς μυστικότητας με το προηγούμενο δίκαιο, το θετό παιδί έχει πλήρες δικαίωμα να μάθει τα στοιχεία της ταυτότητας των γονέων του μετά την ενηλικίωσή του (ΑΚ 1559).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να πούμε ότι είναι ίσως παράδοξο, αλλά όχι αδικαιολόγητο οι υιοθεσίες, οι αιτήσεις των οποίων έγιναν πριν από την έναρξη ισχύος του ν. 2447/1996 και εκδικάζονται σήμερα, να κρίνονται σύμφωνα με το παλαιό δίκαιο. Η διάταξη αυτή έχει τη γενεσιουργό της αιτία στο ότι οι υποψήφιοι θετοί γονείς με την αίτησή τους απέβλεπαν στις συνέπειες του προηγούμενου δικαίου (π.χ. συγγένεια, κληρονομικό δικαίωμα θετού τέκνου, σχέσεις του με τη φυσική οικογένεια). Είναι όμως στη διακριτική τους ευχέρεια να ζητήσουν από το δικαστήριο με αίτηση που δικάζεται κατά τη διαδικασία της εκουσίας δικαιοδοσίας την πλήρη ένταξη του θετού τέκνου (αρθρ. 57 § 3), όπως ήδη είδαμε και στην προηγούμενη παράγραφο.

Θα μπορούσε όμως να υποστηριχθεί και η άποψη ότι η παραπάνω διάταξη παρουσιάζει μια σχετική νομική ανομοιομορφία, καθώς σε ένα θέμα με ιδιάζουσα σημασία οι ρυθμίσεις πρέπει να είναι συμβατές με το χρονικό σημείο κατά το οποίο εκδικάζονται. Μόνο έτσι εξασφαλίζεται καλύτερα το συμφέρον του τέκνου. Άλλωστε, αυτό στο οποίο αποσκοπεί κάθε νομοθετική μεταρρύθμιση για κάθε νομικό μόρφωμα είναι πρακτικά η εξυπηρέτηση του κοινωνικού συνόλου, σε συνάρτηση πάντα με τις συνθήκες που διαμορφώνει το εκάστοτε status quo.

Στην ΑΚ 1547 ορίζεται ότι επιτρέπεται να υιοθετηθούν, από το ίδιο πρόσωπο, περισσότεροι ανήλικοι με την ίδια πράξη ή διαδοχικά. Παρατηρώντας τη διάταξη αυτή και σε συνδυασμό με την ΑΚ 1556 περί της ακρόασης των τέκνων αυτού που υιοθετεί, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το να υιοθετεί κάποιος που έχει ήδη δικά του παιδιά εμπεριέχει κινδύνους, τόσο για το ίδιο το τέκνο, όσο και για το θεσμό. Τα άλλα τέκνα του υιοθετούντος μπορεί να το δουν ανταγωνιστικά βλέποντας στην πράξη αυτή μια συναισθηματική ή και οικονομική απειλή σε ό,τι αφορά τα συμφέροντά τους (κληρονομικά, οικονομικά κλπ). Κάτι τέτοιο θα είχε ολέθριες συνέπειες για το θετό τέκνο. Θα αναγκαζόταν να ζήσει σε ένα εχθρικό περιβάλλον που κάθε άλλο παρά κατάλληλο θα ήταν για την ανάπτυξή του και που στο τέλος θα ερχόταν σε αντίθεση με το σκοπό του θεσμού που είναι το συμφέρον του τέκνου. Για το λόγο αυτό το δικαστήριο θα πρέπει πάντοτε να ακούει και τη γνώμη των τέκνων του υιοθετούντος.

7. Επώνυμο θετού τέκνου

Μια από τις συνέπειες της υιοθεσίας είναι η αλλαγή του επωνύμου του θετού τέκνου. Το θετό τέκνο παίρνει το επώνυμο του θετού γονέα και όταν ενηλικιωθεί έχει τη δυνατότητα να προσθέσει το επώνυμο που είχε πριν την υιοθεσία.

Η πιο πάνω διάταξη (ΑΚ 1563) έρχεται σε αντίθεση με τη διάταξη της ΑΚ 1561, σύμφωνα με την οποία το θετό τέκνο μετά την υιοθεσία εντάσσεται πλήρως στη νέα του οικογένεια και διακόπτεται ο οιοσδήποτε δεσμός με τη φυσική οικογένεια. Η δυνατότητα χρησιμοποίησης του επωνύμου των

φυσικών γονέων φαινομενικά τουλάχιστον δε δηλώνει την πλήρη αποκοπή του υιοθετουμένου από τη φυσική του οικογένεια ανεξάρτητα από το αν αυτό αποβεί ευνοϊκό γι' αυτό, όταν π.χ. είναι τέκνο πλούσιας οικογένειας, ώστε να μη χάσει τα κληρονομικά του δικαιώματα.

8. Γονική μέριμνα

Το πιο άμεσο αποτέλεσμα της υιοθεσίας είναι το γεγονός της αφαίρεσης της γονικής μέριμνας από τους φυσικούς γονείς και η μεταβίβασή της στους θετούς γονείς. Το γεγονός ότι οι φυσικοί γονείς δε θα έχουν καμία επικοινωνία με το θετό τέκνο (ΑΚ 1566) είναι ίσως απόλυτο και σε ορισμένες περιπτώσεις αντιπαιδαγωγικό. Εάν για παράδειγμα ένα τέκνο υιοθετείται σε ηλικία που γνωρίζει ήδη καλά τους φυσικούς του γονείς ή είναι ανήλικος που έχει συμπληρώσει το δωδέκατο έτος και μπορεί να συναινέσει ενώπιον του δικαστηρίου, είναι πολύ οδυνηρό γι' αυτόν να κόψει τόσο απότομα και για πάντα τον ομφάλιο λώρο που τον συνδέει με τη φυσική του οικογένεια. Θα είναι σα να διαγράφει ένα πολύ σημαντικό και ευαίσθητο κομμάτι της ζωής του.

Η υιοθεσία και γενικά όλο το δίκαιο για να μπορέσουν να επιτύχουν το σκοπό τους πρέπει να ερμηνεύονται σε ευρεία έννοια και όχι σε στενό πλαίσιο, πάντα βέβαια μέσα στο πνεύμα που ο κάθε νόμος ορίζει. Επομένως, το παιδί σε τέτοιες περιπτώσεις θα πρέπει να διατηρήσει μια επαφή με τους δικούς του.

Στην περίπτωση που το τέκνο υιοθετήθηκε σε πολύ νεαρή ηλικία και δεν είχε προλάβει να γνωρίσει καλά και να θυμάται τους δικούς του, τότε όταν ενηλικιωθεί, πρέπει οι θετοί του γονείς να του αποκαλύψουν την πραγματικότητα. Επειδή όμως, αυτό είναι ένα ζήτημα περισσότερο ψυχολογικό, παρά νομικό πρέπει να γίνει με ιδιαίτερο τρόπο, ίσως και με τη βοήθεια κάποιου ειδικού (π.χ. παιδοψυχολόγου), ώστε να μην τραυματιστεί ψυχικά το παιδί σε μια τόσο τρυφερή ηλικία, όπως είναι η εφηβεία και το χρονικό διάστημα που έπεται αυτής.

Όταν για ορισμένους λόγους οι θετοί γονείς εκπέσουν από τη γονική μέριμνα, αυτή μεταβιβάζεται στον επίτροπο και όχι στους εξ αίματος γονείς (ΑΚ1568). Δε νομίζουμε ότι αυτή είναι η ορθότερη λύση για τον εξής λόγο. Οι φυσικοί γονείς έδωσαν το παιδί τους για υιοθεσία προφανώς για κάποιο λόγο (π.χ. οικονομικό) προκειμένου να του εξασφαλίσουν ένα καλύτερο μέλλον που οι ίδιοι ενδεχομένως δεν είχαν τη δυνατότητα να του προσφέρουν. Εν τω μεταξύ, όταν οι θετοί γονείς εξέπεσαν από τη γονική μέριμνα ο λόγος για τον οποίο οι φυσικοί γονείς παρέδωσαν το παιδί τους μπορεί να έχει εκλείψει. Αντί λοιπόν, να δοθεί το τέκνο στον επίτροπο, που είναι ένα τρίτο αδιάφορο πρόσωπο, θα ήταν προτιμότερο το δικαστήριο να εξετάζει, αν υφίσταται ο λόγος για τον οποίο οι εξ αίματος γονείς έδωσαν το παιδί τους για υιοθεσία. Αν διαπιστωνόταν ότι δεν υπήρχε πλέον δυσκολία, το παιδί θα μπορούσε να γυρίσει στους φυσικούς γονείς του. Το οικογενειακό περιβάλλον είναι οπωσδήποτε καλύτερο για την ανατροφή ενός παιδιού από τον οποιονδήποτε επίτροπο.

9. Αξιολόγηση – συμπεράσματα

Για την καλύτερη κατανόηση ορισμένων θεμάτων σχετικά με την υιοθεσία θα ήταν χρήσιμο να εξετασθούν ορισμένοι στατιστικοί πίνακες και με βάση αυτούς να μπορέσουμε να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα σχετικά με την πορεία της υιοθεσίας, τους σκοπούς που εξυπηρετεί, αλλά και το μέλλον της²⁷⁰.

Ένα πρώτο σημαντικό στατιστικό στοιχείο είναι ο συνολικός αριθμός των υιοθετηθέντων. Ξεκινώντας με το ν.δ. 610/1970 και τελειώνοντας με το ν.2447/1996, δηλαδή τα δύο βασικά νομοθετήματα που θεσπίστηκαν για την υιοθεσία παρατηρούμε τα ακόλουθα²⁷¹:

Το 1969 είχαμε ένα πολύ μεγάλο αριθμό υιοθεσιών παρά τις μη ευνοϊκές συνθήκες που επικρατούσαν την εποχή εκείνη και οι οποίες ήταν

²⁷⁰ Βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι (Πηγή: Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας – Αρχείο Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας).

²⁷¹ Βλ. Παράρτημα Ι, πίνακας 1.

πρώτον, ότι ο θεσμός δεν είχε εξαπλωθεί ακόμη και έτσι δεν είχε γίνει ευρύτερα γνωστός στο κοινό. Επίσης, οι αντιλήψεις της εποχής δεν επέτρεπαν ή καλύτερα δε βοηθούσαν μια πράξη όπως η υιοθεσία ακόμη και για όσους γνώριζαν το θεσμό και επιθυμούσαν να προβούν σε μια υιοθεσία.

Δεύτερον, αρνητικός παράγοντας για την τέλεση υιοθεσιών ήταν οι επικρατούσες οικονομικές συνθήκες, καθώς πολύς κόσμος δεν είχε τη δυνατότητα να προσφέρει στο υποψήφιο θετό τέκνο το ανάλογο περιβάλλον που θα του εξασφάλιζε ένα καλύτερο μέλλον και μια άνετη ζωή.

Εντύπωση προκαλεί επομένως ότι παρόλο που οι συνθήκες δεν ήταν και οι πλέον κατάλληλες ο αριθμός των υιοθεσιών την περίοδο αυτή ήταν ιδιαίτερα μεγάλος.

Το 1970 παρατηρείται μια ελαφρά μείωση των υιοθεσιών, μολονότι τότε θεσπίζεται το πρώτο μεγάλο νομοθέτημα, το ν.δ. 610/1970.

Στο τέλος της δεκαετίας του 1970 παρατηρήθηκε μια κατακόρυφη πτώση των υιοθεσιών σχεδόν κατά το ήμισυ, σε σχέση με αυτές που τελέστηκαν μια δεκαετία νωρίτερα.

Ένα χρόνο αργότερα οι υιοθεσίες θα αυξηθούν και πάλι σε σημαντικό βαθμό, χωρίς βέβαια να φτάνουν αυτές του 1969 και 1970. Η αύξηση αυτή ίσως, έχει σχέση και με το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια της δεκαετίας αυτής, και κυρίως στο πρώτο της μισό, η Ευρώπη ασχολείται ενεργά με την υιοθεσία θεσπίζοντας ενιαία ρύθμιση για τα κράτη μέλη της. Ύστερα από αυτό θα περίμενε κανείς στο τέλος της δεκαετίας να υπάρξει αύξηση των υιοθεσιών. Αντ' αυτού σημειώθηκε σημαντική μείωση, της τάξης σχεδόν του 50%.

Κομβικό σημείο θα αποτελέσει για την υιοθεσία το μεταρρυθμιστικό πλαίσιο του ν.2447/1996. Κι αυτό διότι η ιδέα της υιοθεσίας είχε ωριμάσει και οι προϋποθέσεις τέλεσής της είχαν νομικά απλουστευθεί και βελτιωθεί σε σύγκριση με το παλιό νομοθετικό πλαίσιο. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι μία άνοδος του αριθμού των υιοθεσιών, όχι όμως στο βαθμό που θα περίμενε κανείς.

Για να μπορέσουμε να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα για τα ανωτέρω, πρέπει να εξετάσουμε ποια ήταν η πορεία του νόμου αυτού τα επόμενα χρόνια μετά τη θέση του σε ισχύ. Στα τέλη του 1998 οι υιοθεσίες όχι μόνο δεν αυξήθηκαν, αλλά μειώθηκαν κι άλλο, με αποτέλεσμα να γεννάται

πλέον θέμα για την ύπαρξη και μελλοντική εξέλιξη του θεσμού στα επόμενα χρόνια.

Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο που αξίζει να μελετηθεί αφορά τις κατηγορίες των υιοθετηθέντων²⁷². Με δεδομένα τα παραπάνω στοιχεία και σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το 1969 έγιναν οι περισσότερες υιοθεσίες, οδηγούμεθα στα εξής συμπεράσματα:

α) Οι περισσότεροι υιοθετηθέντες τη συγκεκριμένη χρονιά είναι εξώγαμα τέκνα. Κατά μία έννοια ουσιαστικά νομιμοποιήθηκαν τα εξώγαμα τέκνα, καθώς με την πράξη της υιοθεσίας εντάχθηκαν στη φυσική τους οικογένεια.

β) Αυτοί που αποτελούν την κυριότερη κατηγορία των ατόμων προς υιοθεσία, ήτοι τα παιδιά άλλων γονέων και όχι τα εξώγαμα, αποτελούν αντίθετα έναν πολύ μικρό αριθμό. Σημαντικό ρόλο σε αυτό ίσως έπαιξε και το γεγονός ότι οι αντιλήψεις της εποχής δεν ήταν και οι πλέον πρόσφορες για την τοποθέτηση ενός «ξένου» παιδιού σε μια υποψήφια θετή οικογένεια.

γ) Ένα μεγάλο ποσοστό υιοθετηθέντων ανήκει στην ηλικιακή κατηγορία των ενηλίκων άνω των δεκαοκτώ ετών. Ο αριθμός αυτός δικαιολογείται από μια άποψη από την επιθυμία κάποιου υποψήφιου θετού γονέως, που η ηλικία του δεν του επιτρέπει να μεγαλώσει ένα θετό τέκνο από πολύ μικρή ηλικία, καθώς αυτό απαιτεί μεγαλύτερη υπομονή και αφοσίωση, να εξασφαλίσει ένα καλύτερο μέλλον σε έναν ενήλικο. Από μια άλλη άποψη ο υιοθετών μην έχοντας γνήσιους κατιόντες σκέπτεται μια συντροφιά στα γεράματά του. Βέβαια, κάτι τέτοιο εμπεριέχει και τον κίνδυνο εκμετάλλευσης του τέκνου από τον υποψήφιο θετό γονέα.

Σε ανάλογα ποσοστά, (με σχετικές αυξομειώσεις), κυμάνθηκαν οι κατηγορίες των υιοθετηθέντων τόσο στα τέλη της δεκαετίας του 1970 όσο και στις αρχές του 1980²⁷³.

Η ενιαία ρύθμιση που καθιερώθηκε με την Ε.Σ. και το μεταρρυθμιστικό πλαίσιο του ν.2447/1996, δεν άλλαξε τα ποσοστά των παραπάνω κατηγοριών

²⁷² Βλ. Παράρτημα Ι, πίνακας 2α.

²⁷³ Βλ. Παράρτημα Ι, πίνακας 2β.

ούτε κατά τη δεκαετία του 1990²⁷⁴. Νεώτερα στατιστικά στοιχεία δε διαθέτουν οι αρμόδιες υπηρεσίες.

Το νομοθέτημα για την υιοθεσία υπήρξε εξόχως σημαντικό και με τεράστια κοινωνική και ηθική σπουδαιότητα. Όπως παρατηρείται και από τους σχετικούς πίνακες, φαίνεται ότι η χρονοβόρα διαδικασία που απαιτείται για την τέλεση μιας υιοθεσίας αποτελεί τροχοπέδη για τη συνέχιση του θεσμού και πολλοί για να πετύχουν την πολυπόθητη υιοθεσία καταφεύγουν σε άλλες μεθόδους μέσα από τις οποίες ελλοχεύουν πολλοί κίνδυνοι.

Μια τέτοια μέθοδος είναι η αγοραπωλησία παιδιών μέσα από το διαδίκτυο. Κάτι τέτοιο αποτελεί βάνουση αντιμετώπιση και εκμετάλλευση της ανθρώπινης θέλησης για απόκτηση τέκνων, αλλά και ηθική κατάπτωση, όσον αφορά την ίδια την υπόσταση του υποψήφιου θετού τέκνου, το οποίο αντιμετωπίζεται κυνικά ως ένα κοινό εμπόρευμα χωρίς καμία ευαισθησία.

Ύστερα από σχετικές έρευνες διαπιστώθηκε ότι στο διαδίκτυο η υιοθεσία πραγματοποιείται με άλλα κριτήρια από τα απαιτούμενα. Ο υποψήφιος θετός γονέας βλέπει μια λίστα παιδιών προς υιοθεσία τα οποία φυλάσσονται σε κάποιο ίδρυμα και στη συνέχεια έρχεται σε επαφή με τον υπεύθυνο με τον οποίο ουσιαστικά «παζαρεύει» την πώληση κάποιου τέκνου. Ο υπεύθυνος από τη μεριά του δε δίνει καμία σημασία στις απαιτούμενες προϋποθέσεις της υιοθεσίας. Δηλαδή, δεν εξετάζει καν αν η υποψηφία οικογένεια μπορεί να εξασφαλίσει το συμφέρον του παιδιού, δεν τον ενδιαφέρει η ηθική υπόστασή της, η οικονομική της δυνατότητα, η ηλικία των υποψήφιων θετών γονέων, στοιχεία που είναι απαραίτητα για την εξασφάλιση ενός καλύτερου μέλλοντος για το παιδί. Με λίγα λόγια τον ενδιαφέρει μόνο το χρηματικό ποσό που θα λάβει και η στυγνή ανταλλαγή του παιδιού.

Οι χρονοβόρες διαδικασίες που απαιτούνται για την τέλεση μιας υιοθεσίας δεν είναι πάντως ο μοναδικός λόγος μείωσης των υιοθεσιών. Σε αυτό συνετέλεσαν και άλλοι παράγοντες. Ένας από αυτούς είναι η έλλειψη ελεύθερων νόμιμων τέκνων προς υιοθεσία. Επομένως, η ιδέα υιοθεσίας ενός παράνομου τέκνου ενδεχομένως να αποθαρρύνει τους υποψήφιους γονείς που θέλουν να υιοθετήσουν.

²⁷⁴ Βλ. Παράρτημα Ι, πίνακας 2γ.

Σε κάποιες άλλες, πάλι, υιοθεσίες οι υποψήφιοι θετοί γονείς υφίστανται μια μεγάλη ψυχολογική πίεση και ταλαιπωρία καθώς δεν μπορούν να εξακριβώσουν τα απαραίτητα στοιχεία του παιδιού (ονοματεπώνυμο, ημερομηνία γέννησης κ.λπ.). Κι αυτό διότι εκείνοι οι οποίοι έχουν το τέκνο προς υιοθεσία, είτε αυτοί είναι οι φυσικοί γονείς, είτε κάποιο ίδρυμα, θέλουν απλά να το «ξεφορτωθούν», χωρίς να παρέχουν τις δέουσες πληροφορίες σχετικά με το παιδί.

Τέλος, ένα ακόμη πρόβλημα είναι ότι πολλοί υποψήφιοι θετοί γονείς ζητούν τέκνο κατά παραγγελία. Ζητούν, δηλαδή, παιδιά τα οποία είναι απολύτως υγιή, δεν έχουν κανένα πρόβλημα και έτσι είναι πιο εύκολο να ενσωματωθούν στην οικογένειά τους και να τα μεγαλώσουν. Κάτι τέτοιο όμως, είναι από δύσκολο έως αδύνατο να συμβεί, καθώς στο Κέντρο Βρεφών «Μητέρα» το 25% από τα παιδιά που βρίσκονται εκεί αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα (αναπηρίες, νοητική στέρηση).

II. ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ

1. Πλεονεκτήματα – Μειονεκτήματα

Η υιοθεσία αποτελεί έναν κοινωνικό θεσμό ο οποίος εξασφαλίζει το μέλλον του θετού τέκνου. Παράλληλα, οι ευεργετικές της συνέπειες δεν εξαντλούνται μόνο στο μέλλον του τέκνου, αλλά επιτελούν και άλλες θετικές ενέργειες, όπως είναι η ψυχική ικανοποίηση των θετών γονέων και η διευκόλυνση της πληθυσμιακής πολιτικής την οποία συναντάμε στις περιπτώσεις των διακρατικών υιοθεσιών.

Παρόλα αυτά όμως ο θεσμός της υιοθεσίας έχει αμφισβητηθεί²⁷⁵ καθώς υποστηρίζεται ότι η υιοθεσία αποτελεί απλώς ένα φαινόμενο κοινωνικής εκμετάλλευσης, αφού επιτρέπει στους πλούσιους να υιοθετούν παιδιά φτωχών οικογενειών για να ικανοποιήσουν το «κέφι» τους, αδιαφορώντας για

²⁷⁵ Κουμάντος, Παραδόσεις Οικογενειακού Δικαίου, 1982, 210.

τις τραγικές συνέπειες που θα έχει αυτό στην ψυχосύνθεση των παιδιών, ειδικά σε μια τόσο τρυφερή ηλικία κατά την οποία διαμορφώνεται η προσωπικότητά τους²⁷⁶.

Επιπροσθέτως, επισημαίνεται το γεγονός ότι η υιοθεσία μπορεί να προκαλέσει ψυχικά τραύματα όχι μόνο στους γονείς που χάνουν το παιδί τους, αλλά και στο ίδιο το παιδί. Όταν αυτό συνειδητοποιήσει ότι με τη νέα του οικογένεια το συνδέει τεχνητός νομικός δεσμός, τότε είναι πολύ πιθανό να πληγωθεί ανεπανόρθωτα. Παράλληλα, με την «είσοδο» στην οικογένεια ενός θετού τέκνου που εξομοιώνεται με τα γνήσια τέκνα, ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος διατάραξης των οικογενειακών σχέσεων, ιδίως για οικονομικούς (κληρονομικούς) λόγους. Η περίπτωση αυτή θα λέγαμε ότι είναι η πλήρης αντιστροφή των πλεονεκτημάτων του θεσμού, σχετικά με το μέλλον των φυσικών γονέων και του θετού τέκνου μετά την υιοθεσία. Για το λόγο αυτό όταν ο υιοθετών έχει γνήσια τέκνα, το δικαστήριο πρέπει να ακούσει και τη γνώμη των τέκνων αυτών, ανάλογα με την ωριμότητά τους.

Ακόμη, υποστηρίζεται ότι η υιοθεσία δεν επιτελεί σωστά τη λειτουργία της όταν το νομικό της μάρφωμα χρησιμοποιείται για άλλους, τελείως διαφορετικούς σκοπούς, όπως²⁷⁷:

α) όταν χρησιμοποιείται ως μέσο καταστράτηγησης νόμων, π.χ. μείωση της στρατιωτικής θητείας με την τεχνητή δημιουργία στρατιωτικών υποχρεώσεων, ή φορολογικές ελαφρύνσεις ή σύναψη ερωτικών σχέσεων που καλύπτει μια υιοθεσία (π.χ. η υιοθεσία καλύπτει μια σχέση σε μέρη που απαγορεύονται οι γάμοι μεταξύ ομοφυλοφίλων).

β) όταν αποσκοπεί στην απόκτηση ή διαιώνιση διάσημου ονόματος.

γ) όταν αποσκοπεί στη δημιουργία κληρονομικού δικαιώματος²⁷⁸ ή αντίστοιχα στον αποκλεισμό μέσω της προσθήκης κατιόντα, άλλων προσώπων από την κληρονομική διαδοχή.

δ) όταν αποσκοπεί στην απόκτηση ορισμένης ιθαγένειας ή άδειας εργασίας,

²⁷⁶ Βλ. αμέσως πιο κάτω, αρ. 2, σχετικούς προβληματισμούς.

²⁷⁷ Κ.Φουντεδάκη, 1998, 193-194.

²⁷⁸ Γαζής/Κεραμέας, Ακυρότητα υιοθεσίας και διαθήκης λόγω ανικανότητας προς δικαιοπραξία και αντιθέσεως προς τα χρηστά ήθη. Ουσιαστικές και δικονομικές απόψεις, γνμδ., ΝοΒ 1987, 329-330.

ε) όταν αποσκοπεί στην απολαβή προνομίων κοινωνικής ασφάλισης.

Τέλος, οι χρονοβόρες διαδικασίες για μια υιοθεσία, σε συνδυασμό με την έλλειψη παιδιών προς υιοθεσία, δημιούργησε γόνιμο έδαφος για την εμφάνιση κυκλωμάτων εμπορίας βρεφών²⁷⁹. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μη διαθέσιμων παιδιών προς υιοθεσία είναι ότι κατά τη δεκαετία του 1960 οι αιτήσεις στην Αγγλία και στην Ουαλία έφταναν κατά μέσο όρο τις 24.831, ενώ το 2003 ο μέσος όρος έπεσε στις 5.354²⁸⁰.

Η σώρευση πολλών αιτήσεων για υιοθεσία έχει ως αποτέλεσμα τη μη εύρυθμη λειτουργία των δικαστηρίων. Οι ενδιαφερόμενοι προσέρχονται στα δικαστήρια με μεγάλη καθυστέρηση, αντιδρούν και όταν ο ανήλικος θέλει να εκφράσει την άποψή του σχετικά με την υιοθεσία, εφόσον έχει συμπληρώσει το 12^ο έτος της ηλικίας του, δεν μπορεί να ακουστεί. Το γεγονός όμως, ότι με τη συμπλήρωση του 12^{ου} έτους της ηλικίας του ανηλίκου, αναγνωρίζεται σε αυτόν το δικαίωμα να εκφράσει την άποψή του για διάφορα ζητήματα (συναίνεση για υιοθεσία, προσθήκη κύριου ονόματος, κ.αλ.) είναι θετικό και ασφαλώς δεν πρέπει να περάσει απαρατήρητο.

Τα διάφορα επιχειρήματα κατά του θεσμού της υιοθεσίας δεν είναι ικανά βεβαίως να οδηγήσουν σε κατάργησή της. Ο θεσμός εξυπηρετεί σοβαρή κοινωνική ανάγκη και για το λόγο αυτό επιβάλλεται η διατήρησή του.

²⁷⁹ Η αναμονή των υποψήφιων θετών γονέων πολλές φορές ξεπερνά τα τέσσερα και φτάνει στα έξι χρόνια. Άλλα παιδιά μετά την παραμονή τους στο ίδρυμα επιστρέφουν στους φυσικούς γονείς τους, άλλα είναι παιδιά αλλοδαπών, ενώ άλλα έχουν προβλήματα υγείας.

ΑΠ 611/1990, www.dsnet.gr «Για τη θεμελίωση του εγκλήματος της αθέμιτης μεσολάβησης σε υιοθεσία ανηλίκου αρκεί η αθέμιτη μεσολάβηση, ανεξάρτητα αν η υιοθεσία τελέστηκε με δικαστική απόφαση».

ΑΠ 1871/2010, www.dsnet.gr «Παράνομη μεσολάβηση σε υιοθεσία – Ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία – Είναι επαρκώς αιτιολογημένη η καταδίκη για παράνομη μεσολάβηση σε υιοθεσία των κατηγορουμένων οι οποίοι με πρόθεση κερδοσκοπίας έφεραν αλλοδαπές γυναίκες που βρισκόντουσαν σε κατάσταση εγκυμοσύνης και μεσολαβούσαν στις υιοθεσίες των παιδιών που γεννούσαν, ποριζόμενοι εισόδημα από τις μεσολαβήσεις αυτές».

²⁸⁰ Lowe and Bromley, Oxford Bromley's Family Law, 1987, 381. Lowe and Douglas, Oxford Bromley's Family Law 2007, 821. Schwenzer, 2007, 200. Στην Γερμανία π.χ. οι υιοθεσίες που έγιναν ήταν 5.064. Κι απ' αυτές όμως το 62% ήταν υιοθεσίες από συγγενείς ή από ήδη υιοθετηθέντες, δείγμα της έλλειψης διαθέσιμων βρεφών.

Το θέμα που τονίζεται, ότι δηλαδή πρέπει να ληφθούν επιπλέον νομοθετικά και άλλα μέτρα, εξυπηρετεί στο να αμβλυνθούν τα τρωτά του σημεία.

2. Προβληματισμοί

Πέρα από την ανάλυση των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων της υιοθεσίας ο νομοθέτης καλείται να δώσει λύση στα εξής ζητήματα: α) της υιοθεσίας ανηλίκου που βρίσκεται εγκαταλελειμμένο σε κάποιο φιλανθρωπικό ίδρυμα, του οποίου οι προσφερόμενες υπηρεσίες και το περιβάλλον είναι αμφίβολες και β) της υιοθεσίας ενός ενηλίκου, που δεν βρίσκεται υπό οικογενειακή προστασία, και έχει ως ένα μεγάλο βαθμό διαμορφώσει την προσωπικότητά του.

Έτσι, καλούμεθα να ερευνήσουμε κατά πόσο ο νομοθέτης πρέπει να κάνει ένα νομικό διαχωρισμό, όσον αφορά την υιοθεσία ανηλίκων και ενηλίκων. Ποια στοιχεία πρέπει να αναφέρονται και πού, καθώς και αν πρέπει να συνεκτιμηθούν κοινωνικοί παράγοντες.

Στην περίπτωση της υιοθεσίας μία από τις προϋποθέσεις *de lege lata* που πρέπει να συντρέχουν είναι η δικαιοπρακτική ικανότητα. Την ικανότητα αυτή μπορεί να έχει μόνο ο ενήλικος.

Δεύτερη προϋπόθεση είναι η έλλειψη γνήσιων κατιόντων. Εδώ προκύπτει ο εξής προβληματισμός. Από τη στιγμή που υπάρχουν γνήσιοι κατιόντες, οι οποίοι μάλιστα δεν πάσχουν από κάποια ανίατη ασθένεια, η οποιαδήποτε υιοθεσία θα ήταν περιττή και θα στερούσε από κάποια άλλη άτεκνη οικογένεια τη δυνατότητα να αποκτήσει ένα παιδί. Επιπλέον, η υιοθεσία αυτή θα είχε ως αποτέλεσμα κάποια τυχόν ψυχική διαταραχή των γνήσιων κατιόντων επειδή μπορεί να ένοιωθαν «παραγκονισμένοι» ή και ανασφαλείς σχετικά με τα δικαιώματά τους (π.χ. κληρονομικά). Ως αντίλογος σε αυτό προβάλλεται η άλλη εκδοχή η οποία υποστηρίζει ότι όποιος έχει ένα μόνο παιδί, έχει τη δυνατότητα να μεγαλώσει ακόμα ένα καθώς αυτό θα έχει ευεργετικές συνέπειες, τόσο για το ίδιο το θετό τέκνο, όσο και για το βιολογικό. Θα αποκτήσει έναν αδερφό, με αποτέλεσμα να μπορεί να συναναστραφεί με κάποιον που είναι κοντά στην ηλικία του, γεγονός που θα το κάνει να διαμορφώσει καλύτερα την προσωπικότητά του.

Ένα δύσκολο θέμα είναι αυτό της κατάλληλης ηλικίας για να υιοθετήσει κάποιος. Είναι άραγε κατάλληλη η μεγάλη ηλικία για τον υιοθετούντα που ίσως δεν έχει τη δυνατότητα σωστής και πλήρους ανατροφής του τέκνου ή είναι καλύτερη μια νεότερη ηλικία που μπορεί σαφώς ν' ανταποκριθεί καλύτερα σε αυτό το γεγονός; Στο θέμα αυτό, όπως και στο ερώτημα της ακριβούς ηλικίας που αποκλείει την απόκτηση παιδιών δεν μπορεί να δοθεί εύκολα μια απάντηση και δεν την δίνει ούτε η ιατρική επιστήμη. Θα μπορούσαμε να πούμε όμως ότι τέτοια ζητήματα θα πρέπει να αντιμετωπίζονται κάθε φορά με βάση το συμφέρον του τέκνου, αφού αυτό είναι το κυρίαρχο στοιχείο και ο σκοπός της υιοθεσίας.

Η υιοθεσία απαιτεί ιδιαίτερα λεπτούς χειρισμούς κυρίως μετά την τελεσιδικία της. Το πρώτο πράγμα που πρέπει να κατανοήσουν οι γονείς είναι ότι πρέπει να αντιμετωπίζουν το θετό τέκνο ως δικό τους και όχι ως ξένο. Αφετηρία για τη δημιουργία μιας σχέσης που θα έχει ευεργετικές συνέπειες και για τα δύο μέρη αποτελεί η αποτίναξη της νοοτροπίας στην οποία επικρατεί η αμφιβολία όσον αφορά το «γνήσιο» ή μη του θετού τέκνου.

Τέτοιες νοοτροπίες, σε συνδυασμό με την έλλειψη υπομονής, έχουν οδηγήσει τους θετούς γονείς σε ακραίες αποφάσεις, όπως είναι η αποκλήρωση των θετών παιδιών, όταν τα τελευταία δεν ακολουθούν ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής ή δε συμφωνούν με τις επιλογές που αυτά κάνουν (π.χ. γάμος με πρόσωπο που δεν είναι της αρεσκείας τους).

Ένα ακόμη γεγονός, το οποίο καταδεικνύει την παραπάνω αντίληψη των θετών γονέων για τα θετά παιδιά, είναι η υπερπροστασία με την οποία πολλές φορές τα αντιμετωπίζουν. Έτσι, το παιδί σε άλλες περιπτώσεις δένεται σε υπερβολικό βαθμό με τους γονείς του μη μπορώντας να απογαλακτιστεί και να αναπτύξει ελεύθερα την προσωπικότητά του, με αποτέλεσμα όταν «επαναστατήσει», να προβεί σε επιλογές που θα έχουν ενδεχομένως ολέθριες συνέπειες και σε άλλες περιπτώσεις γίνεται ένα «κακομαθημένο παιδί» με απαίτηση να του γίνονται πάντα όλα τα χατίρια, χωρίς μάλιστα αυτό το ίδιο να τα εκτιμά.

Εξίσου λεπτοί πρέπει να είναι οι χειρισμοί στην περίοδο της εφηβείας, ένα κρίσιμο σταυροδρόμι της ηλικίας, για τυχόν προβλήματα που προκύψουν, καίριας σημασίας συνήθως για τη ζωή των υιοθετουμένων. Όπως για παράδειγμα τα θέματα που αφορούν την ταυτότητά τους ή η αίσθηση του

κινδύνου της εγκατάλειψης και της απόρριψης, είναι μερικά από αυτά που καθιστούν ιδιαίτερα κρίσιμη περίοδο την εφηβεία των θετών τέκνων.

Έχει παρατηρηθεί σχετικά ότι υπάρχουν διαφορές στην εφηβεία μεταξύ υιοθετούμενων και μη υιοθετούμενων παιδιών, αλλά υπάρχει άλλη άποψη που δε συμφωνεί με το συμπέρασμα αυτό²⁸¹. Κατά μια τρίτη άποψη, οι υιοθετημένοι έφηβοι είναι πιο εξοικειωμένοι στην αντιμετώπιση προβλημάτων.

Οι ειδικοί, όπως θα διαπιστώσουμε, διαφωνούν για τη σημασία του ρόλου των γονέων και το κλίμα της οικογένειας, σε συνδυασμό με το φυσικό ταμπεραμέντο του εφήβου και τον τρόπο που αυτός αντιμετωπίζει τα εφηβικά του προβλήματα. Ωστόσο υπάρχουν σημεία που οι απόψεις τους συμπίπτουν όπως το ότι η υιοθεσία ενός παιδιού είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι της εφηβείας του και δεν πρέπει να αγνοηθεί, αλλά και το γεγονός ότι οι υιοθετημένοι έφηβοι μπορούν να γίνουν ανεξάρτητοι με μεγαλύτερη επιτυχία. Αυτό συμβαίνει διότι κατά το χρόνο της εφηβείας ο υιοθετημένος αρχίζει να μαθαίνει με σοβαρό τρόπο για το παρελθόν του και έτσι δυναμικά περνά στην εφηβική ηλικία από την προεφηβική, κατά την οποία το θετό τέκνο μένει μόνο σε απλές και σκόρπιες ερωτήσεις για την καταγωγή του. Αντίθετα, ένας μη υιοθετημένος έφηβος δεν μπαίνει σε αυτή τη λογική αναζήτησης, αφού διακατέχεται από την ασφάλεια της ομαλής πορείας της ζωής του.

Το κύριο ζήτημα για τους υιοθετημένους έφηβους είναι να μπορέσουν να βρουν την ταυτότητά τους και να διαμορφώσουν την προσωπικότητά τους. Σύμφωνα με ειδικούς -Kenneth W.Watson και Miriam Reitz- πάνω στην υιοθεσία οι έφηβοι πρέπει να αποσαφηνίσουν τις αξίες τους, τα πιστεύω τους, τι θέλουν να ακολουθήσουν στον επαγγελματικό προσανατολισμό τους, ποιες τέλος πάντων είναι οι προσωπικές τους φιλοδοξίες. Στην πορεία τους αυτή αναπόφευκτη είναι η σύγκριση των φυσικών τους γονέων με τους θετούς. Όλη αυτή η αναζήτηση έχει ως αποτέλεσμα τις συνεχείς συναισθηματικές μεταπτώσεις των θετών εφήβων. Υπάρχουν φορές που ο θετός έφηβος έχει αυτοπεποίθηση και άλλες που διακατέχεται από έλλειψη αυτοεκτίμησης που τον κάνει να αυτοαπορρίπτεται και να αμφιταλαντεύεται. Τα ερωτήματα του τύπου «ποιος είμαι, πού ανήκω;» είναι το επιστέγασμα των μεταπτώσεων

²⁸¹ Βλ. Σχετικά Lifton, 1999, 81 επ.

αυτών των παιδιών. Αναρωτιούνται για την προέλευση, τις δυνατότητες, τις καταβολές τους, τα χαρακτηριστικά τους. Καθώς μεγαλώνουν και ανάλογα με την ωριμότητά τους σκέπτονται αν και κατά πόσο θα ήταν διαφορετική η ζωή τους αν παρέμεναν στη φυσική τους οικογένεια. Σκέπτονται ποια θα ήταν η εξέλιξή τους υπό διαφορετικές συνθήκες και προσπαθούν να συνδέσουν το παρελθόν τους με το παρόν.

Δεν είναι όμως μόνο ο θετός έφηβος που έχει ανησυχία όσον αφορά τη διαμόρφωση του χαρακτήρα και γενικότερα της ζωής του. Αγωνία διακατέχει και τους θετούς γονείς, οι οποίοι πρέπει να δείξουν περισσότερη προσοχή και μεγαλύτερη στήριξη στον έφηβο τον οποίο έχουν υιοθετήσει και τον οποίο δεν έχουν μεγαλώσει από την αρχή της ζωής του. Ανησυχούν για την ομαλή κοινωνική του ένταξη, τη μόρφωσή του, τις επιλογές του (επαγγελματικές, συναισθηματικές, φιλικές). Και τούτο διότι αισθάνονται διπλάσια την ευθύνη απέναντι σε αυτό το παιδί και διότι πολλοί κοινωνικοί κίνδυνοι ελλοχεύουν ανά πάσα στιγμή (όπως π.χ. ναρκωτικά και άλλα).

Ένα επίσης μεγάλο θέμα είναι η στιγμή που τα θετά παιδιά αρχίζουν να ρωτούν και να ενδιαφέρονται για το παρελθόν τους. Η ανάγκη της αναζήτησης της φυσικής οικογένειας του εφήβου δε σημαίνει ότι απορρίπτει τη θετή οικογένεια. Επομένως, οι θετοί γονείς πρέπει να κατανοούν την περιέργεια και τον προβληματισμό των παιδιών σχετικά με το παρελθόν και τη ρίζα τους. Η στήριξη και η βοήθεια των θετών γονέων στην προσπάθεια των παιδιών δημιουργούν θετικό κλίμα στη συνοχή της νέας οικογένειας πάνω σε βάση κατανόησης, αγάπης και ελευθερίας.

Ο ρόλος των γονέων, φυσικών ή θετών, είναι σημαντικός σε κάθε προσπάθεια του παιδιού επισημαίνουν κορυφαίοι επιστήμονες όπως οι Bowlby, Winnicott, Mahler, Spitz και Freud. Γι' αυτό έχει μεγάλη σημασία, κατά τη διάρκεια αυτής της αναζήτησης του θετού τέκνου, η στάση την οποία θα κρατήσουν οι θετοί γονείς.

Τα παιδιά λόγω της κληρονομικότητας έχουν κάποια συγκεκριμένα ερεθίσματα τα οποία, προϊόντος του χρόνου, είναι δυνατόν να επηρεάσουν τον ψυχικό τους κόσμο και την ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους. Οι θετοί γονείς θα πρέπει να εξετάσουν τα ερεθίσματα αυτά και σταδιακά να τα προσαρμόσουν στη συμπεριφορά τους απέναντι στα θετά τέκνα, δημιουργώντας έτσι μια στέρεα βάση πάνω στην οποία θα δημιουργήσουν το

κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον για το παιδί. Τα θετικά στοιχεία θα πρέπει να τα αναδείξουν, να τα προβάλουν και να τα αναπτύξουν, ενώ τα αρνητικά θα πρέπει, αν δεν τα αποβάλλουν, τουλάχιστον να τα περιορίσουν με υπομονή, προσπάθεια και ανεκτικότητα χωρίς να αφορίζουν τους φυσικούς γονείς. Κάτι τέτοιο δε θα έλυνε το πρόβλημα, αλλά θα λειτουργούσε αρνητικά στις σχέσεις τους, δεδομένου ότι οι σχέσεις γονέων – παιδιών (φυσικών ή θετών) είναι εξελικτικές και διαμορφώνονται συνεχώς. Απαραίτητη βοήθεια στο δύσκολο έργο των θετών γονέων αποτελούν η κατανόηση, η αγάπη και η στήριξη που θα τύχουν από το κοντινό οικογενειακό τους περιβάλλον.

Σε κάθε περίπτωση υιοθεσίας είναι αναγκαίο να εξετάζεται η ψυχосυναισθηματική κατάσταση των υποψήφιων θετών γονέων, περισσότερο ίσως και από την οικονομική δυνατότητα του ζευγαριού, τις ηθικές αρχές των γονέων ή τη νοητική κατάσταση του παιδιού. Σε αυτήν, όμως, την προσπάθειά τους οι θετοί γονείς θα πρέπει να έχουν τη βοήθεια των φυσικών γονέων του υιοθετουμένου. Οι τελευταίοι, από τη στιγμή που το παιδί τους θα ενταχθεί σε μια νέα οικογένεια, θα πρέπει να του επιτρέψουν να αναπτυχθεί σε αυτήν ήρεμα, να μην το ενοχλούν για να μην διαταράσσουν την ψυχосυναισθηματική του ισορροπία, τη στιγμή που αυτό προσπαθεί να προσαρμοστεί στο νέο του περιβάλλον. Άλλωστε, μόλις το θετό τέκνο ενηλικιωθεί μπορεί να ζητήσει να μάθει πληροφορίες για τους δικούς του και οι θετοί γονείς είναι υποχρεωμένοι να τις δώσουν.

Ανεξάρτητα πάντως από την ανάλυση των πλεονεκτημάτων, μειονεκτημάτων και προβληματισμών γύρω από την υιοθεσία, το ενδιαφέρον πρέπει να επικεντρώνεται στην εξασφάλιση του συμφέροντος του τέκνου. Αυτή είναι η κυρίαρχη αποστολή του θεσμού. Ο θεσμός της υιοθεσίας στοχεύει στο συμφέρον του τέκνου, στην εξασφάλιση καλύτερης διαβίωσής του και στην όσο το δυνατόν πληρέστερη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του. Το μέλλον όμως του θεσμού σε καμία περίπτωση δε φαίνεται εξασφαλισμένο. Μέχρι σήμερα, όποιος ήθελε να υιοθετήσει έπρεπε να πληροί μια σειρά από προϋποθέσεις και να ακολουθεί τις δέουσες νομικές διαδικασίες. Σήμερα όμως, με τη βοήθεια της ιατρικής αυτοί που επιθυμούν να αποκτήσουν παιδί έχουν την ευκαιρία να καταφύγουν και σε άλλους τρόπους αποφεύγοντας όλες αυτές τις νομικές, χρονοβόρες και ψυχοφθόρες διαδικασίες μιας υιοθεσίας. Οι τρόποι αυτοί είναι οι σύγχρονες μέθοδοι

τεχνητής γονιμοποίησης, όπως η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, η σπερματέγχυση, η μέθοδος μικρογονιμοποίησης (ICS), η εξωσωματική γονιμοποίηση (in vitro), η μέθοδος βλαστοκυστώσεων, οι μέθοδοι GIFT και ZIFT, η εγκυμοσύνη μέσω φέρουσας ή υποκατάστατης μητέρας, καθώς και οι περιπτώσεις της έκπλυσης και της κυτταροπλασματικής μεταμόσχευσης²⁸².

Όπως γίνεται εύκολα κατανοητό, το μέλλον της υιοθεσίας κάθε άλλο παρά ευόιωνο είναι. Ειδικά, μάλιστα, όταν το δικαίωμα απόκτησης τέκνων προστατεύεται από το Σύνταγμα, και πιο συγκεκριμένα στα αρθρ.5§1, 9§1εδ.β' και 21§1 Σ. Βέβαια το δικαίωμα της αναπαραγωγής δεν προβλέπεται ρητά στο Σύνταγμα και, όπως είναι φυσικό, ο νομικός κόσμος έχει διχαστεί σχετικά με το εάν το δικαίωμα της τεχνητής γονιμοποίησης θεμελιώνεται μέσα σε αυτό. Παρόλα αυτά κάτι τέτοιο μπορεί να συναχθεί συνδυαστικά από τα παραπάνω άρθρα. Ο συντακτικός νομοθέτης με την πρόσφατη αναθεώρησή του δε θεώρησε σκόπιμο να ρυθμίσει ρητά το δικαίωμα στην αναπαραγωγή. Από αυτό το γεγονός μπορούμε να συμπεράνουμε, ότι η ρύθμιση του δικαιώματος θεωρείται πλέον αυτονόητη και η περαιτέρω ρύθμισή του θα ήταν περιττή. Το μόνο που ορίστηκε στο αρθρ.5§5Σ για ζητήματα γενετικής είναι ότι προστατεύεται η γενετική ταυτότητα και υγεία του ατόμου, ενώ ο νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία κάθε ανθρώπου έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων. Ειδικότερα, έχουν ρυθμισθεί σχετικά θέματα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Ε.Σ.Δ.Α.). Το αρθρ.5 Σ δεν κατοχυρώνει απόλυτα το δικαίωμα απόκτησης τέκνων καθώς ορίζει ότι καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη. Είναι μια διάταξη με γενικό χαρακτήρα (lex generalis) υπό την έννοια ότι καλύπτει τους μη ρητά προστατευόμενους από άλλες συνταγματικές διατάξεις (leges speciales) τομείς ανθρώπινης συμπεριφοράς. Έτσι, τίθενται περιορισμοί στο δικαίωμα απόκτησης τέκνων τόσο στο ΑΚ1455, όσο και στο αρθρ.4§1 ν.3305/2005 κατά τα οποία επιτρέπεται η ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή μόνο κατόπιν ιατρικής αναγκαιότητας. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι το

²⁸² Ψάλη, 2001, Αφιέρωμα στην Τεχνητή Γονιμοποίηση.

δικαίωμα απόκτησης τέκνων να καλύπτεται από το αρθρ.21 Σ, είτε με την έννοια της οικογένειας, είτε υπό το πρίσμα της μητρότητας. Η τεχνητή γονιμοποίηση η οποία ρυθμίζεται στο αρθρ.9 §1 εδ.β' Σ αποτελεί ένα συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα το οποίο αναφέρεται στην προστασία της ιδιωτικής ζωής.

*

Στα προηγούμενα κεφάλαια από τη σύγκριση των νομοθετικών πλαισίων που ρύθμισαν την υιοθεσία διαπιστώνουμε ότι οι αναχρονιστικές διατάξεις για την υιοθεσία, αντικαταστάθηκαν από διατάξεις προσαρμοσμένες στις σύγχρονες κοινωνικές αντιλήψεις που επιχειρούν να δώσουν ικανοποιητικές λύσεις σε δυσχερή προβλήματα.

Η πρώτη σημαντική καινοτομία του νέου δικαίου αποτελεί η κατ' ουσία κατάργηση της υιοθεσίας των ενηλίκων. Οι «ιδιωτικές» υιοθεσίες δεν καταργήθηκαν διότι ο αποκλεισμός τους θεωρήθηκε ότι δε θα βοηθούσε στην εξάλειψη του εμπορίου βρεφών. Στην υιοθεσία ανηλίκων το νέο νομοθετικό πλαίσιο διαπνέεται από πνεύμα προστασίας του συμφέροντος του υιοθετούμενου ανήλικου τέκνου και της διευκόλυνσής του στην ένταξή του σε μια οικογένεια και έτσι τροποποιούνται διατάξεις που αναφέρονται στις προϋποθέσεις και στα αποτελέσματα της υιοθεσίας.

Μέγιστη ηλικία για τον υιοθετούντα είναι το 60ό έτος και η διαφορά ηλικίας 18 έως 50 έτη. Η ύπαρξη βιολογικού κατιόντος δεν αποτελεί πλέον εμπόδιο για την υιοθεσία. Καταργήθηκε η διάταξη περί παροχής γενικής και αμετάκλητης συναίνεσης των γονέων για την υιοθεσία του τέκνου τους και οι απαιτούμενες συναινέσεις δίνονται με αυτοπρόσωπη εμφάνιση χωρίς δημοσιότητα και σε ιδιαίτερο γραφείο ενώπιον του δικαστή.

Η έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας αποτελεί, όπως και κατά το προηγούμενο δίκαιο, απαραίτητη προϋπόθεση για την υιοθεσία ανηλίκου, το πόρισμά της όμως δε δεσμεύει το δικαστήριο.

Τα δύο βασικά αποτελέσματα της υιοθεσίας ανηλίκων είναι η πλήρης ένταξη του θετού τέκνου στην οικογένεια του θετού γονέα παράλληλα με την πλήρη αποκοπή των δεσμών του με τη βιολογική οικογένεια.

Ακόμη, καινοτομία του νέου δικαίου αποτελεί η δυνατότητα του θετού τέκνου, μετά την ενηλικίωσή του, να επιδιώξει λύση της υιοθεσίας συναινετικά, όπως και να πληροφορηθεί για τις ρίζες του.

Στη συνέχεια, φεύγοντας από τις εσωτερικές υιοθεσίες θα μελετήσουμε τις υιοθεσίες σε διεθνές επίπεδο και ειδικότερα αυτές που χαρακτηρίζουμε «διακρατικές».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΕΣ ΥΙΟΘΕΣΙΕΣ

Η υιοθεσία σήμερα απασχολεί ένα μεγάλο μέρος έννομων τάξεων, ανάμεσα στις οποίες και την ελληνική. Μπορεί όμως να απασχολεί συγχρόνως περισσότερες έννομες τάξεις όταν έχουμε υιοθεσίες που γίνονται μεταξύ δύο διαφορετικών κρατών. Πρόκειται για τις λεγόμενες διακρατικές υιοθεσίες. Αναφερόμενοι σε διακρατικές υιοθεσίες εννοούμε τη διεθνή υιοθεσία με τη στενή της έννοια²⁸³.

Η γένεση των διακρατικών υιοθεσιών εντοπίζεται στα αμέσως επόμενα χρόνια από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο για φιλανθρωπικούς κυρίως λόγους απέναντι στα ορφανά και εγκαταλελειμμένα παιδιά από τον πόλεμο. Στις τελευταίες δύο δεκαετίες ο αριθμός των διακρατικών υιοθεσιών έχει σχεδόν τριπλασιαστεί. Η χώρα μας, αρχικά ως χώρα προέλευσης παιδιών για υιοθεσία, μετατράπηκε στη δεκαετία του 1990 σε χώρα υποδοχής παιδιών για υιοθεσία που προέρχονταν κυρίως από χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης.

Η νέα διεθνής πραγματικότητα επέβαλλε τη ρύθμιση των υιοθεσιών αυτών και κατέληξε το 1993 στην υπογραφή της Διεθνούς Σύμβασης της Χάγης²⁸⁴. Η σύμβαση αυτή καλύπτει μόνο ένα μέρος των διεθνών υιοθεσιών και συγκεκριμένα εκείνες οι οποίες περιλαμβάνουν το στοιχείο της μετακίνησης ενός τέκνου από το οικογενειακό περιβάλλον του σε ένα κράτος, στο νέο περιβάλλον του σε άλλο κράτος. Η θεμελιώδης διαφορά σε σχέση με τις διεθνείς υιοθεσίες είναι ότι το στοιχείο της αλλοδαπότητας είναι αυτό με το

²⁸³ Βλ. σχετ. Παπασιώπη-Πασιά, 2003, 158-159. Η διεθνής υιοθεσία σε ευρεία έννοια δεν περιλαμβάνει μόνο τις διακρατικές υιοθεσίες, αλλά όλες τις υιοθεσίες που παρουσιάζουν στοιχεία αλλοδαπότητας, αλλά δεν στηρίζονται στη διαφορά του συνδέσμου συνήθους διαμονής μεταξύ των εμπλεκόμενων χωρών.

²⁸⁴ Η Διεθνής Σύμβαση της Χάγης της 29/5/1993 δεν έχει κυρωθεί από την Ελλάδα. Η επικύρωσή της δεν κρίθηκε σκόπιμη και προτιμήθηκε τελικά η θέσπιση νέου νόμου για την υιοθεσία που ήταν ο ν. 2447/1996

οποίο διαφοροποιείται ο χώρος διαμονής των συμβαλλόμενων μερών (ή ο υποψήφιος θετός γονέας ή ο υποψήφιος προς υιοθεσία έχει τη συνήθη διαμονή του στο εξωτερικό).

I. ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΥ ΔΙΕΠΕΙ ΤΙΣ ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΕΣ ΥΙΟΘΕΣΙΕΣ

Η υιοθεσία από τη στιγμή που έπαψε να αποτελεί «ταμπού», καθιερώθηκε ως κανόνας δικαίου στο σύνολο των νομικών πλαισίων των κρατών. Η Σύμβαση της Χάγης για την προστασία των παιδιών και η συνεργασία στη διεθνή διακρατική υιοθεσία, σε συνδυασμό με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού²⁸⁵, αλλά και τη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τις Κοινωνικές και Νομικές Αρχές που σχετίζονται με την Προστασία και Ευημερία των παιδιών, με ειδική αναφορά στην υιοθεσία, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διακρατικό επίπεδο, απετέλεσαν το υπόβαθρο για την καθιέρωση και θεμελίωση του θεσμού. Η διακρατική υιοθεσία είναι θεσμός με τον οποίο εναρμονίζονται τα δικαιικά συστήματα των κρατών υποδοχής και των κρατών αποστολής των τέκνων προς υιοθεσία.

Οι διακρατικές υιοθεσίες αν και αναγνωρισμένος θεσμός, στην πράξη παρουσιάζουν προβλήματα και αυτό διότι ο εκάστοτε δικαστής πρέπει να συνδυάσει όσο το δυνατόν καλύτερα τα νομικά συστήματα του κράτους υποδοχής και του κράτους αποστολής στην κρινόμενη κάθε φορά υιοθεσία, αφού οι διάφορες έννομες τάξεις μπορεί να ορίζουν ότι για τις διακρατικές υιοθεσίες θα πρέπει να ισχύει ό,τι ακριβώς και για αυτές που πραγματοποιούνται στο εσωτερικό του κράτους (π.χ. στην Αγγλία, όπως παρατηρήσαμε και προηγουμένως, το παιδί πρέπει πρώτα να δίδεται στους υποψήφιους θετούς γονείς με τη μορφή της αναδοχής).

Αυτές οι περιπτώσεις υιοθεσίας ρυθμίζονται κατά κανόνα από το δίκαιο της ιθαγένειας των μερών, του υιοθετούντος και του υιοθετούμενου, με σκοπό την επιλογή του ευμενέστερου για τον υιοθετούμενο, αρκεί βεβαίως αυτό να μην αντίκειται στην ημεδαπή έννομη (δημόσια) τάξη και τα χρηστά ήθη

²⁸⁵ Διεθνής Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού της 20/11/1989.

(ΚΠολΔ 323 § 5)²⁸⁶. Τον όρο χρηστά ήθη, ο οποίος απαντάται και στο γαλλικό δίκαιο (*justes motifs*), μπορούμε να τον προσεγγίσουμε ερμηνευτικά με τους κανόνες κοινωνικής ηθικής, οι οποίοι έχουν διαμορφωθεί με βάση τις αντιλήψεις του μέσου ανθρώπου, μέλους συγκεκριμένου κοινωνικού συνόλου και συγκεκριμένης χρονικής στιγμής.

Η μεταρρύθμιση των διατάξεων του ελληνικού δικαίου για την υιοθεσία από το νέο νόμο (2447/1996) είχε ως αποτέλεσμα και τη μεταρρύθμιση των σχετικών κανόνων του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου. Έτσι τροποποιήθηκε η ΑΚ 23 που αφορά το εφαρμοστέο δίκαιο κυρίως στις διεθνείς υιοθεσίες.

Οι νέες ρυθμίσεις που εισήγαγε ο νόμος με τα αρθρ.4 και 5 αφορούν διακρατικές υιοθεσίες που γίνονται στην Ελλάδα. Οι διατάξεις των άρθρων αυτών σε συνδυασμό και με αυτές των άρθρων 6 και 7, αποτελούν ασφαλιστικές δικλείδες για το συμφέρον του υιοθετουμένου, καθώς αναφέρονται στις κοινωνικές υπηρεσίες που είναι επιφορτισμένες με την τέλεση των υιοθεσιών και τις λειτουργίες που επιτελούν προκειμένου να γίνει μια υιοθεσία (συναινέσεις υποψήφιων θετών γονέων, κοινωνική έρευνα).

Οι σχέσεις υιοθετούντος και υιοθετουμένου ρυθμίζονται κατά σειρά από το δίκαιο: 1) της τελευταίας κοινής τους ιθαγένειας κατά τη διάρκεια τέλεσης της υιοθεσίας, 2) της τελευταίας κοινής συνήθους διαμονής κατά τη διάρκεια τέλεσης της υιοθεσίας, 3) της ιθαγένειας την οποία είχε ο θετός γονέας κατά τη

²⁸⁶ ΑΠ Τμ.Γ'187/1988, www.dsnet.gr, ΠΠρΑθ 921/2005, ΝοΒ 1/2006, 104. Οι ουσιαστικές προϋποθέσεις για τη σύσταση και λύση της υιοθεσίας, η οποία περιέχει στοιχεία αλλοδαπότητας ρυθμίζονται από το δίκαιο της ιθαγένειας του κάθε μέρους. Τα παραπάνω ισχύουν σε συνδυασμό με το άρθρ. ΑΚ33 εφόσον οι διατάξεις του αλλοδαπού δικαίου δεν προσκρούουν στη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη.

ΠΠρΑθ 1556/2006, ΝοΒ 11-12/2006, 1714. Ο συνδυασμός των άρθρ. ΑΚ 23 και 33 υπάρχει και στην περίπτωση που έχουμε να κάνουμε με τα δύο είδη υιοθεσίας την «πλήρη» και την «απλή». Η «πλήρης» υιοθεσία είναι αυτή με την οποία δημιουργείται μεταξύ υιοθετουμένου και κατιόντων του απ' τη μια και του υιοθετούντος και των συγγενών του απ' την άλλη δεσμός ίδιος με αυτόν ενός τέκνου και των εξ αίματος συγγενών του ενώ με την «απλή» δημιουργείται σχέση συγγένειας μόνο μεταξύ υιοθετούντος και υιοθετουμένου και των κατιόντων του τελευταίου κάτι που προσκρούει στην ημεδαπή δημόσια τάξη (ΑΚ 33) καθώς ο θεσμός της υιοθεσίας αποβλέπει στην πλήρη αποκατάσταση του τέκνου και στη δημιουργία ενός κατάλληλου οικογενειακού περιβάλλοντος.

διάρκεια τέλεσης της υιοθεσίας και 4) από το δίκαιο που διέπει τις προσωπικές σχέσεις των συζύγων, σε περίπτωση υιοθεσίας από συζύγους (ΑΚ 23 § 2).

Οι διακρατικές υιοθεσίες προτάσσουν πάνω απ' όλα το θεσμό της οικογένειας, θεσμό που αποτελεί προϋπόθεση αλλά και συνέπεια της υιοθεσίας. Άξονας της Σύμβασης της Χάγης, που αποτελεί το θεμέλιο λίθο του θεσμού, είναι το παιδί και το συμφέρον αυτού. Σκοπός της Σύμβασης είναι η εξασφάλιση ενός ζεστού οικογενειακού περιβάλλοντος και η παρεμπόδιση διακίνησης παιδιών (αρθρ.1). Τα ίδια στοιχεία εντοπίζονται και στη Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού (αρθρ. 21).

Το νομικό καθεστώς που διέπει τις διακρατικές υιοθεσίες σε ότι αφορά τις προϋποθέσεις (συναινέσεις, αρμόδιες υπηρεσίες, συμφέρον τέκνου) και τα αποτελέσματα είναι παρόμοιο με αυτό που διέπει τις υιοθεσίες και στην εσωτερική έννομη τάξη.

Όπως στις εθνικές υιοθεσίες, έτσι και στις διακρατικές είναι απαραίτητη η συναίνεση των μερών, μετά από τη σωστή τους πληροφόρηση, αφού με αυτήν τερματίζεται ο δεσμός μεταξύ της φυσικής οικογένειας και του υποψήφιου θετού τέκνου. Οι συναινέσεις των φυσικών γονέων του υιοθετουμένου, που διαμένουν στο εξωτερικό, σύμφωνα με όσα ορίζει το αρθρ.5 ν. 2447/1996, δίνονται είτε ενώπιον των ελληνικών προξενικών αρχών της αλλοδαπής, είτε ενώπιον αρμόδιας αρχής του τόπου της συνήθους διαμονής τους. Αρμόδια αρχή θεωρούνται οι διοικητικές, αρμόδιες αλλοδαπές προξενικές αρχές που ασχολούνται με υιοθεσίες, όχι όμως και οι συμβολαιογράφοι²⁸⁷. Στο σημείο αυτό έχει προκύψει ένα ζήτημα σχετικά με τη συναίνεση του συζύγου στην περίπτωση που έχει τη συνήθη διαμονή του στο εξωτερικό. Βάσει της ΑΚ 1546 ο έγγαμος δεν μπορεί να υιοθετήσει χωρίς τη συναίνεση του συζύγου. Η συναίνεση παρέχεται αυτοπροσώπως με δήλωση στο δικαστήριο. Αν ο σύζυγος έχει τη συνήθη διαμονή του στο εξωτερικό, τότε

²⁸⁷ ΠΠΡΑΘ 592/2002 αδημ. Η φυσική μητέρα της ανήλικης (εκ Βοσνίας – Ερζεγοβίνης) διέμενε στην Αμερική. Έτσι έδωσε τη συναίνεσή της ενώπιον του προξενείου της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης στη Νέα Υόρκη. Θα μπορούσε να δώσει τη συναίνεσή της και ενώπιον του ελληνικού προξενείου της ίδιας πόλης, όχι όμως ενώπιον συμβολαιογράφου. Παπασιώπη – Πασιά. ΕΝΟΒΕ. Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας. Οι ιδιωτικού διεθνούς δικαίου ρυθμίσεις του ν.2447/1996 – Διακρατικές υιοθεσίες, 2006, 63.

και μόνο τότε δίδεται η συναίνεση ενώπιον συμβολαιογράφου. Δικαιολογητικός λόγος της παραπάνω ρύθμισης, είναι η αποφυγή ταιλαιπωρίας για τη δήλωση της συναίνεσης ενώπιον του δικαστηρίου της ημεδαπής που τελείται η υιοθεσία.

Εκτός όμως από τα αρθρ. 4 και 5 με τα οποία ο νέος νόμος ρυθμίζει τις διακρατικές υιοθεσίες, στο αρθρ. 3 εισήχθη ένας μονομερής κανόνας ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, με τον οποίο ρυθμίζονται οι περιπτώσεις αλλοδαπών ανηλίκων που εγκαταλείφθηκαν στην Ελλάδα και που για ένα εξάμηνο δεν αναζητήθηκαν από κανέναν. Σύμφωνα λοιπόν με τη **νέα** αυτή διάταξη οι περιπτώσεις αυτές κρίνονται με βάση το ελληνικό ουσιαστικό δίκαιο.

Το πρόβλημα στις διακρατικές υιοθεσίες είναι ότι ο δικαστής καλείται να προβεί στο συνδυασμό των ρυθμίσεων που ορίζουν τα δύο κράτη προκειμένου να γίνει η υιοθεσία. Όταν υπάρχει εγκαταλελειμμένο τέκνο, για το οποίο δεν εκδηλώθηκε ενδιαφέρον, απλοποιείται η διαδικασία με την εφαρμογή ενός δικαίου, δηλαδή του ελληνικού ουσιαστικού δικαίου. Πρέπει βέβαια να παρατηρήσουμε ότι προκειμένου για εγκαταλελειμμένα τέκνα δεν ισχύουν οι διατάξεις των διακρατικών υιοθεσιών, αλλά των διεθνών υιοθεσιών, διότι στην εγκατάλειψη τέκνου δεν υπάρχει η έννοια της αλλοδαπότητας που χαρακτηρίζει τις διακρατικές υιοθεσίες ήτοι μετακίνηση ενός τέκνου από τη φυσική του οικογένεια στο ένα κράτος, στη θετή σε άλλο κράτος, και επομένως υφίσταται συνδυασμός δύο νομικών συστημάτων. Αντίθετα, όταν υπάρχει εγκατάλειψη πέραν του εξαμήνου έχουμε εφαρμογή ενός μόνο δικαίου και κατά συνέπεια μη διακρατική υιοθεσία²⁸⁸.

²⁸⁸ ΠΠρΑθ 267/2001 αδημ. Με την απόφαση αυτή εφαρμόστηκε η διάταξη του αρθρ.3 του ν.2447/1996, σε μια υπόθεση εγκατάλειψης ανηλίκου αλβανικής ιθαγένειας ο οποίος δεν αναζητήθηκε ποτέ από τους δικούς του. Παρά το ότι έγιναν προσπάθειες προς ανεύρεση αυτών δεν κατέστη κάτι τέτοιο δυνατό. Έτσι το τέκνο υιοθετήθηκε από Έλληνες θετούς γονείς με την εφαρμογή μόνο του ελληνικού ουσιαστικού δικαίου δια του οποίου αναπληρώθηκαν δικαστικώς οι συναινέσεις των φυσικών γονέων του τέκνου. Παπασιώπη – Πασιά, 2006, 63.

ΠΠρΘεσ 20927/1998 Το δικαστήριο παρέκαμψε τα εμπόδια που όρθωνε το δίκαιο της ιθαγένειας (αλβανικής) του προς υιοθεσία τέκνου καθώς αν βασιζόταν στη συγκεκριμένη περίπτωση, στην κατά γράμμα εφαρμογή της ΑΚ23 θα υπήρχε κίνδυνος για το συμφέρον του τέκνου. Η προσπάθεια συνδυασμού της *lex patriae* των μερών καθιστούσε την πραγματοποίηση της διακρατικής υιοθεσίας αδύνατη. Με γνώμονα όμως το συμφέρον του παιδιού το δικαστήριο προχώρησε στον αποκλεισμό του αλλοδαπού δικαίου μέσα από την επιφύλαξη της δημόσιας τάξης του ΑΚ33. Έτσι το δικαστήριο προχώρησε στην εφαρμογή

II. ΟΙ ΑΡΜΟΔΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ ΣΤΙΣ ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΕΣ ΥΙΟΘΕΣΙΕΣ

Με το νέο δίκαιο στην Ελλάδα εισήχθησαν ουσιώδεις καινοτομίες κυρίως στον τομέα των διακρατικών υιοθεσιών από την άποψη του ρόλου των κοινωνικών υπηρεσιών (άρθρα 6 και 7).

Απαραίτητο στοιχείο για την πραγματοποίηση μιας διακρατικής υιοθεσίας είναι η έκθεση που συντάσσει η Κεντρική Αρχή του Κράτους Υποδοχής που ασχολείται με την αίτηση υιοθεσίας που έχει υποβληθεί από άτομα που διαμένουν στην αλλοδαπή. Η Κεντρική Αρχή του Κράτους Υποδοχής δίνει τη συγκατάθεσή της για την υιοθεσία αφού βεβαιωθεί ότι αυτή είναι προς το συμφέρον του παιδιού, και αφού πρώτα εξετάσει: α) την ταυτότητα, β) το ποινικό μητρώο, γ) το οικογενειακό περιβάλλον, δ) το ιατρικό ιστορικό και ε) την οικονομική κατάσταση των υποψήφιων θετών γονέων, στοιχεία απαραίτητα για την ανάπτυξη μιας υγιούς προσωπικότητας.

Όπως στις εθνικές έτσι και στις διακρατικές υιοθεσίες δύναται και πρέπει να ζητηθεί η άποψη του υποψήφιου θετού τέκνου, εφόσον αυτό έχει συμπληρώσει το 12^ο έτος της ηλικίας του (αρθρ.12 §1 Σύμβασης Δικαιωμάτων του Παιδιού), ανάλογα πάντα με το βαθμό ωριμότητάς του.

Κατόπιν όλων αυτών και εάν κριθεί ότι εξασφαλίζεται το συμφέρον του τέκνου, τότε αυτό μεταφέρεται με ασφάλεια στο νέο του περιβάλλον. Η αποστολή όμως της Κεντρικής Αρχής δε σταματά στο σημείο αυτό. Συνεχίζει να παρακολουθεί κατά πόσο η υιοθεσία επιτελεί το σκοπό της και παράλληλα φροντίζει να παίρνει τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία του τέκνου, σε τέτοιο βαθμό που αν διαπιστώσει ότι οι θετοί γονείς δεν ανταποκρίνονται στα καθήκοντά τους, προχωρά στην απομάκρυνση του θετού τέκνου απ' αυτούς.

Η Κεντρική Αρχή του Κράτους Υποδοχής είναι το κύριο όργανο για την πραγματοποίηση των διακρατικών υιοθεσιών. Εκτός από την Αρχή αυτή σε κάθε κράτος ιδρύονται και διάφοροι οργανισμοί στους οποίους ανατίθενται

άλλων κανόνων της *lex causae*, δηλαδή του δικαίου της ιθαγένειας των υιοθετούντων, άρα του ελληνικού. Βλ. σχετ. Κουτσουράδη, Νομικά Μελετήματα ΙΙΙ, 2003, 469-471.

καθήκοντα που σκοπό έχουν την τέλεση διακρατικών υιοθεσιών. Η διαφορά τους βέβαια με την Κεντρική Αρχή φαίνεται από το γεγονός ότι επιτελούν κάποιες ειδικότερες λειτουργίες που χρειάζονται για την τέλεση αυτών των υιοθεσιών (π.χ. επιδίωξη μη κερδοσκοπικών σκοπών σύμφωνα με τις προϋποθέσεις και τα όρια που έχουν τεθεί από τις αρμόδιες αρχές του κράτους διαπίστευσης) και από το γεγονός ότι ακόμη η λειτουργία τους δε γίνεται αποδεκτή από τις έννομες τάξεις όλων των κρατών²⁸⁹. Για το λόγο αυτό στο αρθρ.12 της Σύμβασης της Χάγης τονίζεται ότι τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν τη διακριτική ευχέρεια να επιτρέψουν ή να αρνηθούν την ανάπτυξη δραστηριοτήτων εκ μέρους των διαπιστευμένων αυτών οργανισμών μέσα στη δική τους Επικράτεια, ακόμη κι αν αυτοί οι οργανισμοί είναι εξουσιοδοτημένοι για τη διενέργεια των πράξεων αυτών από άλλο συμβαλλόμενο κράτος²⁹⁰. Έτσι, το νέο σύστημα υιοθεσιών της Ρουμανίας προβλέπει συνεργασία για το χειρισμό των διακρατικών υιοθεσιών μέσω 50 μη κυβερνητικών οργανισμών που έχουν εγκριθεί από την αρμόδια Ρουμανική Επιτροπή, μολονότι το 2000 η Ρουμανική Κυβέρνηση αποφάσισε να περιορίσει τις διεθνείς υιοθεσίες και να επανεξετάσει όσες εκκρεμούσαν πριν από το 2000, σε αναμονή του νέου συστήματος υιοθεσιών που έκτοτε ισχύει. Συνεπώς, εάν ένα εγκαταλελειμμένο παιδί στην Ελλάδα είναι Ρουμανικής ιθαγένειας σύμφωνα με το αρθρ.15 ν.2699/1999²⁹¹ και κατ' εξαίρεση προς το μονομερή κανόνα του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του αρθρ.3 του ν.2447/1996, θα πρέπει να το πληροφορείται η Ρουμανική επιτροπή υιοθεσιών και αφού πρώτα μελετήσει τον πλήρη φάκελο που θα της στείλουν οι ελληνικές υπηρεσίες να αποφανθεί για το επιτρεπτό ή μη της συγκεκριμένης υιοθεσίας²⁹²293.

²⁸⁹ Βλ. αρθρ.11 ΔΣΧ.

²⁹⁰ Το 1998 στα πλαίσια της συνεργασίας Ελλάδας – Ρουμανίας πάνω στο θέμα των διακρατικών υιοθεσιών, η Ρουμανική Επιτροπή ζήτησε από την Ελλάδα να της γνωστοποιήσει τους αναγνωρισμένους και εξουσιοδοτημένους φορείς της χώρας μας για τις διακρατικές υιοθεσίες.

²⁹¹ ΦΕΚ/Α/67/7.4.1999.

²⁹² Σχετικά με την παραπάνω διάταξη της Ελληνορουμανικής Συμφωνίας του 1999 το ΠΠρ Αθ με την υπ' αριθ.830/2000 απόφασή του (αδμ.) προβληματίστηκε ως προς το ζήτημα εάν το ρουμανικής ιθαγένειας τέκνο που γεννήθηκε και διαμένει στην Ελλάδα χρειάζεται μαζί με τους

Όπως στις υιοθεσίες της εσωτερικής έννομης τάξης έτσι και στις διακρατικές υιοθεσίες παρατηρείται το φαινόμενο των ιδιωτικών υιοθεσιών. Επιφορτισμένα για την τέλεση των υιοθεσιών αυτών είναι νομικά πρόσωπα (αρθρ. 22 ΔΣΧ) τα οποία ιδρύει κάθε κράτος, ανάλογα με την εσωτερική έννομη τάξη του και τα οποία πρέπει να πληρούν τις προϋποθέσεις της ακεραιότητας, επαγγελματικής επάρκειας, πείρας και υπευθυνότητας του Κράτους αυτού, όπως ακριβώς και οι διαπιστευμένοι οργανισμοί (accredited bodies). Μπορούν επίσης να είναι και φυσικά πρόσωπα τα οποία θα διαθέτουν τα ανάλογα προσόντα, με βάση ηθικά πρότυπα και εξάσκηση ή εμπειρία για να εργαστούν στον τομέα της διακρατικής υιοθεσίας.

Με την παρουσία των φυσικών και την ίδρυση των νομικών προσώπων φαίνεται πως δίδεται μια λύση στη φιλολογία που αναπτύχθηκε γύρω από το θέμα των διακρατικών υιοθεσιών (ιδιωτικών ή μη), αφού χάρη στο αρθρ. 22 §2 της ΔΣΧ προβλέπεται η δυνατότητα και σε μη διαπιστευμένα νομικά και φυσικά πρόσωπα να παρεμβαίνουν στο θέμα των διακρατικών υιοθεσιών όταν αυτό επιτρέπεται από τη νομοθεσία του περί ου ο λόγος κράτους και εφόσον υποβλήθηκε σχετική δήλωση στο θεματοφύλακα της Σύμβασης με τα ονόματα και τις διευθύνσεις αυτών των προσώπων. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορούν να ελέγχονται και οι ιδιωτικές υιοθεσίες που πραγματοποιούνται από τα όργανα αυτά. Είναι σαφές ότι τόσο οι διαπιστευμένοι οργανισμοί, όσο και τα φυσικά και νομικά πρόσωπα, βρίσκονται πάντα υπό την επίβλεψη του κύριου οργάνου, δηλαδή της Κεντρικής Αρχής του Κράτους Υποδοχής.

υποψήφιους θετούς γονείς να μεταβούν στη Ρουμανία για να διανύσουν το απαραίτητο στάδιο προσαρμογής κάτι που προσέκρουε στην ΑΚ 33 (δημόσια τάξη), αφού θα έπρεπε να εφαρμοστεί αλλοδαπή διάταξη, δεδομένου ότι το συγκεκριμένο παιδί ήταν εκτός καταλόγου των παιδιών ρουμανικής ιθαγένειας που θα επέτρεπε η Ρουμανική επιτροπή να υιοθετηθούν, με φυσικό επακόλουθο το ανέφικτο της υιοθεσίας λόγω της μη ευρέσεως του εφαρμοστέου κανόνα ιδιωτικού διεθνούς δικαίου και του νομικού κενού που αυτό συνεπάγεται. Βλ. Παπασιώπη – Πασιά, 2006, 64.

293 Ρουμανία για να διανύσουν το απαραίτητο στάδιο προσαρμογής κάτι που προσέκρουε στην ΑΚ 33 (δημόσια τάξη), αφού θα έπρεπε να εφαρμοστεί αλλοδαπή διάταξη, δεδομένου ότι το συγκεκριμένο παιδί ήταν εκτός καταλόγου των παιδιών ρουμανικής ιθαγένειας που θα επέτρεπε η Ρουμανική επιτροπή να υιοθετηθούν, με φυσικό επακόλουθο το ανέφικτο της υιοθεσίας λόγω της μη ευρέσεως του εφαρμοστέου κανόνα ιδιωτικού διεθνούς δικαίου και του νομικού κενού που αυτό συνεπάγεται. Βλ. Παπασιώπη – Πασιά, 2006, 64.

Οι συνέπειες μιας διακρατικής υιοθεσίας είναι: α) η αναγνώριση της νομικής σχέσης γονέα – τέκνου με αποτέλεσμα το θετό τέκνο να επέχει πλέον θέση γνήσιου τέκνου²⁹⁴, β) η ανάθεση της γονικής μέριμνας στους θετούς γονείς και γ) η παύση του προϋφιστάμενου νομικού δεσμού μεταξύ του παιδιού και των φυσικών γονέων του εφόσον το νομικό πλαίσιο του Κράτους που πραγματοποιείται η υιοθεσία επιφέρει αυτό το αποτέλεσμα (αρθρ.26 ΔΣΧ).

Την επιθυμία του θετού τέκνου να πληροφορηθεί για τους γονείς του και να μάθει για το παρελθόν του όταν μεγαλώσει, εξασφαλίζουν οι Αρμόδιες Αρχές που τηρούν αρχείο πληροφοριών στο οποίο έχουν πρόσβαση μόνο το θετό τέκνο ή εκπρόσωπός του (αρθρ. 30 ΔΣΧ).

Προϋπόθεση για την ομαλή διενέργεια των διακρατικών υιοθεσιών είναι η συνεργασία μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών και των υπηρεσιών αυτών (όπως η Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία, οι Διευθύνσεις Κοινωνικής Πρόνοιας, ο Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας) σε τομείς όπως είναι: α) η διαφύλαξη και ανταλλαγή πληροφοριών για το παιδί και τους υποψήφιους θετούς γονείς, β) η επίσπευση της διαδικασίας για την τέλεση της υιοθεσίας, γ) η άρτια οργάνωση των υπηρεσιών των κρατών για τη σύνταξη των εκθέσεων, σχετικά με την εξεταζόμενη κάθε φορά υιοθεσία και δ) η συνεχής προσπάθεια για τη βελτίωση του θεσμού με τη δημιουργία ομάδων επιστημόνων που θα είναι επιφορτισμένοι με την παρακολούθηση της υιοθεσίας μετά την τελεσιδικία της δικαστικής απόφασης.

III. ΚΩΛΥΜΑΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΩΝ ΥΙΟΘΕΣΙΩΝ

Στις υιοθεσίες που γίνονται στο εσωτερικό ενός κράτους η ύπαρξη ορισμένων κωλυμάτων μπορεί να μην επιτρέπει την τέλεσή τους²⁹⁵. Κάτι ανάλογο δύναται να συμβεί και στις υιοθεσίες που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της Σύμβασης της Χάγης. Μπορεί δηλαδή ένα κράτος να δηλώσει στο Μόνιμο Γραφείο της Συνδιάσκεψης Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου της Χάγης ότι

²⁹⁴ Schwenzner in collaboration with Dimsey, 2006, Article 3.14, 122.

²⁹⁵ Βλ. κεφάλαιο Β, Ι, σχετ. με τις προϋποθέσεις της υιοθεσίας.

δε θα δεσμεύεται από τη Σύμβαση αυτή (αρθρ. 12) προκειμένου να αναγνωρίσει υιοθεσίες που έγιναν υπό το κράτος του αρθρ. 39 αυτής.

Ειδικότερα, μπορεί να υπάρχει πρόβλημα στην πραγματοποίηση μιας διακρατικής υιοθεσίας λόγω της διαφοράς θρησκειύματος. Αν δηλαδή ο υιοθετούμενος αλλοδαπός έχει διαφορετική θρησκεία από αυτήν που επικρατεί στο κράτος υποδοχής του.

Στο ελληνικό Σύνταγμα, για παράδειγμα, η διαφορά θρησκειύματος σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να αποτελέσει εμπόδιο στις υιοθεσίες ανηλίκων, αφού προστατεύεται ως ατομικό δικαίωμα και δεν μπορεί να εξαρτάται από αυτήν η τέλεση ή μη μιας υιοθεσίας.

Επειδή όμως κυρίαρχη αποστολή του θεσμού της υιοθεσίας είναι η εξασφάλιση του συμφέροντος του τέκνου, η διαφορά θρησκειύματος δε θα πρέπει να επηρεάζει την τέλεση μιας διακρατικής υιοθεσίας. Σαφώς είναι ένα ζήτημα το οποίο θα πρέπει να συνεκτιμηθεί στο πλαίσιο της έρευνας της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας, όπως και στην απόφαση του δικαστηρίου καθώς σύμφωνα με το αρθρ.16 §1 της ΔΣΧ του 1993 το εθνικό, θρησκευτικό και πολιτιστικό υπόβαθρο ενός παιδιού είναι πολύ σημαντικά στοιχεία και θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα σε αυτά. Από τη στιγμή όμως που οι διοικητικές και δικαστικές υπηρεσίες των κρατών προέλευσης και αποστολής συμφωνήσουν ότι η υιοθεσία είναι προς το συμφέρον του τέκνου, τότε αυτή μπορεί να γίνει (αρθρ.17γ΄ ΔΣΧ) και να αναγνωρισθεί και στα άλλα συμβαλλόμενα κράτη της Σύμβασης.

Ένα άλλο κώλυμα που παρατηρείται στις διακρατικές υιοθεσίες αφορά τις χώρες (π.χ. Αλβανία) οι οποίες καταρτίζουν κατάλογο των προς υιοθεσία παιδιών, τον οποίο έχει συντάξει η Ειδική Επιτροπή Υιοθεσιών των χωρών αυτών και μόνο μέσα απ' αυτόν μπορεί να επιλέξει ο υποψήφιος θετός γονέας το υποψήφιο θετό τέκνο. Σε ό,τι έχει να κάνει με την Αλβανία, το κώλυμα αυτό χαρακτηρίζεται νομικά ως διαδικαστική και όχι ως ουσιαστική προϋπόθεση της υιοθεσίας με αποτέλεσμα τα ελληνικά δικαστήρια να αποκλείουν την εφαρμογή των αλβανικών διατάξεων επικαλούμενα την επιφύλαξη της δημόσιας τάξης και να εφαρμόζουν το ελληνικό δίκαιο στηριζόμενα στο συμφέρον του παιδιού.

Μια τελευταία περίπτωση κατά την οποία ανακύπτουν εμπόδια στην τέλεση μιας υιοθεσίας αποτελεί η αποκλειστική διεθνής δικαιοδοσία των

αλλοδαπών δικαστηρίων του κράτους της ιθαγένειας του υιοθετουμένου. Το πρόβλημα έγκειται στο αν η εφαρμογή της ΑΚ 23§1 κατά την οποία η εφαρμοστέα *lex patriae* του αλλοδαπού υιοθετουμένου θέτει ως προϋπόθεση την αποκλειστική δικαιοδοσία των δικαστηρίων του κράτους που θα τελεστεί η υιοθεσία, θα θεωρηθεί ως ουσιαστική προϋπόθεση του ΑΚ 23§1 ή θα αντιμετωπιστεί ως δικονομικής φύσης ζήτημα. Η ελληνική νομολογία αντιμετώπισε το ζήτημα αυτό επικαλούμενη την ελληνική δημόσια τάξη και προτάσσοντας το συμφέρον του τέκνου. Έτσι, προχώρησε στην εφαρμογή του ελληνικού δικαίου, όπως ακριβώς και στις δύο προηγούμενες περιπτώσεις²⁹⁶.

Για να γίνει κατανοητή η μεγάλη σπουδαιότητα των διακρατικών υιοθεσιών και η σημασία τόσο της συνεργασίας ανάμεσα στα συμβαλλόμενα κράτη όσο και της τήρησης αρχείων, αρκεί να θυμίσουμε την τραγική ιστορία των δύο Βρετανών που παντρεύτηκαν χωρίς να γνωρίζουν ότι είναι δίδυμα αδέρφια. Το γεγονός αυτό φαίνεται ότι «ταρακούνησε» τα κράτη στα οποία δεν υπάρχει νομοθετικό πλαίσιο για τις διακρατικές υιοθεσίες, όπως π.χ. η Κύπρος²⁹⁷.

296 ΠΠρΡοδ 11/2001, Αρμ. 2002, 42 επ. Κατά το αρθρ.136 του βουλγαρικού κώδικα η υιοθεσία ανηλίκου βουλγαρικής ιθαγένειας από αλλοδαπούς θετούς γονείς πρέπει να απαγγέλεται από βουλγαρικό δικαστήριο. Κάτι τέτοιο όμως στην κρινόμενη υιοθεσία προσκρούει στην ελληνική δημόσια τάξη. ΠΠρΑθ 112/2001 (αδημ.) Το δικαστήριο επικαλούμενο την ΑΚ33 θεώρησε ότι η παρεχόμενη αποκλειστική αρμοδιότητα στα δικαστήρια του κράτους της ιθαγένειας του υιοθετουμένου προσκρούει στην ελληνική δημόσια τάξη διότι αφαιρεί την δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων ως προς το να κρίνουν την υιοθεσία παρά το γεγονός ότι οι υποψήφιοι θετοί γονείς είναι έλληνες και ότι η υιοθεσία θα τελεστεί επί ελληνικού εδάφους.

²⁹⁷ Με την ευκαιρία του περιστατικού αυτού η κ. Λήδα Κουρσουμπά, Επίτροπος Νομοθεσίας, και Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Παιδιού, έχει επιστήσει την προσοχή των αρμοδίων στην έλλειψη νομοθετικού πλαισίου στην Κύπρο για τις διακρατικές υιοθεσίες. Πιο συγκεκριμένα, η Επίτροπος ανέφερε ότι είναι επιτακτική η ανάγκη για θεσμοθέτηση ενός οργανισμού που να καθοδηγεί τους ανάδοχους γονείς τόσο πριν όσο και μετά την υιοθεσία. Ένας οργανισμός που θα είναι υπεύθυνος μεταξύ άλλων και για τη δημιουργία αλλά και τη διατήρηση αρχείου δεδομένων που να αφορούν και τις διακρατικές υιοθεσίες. Την ανάγκη αυτή επισήμανε και ο Μητροπολίτης Πάφου Γεώργιος, ως πρόεδρος της Εθνικής Επιτροπής Βιοηθικής Κύπρου, για θέματα υιοθεσίας υπογραμμίζοντας τη σοβαρότητα του ζητήματος και παραθέτοντας τα προβλήματα υγείας που μπορεί να προκύψουν από αιμομιξία. Βλέπε σχετικά τον ιστότοπο <http://www.sigmalive.com/news/local/7499> Προσπέλαση την 11.2.2012.

IV. Η ΝΕΑ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΠΕΡΙ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Το γεγονός της ύπαρξης προαναφερόμενων προβλημάτων, αλλά και η ανάγκη δημιουργίας ενός νομικού πλαισίου που να ανταποκρίνεται στα σύγχρονα δεδομένα αποτέλεσαν τη γενεσιουργό αιτία της ΝΕΣ που ήρθε να αντικαταστήσει κάποιες πεπαλαιωμένες διατάξεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Στρασβούργου του 1967. Παρόλο όμως που έχουν προσχωρήσει σε αυτήν αρκετά κράτη, εντούτοις έχει επικυρωθεί μόλις από τρία (Ισπανία, Νορβηγία, Ουκρανία) αριθμός πάντως που επαρκεί για τη θέση της σε ισχύ.

Θα είχε λοιπόν ενδιαφέρον να δούμε κάποια σημεία της ΝΕΣ και τις διαφορές που αυτά εισάγουν σε σχέση με όσα ίσχυαν.

Στο αρθρ. 5§ 4 της ΝΕΣ ορίζεται ότι σε περίπτωση που ο πατέρας ή η μητέρα δεν ασκούν τη γονική μέριμνα του τέκνου και έτσι δεν έχουν δικαίωμα να συναινέσουν στην υιοθεσία, η τελευταία δεν είναι απαραίτητο να δίνεται απ'αυτούς. Μια τέτοια διάταξη ασφαλώς και αποτελεί καινοτομία, αλλά συνάμα κάνει και πιο εύκολη τη διενέργεια της υιοθεσίας. Αρκεί να αναλογισθεί κάποιος ότι με το ν.2447/1996 η γονική συναίνεση είτε πρέπει να αναπληρωθεί με δικαστική απόφαση ή εάν δεν υπάρχουν καθόλου γονείς πρέπει να συναινέσει ο επίτροπος.

Το αρθρ. 7§1 εδ.β' αναγνωρίζει το δικαίωμα υιοθεσίας και σε μια κατηγορία που μέχρι πρότινος δεν μπορούσαν εύκολα να υιοθετήσουν, τα ζευγάρια που τελούν σε κατάσταση αναγνωρισμένης συμβίωσης. Όπως άλλωστε είδαμε η ελεύθερη ένωση ως αποτέλεσμα του συμφώνου συμβίωσης (ν.3719/2008) συνιστά αίρεση στην υιοθεσία, κάτι που αυτομάτως την καθιστά άκυρη και μη πραγματοποιήσιμη. Επιπροσθέτως, τα κράτη είναι ελεύθερα να επεκτείνουν το πεδίο εφαρμογής της ΝΕΣ και σε ζευγάρια του ίδιου φύλου.

Στο αρθρ. 9§2 της σύμβασης βλέπουμε ότι ενώ σε γενικές γραμμές τηρούνται οι κανόνες οι σχετικοί με την ηλικιακή διαφορά υιοθετούντος – υιοθετουμένου, εντούτοις καθιερώνεται εξαίρεση στις περιπτώσεις που η υιοθεσία επιβάλλεται για λόγους συμφέροντος του τέκνου. Κι εδώ ακριβώς

προτάσσεται το συμφέρον του τέκνου σε μεγαλύτερο βαθμό απ'ότι στον ν.2447/1996.

Σύμφωνα με τον ν.2447/1996 ο υιοθετούμενος μετά την υιοθεσία εξομοιώνεται με τους κατιόντες του θετού γονέως και παύει κάθε έννομη σχέση που αυτός είχε με τη φυσική του οικογένεια. Η ΝΕΣ ορίζει στο αρθρ. 11§3 ότι τα Κράτη-Μέλη μπορούν να προβλέψουν εξαιρέσεις σε θέματα, όπως το επώνυμο του θετού τέκνου.

Κατά την Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Στρασβούργου δεν επιτρέπεται η υιοθεσία πολλών τέκνων από τον υιοθετούντα. Τέτοιος περιορισμός δεν υπάρχει στη ΝΕΣ, όπως επίσης και το ότι μπορεί να υιοθετήσει ο οιοσδήποτε ανεξαρτήτως αν μπορεί ή δεν μπορεί να τεκνοποιήσει (αρθρ.13§2). Μια τέτοια ρύθμιση δίνει την δυνατότητα σε ένα πολύ μεγάλο αριθμό ανθρώπων να υιοθετήσουν και παράλληλα μια μεγάλη ευκαιρία σε μικρά παιδιά να αποκτήσουν τη δική τους οικογένεια..

Μέχρι τώρα η υιοθεσία ολοκληρωνόταν με την έκδοση δικαστικής απόφασης που αφορούσε την ένταξη του θετού τέκνου στη νέα του οικογένεια. Από εκείνο το σημείο, όμως, κι έπειτα ανέκυπταν διάφοροι προβληματισμοί, όπως λόγου χάρη ποιος θα παράσχει συμβουλές στους θετούς γονείς σχετικά με την ανατροφή των θετών τέκνων ή πώς θα μάθουν τα θετά τέκνα μεγαλώνοντας πληροφορίες σχετικά με τη φυσική τους οικογένεια. Στα αρθρ. 20 και 22 της ΝΕΣ προβλέπεται η δημιουργία τέτοιου είδους υπηρεσιών, η συνδρομή των οποίων θα είναι πολύτιμη αφού και η ένταξη του θετού τέκνου θα είναι πιο ομαλή, αλλά και θα αποφύγει ενδεχόμενους καλοθελητές που θα θελήσουν να το πληροφορήσουν σχετικά με την προέλευσή του.

*

Συμπερασματικά καταλήγουμε στο ότι οι διακρατικές υιοθεσίες μπορούν να προσφέρουν σε παιδιά από κράτη με μικρή συνήθως οικονομική ανάπτυξη τη μόνη τους ευκαιρία για προστασία και καλύτερες συνθήκες ζωής. Οι διακρατικές υιοθεσίες αποτελούν ακόμη, μια λύση στο πρόβλημα της αυξημένης ζήτησης παιδιών από υποψήφιους γονείς και της μειωμένης διαθεσιμότητας παιδιών προς υιοθεσία στην Ελλάδα.

Η νέα διεθνής πραγματικότητα επιβάλλει την αντιμετώπιση του φαινομένου των διακρατικών υιοθεσιών με ομοιόμορφους κανόνες. Η Ελλάδα δεν έχει επικυρώσει τη Σύμβαση της Χάγης του 1993 για τις διακρατικές υιοθεσίες διότι προτίμησε να ρυθμίσει τα σχετικά θέματα με τον τελευταίο νόμο του 1996. Είναι όμως αναγκαίο η σοβαρή αυτή προσπάθεια που η διεθνής κοινότητα πέτυχε στον τομέα των διακρατικών υιοθεσιών να γίνει ευρύτερα αποδεκτή όχι μόνο από τη χώρα μας, αλλά και από τις υπόλοιπες χώρες. Και οπωσδήποτε, για να πετύχει ο σκοπός της Σύμβασης της Χάγης τα συμμετέχοντα κράτη πρέπει να προσαρμόσουν την εσωτερική νομοθεσία τους στα πρότυπα και τις επιταγές της. Ένα ενιαίο νομικό πλαίσιο που θα συμβαδίζει με τις έννομες τάξεις των κρατών θα διευκολύνει την τέλεση των υιοθεσιών²⁹⁸.

²⁹⁸ Βλ. πιο κάτω προτάσεις στο 6ο κεφάλαιο, II.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΥΙΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ – ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΟΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη χώρα μας είχε παρατηρηθεί μια σταδιακή μείωση των υιοθεσιών²⁹⁹, η οποία δημιουργεί προβληματισμούς δεδομένου ότι ο θεσμός της υιοθεσίας έχει ιδιαίτερη σημασία και επιβάλλεται η διατήρησή του στο μέλλον. Θα πρέπει επομένως να ερευνηθεί και να μελετηθεί από ποιους παράγοντες πραγματικά κινδυνεύει.

Παράγοντες που οδήγησαν στη μείωση των υιοθεσιών ήταν, όπως ήδη αναφέρθηκε, η έλλειψη βρεφών, τα κυκλώματα εμπορίας τους και οι χρονοβόρες διαδικασίες. Ένας ακόμη λόγος που συντελεί πολύ στη μείωση αυτή είναι η αλματώδης πρόοδος της ιατρικής επιστήμης στον τομέα της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής που τα τελευταία χρόνια έστρεψε πολλά άτεκνα ζευγάρια στις μεθόδους της, οι κυριότερες από τις οποίες είναι οι εξής³⁰⁰:

-Σπερματέγχυση³⁰¹. Πρόκειται για την πιο παλιά μέθοδο υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Είναι ακίνδυνη, ανώδυνη, απλή και μειωμένου κόστους στην εφαρμογή της.

299 Βλ. τους στατιστικούς πίνακες 1, 2α, 2β, και 2γ στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

300 Βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I, πίνακες 3, 4, 5, 6. Πηγή : www.eugonia.com.

301 Η σπερματέγχυση πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά στην Αγγλία το 1799 από τον Hunter. Βλ. Κριάρη – Κατράνη, Βιοϊατρικές Εξελίξεις και Συνταγματικό Δίκαιο, 1994, 19.

-Εξωσωματική γονιμοποίηση. Αποτελεί την τελευταία λέξη της τεχνολογίας. Σήμερα με τη μέθοδο αυτή έχουν γεννηθεί πάνω από 1,5 εκατομμύρια παιδιά παγκοσμίως. Για πολλούς, κυρίως για λόγους ηθικής, δε θεωρείται ενδεδειγμένη μέθοδος. Αποτέλεσμα της επιστημονικής προόδου είναι και οι παραλλαγές της εξωσωματικής γονιμοποίησης. Τέτοιες είναι:

- ICSI (intra-cytoplasmic sperm injection). Χρησιμοποιείται στην περίπτωση που τα σπερματοζωάρια είναι ελάχιστα και η κινητικότητά τους δεν επαρκεί για να γονιμοποιήσουν το ωάριο.

- Δωρεά ωαρίων, η οποία γίνεται όταν η γυναίκα δεν παράγει ωάρια.

- Υποκατάστατη μητρότητα. Πρόκειται για τη σπάνια περίπτωση, κατά την οποία η γυναίκα αδυνατεί για ιατρικούς λόγους να κυοφορήσει ή δεν έχει μήτρα.

-Μέθοδοι GIFT και ZIFT οι οποίες δεν εφαρμόζονται πλέον από τα περισσότερα κέντρα εξωσωματικής γονιμοποίησης. Με τη μέθοδο GIFT τοποθετούνται λαπαροσκοπικά τα ωάρια και τα σπερματοζωάρια χωρίς να έχουν γονιμοποιηθεί. Με τη μέθοδο ZIFT τοποθετούνται γονιμοποιημένα ωάρια 72 ωρών.

II. Η ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΥΠΟΒΟΗΘΟΥΜΕΝΗΣ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ

Στο ερώτημα πώς μια πράξη της ιατρικής επιστήμης μπορεί να σχετίζεται με την υιοθεσία η απάντηση είναι απλή. Για να ολοκληρωθεί μια από τις παραπάνω διαδικασίες, όπως είναι για παράδειγμα η υποκατάστατη

Με την πρόοδο της γενετικής εσχάτως ανακαλύφθηκε μία ακόμη μέθοδος, η Υαλοποίηση, σύμφωνα με την οποία κατέστη δυνατή η διατήρηση μέσω εξειδικευμένων μεθόδων κατάψυξης και κρυοσυντήρησης, γυναικείων ωαρίων προς τον σκοπό της μεταγενέστερης της κρυοσυντήρησης, γονιμοποίησής τους *in vitro*. Βλ. σχετ. Κουτσουράδη, Η πρόοδος στη Γενετική και η «μεταφορά» της στο Δίκαιο.

Μια νομοθετική παρέμβαση, που ίσως θα μπορούσε να εκδηλωθεί, *inter alia* στον νέο Νόμο, ΕφΑΔ 1/2009, 68-69. Οι ιατρικές πράξεις έμμεσης υποβοηθούμενης αναπαραγωγής (π.χ. χορήγηση φαρμάκων για την παραγωγή ωαρίων) δεν συνιστούν μέθοδο ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Βλ. Κ. Φουντεδάκη, Ανθρώπινη Αναπαραγωγή και Αστική Ιατρική Ευθύνη, 2007, 111, Brazier-Cave, *Medicine, Patients and the Law*, 2007, 327-328.

μητρότητα, απαιτείται υιοθεσία η οποία δημιουργεί νομική συγγένεια μεταξύ τέκνου και γονέων³⁰².

Τι συμβαίνει όμως αν το γενετικό υλικό ανήκει στο ζευγάρι; Ποιοι κανόνες δικαίου εφαρμόζονται προκειμένου να ρυθμιστούν ζητήματα, όπως η μητρότητα και η πατρότητα, αλλά και ποιες προϋποθέσεις πρέπει να τηρούνται για να επιτραπεί μια μέθοδος ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, είναι μερικά από τα θέματα που θα μας απασχολήσουν στη συνέχεια.

Η νομική φύση της εξωσωματικής γονιμοποίησης, όσον αφορά το θέμα της συγκατάθεσης του συζύγου, μοιάζει με την υιοθεσία³⁰³. Η συγκατάθεση της ΑΚ 1471§2 είναι η συμμετοχή του συζύγου στην κοινή συζυγική απόφαση³⁰⁴. Η συγκατάθεση περιλαμβάνει δύο συναινέσεις: α) αυτή που δίδεται πριν από την τεχνητή γονιμοποίηση και β) αυτή που αναφέρεται στην έγκριση μετά την τεχνητή γονιμοποίηση και πριν από τον τοκετό. Σύμφωνα δε με την ΑΚ 1473, ο έγγαμος ούτε υιοθετεί, ούτε υιοθετείται χωρίς τη συναίνεση του συζύγου του. Ανεξάρτητα από τη νομική φύση, στην περίπτωση της τεχνητής γονιμοποίησης η συναίνεση αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την τεχνητή αναπαραγωγή και η τυχόν έλλειψή της συνιστά λόγο ακυρότητας.

Η συναίνεση μπορεί να είναι άκυρη ή ακυρώσιμη. Είναι άκυρη:

α) αν δεν τηρήθηκε ο απαιτούμενος τύπος ή τηρήθηκε άλλος απ' τον προβλεπόμενο (π.χ. απλό ιδιωτικό έγγραφο αντί για συμβολαιογραφικό),

β) αν δόθηκε από άτομο δικαιοπρακτικά ανίκανο ή

³⁰² ΠΠρΗρ 31/5803/176/1999, ΝοΒ 48/2000, 495επ. Τα δίδυμα τέκνα που γεννήθηκαν από μια τρίτη γυναίκα μπορούν να αποκτήσουν τους γενετικούς τους γονείς μετά από υιοθεσία από αυτούς καθώς πληρούσαν όλες τις ουσιαστικές προϋποθέσεις που απαιτούνται για την τέλεση της υιοθεσίας (διαφορά ηλικίας, δικαιοπρακτική ικανότητα), Σκορίνη-Παπαρηγοπούλου βλ. σχετ. Γεωργιάδη – Σταθόπουλου Αστικός Κώδικας, τόμος VII (άρθρα 1346-1504), 2007, 703.·Καράκωστας, Τα νομικά προβλήματα της τεχνητής γονιμοποίησης και οι λύσεις του ν.3089/2002, Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών, 2003, 133 – 134.

³⁰³ Τη συγκατάθεση του συζύγου τη συναντάμε και στην υιοθεσία ως μια εκ των βασικών προϋποθέσεών της.

³⁰⁴ Αγαλλοπούλου, Ιατρική υποβοήθηση στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή και Αστικό Δίκαιο, Βιβλιοθήκη Κριτικής Επιθεώρησης, 2002, 25, υποσ. 9, Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Τεχνητή γονιμοποίηση και Οικογενειακό Δίκαιο. Η ειδική ελληνική νομοθεσία: Νόμοι 3089/2002 και 3305/2005, 2005, 23.

γ) αν δόθηκε υπό αίρεση ή προθεσμία.

Η σημασία της έγκυρης συναίνεσης φαίνεται από τα αποτελέσματα που έχει μια άκυρη συναίνεση, όσον αφορά το ζήτημα της πατρότητας, εφόσον η ακυρότητα προέρχεται από τον άνδρα.

Η συναίνεση μπορεί να είναι και ακυρώσιμη, όταν δίδεται υπό το καθεστώς πλάνης, απάτης ή απειλής. Τα ελαττώματα της βούλησης εν προκειμένω αφορούν την προέλευση του γενετικού υλικού. Μια τέτοια συναίνεση όμως είναι ιάσιμη στο πλαίσιο της ΑΚ1456§2 στην οποία ορίζονται τα χρονικά όρια μέσα στα οποία μπορεί αυτή να ανακληθεί.

Όπως στην υιοθεσία συναντώνται οι έννοιες της συναίνεσης και της γενικής εξουσιοδότησης, οι οποίες έχουν να κάνουν με το ποιος ξεκινά τη διαδικασία για την υιοθεσία, έτσι και στην τεχνητή αναπαραγωγή συναντάται η συναίνεση της ΑΚ1456 και η συγκατάθεση της ΑΚ1471§2. Ειδικά για τα έγγαμα ζευγάρια, η συναίνεση αρκεί να είναι απλώς έγγραφη (ΑΚ1456§1). Ο τύπος αυτός είναι άλλωστε εκείνος που κατοχυρώνει το γιατρό στην περίπτωση που «παρανομήσει» παρακάμπτοντας τις γραπτές συναινέσεις. Με τον τρόπο αυτό καλύπτεται παράλληλα και το παιδί που θα γεννηθεί καθώς η πατρότητά του θα είναι απρόσβλητη (ΑΚ1471§2).

Αν το ζευγάρι δεν είναι έγγαμο η συναίνεση τόσο του άνδρα, όσο και της γυναίκας δίδεται με συμβολαιογραφική πράξη (ΑΚ1456§1εδ.2). Στην περίπτωση αυτή ο συμβολαιογραφικός τύπος επιβάλλεται προκειμένου να υπάρξει εκούσια αναγνώριση του παιδιού από τον άνδρα ο οποίος θα έχει συναινέσει, ενώ ο ίδιος τύπος εφαρμόζεται και για την άγαμη μοναχική γυναίκα που δεν συνοδεύεται στο γιατρό από κάποιον άνδρα.

Οι συναινέσεις είτε προέρχονται από έγγαμους είτε από άγαμους έχουν δικαιοπρακτικό χαρακτήρα με έντονο το στοιχείο της ιδιωτικής αυτονομίας, όπως και στην υιοθεσία. Στην άκυρη συναίνεση, εφόσον δεν έχει τηρηθεί ο απαιτούμενος τύπος, τίθεται το ερώτημα αν μπορεί μέσω της έγκυρης συγκατάθεσης να αποκλειστεί το δικαίωμα της πατρότητας. Παρατηρητέα είναι τα εξής: α) Η συγκατάθεση είναι άτυπη και β) ο νομικός αντίκτυπος της κάθε δήλωσης είναι διαφορετικός. Η έγκυρη συναίνεση επιτρέπει το δικαίωμα τεκνοποίησης με την τεχνητή αναπαραγωγή και μέσω της ΑΚ1471§2 εδ.2 καλύπτει και την πατρότητα, ενώ η έγκυρη συγκατάθεση θεμελιώνει το απρόσβλητο της πατρότητας, ανεξαρτήτως της νομιμότητας της ιατρικής

πράξης. Αν πάρουμε λοιπόν ως δεδομένο το ΑΚ1456, οι δύο δηλώσεις ταυτίζονται. Όταν όμως υπάρχει απλή συγκατάθεση, αν την αγνοήσουμε θεωρώντας ότι δεν στοιχειοθετεί συναίνεση, οδηγούμεθα σε ένα μη επιθυμητό αποτέλεσμα: να καθίσταται το παιδί που θα γεννηθεί έρμαιο τυχόν αλλαγής διάθεσης του πατέρα, αν αυτός προτιμήσει να ανατρέψει το τεκμήριο της ΑΚ1465§1. Θα ήταν επομένως προτιμότερη η διάκριση των δύο δηλώσεων.

Στο πλαίσιο της συναίνεσης στην τεχνητή αναπαραγωγή πρέπει να εξετασθεί και η περίπτωση που ο άνδρας αρνείται καταχρηστικά να συναινέσει στην απόκτηση τέκνου με αυτή τη μέθοδο, αλλά και η περίπτωση κατά την οποία η γυναίκα αρνείται καταχρηστικά να δεχθεί να υποβληθεί σε αυτού του είδους τη θεραπεία. Αν η απόκτηση τέκνων θεωρείται το φυσικό και νομικό επακόλουθο μιας έγγαμης συμβίωσης, τότε η άρνηση θεωρείται καταχρηστική. Αν όμως θεωρήσουμε ότι το δικαίωμα στην τεκνοποιία ανήκει στο πλαίσιο της αυτονομίας του κάθε συζύγου, τότε η άρνηση αυτή δε συνιστά καταχρηστικότητα, αλλά αποτελεί στοιχείο σοβαρού κλονισμού της συζυγικής σχέσης, ενώ προσκρούει και στο αρθρ.5§1Σ περί του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου. Ειδικότερα, ο κάθε σύζυγος είναι υποχρεωμένος να συμφωνήσει για την απόκτηση παιδιού με ομόλογη γονιμοποίηση. Δεν είναι όμως υποχρεωμένος να συναινέσει σε πιο εξειδικευμένες περιπτώσεις, όπως η ετερόλογη γονιμοποίηση ή πιο σύνθετες διαδικασίες.

III. ΟΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΩΣ ΥΠΟΒΟΗΘΟΥΜΕΝΗΣ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

1. Πότε επιτρέπονται

Η εξωσωματική γονιμοποίηση απασχολεί ιδιαίτερα τη βιοηθική και προκαλεί έντονες συζητήσεις³⁰⁵. Παρά όμως το γεγονός ότι η ιατρική επιστήμη

³⁰⁵ Η Εκκλησία θεωρεί ότι από τη στιγμή που το σπέρμα έχει χαρακτηριστεί ως πράγμα, η ανθρώπινη ζωή αποτελεί αντικείμενο πώλησης. Για τη νομική φύση του σπέρματος ως

αποτελεί τροχοπέδη για το μέλλον του θεσμού της υιοθεσίας (όσον αφορά τις διαδικασίες, αφού το αποτέλεσμα είναι το ίδιο και στις δύο περιπτώσεις) δεν πρέπει να είμαστε αφοριστικοί. Καταρχάς, έχει γίνει δεκτό ότι οι μέθοδοι της ιατρικής υποβοήθησης στην ανθρώπινη αναπαραγωγή επιτρέπονται στις εξής περιπτώσεις:

α) Όταν έχει καταρτιστεί συμφωνία μεταξύ του έγγαμου ζευγαριού και μιας τρίτης γυναίκας, ότι μετά την κυοφορία και τη γέννηση του τέκνου, αυτό θα δοθεί στους γενετικούς του γονείς.

β) Όταν αυτή η μέθοδος γονιμοποίησης είναι ιατρικά αναγκαία, δηλαδή η γυναίκα δε διατρέχει άμεσο κίνδυνο ζωής, εφόσον τελικά κυοφορήσει.

γ) Όταν δε συμφωνήθηκε αμοιβή για την κυοφορία, διότι τότε έχουμε εκμετάλλευση του ανθρωπίνου σώματος και αυτό καθίσταται αντικείμενο οικονομικής συναλλαγής. Κάτι τέτοιο άλλωστε είναι αντίθετο προς το σκοπό της υιοθεσίας, είτε αυτή τελείται με τις ισχύουσες νομικές διαδικασίες, είτε ως αποτέλεσμα της ιατρικής επιστήμης.

Τέλος, επιτρέπονται οι συμφωνίες με τις οποίες μια γυναίκα αναλαμβάνει να κυοφορήσει για λογαριασμό μιας άλλης για λόγους αλτρουισμού. Οι συμφωνίες αυτές εναρμονίζονται πλήρως και με το Σύνταγμα. Αρχικά, με το αρθρ. 5 § 1Σ σύμφωνα με το οποίο καθένας έχει δικαίωμα ελεύθερα να αναπτύσσει την προσωπικότητά του, στο πλαίσιο της οποίας ανήκει και το δικαίωμα απόκτησης τέκνων και δεύτερον με το άρθρο 21§ 1Σ στο οποίο αναγνωρίζεται το δικαίωμα ελεύθερης ίδρυσης της οικογένειας και προστασίας από το κράτος. Στην περίπτωση αυτή υπάγεται και το δικαίωμα απόκτησης τέκνων μέσω της τεχνητής αναπαραγωγής και από μονογονεϊκή οικογένεια, η οποία αποτελείται από άγαμο άνδρα, αφού η αναγνώριση του δικαιώματος αυτού στην άγαμη γυναίκα και η ταυτόχρονη στέρησή του από τον άγαμο άνδρα θα προσέκρουε στη συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της ισότητας (αρθρ.4§1 Σ)³⁰⁶.

πράγμα και ταυτόχρονα στοιχείο της προσωπικότητας του δότη βλ. σχετ. Φραγκουδάκη, 2008, 239 επ.

³⁰⁶ Η περίπτωση αυτή αποτελεί ειδικότερη μορφή ισότητας και συγκεκριμένα της ισότητας των φύλων. Μ' αυτήν απαγορεύονται οι διακρίσεις ευμενείς ή δυσμενείς υπέρ του ενός ή του

2. Αποτελέσματα και αξιολόγηση των μεθόδων

Η βιοτεχνολογία θέτει σε αμηχανία το δίκαιο. Μέχρι τώρα η διάσπαση της μητρότητας εμφανιζόταν στη διάκριση της βιολογικής από την κοινωνική μητέρα. Η κοινωνική μητέρα υιοθετεί το παιδί μέσα από τις νομικές διαδικασίες και τα αποτελέσματα μιας τέτοιας πράξης διέπονταν από το οικογενειακό δίκαιο. Αντίθετα, η βιολογική διάσπαση της μητρότητας (γενετική μητέρα και κυοφόρος μητέρα) δημιούργησε το δίλημμα ποια από τις δύο είναι η νομική μητέρα.

Εάν θεωρήσουμε ότι από νομική άποψη μητέρα είναι η κυοφόρος, τότε η ασφαλέστερη οδός που πρέπει ν' ακολουθηθεί είναι αυτή της υιοθεσίας από τη γενετική μητέρα. Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητη η συναίνεση της κυοφόρου μητέρας που είναι η νομική μητέρα. Με την υιοθεσία, λοιπόν, μητέρα γίνεται η γενετική και πατέρας αναγνωρίζεται ο σύζυγος της γενετικής, αφού αυτός είχε παραχωρήσει, μαζί και με τη σύζυγό του, το γενετικό υλικό.

Στην υιοθεσία προϋπόθεση για την τέλεσή της αποτελεί η συναίνεση των φυσικών γονέων. Στη μητρότητα απαραίτητη είναι η συναίνεση της κυοφόρου μητέρας. Όταν υπάρχει άρνηση συναίνεσης των μερών η υιοθεσία δεν τελεσφορεί ούτε στη μία, ούτε στην άλλη περίπτωση. Η άρνηση αυτή η οποία χαρακτηρίζεται καταχρηστική, βρίσκει έρεισμα στην ΑΚ 1552§ 1 περί δικαστικής αναπλήρωσης της συναίνεσης και μόνο στην περίπτωση της

άλλου φύλου. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Α' και Β', 2005, 1239-1240. Επίσης Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και την προάσπιση των θεμελιωδών ελευθεριών, αρθρ.5 περί ισότητας των συζύγων, αρθρ.14 περί απαγόρευσης των διακρίσεων. Βλ. σχετ., Σαρμάς, Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής, 1998 ΕΔΔΑ Απόφ. 21.2.1997, υπόθ. Van Raalte κατά Ολλανδίας, 439. Όπως επίσης και στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στη δεύτερη επίσημη Διακήρυξη που έγινε το 2007, αναφέρεται στο Κεφάλαιο II ο σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, το δικαίωμα γάμου και το δικαίωμα ίδρυσης οικογένειας. Βλ. σχετ. Σαρμάς, 1998 Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής ΕΕΔΑ Απόφ. 21.1.1997 υπόθ. Rachel Horsham κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 405· Flight, Law, liability and ethics for medical office professionals, 2004, 238.

παραπάνω παραγράφου, εφόσον συντρέχουν οι σχετικές προϋποθέσεις, μπορεί να ελεγχθεί η καταχρηστικότητα της.

Η υιοθεσία ως νομικό μórφωμα είναι πλήρως ρυθμισμένη από το νομοθέτη (ν.δ. 610/1970, ν.1049/1980, ν.2447/1996, ν.2479/1997, ν.2721/1999, ΑΚ). Ερωτάται αν συμβαίνει κάτι ανάλογο και για την υιοθεσία που είναι αποτέλεσμα της διαδικασίας της τεχνητής γονιμοποίησης.

Με το ν.1329/1983 περί τεχνητής γονιμοποίησης ο νομοθέτης περιορίστηκε στη διάταξη ΑΚ 1471§ 2 περ. β'. Όταν μιλάμε για τεχνητή γονιμοποίηση, αναφερόμαστε στις εξής δύο περιπτώσεις: α) της δωρεάς ωαρίου, όταν δηλαδή η γυναίκα που επιθυμεί ν' αποκτήσει παιδί, κυοφορεί γονιμοποιημένο ωάριο άλλης γυναίκας και β) του δανεισμού της μήτρας, όταν το γονιμοποιημένο ωάριο της γυναίκας που θέλει ν' αποκτήσει παιδί, εμφυτεύεται στη μήτρα άλλης γυναίκας, που το κυοφορεί και το γεννά. Έτσι, στο θέμα του νομικού πλαισίου της τεχνητής γονιμοποίησης δημιουργούνται και τα ανάλογα ερωτήματα.

Κατά πόσο οι συμβάσεις περί δωρεάς ωαρίου τόσο μεταξύ δωρήτριας και ιατρού, όσο και μεταξύ των ενδιαφερομένων με τη δωρήτρια και τον ιατρό, μπορούν να θεωρηθούν έγκυρες στο πλαίσιο του Ελληνικού Αστικού Δικαίου. Δεν μπορούμε να δώσουμε μια σαφή απάντηση διότι δεν υπάρχει ολοκληρωμένη νομοθετική ρύθμιση για το ειδικό αυτό θέμα της απαγόρευσης τέτοιου είδους συμβάσεων.

Πρέπει να τονιστεί, ωστόσο, πως η εγκυρότητα των συμβάσεων αυτών από πλευράς Αστικού Δικαίου, δε συνεπάγεται και τον χαρακτηρισμό τους ως εξαναγκαστών, αφού δεν μπορούν να εξαναγκασθούν ούτε η δότρια να δώσει το ωάριό της, ούτε η λήπτρια να υποστεί την εμφύτευση του ωαρίου.

Δεν είναι όμως μόνο νομικά τα προβλήματα που ανακύπτουν μέσα από μια τέτοια διαδικασία. Υπάρχουν και άλλα θέματα που αφορούν την επικινδυνότητα των πολύπλοκων χειρουργικών επεμβάσεων που απαιτούνται για την αφαίρεση των ωαρίων από το σώμα της δότριας και την εμφύτευσή τους σε εκείνο της λήπτριας. Για τις επεμβάσεις αυτές η δότρια θα πρέπει να έχει ενημερωθεί λεπτομερώς για τη διαδικασία, για τις συνέπειες που μπορεί να υπάρξουν μακροπρόθεσμα στην ίδια καθώς και για την πιθανότητα εμφάνισης προβλημάτων υγείας στα παιδιά που γεννώνται με τις μεθόδους της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Δύο μελέτες που

δημοσιεύθηκαν σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά αναφέρουν ότι παιδιά που γεννήθηκαν με τεχνικές υποβοηθούμενης αναπαραγωγής παρουσιάζουν αυξημένο κίνδυνο να πάσχουν από το σύνδρομο *Beckwith–Wiedeman* (BWS) που μεταξύ άλλων συνεπάγεται και αυξημένο κίνδυνο διαφόρων μορφών παιδικού καρκίνου, συγκριτικά με παιδιά τα οποία έχουν συλληφθεί φυσιολογικά³⁰⁷. Σύμφωνα όμως με τον Έλληνα καθηγητή της Μαιευτικής–Γυναικολογίας και Ανθρώπινης Αναπαραγωγής, Βασίλειο Ταρλατζή τέτοιου είδους προβλήματα δεν έχουν παρατηρηθεί³⁰⁸.

Ως προς τα ηθικά ζητήματα έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

Η δότρια, για παράδειγμα, πρέπει να χορηγεί το γενετικό της υλικό ορμώμενη από αλτρουισμό για να βοηθήσει συνανθρώπους της να αποκτήσουν το παιδί που τόσο επιθυμούν και όχι από τυχόν οικονομικά ανταλλάγματα.

Επίσης, ζήτημα υπάρχει και ως προς το σκοπό για τον οποίο γίνεται όλη η διαδικασία, που δεν είναι άλλος από την εξασφάλιση του συμφέροντος του παιδιού. Μερικά από τα προβλήματα που παρουσιάζονται είναι τα ακόλουθα:

Η δότρια είναι η βιολογική μητέρα του παιδιού που θα γεννηθεί, αφού παίρνει όλα του τα γενετικά χαρακτηριστικά από εκείνη. Όμως, και η κυοφόρος μητέρα είναι βιολογική μητέρα αφού το έμβρυο αναπτύσσεται μέσα στο σώμα της κι έτσι κι αυτή το επηρεάζει γενετικά. Φυσικά, όλοι όσοι συμμετέχουν στη διαδικασία αυτή γνωρίζουν ποιος είναι ο ρόλος τους και τα αποτελέσματα της διαδικασίας. Ποιες όμως είναι οι συνέπειες για τον ψυχικό κόσμο του παιδιού που θα γεννηθεί; Και πως αντιμετωπίζονται οι αντιθέσεις που δημιουργούνται μέσα από την πολύπλοκη αυτή διαδικασία;

Στην περίπτωση της ετερόλογης τεχνητής σπερματέγχυσης και της ετερόλογης *in vitro* γονιμοποίησης, το παιδί έχει δύο πατέρες εκ των οποίων ο ένας είναι ο βιολογικός (αυτός που δίνει το γενετικό υλικό) και ο άλλος είναι ο

³⁰⁷ British Medical Journal 326:124 (2003), American Journal of Human Genetics 72:156-160 (2003), Journal of Medical Genetics 40: 62-64 (2003), <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/htbin-post/Omim/dispim?130650>. Προσπέλαση την 11.2.2012.

³⁰⁸ Βλ. σχετ. άρθρο του στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* της 31/7/2001.

νομικός – κοινωνικός πατέρας. Η περίπτωση αυτή είναι η πιο ευδιάκριτη και υγιής, όσον αφορά τον ψυχικό κόσμο του παιδιού. Οι αναλογίες της δε, ομοιάζουν προς την υιοθεσία – βιολογικός πατέρας, που είναι δότης του γενετικού υλικού εδώ, φυσικός γονέας στην υιοθεσία, και νομικός, κοινωνικός πατέρας εδώ, θετός πατέρας στην υιοθεσία. Έτσι, τα πράγματα είναι ευδιάκριτα.

Όσον αφορά όμως τη δωρεά ωαρίου, τα πράγματα είναι διαφορετικά. Το γεγονός της ύπαρξης δύο μητέρων και το γεγονός ότι το παιδί προέρχεται από μια πολύπλοκη διαδικασία ενδέχεται να του προκαλέσουν σύγχυση. Από τη στιγμή μάλιστα που δεν είναι ακόμη κοινωνικά αποδεκτή η ύπαρξη δύο μητέρων και που δεν υπάρχει ολοκληρωμένη νομοθετική ρύθμιση, οι εν λόγω συμβάσεις είναι άκυρες, αφού είναι αντίθετες στα χρηστά ήθη.

Τελικά, όμως η υιοθεσία, παρά το γεγονός ότι επιτελεί το σκοπό της μέσω της νομικής οδού και ρυθμίζεται λεπτομερώς από το δίκαιο, κινδυνεύει ως θεσμός από την ιατρική επιστήμη.

Στη νομική επιστήμη το τεκμήριο της μητρότητας (ΑΚ1463 εδ.α΄) δεν αμφισβητείτο. Μητέρα θεωρείτο εκείνη που γεννούσε το τέκνο. Με την πρόοδο της ιατρικής επιστήμης όμως, τα τελευταία χρόνια έχουν αλλάξει τα δεδομένα και η εξελικτική πορεία της ιατρικής ανέτρεψε τα πράγματα. Η διπλή βιολογική μητέρα στο παρελθόν υπήρχε μόνο στη σφαίρα της φαντασίας. Καθώς η ιατρική επιστήμη προχώρησε, έπρεπε να θεσπισθούν και οι ανάλογες ρυθμίσεις.

Έτσι, με βάση την ΑΚ 1463 §2 εδ. α΄ σε περίπτωση δωρεάς ωαρίου, μητέρα του παιδιού είναι η κυοφόρος μητέρα, εκείνη δηλαδή που το γεννά. Άμεση συνέπεια αυτού είναι ότι η γενετική μητέρα (αυτή δηλαδή που παραχωρεί το γενετικό υλικό), ακόμη κι αν είναι γνωστή, δεν μπορεί να συνδέεται με νομικούς δεσμούς με το παιδί που θα γεννηθεί.

Σχετικά με την πρόκριση της άποψης αυτής θα πρέπει να αναπτυχθούν τα παρακάτω:

α) Η παραπάνω αντίληψη πρώτα απ' όλα ομοιάζει προς την υιοθεσία, τόσο όσον αφορά τη διαδικασία, όσο και σχετικά με το σκοπό της που δεν είναι άλλος από το συμφέρον του παιδιού. Η γενετική μητέρα, η δωρήτρια ωαρίου, παραχωρεί το γενετικό υλικό σε μια τρίτη γυναίκα, όπως και οι φυσικοί γονείς παραχωρούν το τέκνο προς υιοθεσία στους υποψήφιους

θετούς γονείς. Επομένως, αυτή που συνδέεται ψυχικά με το παιδί είναι η κυοφόρος μητέρα, καθώς αυτή υφίσταται τους περιορισμούς και τις θυσίες που απαιτεί μια τέτοια διαδικασία, όπως ακριβώς και οι θετοί γονείς, οι οποίοι από την πρώτη στιγμή κάνουν ό,τι μπορούν για να εξασφαλίσουν ένα καλύτερο μέλλον στο παιδί τους και να διαμορφώσουν το κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον γι' αυτό.

β) Επίσης, το συμφέρον του παιδιού επιτάσσει να θεωρείται μητέρα η κυοφόρος, αφού έτσι αποφεύγεται η σύγχυση που μπορεί να προκληθεί στο παιδί με την ύπαρξη δύο βιολογικών μητέρων. Εδώ ακριβώς συναντάται η εξαίρεση που εισάγει η ΑΚ1464 (**νέα ρύθμιση**). Στην περίπτωση της υποκατάστατης μητρότητας, αμφισβητείται το τεκμήριο μητρότητας στηριζόμενο σε ζητήματα ηθικής τάξης. Στο θέμα πάντως αυτό η ελληνική θεωρία δεν μπόρεσε να δώσει λύση, και η νομολογία, με εξαίρεση την υπ' αριθ.31/5803/176/1999 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Ηρακλείου, δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα.

Αλλά και στην υιοθεσία με το μεταρρυθμιστικό πλαίσιο του ν.2447/1996 (ΑΚ1561) επέρχεται πλήρης ρήξη με τη βιολογική οικογένεια και κατά συνέπεια πλήρης ένταξη στη θετή οικογένεια.

Τα πράγματα είναι διαφορετικά στην περίπτωση του δανεισμού μήτρας σε ότι αφορά την ίδρυση της συγγένειας με τη μητέρα. Πιο συγκεκριμένα, δεν μπορεί να μη θεωρηθεί μητέρα του παιδιού και αυτή που παραχωρεί το γενετικό υλικό, αφού το παιδί που θα γεννηθεί προέρχεται από το γενετικό υλικό της δωρήτριας κι επομένως σίγουρα επηρεάζεται από τη γενετική του μητέρα. Η άποψη αυτή είναι πλήρως εναρμονισμένη νομικά με την ΑΚ 1463 §2 εδ. Β', αλλά και με το αρθρ. 21 Σ, που επιτάσσει την προστασία της οικογενειακής κατάστασης του ατόμου. Έτσι, κατ' αυτή την άποψη μητέρα πρέπει να θεωρείται και η γενετική μητέρα.

Βάσει των προεκτεθέντων είναι σαφής η σύγχυση που δημιουργείται σε ένα θέμα καθώς οι απόψεις διίστανται, ενώ το ίδιο αυτό θέμα στο θεσμό της υιοθεσίας είναι ρυθμισμένο σε όλα του τα στάδια. Δεν πρέπει να μας προξενούν εντύπωση, λοιπόν, οι δικαστικές αποφάσεις στις ΗΠΑ και στη Γαλλία οι οποίες αντιμετώπισαν το πρόβλημα της σύγκρουσης ανάμεσα στη

γενετική μητέρα που ήθελε να πάρει το παιδί και στην κυοφόρο που ήθελε να το κρατήσει³⁰⁹.

Μία πρόσφορη λύση αντιμετώπισης του ζητήματος αποτελεί η διατήρηση του ισχύοντος κανόνα δικαίου σε συνδυασμό με την καθιέρωση δυνατότητας παρέκκλισης απ' αυτόν³¹⁰. Σχετική παρέκκλιση συνιστά η αναλογική εφαρμογή της ΑΚ1467επ. περί προσβολής της πατρότητας και στη μητρότητα της κυοφόρου μητέρας. Η ανάλογη εφαρμογή θα άνοιγε το δρόμο για την ίδρυση της συγγένειας με τη γενετική μητέρα, όμως αυτό δε θα πρέπει να γίνει δεκτό διότι η κυοφόρος θεωρείται επίσης βιολογική μητέρα αφού φέρει το γενετικό υλικό που της έχει παραχωρήσει η γενετική μητέρα. Η λύση της υιοθεσίας, από την άλλη μεριά, από μέρους της γενετικής μητέρας δεν είναι ο καλύτερος τρόπος καθώς ο επιδιωκόμενος σκοπός δεν είναι απλά η δημιουργία μιας τεχνητής συγγένειας με τη γενετική μητέρα.

Η καλύτερη ίσως λύση θα ήταν η καθιέρωση της δικαστικής αναγνώρισης της μητρότητας της γενετικής μητέρας. Με τον τρόπο αυτό όμως θα παραμεριζόταν η νομική μητρότητα της κυοφόρου μητέρας. Η περίπτωση αυτή προϋποθέτει συμφωνία μεταξύ των δύο μητέρων και κοινό αίτημά τους στο δικαστήριο³¹¹. Το ερώτημα που προκύπτει μετά απ' αυτά είναι κατά πόσο είναι έγκυρη και όχι ανήθικη μια τέτοια συμφωνία. Φαινομενικά, μια τέτοια συμφωνία είναι ανήθικη καθώς μεταχειρίζεται το παιδί ως πράγμα, ανεξαρτήτως αν υπάρχει οικονομικό αντάλλαγμα ή όχι. Δεν μπορούμε όμως να είμαστε απόλυτοι, διότι όλη αυτή η διαδικασία αφορά το μελλοντικό συμφέρον του παιδιού που θα γεννηθεί, συμφέρον που έχει βάση την αγάπη και επιθυμία της γενετικής μητέρας να το αποκτήσει. Ακόμη, δεν μπορεί να

³⁰⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα υπήρξε η περίπτωση «Baby M» στις ΗΠΑ. Το δικαστήριο πρωτοδίκως δέχθηκε το κύρος των συμφωνιών αυτών μεταξύ γενετικής μητέρας και κυοφόρου με αποτέλεσμα την αναγνώριση στη γενετική του δικαιώματος να αναλάβει το παιδί που γέννησε η κυοφόρος. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε τις συμφωνίες που έγιναν με οικονομικό αντάλλαγμα άκυρες. Παπαχρήστου, 2005, 216.

³¹⁰ Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Αρμ.1994, 1233 επ.

³¹¹ Η πρόταση αυτή έχει τις ρίζες της στον αγγλικό νόμο του 1990 – Human fertilization and embryology act. Βλ. Παπαχρήστου, ΒικριτΕ - Ιατρική υποβοήθηση στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή και Αστικό Δίκαιο, 2002, 121.

στοιχειοθετηθεί ανηθικότητα, εφόσον υπάρχει ιατρική αναγκαιότητα και η γενετική μητέρα δεν μπορεί να τεκνοποιήσει μόνη της. Πάντως, η πρόκριση της άποψης αυτής είναι αντίθετη με το αρθρ.5§1 Σ και με το δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, τόσο της γενετικής μητέρας, όσο και της κυοφόρου.

3. Η περίπτωση της υποκατάστατης μητρότητας

Η υιοθεσία, ως νομικός θεσμός, δεν κινδυνεύει μόνο ως νομικό μέγεθος από την ιατρική επιστήμη. Ούτε η ιατρική επιστήμη πρέπει συλλήβδην να θεωρείται καταδικαστέα. Αυτό από το οποίο κινδυνεύουν τόσο ο θεσμός της υιοθεσίας, όσο και η ιατρική επιστήμη είναι η περίπτωση που η εξέλιξη της επιστήμης θα δημιουργήσει τραγικές συνέπειες στη βιολογική και ηθική υπόσταση του πλέγματος που εξετάζεται.

Ένα σχετικό φαινόμενο παρατηρείται στην υποκατάστατη μητρότητα στην περίπτωση που μια γυναίκα καταφεύγει σε αυτήν χωρίς να έχει κάποιο πρόβλημα (π.χ. για να αποφύγει τον κίνδυνο της κύησης λόγω προχωρημένης ηλικίας), αλλά μόνο διότι μέσω αυτής της μεθόδου θέλει να αποφύγει τη διαδικασία της κύησης για εντελώς διαφορετικούς λόγους (π.χ. επαγγελματικούς).

Η δότρια του γενετικού υλικού δε χορηγεί απλώς το ωάριό της στην υποκατάστατη μητέρα, αλλά κάνει όλη τη διαδικασία. Μοναδική μητέρα του παιδιού, όχι μόνο βιολογική, αλλά και νομική, είναι η γυναίκα που το γέννησε. Βιολογικός πατέρας είναι ο δότης του γενετικού υλικού, δηλαδή ο επίδοξος πατέρας.

Όπως έχει θεσπισθεί από το οικογενειακό δίκαιο, το παιδί απ' τη γέννησή του έχει καταρχάς μόνο ένα νομικό γονέα, τη μητέρα του, συγγένεια η οποία ιδρύεται με τη γέννησή του (ΑΚ 1463). Ο βιολογικός του πατέρας, εφόσον δεν είναι σύζυγός της, παραμένει νομικά ξένος προς το παιδί. Ο σύζυγος της υποκατάστατης μητέρας θεωρείται νομικός πατέρας του παιδιού που γεννήθηκε, αφού λειτουργεί υπέρ και εις βάρος αυτού το τεκμήριο καταγωγής από το γάμο του (ΑΚ 1465). Σκοπός όμως δεν είναι να

αναγνωρισθούν ως γονείς η υποκατάστατη μητέρα και ο σύζυγός της, αλλά το άτεκνο ζευγάρι που επιθυμεί ν' αποκτήσει το παιδί.

Για να πραγματοποιηθεί, λοιπόν, εδώ υιοθεσία και να δοθεί το παιδί στο άτεκνο ζευγάρι, θα πρέπει προηγουμένως να υπάρξει μια σειρά νομικών διαδικασιών. Χρειάζεται αρχικά προσβολή της πατρότητας του τέκνου από το σύζυγο της υποκατάστατης μητέρας, στηριζόμενη στην αιτιολογική βάση, «ότι αυτή - η υποκατάστατη μητέρα δηλαδή - δεν έμεινε έγκυος από το σύζυγό της». Με την αμετάκλητη δικαστική απόφαση, με την οποία γίνεται δεκτή η αγωγή προσβολής της πατρότητας, ο βιολογικός πατέρας αυτού μπορεί να επιδιώξει την εκούσια αναγνώρισή του με τη συναίνεση της μητέρας, ή με δικαστική αναγνώριση σε περίπτωση άρνησης της συναίνεσής της. Ύστερα απ' αυτό μπορεί να υιοθετήσει η άτεκνη γυναίκα με αποτέλεσμα το παιδί να παίρνει θέση γνήσιου κατιόντα και να αποκόπτεται παντελώς από τη φυσική του μητέρα (πλήρης υιοθεσία).

Η πιο πάνω διαδικασία μόνο μειονεκτήματα μπορεί να έχει. Το ζευγάρι μπαίνει σε μια χρονοβόρα δικαστική περιπέτεια, πράγμα που είναι κακό για την υιοθεσία (η χρονοτριβή που παρατηρείται στο θεσμό αποθαρρύνει πολλά ζευγάρια από το να υιοθετήσουν, σε μια εποχή μάλιστα που υπάρχει αισθητή μείωση των υιοθεσιών).

Ο μεγαλύτερος όμως κίνδυνος έγκειται στο γεγονός της οικονομικής εκμετάλλευσης και εκβιασμού του άτεκνου ζευγαριού από την υποκατάστατη μητέρα. Γι' αυτό και κρίνεται σκόπιμο να υπογράφονται εκ των προτέρων συμφωνίες μεταξύ του ενδιαφερόμενου ζευγαριού και της υποκατάστατης μητέρας, ότι η τελευταία θα κυοφορήσει, θα γεννήσει, και ύστερα θα αποδώσει το παιδί στο άτεκνο ζευγάρι.

Κι εδώ βέβαια προκύπτουν νομικά ζητήματα. Ποιά είναι η νομική φύση τέτοιου είδους συμφωνιών και πώς κατοχυρώνονται τα ενδιαφερόμενα μέρη³¹²;

³¹² Σαμαρά, ΒικριΕ - Ιατρική υποβοήθηση στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή και Αστικό Δίκαιο, 2002, 140.

1. Από τη στιγμή που υπάρχει συμφωνία για παράδοση του παιδιού μετά τη γέννησή του (ενδεχομένως έναντι κάποιου ανταλλάγματος) οδηγούμαστε στο νομικό χαρακτηρισμό της πράξης αυτής ως πώληση. Μια τέτοια εκδοχή θα ήταν όμως απαράδεκτη. Πρώτον, διότι μιλάμε για μια πράξη που πρέπει να διέπεται από συναισθηματικά κίνητρα, να δώσεις στο συνάνθρωπό σου, κάτι που επιθυμεί διακαώς. Δεύτερον, διότι η ζωή ως αγαθό είναι ανεκτίμητη. Η υποκατάστατη μητέρα αυτό ακριβώς κάνει. Γεννάει μια ζωή και την προσφέρει στο άτεκνο ζευγάρι δίνοντας και σε εκείνο ζωή. Επομένως, η ζωή είναι κάτι που δεν επιδέχεται οικονομικής αποτίμησης.

2. Η ίδια άποψη ισχύει και για το νομικό χαρακτηρισμό της πράξης αυτής ως σύμβασης δωρεάς, αφού και η δωρεά αναφέρεται σε πράγμα.

3. Άλλη άποψη χαρακτηρίζει νομικά την υποκατάστατη μητρότητα, ως σύμβαση έργου, με την έννοια ότι η υποκατάστατη μητέρα αναλαμβάνει να εκτελέσει ένα έργο, ήτοι εδώ τη γέννηση παιδιού.

Οποιαδήποτε όμως, κι αν είναι η νομική φύση της παραπάνω συμφωνίας, αυτό που παραμένει σταθερό είναι η παραίτηση της μητέρας, μετά τη γέννηση του παιδιού, από τα νομικά της δικαιώματα και τη νομική σχέση που τη συνδέει με το παιδί (ως βιολογική και νομική μητέρα) και η ανάληψη της υποχρέωσης για παράδοση του παιδιού προς υιοθεσία στο άτεκνο ζευγάρι. Κάτι τέτοιο αντίκειται στην καλή πίστη και στα χρηστά ήθη. Η υποκατάστατη μητέρα από τη γέννηση του παιδιού και μέχρι το λιγότερο τρεις μήνες θεωρείται μητέρα του (ΑΚ 1551) και μόνο όταν παρέλθει το εν λόγω διάστημα, μπορεί να δώσει το παιδί για υιοθεσία. Κάθε διαφορετική διάταξη απ' αυτήν του αναγκαστικού δικαίου καθιστά οποιαδήποτε συμφωνία άκυρη και αντίθετη στις διατάξεις περί συγγένειας, γάμου και υιοθεσίας.

Αντίστροφα, το ίδιο ισχύει και για το άλλο μέρος (άτεκνο ζευγάρι) και τη διασφάλιση των συμφερόντων του με την ανάληψη υποχρέωσης της περάτωσης από την πλευρά της υποκατάστατης μητέρας της σχετικής διαδικασίας.

Αναλύοντας την περίπτωση της υποκατάστατης μητέρας, σημειώσαμε ότι το παιδί δεν είναι κι ούτε πρέπει να αντιμετωπίζεται ως πράγμα. Η ζωή είναι το ύψιστο αγαθό και οι δύο πλευρές θα πρέπει να διακατέχονται από ανώτερα αισθήματα, πριν ξεκινήσουν τη σχετική διαδικασία. Στον αντίποδα των απόψεων περί νομικού χαρακτηρισμού των συμφωνιών αυτών, θα

μπορούσαμε να πούμε ότι αυτές δεν καθιστούν το παιδί αντικείμενο, αλλά γίνονται με άξονα το συμφέρον του παιδιού το οποίο αποτελεί το κέντρο του ενδιαφέροντος. Άλλωστε, στο δίκαιο είναι πολλές οι συμβάσεις, οι οποίες εστιάζουν πάνω στο παιδί, όπως η γονική μέριμνα, η επιμέλεια ενός παιδιού μετά το διαζύγιο των γονέων του, η επιτροπεία σε περίπτωση που δεν υπάρχουν γονείς και φυσικά η υιοθεσία. Δεν μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι το παιδί σε αυτές τις συμβάσεις, οι οποίες στοχεύουν στη διαμόρφωση της ζωής του, αντιμετωπίζεται ως αντικείμενο και όχι ως ανθρώπινη οντότητα.

Στην υποκατάστατη μητέρα τα πράγματα είναι διαφορετικά. Όλες οι παραπάνω συμβάσεις προϋποθέτουν ζώντα οργανισμό. Με την υποκατάστατη μητρότητα όμως, το παιδί χωρίς καν να έχει γεννηθεί γίνεται αντικείμενο συμφωνιών. Ειδικότερα:

α) Πρώτα απ' όλα εδώ έχουμε να κάνουμε με «παραγγελία» για τη γέννηση ενός παιδιού. Η ζωή ως το υπέρτατο των αγαθών δεν αποτιμάται σε χρήμα, δεν εκτιμάται ως πράγμα, και ως εκ τούτου παραγγελία δεν μπορεί να νοηθεί παρά μόνο για άψυχα πράγματα και όχι για έμψυχα όντα.

β) Δεύτερο επιχείρημα που ενισχύει την παραπάνω άποψη είναι το γεγονός της συμφωνίας για άμεση παράδοση του τέκνου άμα τη γεννήσει του, στο άτεκνο ζευγάρι προς υιοθεσία, διακόπτοντας έτσι κάθε δεσμό με την υποκατάστατη μητέρα. Πώς όμως μπορεί να αποκοπεί ένα παιδί τόσο βίαια από τη βιολογική και νομική του μητέρα; Κάτι τέτοιο προσκρούει όχι μόνο στο χαρακτηρισμό του τέκνου ως αντικείμενο, αλλά και στην ίδια την αξιοπρέπεια και την εκμετάλλευση του ανθρώπινου σώματος, κάτι που ρητά απαγορεύεται από το αρθρ. 21 του Σ.

γ) Δεν υπάρχει μόνο σωματικό πλήγμα των μερών (υποκατάστατης μητέρας και τέκνου). Κανείς δεν μπορεί να υπολογίσει τις τραγικές συνέπειες που μπορεί να υπάρξουν στην ψυχολογία και των δύο αυτών μερών. Στη μεν μητέρα, η οποία αρχικά δεν είχε αντιληφθεί το μέγεθος της πράξης της να φέρει στον κόσμο ένα παιδί, οι ψυχολογικές συνέπειες δεν ξέρουμε ποιες θα είναι αν ξαφνικά αποκοπεί εντελώς απ' αυτό το παιδί. Όσο δε για το παιδί, δεν ξέρουμε επίσης τις ψυχολογικές συνέπειες αν κάποτε μάθει τον τρόπο γέννησης του (ουσιαστικά δημιουργίας του) από μια «ξένη» γυναίκα που δέχθηκε να γίνει μητέρα του και την οποία δε γνώρισε ποτέ.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσε να πει κανείς ότι το μέτρο της υποκατάστατης μητρότητας δεν είναι καλό. Επειδή όμως, πρέπει να κρίνουμε τα πάντα με σύνεση και ψυχραιμία, θα λέγαμε ότι καθετί στη ζωή είναι καλό ή κακό ανάλογα με τη χρήση του. Όταν ένα ζευγάρι οδηγείται στη λύση της υποκατάστατης μητρότητας, επειδή δεν μπορεί το ίδιο να τεκνοποιήσει, τότε αυτό είναι θεμιτό. Όταν όμως οδηγείται για άλλους λόγους, αυτό είναι ανήθικο, εγωιστικό και αποτελεί ύβρη.

IV. ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΕΘΟΔΟΥΣ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΩΣ ΥΠΟΒΟΗΘΟΥΜΕΝΗΣ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

1. Οι νόμοι 3089/2002 και 3305/2005

Στην Ελλάδα τα κύρια νομοθετήματα με τα οποία ο νομοθέτης προσπάθησε να ρυθμίσει τις μεθόδους της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής είναι ν. 3089/2002³¹³ και ο ν. 3305/2005³¹⁴. Ο πρώτος (3089/2002) ρυθμίζει το γενικό νομοθετικό πλαίσιο για την ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή³¹⁵ και ο δεύτερος (3305/2005) ορίζει τις διαδικασίες ελέγχου των μονάδων υποβοηθούμενης αναπαραγωγής.

Ο νόμος ν. 3089/2002 ενσωματώθηκε στον ΑΚ (1455 επ.) και έθεσε περιορισμούς στη χρήση των μεθόδων της τεχνητής αναπαραγωγής, προβλέποντας μάλιστα διοικητικές και ποινικές κυρώσεις για τους παρανομούντες (αρθρ. 26, 27 του ως άνω νόμου).

Όρισε την επιτρεπόμενη ηλικία της γυναίκας που θέλει να τεκνοποιήσει με ιατρική υποβοήθηση στο πεντηκοστό έτος θεωρώντας ότι αυτή είναι η ανώτερη ηλικία της φυσικής ικανότητας αναπαραγωγής της γυναίκας, ώστε να αποφεύγονται οι υπερβολές (π.χ. τεκνοποίηση υπερηλίκων) και να μην υπάρχει κίνδυνος για την ανάπτυξη του παιδιού. Άλλωστε και στην υιοθεσία, ο

³¹³ ΦΕΚ/Α/327/23.12.2002.

³¹⁴ ΦΕΚ/Α/17/27.1.2005.

³¹⁵ Βλ. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, 2005, 143, 172. Schwenzer, 2007, 211

υπερήλικας θετός γονέας δε θα μπορούσε να ανταποκριθεί πλήρως στα καθήκοντά του.

Στην ΑΚ 1456 ρυθμίζονται κάποια επιμέρους ζητήματα της εξωσωματικής γονιμοποίησης. Τέτοια είναι: α) η τεχνητή γονιμοποίηση με σπέρμα τρίτου δότη, β) ο μη περιορισμός της τεκνοποίησης άγαμης γυναίκας με ή χωρίς μόνιμο σύντροφο. Η συναίνεση της άγαμης γυναίκας, που θέλει να χρησιμοποιήσει μια μέθοδο τεχνητής αναπαραγωγής, καθώς και η συναίνεση του άνδρα με τον οποίον συζεί, εφόσον συντρέχει περίπτωση ελεύθερης ένωσης, παρέχεται με συμβολαιογραφικό έγγραφο.

Είναι σημαντικό ότι κύριος άξονας των ρυθμίσεων αυτών είναι το συμφέρον του παιδιού. Στο άρθρο 1§2 του νόμου αναφέρεται ότι «για την εφαρμογή των παραπάνω μεθόδων πρέπει να λαμβάνεται κυρίως υπόψη το συμφέρον του παιδιού που θα γεννηθεί».

Στα αρνητικά σημεία του νόμου, η Εκκλησία εντάσσει το γεγονός ότι ο νόμος απαγορεύει μεν την επιλογή φύλου, αλλά την επιτρέπει υπό προϋποθέσεις. Δηλαδή μόνο αν πρόκειται να αποφευχθεί σοβαρή κληρονομική νόσος που συνδέεται με το φύλο (άρθρο 2§3). Αυτό μπορεί να έχει ως συνέπεια την καταστροφή εμβρύων και η Εκκλησία, όσο κι αν αυτό είναι αναγκαίο, δεν μπορεί να το αποδεχθεί. Το πιο πάνω άρθρο του νόμου είναι απόλυτα συμβατό με πολλές Ευρωπαϊκές νομοθεσίες (Αγγλία, Ολλανδία, Ουγγαρία)³¹⁶.

Από τη στιγμή όμως, που ο νόμος αυτός εντάσσεται στον ΑΚ, για να γίνει η πλήρης και ορθή εφαρμογή του πρέπει να είναι εναρμονισμένος με τις ισχύουσες διατάξεις που αφορούν την υιοθεσία, αφού σκοπός είναι το συμφέρον του παιδιού και μόνο μέσω της υιοθεσίας μπορεί αυτός να πραγματοποιηθεί.

Ο Νόμος εκτός από την επιλογή φύλου απαγόρευσε, όπως έκανε επίσης και η Ελληνική Επιτροπή Βιοηθικής που λειτουργεί στην Ελλάδα από το 2000, την αναπαραγωγική κλωνοποίηση (αρθρ.2§3 εδ.β'), γεγονός που θα καθιστούσε τον άνθρωπο αντικείμενο πειραμάτων. Επίσης, καλύπτει: α) την

³¹⁶ Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, 2005, 58 επ.

προεμφυτευτική διάγνωση, β) τις ανύπαντρες μητέρες, οι οποίες μπορούν ν' αποκτήσουν παιδί μέσω της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, γ) τις ηλικίες των δοτών σπέρματος και δ) τη συναίνεση και των δύο συζύγων πριν ξεκινήσει η σχετική διαδικασία.

Ο ν. 3305/2005, ένα νομοθέτημα απαλλαγμένο από συντηρητισμούς του παρελθόντος, προβλέπει ακόμη τη Σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής, τη λεγόμενη Εθνική Αρχή Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής. Αυτή αποτελεί το κεντρικό όργανο που θα παρακολουθεί την εφαρμογή του νόμου, θα υπάγεται στο Υπουργείο Υγείας. Προβλέπονται επίσης από το νόμο και όλες οι διοικητικές και οικονομικές κυρώσεις σε περίπτωση παραβάσεων³¹⁷.

Η εξωσωματική γονιμοποίηση αποτέλεσε μια από τις σημαντικότερες εξελίξεις στον τομέα της ανθρώπινης αναπαραγωγής. Βοήθησε πολλά ζευγάρια ν' αποκτήσουν παιδί. Επιπλέον, προσέφερε άμεση πρόσβαση στο γενετικό υλικό των ωαρίων, σπερματοζωαρίων, εμβρύων ανοίγοντας το δρόμο για την προεμφυτευτική διάγνωση των γενετικών νοσημάτων, τη γονιδιακή θεραπεία ή τη θεραπευτική εφαρμογή της κλωνοποίησης.

Σήμερα 15.000 περίπου ζευγάρια καταφεύγουν στα ειδικά κέντρα υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, ενώ το 3% του συνολικού αριθμού των γεννήσεων οφείλεται σε νέες τεχνολογικά μεθόδους αναπαραγωγής. Σε ορισμένα κράτη το ποσοστό των γεννήσεων ως αποτέλεσμα υποβοηθούμενης αναπαραγωγής αγγίζει το 5%³¹⁸.

Εκτός όμως από τη θετική πλευρά, υπάρχει και η αρνητική όψη για τις μεθόδους της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, καθόσον υπάρχουν παράλληλα νομικά κενά στους δύο αυτούς νόμους που ρυθμίζουν τα σχετικά θέματα. Τα κυριότερα και πιο σημαντικά επισημαίνονται και αναλύονται στη συνέχεια.

³¹⁷ Κουνουγέρη–Μανωλεδάκη, 2008, 15-16.

³¹⁸ Βλ. τους σχετικούς πίνακες 3 έως 6 στο Παράρτημα στο τέλος της παρούσας μελέτης. Βλ. και δικτυακό τόπο www.kosmogonia.gr.

2. Μειονεκτήματα του ν. 3089/2002 - Αξιολόγηση και προβληματισμοί

Στην έως εδώ ανάλυσή μας διαπιστώσαμε ότι υπάρχουν ψυχικές συνέπειες για τη μητέρα και το παιδί, αφενός με τη βίαια αποκοπή της κυοφόρου μητέρας από το παιδί, αφετέρου με την τυχόν πληροφόρηση του παιδιού για τον τρόπο που γεννήθηκε από διάφορους «καλοθελητές», αλλά ακόμη και από τους γενετικούς του γονείς.

Το θέμα γίνεται ακόμη δυσκολότερο καθώς έχουμε ουσιαστικά πέντε γονείς: α) αυτούς που θέλουν να αποκτήσουν παιδί, β) τη γυναίκα που έδωσε το ωάριο, γ) τον άνδρα που έδωσε το σπέρμα και δ) τη μητέρα που προσέφερε τη μήτρα. Δημιουργούνται έτσι διάφορα προβλήματα:

α) Ταυτότητας τόσο των γονέων όσο και του παιδιού, με ταυτόχρονη υποβάθμιση της πατρότητας και της μητρότητας, οι οποίες αντικαθίστανται από ένα μηχανισμό δημιουργίας ενός παιδιού, γεγονός που το μόνο που δεν προσφέρει, είναι η χαρά της απόκτησης παιδιού.

β) Ο νέος νόμος παρέχει στις άγαμες μητέρες δυνατότητα να τεκνοποιήσουν³¹⁹. Για να είναι εφαρμοστέος ο νόμος αυτός θα πρέπει να εναρμονιστεί με τις διατάξεις του ΑΚ. Επομένως, η υιοθεσία, όπως και η επιμέλεια του παιδιού ή η οποιαδήποτε δημιουργούμενη οικογενειακή σχέση μετά την τεκνοποίηση, δεν μπορούν να λειτουργήσουν τόσο δημιουργικά όσο θα λειτουργούσαν εντός γάμου. Στην περίπτωση της άγαμης μητέρας λαμβάνεται υπόψη η επιθυμία της να αποκτήσει παιδί, δε λαμβάνεται υπόψη όμως το συμφέρον του τέκνου να μεγαλώσει μέσα σε μια υγιή οικογένεια.

γ) Το συμβολαιογραφικό έγγραφο δεν μπορεί να αποτελέσει δικλείδα ασφαλείας. Πώς άλλωστε θα μπορούσε όταν πρόκειται για τόσο εξειδικευμένες περιπτώσεις για τις οποίες δεν υπάρχουν ανάλογες ρυθμίσεις και οδηγίες στους συμβολαιογράφους; Άλλωστε, ο ίδιος ο νόμος δεν είναι ακόμη πλήρης ούτε απόλυτα εναρμονισμένος με τη νομική επιστήμη.

³¹⁹ Πλέον και στην περίπτωση της ελεύθερης συμβίωσης αναγνωρίζεται το δικαίωμα να προσφύγουν στην τεχνητή γονιμοποίηση. Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, ΕΝΟΒΕ, Τεχνητή γονιμοποίηση και Γενετική τεχνολογία, 2003, 98-99, 2005, 24 υποσ. 28. Παπαχρήστου, 2005, 189, Κριτικές παρατηρήσεις στο ν.3719/2008, ΕφΑΔ 10-11/2008, 1012-1013

Για να είναι απόλυτα συμβατό το άρθρο αυτό με τον ΑΚ θα πρέπει να υπάρξει διάταξη η οποία θα επιβάλλει το γάμο, εξασφαλίζοντας έτσι ένα καλύτερο οικογενειακό περιβάλλον για το παιδί. Διαφορετικά, θα πρέπει να υπάρχει δικαστική απόφαση που θα διαπιστώνει την ορθή εφαρμογή των όρων του νόμου καθώς και το αν εξασφαλίζεται το συμφέρον του παιδιού (όπως ακριβώς γίνεται και στην υιοθεσία).

Το ΑΚ 1458 το οποίο αφορά την υποκατάστατη μητρότητα, έχει πλεονεκτήματα κοινωνικά, δίνοντας τη δυνατότητα σε γυναίκες που δεν μπορούν να τεκνοποιήσουν, αλλά και νομικά, αφού για να κινηθεί η παραπάνω διαδικασία απαιτείται προηγουμένως δικαστική άδεια. Η άδεια αυτή δίδεται απ' το Μονομελές Πρωτοδικείο (ΚΠολΔ 740) του τόπου της συνήθους διαμονής είτε της γυναίκας που υποβάλλει την αίτηση είτε της κυοφόρου (ΚΠολΔ 799§1), κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας. Το δικαστήριο μάλιστα μπορεί να διατάξει να διεξαχθεί η συγκεκριμένη διαδικασία κεκλεισμένων των θυρών, αν κρίνει ότι η δημοσιότητα μπορεί να είναι επιβλαβής για τα χρηστά ήθη ή ότι συντρέχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής των διαδίκων (ΚΠολΔ 799§2), στοιχεία που συναντάμε και στην εκδίκαση της υιοθεσίας.

Μπορεί τα άρθρα που αφορούν την τεχνητή γονιμοποίηση να είναι σε γενικές γραμμές συμβατά με τις περισσότερες ευρωπαϊκές νομοθεσίες (Νορβηγία, Γερμανία, Πολωνία, Ιταλία, Ελβετία, Γαλλία)³²⁰, όμως πολλές από τις χώρες αυτές όχι μόνο απαγορεύουν την παρένθετη μητρότητα, χαρακτηρίζοντάς την ανήθικη³²¹, αλλά έχουν θεσπίσει και διατάξεις που προβλέπουν κυρώσεις για τους παρανομούντες, ειδικά γι' αυτούς που στόχο έχουν να προσπορίσουν για λογαριασμό τους οικονομικά οφέλη. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι ο παραπάνω χαρακτηρισμός είναι υπερβολικός, δεδομένου ότι τη στιγμή της σύναψης της συμφωνίας ανάμεσα στην κυοφόρο

³²⁰ www.kathimerini.gr, Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, 2005, 58, υποσ. 97, 98, 99.

³²¹ Παπαχρήστου, 2005, 217. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, 2008, 46. Γαβρίδου, Δημόσιο Δίκαιο και πολιτικές στην Βιοϊατρική, 2007, 110.

γυναίκα και σε αυτήν για λογαριασμό της οποίας θα γεννήσει, δεν υπάρχει παιδί. Αλλά ακόμα και σε χώρες που η παρένθετη μητρότητα δεν απαγορεύεται βάσει νομικού πλαισίου (Σουηδία, Φινλανδία, Βέλγιο) υπάρχει το ηθικό ζήτημα της μη εκμετάλλευσης του ανθρωπίνου σώματος, ως αντίβαρο σε οποιαδήποτε σχετική διαδικασία. Όσον αφορά τη Δανία και την Ολλανδία απαγορεύονται η επιμέλεια, η υιοθεσία και η παρένθετη μητρότητα με οικονομικό αντάλλαγμα. Στη Δανία ενδεχόμενη συμφωνία μεταξύ κοινωνικής και παρένθετης μητέρας δεν είναι δεσμευτική. Το πιο σοβαρό όμως, ζήτημα είναι ότι δεν υπάρχει κανένα μέτρο για την πρόληψη της εκμετάλλευσης του ανθρωπίνου σώματος.

Πάντως, στο νέο νόμο υπάρχει η διάταξη για κάλυψη των οικονομικών αναγκών που απαιτούνται για τις συγκεκριμένες διαδικασίες (έξοδα εγκυμοσύνης, ψυχολογικής στήριξης, τοκετού), κάτι που δίνει τη δυνατότητα σε όλες τις κοινωνικές ομάδες ανεξαρτήτως οικονομικής κατάστασης να τεκνοποιήσουν.

δ) Ένα θέμα στο οποίο επίσης παρουσιάζεται νομικό κενό είναι η περίπτωση θανάτου ή διαζυγίου των γενετικών γονέων. Επίσης, η περίπτωση κατά την οποία οι γενετικοί γονείς επιθυμούν διακοπή της κύησης και η κυοφορούσα αρνείται. Εξαίρεση στο παραπάνω ζήτημα, αποτελεί η περίπτωση κατά την οποία συντρέχει κάποιος λόγος που έχει να κάνει με την υγεία του κυοφορούμενου ή της παρένθετης μητέρας.

ε) Μια ακόμη ένσταση αφορά το ζήτημα της απρόσεκτης ζωής της κυοφορούσας. Με ποιον τρόπο θα συνετιστεί, αν η ζωή που κάνει (π.χ. κάπνισμα, χρήση αλκοόλ) ή οι συνθήκες κάτω από τις οποίες ζει (άγχος, εντάσεις), κάνουν κακό στο έμβρυο;

στ) Τέλος, πρέπει να παρατηρήσουμε ότι μια γυναίκα που δέχεται να γίνει παρένθετη, λογικά δεν έχει η ίδια παιδιά, αφού εάν είχε δε θα έμπαινε στη διαδικασία της εγκυμοσύνης και της ταλαιπωρίας που αυτή συνεπάγεται. Η πρώτη της, λοιπόν, επαφή με την κατάσταση αυτή, και τα έντονα συναισθήματα που αυτή παράγει, ενδεχομένως να της στοιχίσουν πάρα πολύ όταν αναγκαστεί να αποχωριστεί το παιδί που η ίδια θα έχει γεννήσει.

3. Μειονεκτήματα του ν. 3305/2005 - Αξιολόγηση και προοπτικές

Η Εθνική Αρχή Ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής που ιδρύεται με το νόμο αυτό παρουσιάζει ορισμένες αδυναμίες, όπως είναι: α) η αδυναμία επαφής με το κοινό, β) η αδυναμία ελέγχου και αντιμετώπισης καταγγελιών, γ) η πλήρης εξάλειψη γραμματειακής και λογιστικής υποστήριξης, γεγονός τα οποία καθιστούν εξαιρετικά δυσκίνητη και χρονοβόρα ακόμη και για απαντήσεις σε απλά ερωτήματα του κοινού. Έτσι, η Αρχή αδυνατεί ν' ανταποκριθεί στα προβλήματα και επομένως δε βοηθά στη σωστή εφαρμογή του ν.3305/2005.

Στοιχεία που ενισχύουν την παραπάνω άποψη είναι: α) η μη κατοχύρωση στη χώρα μας των ειδικοτήτων των επιστημόνων της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, αλλά και β) το γεγονός ότι ορισμένες από τις Κοινοτικές Οδηγίες αποτελούν σημαντικά νομοθετικά κείμενα, τα οποία όμως δεν έχουν ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη και δεν αποτελούν ακόμη εσωτερικό δίκαιο, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη. Τέτοιες κοινοτικές οδηγίες είναι για παράδειγμα η 2006/17/EK της Επιτροπής της 8^{ης}/2/2006 που αναφέρεται στις τεχνικές απαιτήσεις για τη δωρεά, την προμήθεια και τον έλεγχο ανθρωπίνων ιστών και κυττάρων, όπως και η 2006/86/EK της Επιτροπής της 24^{ης}/10/2006 για την κωδικοποίηση, την επεξεργασία, τη συντήρηση, την αποθήκευση και τη διανομή ανθρωπίνων ιστών και κυττάρων.

Επειδή, λοιπόν, πρόκειται για ένα πολύ σοβαρό ζήτημα θα πρέπει να υπάρξει επαναπροσδιορισμός του νόμου και κάλυψη των νομικών κενών που προέκυψαν. Απαραίτητη επομένως, είναι η θέσπιση ενός νομοθετικού πλαισίου το οποίο θα διευκολύνει και θα προστατεύει την εφαρμογή βασικών μορφών παρεμβατικής γονιμοποίησης με βάση όμως τις αρχές της βιοηθικής και ιατρικής δεοντολογίας.

Παρά το γεγονός ότι όλα τα πιο πάνω ζητήματα απαιτούν άμεσες λύσεις, χρειάζεται ιδιαίτερη υπομονή καθώς πρόκειται για πολύ ευαίσθητα ζητήματα που σχετίζονται με το ύψιστο αγαθό, τη ζωή. Σίγουρα, η σύγχρονη τεχνολογία έχει συμβάλει ανυπολόγιστα στην έρευνα στον τομέα της υγείας. Η αξία ή η απαξία όμως, ενός πράγματος έγκειται στη χρήση του. Η αλόγιστη

χρήση της τεχνολογίας απειλεί τον άνθρωπο με αποϊεροποίηση και εγκυμονεί τον κίνδυνο να θεωρηθεί μηχανή με ανταλλακτικά και εξαρτήματα. Ο άνθρωπος πρέπει να είναι αυτός που θα κατευθύνει την τεχνολογία, να είναι αυτός το υποκείμενο κι όχι να γίνει υποχείριό της. Η πνευματική του δύναμη πρέπει να γίνει το όργανο με το οποίο θα προωθήσει την επιστήμη κι όχι η αιτία που θα ευθύνεται για την υποδούλωσή του σε αυτή. Εφόσον οι νέες εφαρμογές και τεχνολογίες δεν είναι απόλυτα κατανοητές, χρειάζεται να προχωρήσουμε αργά μέχρι να δημιουργηθεί ένα νομικό πλαίσιο που να ανταποκρίνεται στα προβλήματα που θα προκύπτουν κάθε φορά. Η ρύθμιση αυτή πρέπει να έχει επίκεντρο το συμφέρον του παιδιού, το σαφή προσδιορισμό των δικαιωμάτων των τρίτων, αλλά κυρίως τη διασφάλιση του ήθους και του σεβασμού της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας.

V. Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΟΨΗ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Η Εκκλησία έχει διατυπώσει κάποιες ενστάσεις για τις νέες μεθόδους τεχνητής αναπαραγωγής και θα ήταν ενδιαφέρον να δούμε τις θέσεις της³²²:

Καταρχάς, ζήτησε την απόσυρση του σχετικού άρθρου που αφορά την παρένθετη μητρότητα, τονίζοντας ότι η δυνατότητα κυοφορίας από υποκατάστατη μητέρα έχει μεν τη θετική της πλευρά, καθώς έτσι εξυπηρετείται η ανάγκη του ζευγαριού να αποκτήσει παιδί, όμως ο ψυχικός δεσμός που αναπτύσσεται κατά τη διάρκεια της κύησης είναι τόσο έντονος, ώστε η τυχόν συνέχιση της σχέσεως υποκατάστατης μητέρας – παιδιού αδικεί τους γενετικούς γονείς και η βίαιη διακοπή της σχέσεως μεταξύ υποκατάστατης μητέρας και παιδιού επιφέρει τεράστιο πλήγμα στην ίδια. Σε αμφότερες πάντως τις περιπτώσεις αυτό που προπάντων κινδυνεύει είναι το

³²² Σαπικάς, Η θέση της Εκκλησίας στα ζητήματα γενετικής. Κουμάντος, Προβλήματα Βιοηθικής, 2003, 89επ. Καράσης, Βιοηθική και Βιονομία στην ελληνική έννομη τάξη, 2006, 47-48. (www.bioethetics.org), Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος Επιτροπή Βιοηθικής, 2007, 58 επ.

συμφέρον του παιδιού, το οποίο στο μέλλον είναι πολύ πιθανό να ισορροπήσει σε τεντωμένο σχοινί.

Όσο αφορά το ίδιο το έμβρυο, η Εκκλησία το θεωρεί ανθρώπινη οντότητα. Τα κύτταρά του, το γενετικό υλικό του, η μορφολογία του και η φυσιολογία του είναι όλα ανθρώπινα. Στο κάθε έμβρυο πέρα από την σωματική του ανάπτυξη, περνούν και όλα τα χαρακτηριστικά από το ανθρώπινο σώμα διαμορφώνοντας ταυτόχρονα και την ψυχή του. Ακόμη, το έμβρυο ηθικά έχει το αναφαίρετο δικαίωμα να φανερώσει το ίδιο την ταυτότητά του και να αναπτύξει την προσωπικότητά του. Για τους λόγους αυτούς δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιείται το έμβρυο ως πειραματόζωο, αλλά πρέπει να προστατεύεται, να αφήνεται να ζήσει και να φτάσει στη δική του κατάσταση αυτόνομης ζωής.

Η Εκκλησία τονίζει ακόμη ότι η εξωσωματική γονιμοποίηση έχει τον χαρακτήρα της αμβλώσεως. Όσον αφορά τις άγαμες μητέρες και στο δικαίωμα που τους αναγνωρίζεται να προχωρήσουν στη μέθοδο της εξωσωματικής γονιμοποίησης, η ένσταση της Εκκλησίας εντοπίζεται στη γέννηση παιδιού εκτός γάμου.

Η Εκκλησία βλέποντας τη σύγχρονη πρόοδο της επιστήμης κι εφόσον δεν έχουν παρουσιαστεί προβλήματα υγείας στα παιδιά που γεννώνται με τις μεθόδους της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, αλλά και της τεχνολογίας, αντιλαμβάνεται ότι για τον κάθε άνθρωπο πολλές επιθυμίες που μέχρι χθες αποτελούσαν μόνο όνειρα, σήμερα εμφανίζονται ως βάσιμες ελπίδες. Με τις νέες μεθόδους αυξάνεται το αίσθημα της πληρότητας και της ολοκλήρωσης της έννοιας της οικογένειας. Το γεγονός αυτό το υποδέχεται με χαρά και ενθουσιασμό καθώς για την Εκκλησία η μητρότητα και η πατρότητα εκτός από το γεγονός ότι είναι κάτι το ιερό, αποτελούν τη συνέχεια του ανθρώπινου είδους. Παράλληλα, όμως, διαπιστώνει ότι η τεχνολογική πρόοδος συχνά δημιουργεί προβλήματα ηθικού, ιατρικού, ψυχολογικού, νομικού και κοινωνικού χαρακτήρα καθιστώντας τον αγώνα για πνευματική ελευθερία δυσκολότερο. Η σύλληψη του ανθρώπου με τις σύγχρονες μεθόδους αναπαραγωγής είναι ασεξουαλική, με την έννοια ότι είναι γυμνή από την ιερότητα, και την ασφάλεια της συζυγικής συνευρέσεως. Την ιερή στιγμή της ανθρώπινης αρχής οι δύο γονείς δεν είναι μαζί. Η παρεμβολή τρίτου διαταράσσει την ισορροπία των σχέσεων του ζεύγους με τα τέκνα του, με

άγνωστες συνέπειες γι' αυτά εξαιτίας της μυστικότητας της βιολογικής προέλευσης του τρίτου προσώπου³²³. Ο άνθρωπος πλέον δε γεννάται φυσιολογικά, αλλά κατασκευάζεται τεχνητά. Συγχρόνως οι νέες μέθοδοι υποβοηθούμενης αναπαραγωγής έχουν ως συνέπεια την οικονομική εκμετάλλευση (π.χ. ιατροί, κλινικές) την οποία ενδεχομένως να υποστούν οι γονείς που θέλουν ν' αποκτήσουν τέκνα.

Απέναντι όμως στο δόγμα της Εκκλησίας ότι «ὁ Θεός τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησε», κινδυνεύουμε να οδηγηθούμε στο άλλο άκρο το οποίο καθιστά την ιατρική «αμαρτία» και επέμβαση στη φύση. Είναι όμως έτσι; Αν κάτι τέτοιο συνιστούσε επέμβαση στη φύση, τότε όλες οι ιατρικές επεμβάσεις, τα φαρμακευτικά παρασκευάσματα και η οποιαδήποτε είδους θεραπεία (π.χ. χημειοθεραπείες) θα ήταν επεμβάσεις στη φύση. Είναι λοιπόν αντιφατικό απ' τη μια η Εκκλησία να υπερτονίζει την ανθρώπινη ζωή ως το ύψιστο αγαθό, κι απ' την άλλη να εμποδίζει τον άνθρωπο να προβεί μέσω της επιστήμης και της τεχνολογίας στην προσπάθεια ανακάλυψης θεραπειών για ανίατες ασθένειες, εμβόλια ή ο,τιδήποτε άλλο μπορεί να βελτιώσει την ανθρώπινη ζωή, όπως κάνουν και οι μέθοδοι της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής.

*

Η υιοθεσία καλύπτει την επιθυμία των προσώπων για την απόκτηση παιδιών, αλλά καθώς αποτελεί υποκατάστατο και όχι αναπαραγωγή δεν καλύπτει πλήρως αυτή τους την επιθυμία, που ήρθε τις τελευταίες δεκαετίες, μετά από χρόνια επιστημονικών ερευνών, να καλύψει η ιατρική επιστήμη με την ανεύρεση μεθόδων υποβοήθησης της αναπαραγωγής.

Η τεχνητή γονιμοποίηση σήμερα αποτελεί πλέον μία κοινωνική πραγματικότητα και επομένως το δίκαιο δεν μπορεί να την παραβλέψει δεδομένης μάλιστα της επιθυμίας των περισσότερων ανθρώπων να αποκτήσουν δικά τους παιδιά, επιθυμίας και δικαιώματος που προστατεύεται

³²³ Ρεθυμιωτάκη, Θεσμοί της ελληνικής Κοινωνίας, Ρύθμιση ή αυτορρύθμιση; Το παράδειγμα της ιατρικά υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, 2003, 171.

συνταγματικά³²⁴. Καλείται, επομένως, κάθε έννομη τάξη να αντιμετωπίσει όσο καλύτερα μπορεί τα θέματα που προκύπτουν σε σχέση με τα επιτεύγματα αυτά στον τομέα της ιατρικής υποβοήθησης στην ανθρώπινη αναπαραγωγή, λαμβάνοντας όμως σοβαρά υπόψη τα προβλήματα που ανακύπτουν και ανήκουν κυρίως στον κύκλο της βιοηθικής.

Οπωσδήποτε, η ιατρική στο σημείο αυτό περιόρισε τις υιοθεσίες και αυτό μπορεί να έχει επιπτώσεις στην επιβίωση του θεσμού της υιοθεσίας στο μέλλον, αλλά δεν μπορούμε να σταματήσουμε τη γενετική τεχνολογία που εξαπλώνεται με ταχύτατο ρυθμό, παρά μόνο να ρυθμίζουμε τα επιτεύγματά της, ώστε να μη δημιουργεί προβλήματα. Ο Έλληνας νομοθέτης θεωρούμε ότι ρύθμισε το θέμα της εξωσωματικής γονιμοποίησης όχι μόνο εξαντλητικά, αλλά και αρκετά ικανοποιητικά

³²⁴ Σπυριδάκης, Η τεχνητή γονιμοποίηση, 2006, 1: το δικαίωμα του προσώπου να αποκτήσει απογόνους αποτελεί εκδήλωση της προσωπικότητας και προστατεύεται συνταγματικά ως απόρροια της ανθρώπινης αξίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ DE LEGE FERENDA ΓΙΑ ΤΗ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ

Παρά τα όσα εκθέσαμε για τις δυσκολίες του θεσμού, η υιοθεσία μπορεί να επιβιώσει μέσα από αυτήν την επιστημονική επανάσταση. Μπορεί να συνεχίσει την ιστορική της πορεία εξασφαλίζοντας ένα καλύτερο μέλλον για τα παιδιά που το έχουν ανάγκη, αρκεί να γίνουν οι κατάλληλες βελτιώσεις στο θεσμό.

Ι. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ

Το βασικό μειονέκτημα του θεσμού, όπως αναλύθηκε, ήταν οι χρονοβόρες διαδικασίες που απαιτούνται για μια πράξη υιοθεσίας.

Από τη νομική φύση της υιοθεσίας, η οποία χαρακτηρίζεται, είτε: α) ως σύμβαση (σύμβαση που καταρτίζεται με τη συναίνεση των μερών και βεβαιώνεται με δικαστική απόφαση), β) ως σύνθετη νομική πράξη (απαρτιζόμενη από συμβατικά και δικαιοδοτικά στοιχεία) ή γ) ως δικαιοπραξία (διεπόμενη από τους γενικούς κανόνες περί δικαιοπραξιών) γίνεται ευκόλως κατανοητό γιατί μια τέτοια πράξη απαιτεί μια σειρά διαδικασιών.

Η υιοθεσία λόγω της σημασίας της και των ευεργετικών αποτελεσμάτων που επιφέρει, δε θα πρέπει να αντιμετωπίζεται στα στενά όρια του Αστικού Δικαίου και την αυστηρή τυπικότητα των όσων αυτό επιτάσσει. Με την υιοθεσία δημιουργούνται οικογένειες, εξασφαλίζεται το μέλλον πολλών παιδιών τα οποία βρίσκουν ένα γόνιμο περιβάλλον για να μεγαλώσουν και να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους. Μήπως λοιπόν λόγω του κοινωνικού και ευαίσθητου ρόλου της θα έπρεπε να εκτιμάται με ευρύτητα πνεύματος, πάντα βέβαια σε αρμονία με τις επιταγές της έννομης τάξης;

Για τις υιοθεσίες είναι αρμόδια τα πολιτικά δικαστήρια. Η λειτουργία όμως των δικαστηρίων στην πράξη και η καθυστέρηση στην απονομή

δικαιοσύνης και στην έκδοση δικαστικών αποφάσεων έχει ως αποτέλεσμα τη χρονική παράταση των δικαστικών εκκρεμοδικιών και την ψυχική ταλαιπωρία των διαδίκων. Μέσα σε όλο αυτόν τον «κυκεώνα» των δικαστικών υποθέσεων έρχεται να προστεθεί και η εκδίκαση περιπτώσεων υιοθεσίας. Το ζευγάρι των υποψήφιων θετών γονέων πρέπει να οπλιστεί με μεγάλη υπομονή και να περιμένει την εκδίκαση ενός τόσο ζωτικής σημασίας ζητήματος. Οι ψυχοφθόρες αυτές διαδικασίες είναι ικανές να αποθαρρύνουν το ζευγάρι, να το οδηγήσουν ακόμη και στην απόσυρση της αίτησής του για υιοθεσία και να το στρέψουν σε άλλες λύσεις.

Η δημιουργία ενός ανεξάρτητου δικαστηρίου σε πρώτο και δεύτερο βαθμό (με διαδικασίες που ήδη υφίστανται στην καθημερινή δικηγορία λ.χ. ασφαλιστικά μέτρα, αναιρετικός έλεγχος που εφαρμόζεται όπως ήδη είδαμε στο συμφέρον του τέκνου και σε άλλες αόριστες έννοιες) που θα ασχολείται αποκλειστικά με υιοθεσίες και θα απαρτίζεται από δικαστές με ιδιαίτερες γνώσεις και εμπειρία πάνω σε ένα τέτοιο λεπτό ζήτημα θα ήταν η ιδεώδης λύση. Με ένα τέτοιο δικαστήριο όλα τα στοιχεία για μια υιοθεσία π.χ. εκθέσεις αρμοδίων επιτροπών, θέσεις των μερών κλπ. θα μπορούσαν να εκτιμηθούν καλύτερα από τους δικαστές που θα ήταν επιφορτισμένοι με τις συγκεκριμένες υποθέσεις, πράγμα που σήμερα δεν μπορεί να επιτευχθεί υπό το καθεστώς της εκδίκασης πολλών και διαφορετικής φύσεως υποθέσεων ταυτόχρονα. Ένα οικογενειακό δικαστήριο με μια γενικότερη όμως ενασχόληση σε θέματα οικογενειακού δικαίου προβλέπεται από το αρθρ.48 του ν.2447/1996, αλλά δυστυχώς έως σήμερα, τόσα χρόνια μετά τη θέσπιση του νέου νόμου, δεν έχει καταστεί εφικτή η λειτουργία του.

Επιπροσθέτως, επειδή η υιοθεσία δεν τελειώνει με την δικαστική απόφαση αλλά ουσιαστικά αρχίζει καλό θα ήταν η δημιουργία του «Συνηγόρου του Παιδιού» μιας υπηρεσίας που θα έχει συμβουλευτικό και νομικό ρόλο στα προβλήματα που ενδεχομένως ανακύψουν στην πορεία της ζωής του.

II. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΙΑΙΟΥ ΚΑΙ ΕΥΕΛΙΚΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΕΣ ΥΙΟΘΕΣΙΕΣ

Οι χρονοβόρες διαδικασίες δεν ισχύουν μόνο για τις υιοθεσίες που γίνονται στο εσωτερικό ενός κράτους, αλλά και για τις διακρατικές.

Τα τελευταία χρόνια η κατάργηση των συνόρων ανάμεσα στις κοινοτικές χώρες είχε ως συνέπεια τη μετακίνηση πληθυσμών μεταξύ των διαφόρων κρατών, με αποτέλεσμα τη δημιουργία όλο και περισσότερων κοινωνικών ομάδων (π.χ. εγκαταλελειμμένα τέκνα τα οποία δεν έχουν αναζητηθεί από την οικογένειά τους επί μακρόν). Συνέπεια του γεγονότος αυτού είναι και η δημιουργία διαφορών σε δικαστικό επίπεδο, στο οποίο εμπíπτουν και οι υιοθεσίες. Θα ήταν λοιπόν πάρα πολύ πρακτική η δημιουργία ενός ενιαίου και ευέλικτου ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου βάσει του οποίου θα ρυθμίζονται τα επιμέρους δικαστικά ζητήματα μεταξύ των οποίων και οι διακρατικές υιοθεσίες. Αυτές για να ισχύουν σε ένα κράτος θα πρέπει να μην αντίκεινται στα χρηστά ήθη και στη δημόσια τάξη, ενώ συγχρόνως η απόφαση με την οποία καθίστανται τελεσίδικες θα πρέπει να είναι σύμφωνη με τον αντίστοιχο κανόνα δικαίου του άλλου κράτους. Σχετικός π.χ. είναι ο υπ' αριθ.44/2001 Κανονισμός του Συμβουλίου της 22ας Δεκεμβρίου 2000 για τη διεθνή δικαιοδοσία³²⁵ την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, αλλά και η παρεμφερής υπ' αριθ.4/2009 Οδηγία σχετικά με την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στον τομέα των οδικών μεταφορών, το χώρο δράσης των ατόμων μέσα στον οποίο θα εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, αλλά και άλλα ζητήματα, όπως η θέσπιση διατάξεων σχετικά με την ενοποίηση των κανόνων σύγκρουσης σε θέματα δικαιοδοσίας.

³²⁵ Βλ. σχετ. ΠΠρΠειρ 4635/2008, ΕφΑΔ 4/2009, 446-450, με σχετικές παρατηρήσεις Γκόβα.

III. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΨΥΧΟΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ

Η υιοθεσία εκτός από τη νομική της φύση, έχει και συναισθηματικό υπόβαθρο με τις ανάλογες συνέπειες. Δεν είναι μια απλή απόφαση που επιλύει μια δικαστική διαφορά, αλλά απόφαση ζωής. Από τη στιγμή επομένως που αυτή αρχίζει, μέχρι και την περάτωσή της, θεωρείται απαραίτητη η ύπαρξη ψυχολόγων που θα στηρίζουν τα δύο μέρη, τους υποψήφιους θετούς γονείς που αγωνιούν για να αποκτήσουν παιδί και το υποψήφιο θετό τέκνο του οποίου η ζωή κρίνεται σε μέγιστο βαθμό, καθώς αλλάζει περιβάλλον και παραστάσεις που θα το συνοδεύουν στην υπόλοιπη ζωή του. Αλλά και μετά το πέρας της υιοθεσίας θα πρέπει το κράτος να δημιουργήσει θέσεις εργασίας με επιστήμονες οι οποίοι θα καλούνται να δίνουν απαντήσεις και να βοηθούν τις θετές οικογένειες σε όσα ενδεχόμενα προβλήματα προκύψουν, αφού η ανατροφή ενός παιδιού (γνήσιου ή θετού) είναι μια εξελικτική διαδικασία και δεν ολοκληρώνεται με τη γέννηση ή την υιοθεσία αυτού. Μια σχετική προσπάθεια αντιμετώπισης του προβλήματος αυτού είδαμε παραπάνω ότι προσπαθεί να δώσει η ΝΕΣ (αρθρ.20 και 22).

IV. ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΩΝ ΣΕΜΙΝΑΡΙΩΝ ΓΙΑ ΘΕΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ένα ακόμη θετικό εγχείρημα στο οποίο θα μπορούσε το κράτος να προχωρήσει είναι η συνεχής ενημέρωση και η διοργάνωση σεμιναρίων, μέσω των οποίων οι θετοί γονείς θα μπορούν να μαθαίνουν τρόπους για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις ερωτήσεις των παιδιών τους, π.χ. πώς και πότε πρέπει να ενημερώσουν το θετό τέκνο για την υιοθεσία, προστατεύοντάς το έτσι από τους διάφορους «καλοθελητές», αλλά και συγχρόνως προλαμβάνοντας τον κίνδυνο μιας ενδεχόμενης δημιουργίας ενός νέου «Οιδίποδα», καθώς το τέκνο θα γνωρίζει την καταγωγή του και θα μπορεί άφοβα στο μέλλον να δημιουργήσει τη δική του οικογένεια.

Η στιγμή που ο υιοθετημένος μαθαίνει για την υιοθεσία του είναι καθοριστική, διότι γι' αυτόν τότε ξεκινά η ζωή του, καθώς συνειδητοποιεί ότι

είναι «διαφορετικός» σε σχέση με τους ανθρώπους γύρω του όσον αφορά την ένταξη στο οικογενειακό περιβάλλον του.

Επίσης, οι γονείς είναι σημαντικό να μαθαίνουν πώς να αντιδρούν σε ενδεχόμενες ασθένειες ή συμπεριφορές οι οποίες είναι αποτέλεσμα του DNA των βιολογικών γονέων.

V. ΜΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΘΕΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ ΩΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΕΙΔΙΚΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ

Τα θετά παιδιά με την υιοθεσία επέχουν θέση γνήσιου τέκνου. Η υιοθεσία πολλές φορές ως θεσμός χρησιμοποιείται για άλλους σκοπούς, όπως είναι η μείωση της στρατιωτικής θητείας. Στο Σύνταγμά μας και συγκεκριμένα στο αρθρ. 4 §§§ 1, 2, 6 κατοχυρώνεται η αρχή της ισότητας, της οποίας η στρατιωτική θητεία αποτελεί ειδικότερη εκδήλωση. Επομένως, δεν μπορεί να γίνει δεκτή μια διάκριση μεταξύ γνήσιων και θετών παιδιών, αφού όλοι είναι ίσοι με ανάλογα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Έτσι, είναι επιβεβλημένο το γεγονός να μην αντιμετωπίζονται τα θετά τέκνα ως ειδική κατηγορία, παρά μόνο αν συντρέχουν σοβαροί λόγοι (π.χ. υγείας).

VI. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΥΙΟΘΕΣΙΕΣ

Κράτη με χαμηλό αριθμό γεννήσεων δίνουν οικονομικά κίνητρα στους πολίτες τους για να γεννούν παιδιά. Ένα τέτοιο κράτος είναι και η Ελλάδα. Εκεί που δίδονται όμως κίνητρα για γεννήσεις παιδιών θα μπορούσαν να δοθούν και για υιοθεσίες (π.χ. επίδομα υιοθεσίας από τον ασφαλιστικό οργανισμό στον οποίο ανήκει ο υιοθετών μέχρι ενηλικίωσης του υιοθετουμένου). Κι αυτό διότι και τα θετά τέκνα αποτελούν μέρος του υπάρχοντος πληθυσμού και όντας ενσωματωμένα σε μια οικογένεια η οποία θα τα στηρίξει ηθικά και υλικά, θα έχουν την δυνατότητα να αναπτύξουν μια υγιή προσωπικότητα και να ενταχθούν με σκοπό να προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Σουηδία, όπου στην περίπτωση που υποψήφιος θετός γονέας θέλει να υιοθετήσει παιδί από το

εξωτερικό, αυτός μπορεί να αιτηθεί στο Γραφείο Κοινωνικής Ασφάλισης Σουηδίας για επίδομα εξόδων υιοθεσίας. Ο αιτών αξιολογείται δικαιούχος αν η υπόθεση υιοθεσίας έχει εγκριθεί από το σουηδικό Δικαστήριο και έχει επικυρωθεί από τον Οργανισμό Διεθνικών Υιοθεσιών Σουηδίας. Η μικρότερη από δέκα έτη ηλικία του θετού παιδιού αποτελεί προϋπόθεση για τη χορήγηση του επιδόματος. Παράλληλα, δίδονται και άδειες από την εργασία τους προς τους υποψήφιους θετούς γονείς προκειμένου να ασχοληθούν με το θετό τέκνο ενώ παροχές, όπως επιχορηγούμενη δημόσια υγεία, ιατρική και οδοντιατρική φροντίδα, επιχορηγούμενα δημόσια κέντρα ημέρας, προσχολικά και κέντρα δημιουργικής απασχόλησης με ευέλικτο ωράριο και σαφώς ελεύθερη δημόσια εκπαίδευση σε πανεπιστημιακό επίπεδο, θεωρούνται δεδομένες.

VII. ΑΥΣΤΗΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΒΡΕΦΩΝ

Ένας από τους παράγοντες που συνετέλεσε στη μείωση των υιοθεσιών στη χώρα μας ήταν η μικρή διαθεσιμότητα παιδιών. Μία από τις αιτίες της μικρής διαθεσιμότητας είναι και το κύκλωμα εμπορίας βρεφών.

Το κράτος πρέπει να προχωρήσει στη θεσμοθέτηση ενός πιο αυστηρού νομικού πλαισίου για την καταπολέμηση τέτοιου είδους πράξεων. Ο τελευταίος σχετικός νόμος 3719/2008 με τις τροποποιήσεις που επιφέρει στοχεύει πάντως στην καταπολέμηση των αιτιών εμπορίας και εκμετάλλευσης παιδιών, καθώς και των σχετικών κυκλωμάτων. Παράλληλα, πρέπει να εντατικοποιηθούν οι έλεγχοι στα μαιευτήρια και στα ιδρύματα σχετικά με τα παιδιά που γεννώνται ή διαμένουν ώστε με τον τρόπο αυτό να είναι γνωστά ανά πάσα στιγμή όλα εκείνα τα στοιχεία που είναι απαραίτητο να γνωστοποιούνται στους υποψήφιους θετούς γονείς πριν ξεκινήσει η διαδικασία της υιοθεσίας.

VIII. ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Εκτός από την προτεινόμενη εντατικοποίηση των ελέγχων στα μαιευτήρια, πολύ σημαντική για την καλύτερη λειτουργία της υιοθεσίας στο μέλλον θα ήταν η άρτια οργάνωση των υπηρεσιών των κοινωνικών οργανώσεων – ή μη – οι οποίες θα πρέπει να καλύπτουν τις ανάγκες των παιδιών. Πρέπει να υπάρξει συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων (κράτους, γονέων, κοινωνικών λειτουργών) μέσα από την οποία θα επιταχυνθούν οι διαδικασίες για την ομαλότερη οικογενειακή εξέλιξη του παιδιού – όπως γίνεται στη Σουηδία με τον Οργανισμό Διεθνικών Υιοθεσιών που είδαμε παραπάνω - . Η μακροχρόνια, άλλωστε, παραμονή ενός παιδιού σε ίδρυμα μόνο κακό θα μπορούσε να προκαλέσει, τόσο για την ψυχολογική του κατάσταση, όσο και για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, αφού αυτό δε θα βρίσκεται σε οικείο οικογενειακό περιβάλλον.

Για τον παραπάνω προγραμματισμό θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη: α) η ηλικία του θετού τέκνου, ανάλογα με το βαθμό ωριμότητάς του, β) οι παραστάσεις και οι εμπειρίες που αυτό έχει από τη βιολογική του οικογένεια, γ) το χρονικό διάστημα της παραμονής του στο ίδρυμα και δ) η ικανότητα των θετών γονέων να ανταποκριθούν στα νέα τους καθήκοντα.

Όταν κάποιος επιθυμεί να υιοθετήσει ένα παιδί, συχνά αποσύρεται φοβούμενος μήπως το παιδί αυτό έχει κάποιες κληρονομικές ασθένειες. Άλλωστε, κανένας δεν υιοθετεί κατά παραγγελία. Οι πιθανότητες αυτές θα μειώνονταν αν ένα παιδί παρακολουθείτο καθ' όλη τη διάρκεια της παραμονής του σε ένα ίδρυμα από γιατρούς. Πρέπει δηλαδή να υπάρχουν μόνιμοι γιατροί σε τέτοια ιδρύματα που θα παρακολουθούν την πορεία της υγείας των παιδιών αυτών, πρώτον εξασφαλίζοντας τα ίδια τα παιδιά και δεύτερον μη αφήνοντας τον υποψήφιο θετό γονέα να μπει στο δίλημμα «αν θα είναι τυχερός στην επιλογή που θα κάνει».

ΙΧ. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΡΥΘΜΙΣΗ ΘΕΜΑΤΩΝ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ

Οι μέθοδοι της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής μοιάζουν με την υιοθεσία, όσον αφορά τη λειτουργία και το αποτέλεσμα, δηλαδή ιδρύουν συγγένεια με τη γέννηση τέκνων. Το ζήτημα είναι ότι η λειτουργία των μεθόδων αυτών εντάσσεται σε ιατρικά πλαίσια και δεν αντιμετωπίζεται νομικά. Δημιουργείται έτσι μια σύγκρουση ανάμεσα στη βιοηθική και το δίκαιο. Τι σημαίνει όμως ο όρος βιοηθική. Ηθική είναι το σύνολο των κανόνων συμπεριφοράς οι οποίοι δεν υπαγορεύονται από το δίκαιο, αλλά διαμορφώνονται από τις κοινωνικές αντιλήψεις και τις αρχές κάθε ατόμου μέσα στη ζωή (βίο) του. Η βιοηθική εκφράζει ακριβώς αυτό, τη δημιουργία δηλαδή μιας νέας ζωής μέσα στα όρια του σεβαστού των κοινωνικών αντιλήψεων και του ανθρωπισμού γενικότερα.

Το γεγονός ότι η ηθική αποτελεί μια γενική έννοια, η οποία δεν είναι στατική, αλλά διαμορφώνεται συνεχώς, τόσο από τον καθένα ξεχωριστά, αλλά και από το εκάστοτε status quo που επικρατεί στις κοινωνίες, σε συνδυασμό με την ταχύρρυθμη εξέλιξη της τεχνολογίας, καθιστούν ιδιαίτερα δυσμενή την παρακολούθηση και ρύθμιση τέτοιου είδους καταστάσεων. Οι νόμοι (3089/2002 και 3305/2005), παρά τις κυρώσεις που θεσπίζουν, και η Ελληνική Επιτροπή Βιοηθικής, παρά το γεγονός ότι θέτει υπόψη των αρμοδίων τα προβλήματα, μόνο αποσπασματικά μπορούν να ανταποκριθούν στη νέα πραγματικότητα.

Ίσως είναι αναγκαία η δημιουργία ενός πιο αυστηρού νομικού πλαισίου αποκλειστικά για ζητήματα ηθικής, χαρακτηρίζοντας μάλιστα ορισμένα αδικήματα ως ιδιώνυμα. Κατά τον καθηγητή Νικόλαο Ανδρουλάκη, αυτό επηρεάζει έντονα την ηθικοκοινωνική υπόσταση με αποτέλεσμα αυτή η ιδιαίτερα αποδοκιμαστέα πράξη να συνιστά αυτοτελές έγκλημα απέναντι στη βασική εγκληματική πράξη³²⁶.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, επειδή πρόκειται για παιδιά, θα ήταν πρόσφορη μια ευρεία συνεργασία των κρατών στην κατάρτιση ενός

³²⁶ Ανδρουλάκης, Ποινικό Δίκαιο Ι Γενικό Μέρος, 1991, 201.

Συμφώνου ή μιας Σύμβασης, στα πρότυπα της Σύμβασης της Χάγης ή της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Ειδικά σήμερα που οι κίνδυνοι είναι περισσότεροι από κάθε άλλη φορά (απαγωγές, κυκλώματα εμπορίας βρεφών, που δρουν πλέον και μέσω του διαδικτύου, ναρκωτικά, εκμετάλλευση του ανθρώπινου σώματος με την αγοραπωλησία των ζωτικών οργάνων) είναι επιτακτική η ανάγκη θέσπισης νέων πιο αυστηρών διατάξεων που να εξασφαλίζουν το συμφέρον του παιδιού. Όλα τα κράτη οφείλουν να σκύψουν πάνω στο πρόβλημα και να αναζητήσουν λύσεις. Άλλωστε, αυτά τα ίδια τα κράτη φέρουν ευθύνη για όλα τα πιο πάνω, διότι αν από την αρχή υπήρχε στις νομοθεσίες τους η σωστή αντιμετώπιση, δε θα είχαν ενδεχομένως φτάσει τα πράγματα στο σημερινό βαθμό. Αν δηλαδή υπήρχε πρόληψη δε θα χρειαζόταν να οδηγηθούμε απευθείας στην καταστολή.

Χ. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΔΟΧΗΣ

Όπως είδαμε στις ιδιωτικές υιοθεσίες στις ξένες ευρωπαϊκές έννομες τάξεις, υπάρχουν κάποιοι περιορισμοί τόσο ως προς τη μεσολάβηση τρίτων, όσο και ως προς την τοποθέτηση παιδιών σε υποψήφιους θετούς γονείς με τη μορφή της αναδοχής. Εφόσον λοιπόν κατά κάποιο τρόπο η υιοθεσία συνδέεται με την αναδοχή, θα πρέπει να υπάρξει ένα ενιαίο νομικό πλαίσιο στο οποίο θα ενσωματωθεί η αναδοχή είτε ως μια εκ των περιπτώσεων υιοθεσίας ειδικά ρυθμιζόμενη, είτε ως προδικασία αυτής.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η υιοθεσία, ο κοινωνικός αυτός θεσμός που έχει ρίζες στην αρχαιότητα, εξελίχθηκε διαχρονικά και έμελλε να αλλάξει τον ρου της ζωής του σημαντικότερου κυττάρου σε όλες τις κοινωνίες του κόσμου, των παιδιών. Οι στόχοι του θεσμού δεν ήταν να εξασφαλίζουν μόνο τα ίδια τα παιδιά, αλλά και να φροντίζουν για την εξέλιξη και δημιουργία νέων οικογενειακών εστιών.

Η συνθετότητα του θεσμού δε φαίνεται μόνο από την κοινωνική του αποστολή, αλλά και από το νομικό τύπο που τον περιβάλλει. Πολλές νομικές θεωρίες έχουν αναπτυχθεί για την προέλευση, τη φύση και τις συνέπειες της υιοθεσίας, για τις οποίες ούτε η Εκκλησία έμεινε αδιάφορη.

Απόδειξη της συνθετότητας της υιοθεσίας αποτελούν οι νόμοι που τη ρυθμίζουν (ν.δ.610/1970), οι μεταρρυθμιστικές διατάξεις που ακολούθησαν (ν.2447/1996) ως πλαίσιο νόμου, αλλά και αυτές που ρυθμίζουν επιμέρους ζητήματα (ΚΠολΔ 800, ΑΚ23 κ.λ.π.) και τροποποιούν άλλα.

Με την ανάλυση των νομικών συλλογισμών γύρω από την υιοθεσία είτε αυτή τελείται στην εσωτερική έννομη τάξη ενός κράτους, είτε τελείται με συνδυασμό δικαιικών συστημάτων περισσότερων κρατών (διακρατικές), καταδεικνύεται η προσπάθεια που επιχειρήθηκε και επιχειρείται από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς προκειμένου ο θεσμός να διατηρηθεί ζωντανός και στο παρόν και στο μέλλον. Υπήρξαν στο παρελθόν παράγοντες που συνετέλεσαν στη μείωση των υιοθεσιών, αλλά κίνδυνοι υπάρχουν και για το μέλλον του θεσμού, παρά το γεγονός ότι σήμερα μια υιοθεσία έπαψε να αποτελεί θέμα «ταμπού» και βελτιώθηκε το βιοτικό και οικονομικό επίπεδο των ανθρώπων.

Μερικοί από τους παράγοντες που συντελούν στη μείωση των υιοθεσιών σήμερα αποτελούν η εμπορία βρεφών (με έσχατο παράδειγμα τις αγοραπωλησίες μέσα από το διαδίκτυο) ή η αλλοτρίωση των ανθρώπινων χαρακτήρων μέσα στις σύγχρονες κοινωνίες, που έχει ως αποτέλεσμα την εμφάνιση φαινομένων κοινωνικής παθογένειας (σεξουαλική κακοποίηση παιδιών, εκμετάλλευση στην εργασία). Τα τελευταία χρόνια προστέθηκε άλλος ένας, ο οποίος κατά τραγική ειρωνεία, αποτελεί επίτευγμα της ανθρώπινης επιστήμης, ήτοι οι νέες μέθοδοι ιατρικής αναπαραγωγής.

Οι υποψήφιοι θετοί γονείς στρέφονται στις μεθόδους αυτές ή στην ιδιωτική υιοθεσία, με όλους τους κινδύνους που η τελευταία παρουσιάζει, διότι αποθαρρύνονται κυρίως από τις χρονοβόρες διαδικασίες που απαιτούνται για την τέλεση μιας υιοθεσίας. Οι καθυστερήσεις αυτές οφείλονται, αφενός στη συρρίκνωση των υπηρεσιών και στην έλλειψη προσωπικού των εξειδικευμένων κέντρων που ασχολούνται με την υιοθεσία και την αναδοχή στη χώρα μας (Κέντρο Βρεφών η «Μητέρα», το πρώην ΠΙΚΠΑ, Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας), αφετέρου στην έλλειψη παιδιών προς υιοθεσία. Έτσι, πολλοί υποψήφιοι θετοί γονείς οδηγούνται σε αναζήτηση τέκνων άλλοτε με θεμιτά (μέθοδοι ιατρικής αναπαραγωγής) κι άλλοτε με αθέμιτα (π.χ. αγοραπωλησίες) μέσα.

Είναι πάντως θετικό ότι ο Έλληνας νομοθέτης συνεχώς επιδιώκει τη βελτίωση του θεσμού, όπως φαίνεται και από τις πολύ πρόσφατες ρυθμίσεις (ν. 3719/2008) προς την κατεύθυνση αυτή, οι οποίες στοχεύουν στην απλούστευση και επίσπευση των διαδικασιών για τις υιοθεσίες στην Ελλάδα και στην εναρμόνιση με το καθεστώς υιοθεσίας που ισχύει σε άλλες προηγμένες κοινωνίες του κόσμου. Με τις νέες ρυθμίσεις ειδικότερα επιδιώκεται:

1. Η καθιέρωση στα δικαστήρια διαδικασίας που αναπληρώνει τη συναίνεση των (θανόντων, άγνωστων και αδιάφορων) φυσικών γονέων και διευκολύνει τη δυνατότητα υιοθεσίας από ενδιαφερόμενους γονείς και πρόσωπα με δικαστική εγγύηση.
2. Η χάραξη νέας πολιτικής κατά της «ιδρυματοποίησης» των εγκαταλελειμμένων και ορφανών παιδιών.
3. Η καταπολέμηση των αιτιών εμπορίας και εκμετάλλευσης παιδιών, καθώς και των σχετικών κυκλωμάτων.
4. Η θεμελίωση και διεύρυνση της διεθνούς δικαιοδοσίας των ελληνικών δικαστηρίων σε περιπτώσεις υιοθεσίας, όπου ο υιοθετών ή ο υιοθετούμενος είναι ελληνικής ιθαγένειας, ακόμη και αν αυτοί δεν έχουν τη συνήθη διαμονή τους στην Ελλάδα.

Αν βέβαια για ορισμένα από τα πιο πάνω θέματα είναι απαραίτητο ένα πιο αυστηρό νομικό πλαίσιο, η ιατρική επιστήμη δεν μπορεί να καταδικαστεί. Αφενός γιατί αυτά όλα τα επιτεύγματα αποτελούν κατάκτηση μακροχρόνιων προσπαθειών του ανθρώπου, αφετέρου γιατί και η ίδια η ιατρική επιστήμη

παρουσιάζει στο συγκεκριμένο θέμα, όσο κι αν φαίνεται παράξενο, ομοιότητες με τη νομική επιστήμη. Σημασία έχει πάντα το πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορεί και επιτρέπεται κανείς να κινείται σε αυτές τις διαδικασίες.

Με δεδομένη την ανάγκη διατήρησης του θεσμού της υιοθεσίας στο μέλλον, προσπαθήσαμε στην παρούσα μελέτη να διατυπώσουμε κάποιες συγκεκριμένες προτάσεις για τη βελτίωση του θεσμού.

Πρέπει να συνειδητοποιήσουμε την ευθύνη που έχουμε απέναντι σε αυτά τα παιδιά που υιοθετούνται και πρέπει να ενσωματωθούν σωστά σε μια νέα οικογένεια για να ενταχθούν ομαλά αργότερα στο κοινωνικό σύνολο. Το φυσικό περιβάλλον των παιδιών δεν είναι ένα ορφανοτροφείο ή ένα ίδρυμα διότι αν ενηλικιωθούν μέσα σε αυτά οι συνέπειες μετά την αποχώρησή τους από εκεί είναι συνήθως ολέθριες τόσο σε ατομικό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Σε ατομικό επίπεδο είναι πολύ πιθανό να αναπτύξουν αυτοκαταστροφικές τάσεις. Σε κοινωνικό είναι πιθανό επίσης από τη συμπεριφορά τους να προκύψουν φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας (π.χ. βία ως αποτέλεσμα μιας εκδικητικής τους στάσης προς την κοινωνία). Για το λόγο αυτό δε φτάνει η πρόβλεψη στη νομοθεσία ότι κεντρικός άξονας του θεσμού της υιοθεσίας είναι το συμφέρον του παιδιού. Αυτό πρέπει να συνδέεται με την ευαισθητοποίηση όλων, είτε αυτοί είναι αναγνωρισμένοι φορείς είτε είναι απλοί πολίτες. Πρωτοπόροι σε αυτήν την προσπάθεια θα έπρεπε να είναι οι νομικοί επιστήμονες, καθώς μέσα από το πρίσμα της νομικής επιστήμης μπορούν και να προασπίσουν τα δικαιώματα αυτών των παιδιών, αλλά και να προτείνουν λύσεις στην απλούστευση των διαδικασιών για την εύρεση του κατάλληλου οικογενειακού περιβάλλοντος εντός του οποίου τα παιδιά θα μπορέσουν να δημιουργήσουν μια υγιή προσωπικότητα και να αναπτύξουν τις ικανότητές τους.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Πίνακας 1

Έτος	1969	1970	1979	1980	1989	1990	1995	1996	1998
Υιοθετηθέντες	1494	1350	792	1169	693	628	829	760	525

(Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, 1969)

Πίνακας 2α

Εξώγαμα τέκνα	373
Έκθετα	72
Άνω των 18	293

(Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, 1969)

Πίνακας 2β

Εξώγαμα τέκνα	225	428
Έκθετα	8	32
Άνω των 18	137	294

(Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, 1979-1980)

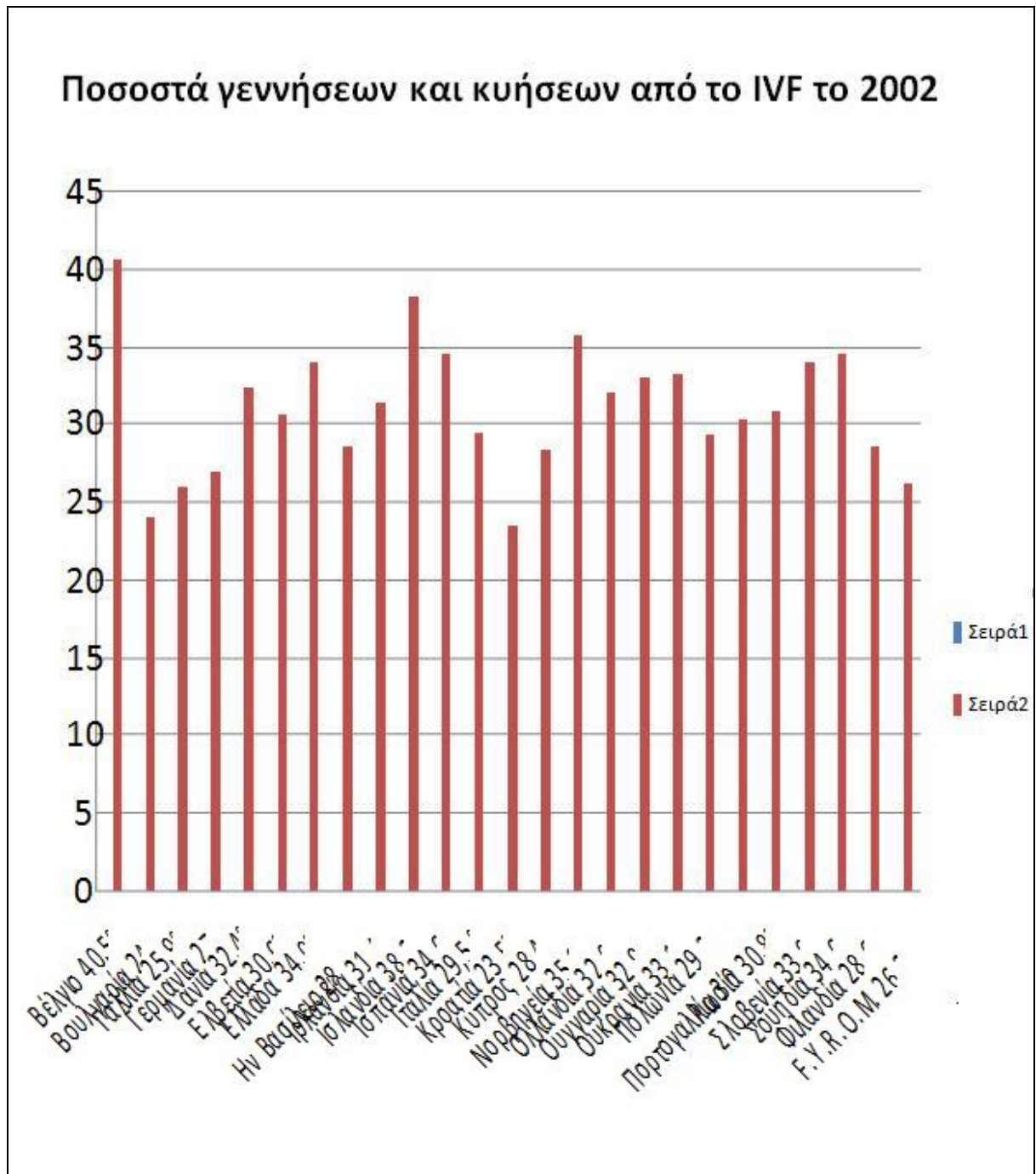
Πίνακας 2γ

Εξώγαμα τέκνα	246-193
Έκθετα	4-4
Άνω των 18	193-204

(Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, 1989-1990)

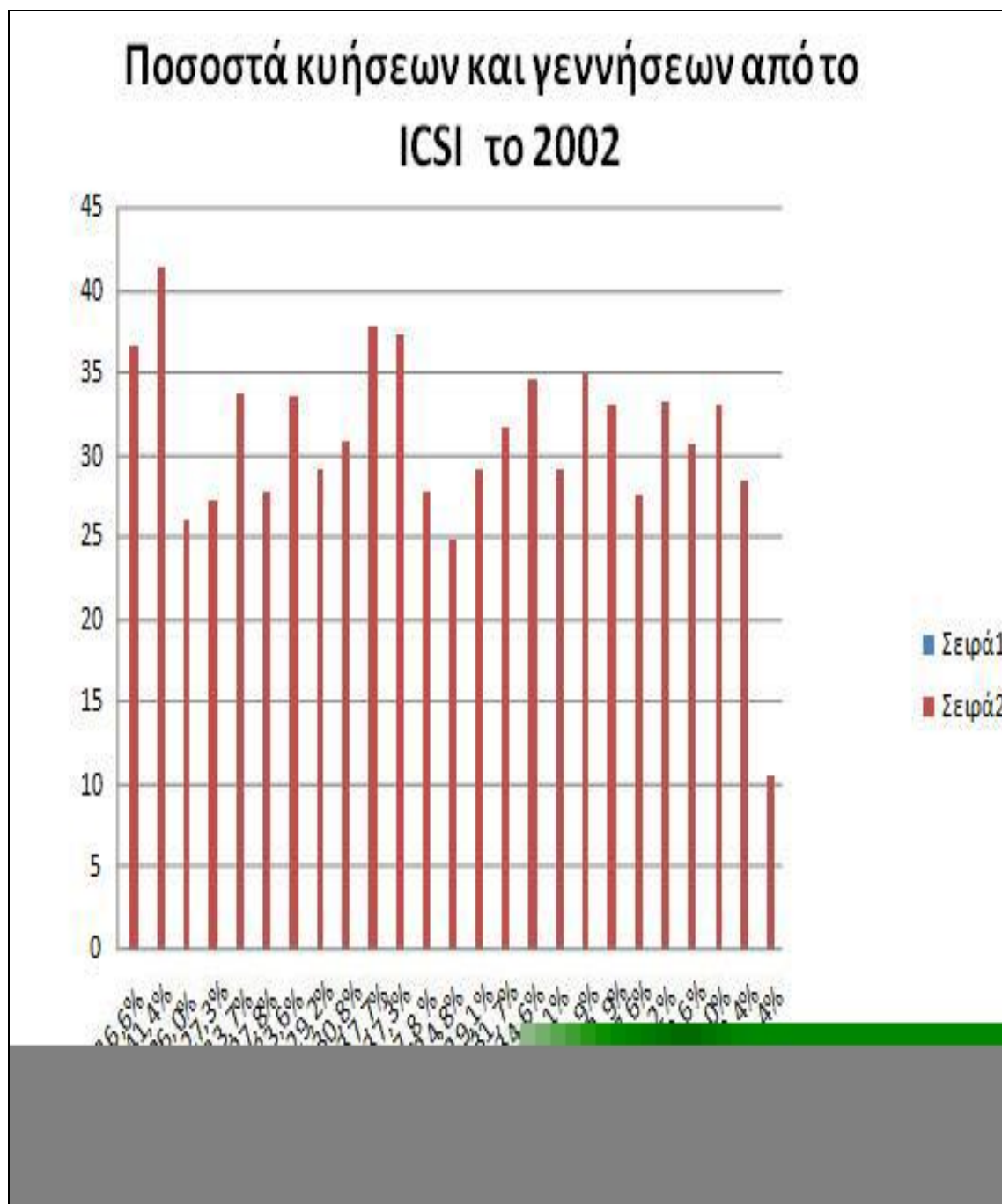
Πηγή: Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας – Αρχείο Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας

Πίνακας 3

Πηγή: www.eugonia.com

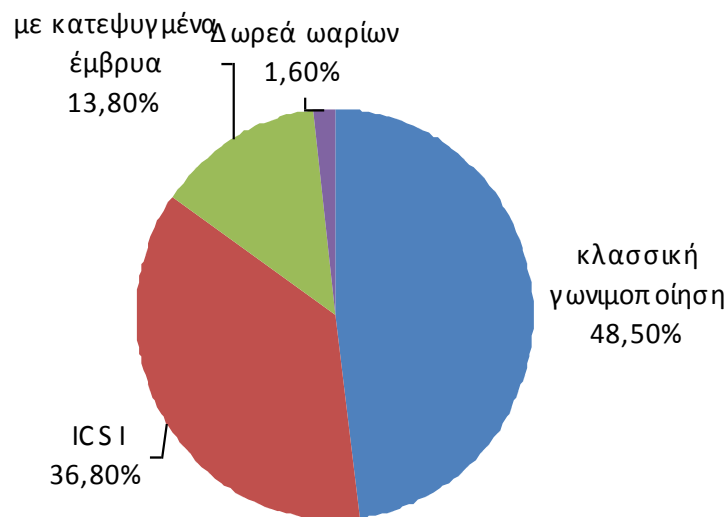
Πίνακας 4

Πηγή: www.eugonia.com

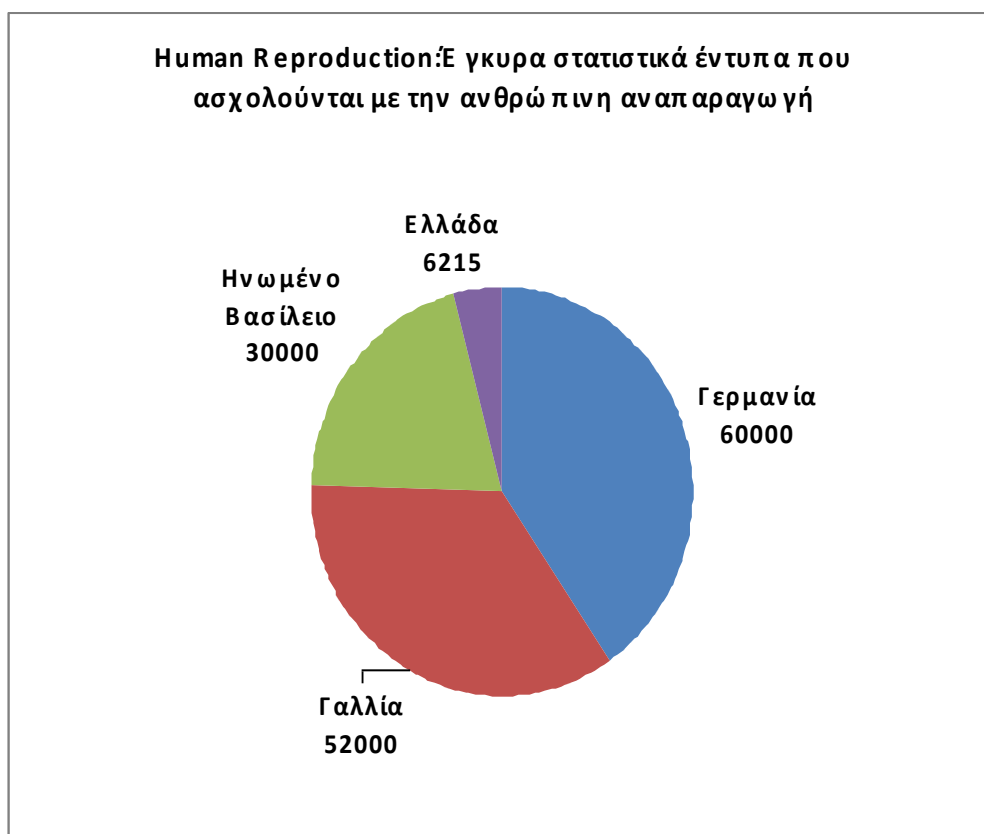
Πίνακας 5

**Συνολικά πήραν μέρος κλινικές και εργαστήρια
στα οποία πραγματοποιήθηκαν 258460
κύκλοι. Απο αυτούς:**

Πηγή: www.eugonia.com

Πίνακας 6

Πηγή: www.eugonia.com

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΠΕΡΙ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Προοίμιο

Τα Κράτη – Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και τα άλλα Κράτη που υπογράφουν την παρούσα Σύμβαση.

Θεωρώντας ότι ο σκοπός του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι να επιτύχει μια πιο στενή προσέγγιση των μελών του, προκειμένου να διαφυλάξει και να προάγει τα ιδανικά και τις αρχές που αποτελούν την κοινή τους κληρονομιά.

Θεωρώντας ότι παρόλο που ο θεσμός της υιοθεσίας ανηλίκων ρυθμίζεται από τη νομοθεσία όλων των Κρατών – Μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, αυτός διαφέρει ως προς τις αρχές, τις διαδικασίες και τις έννομες συνέπειες για κάθε χώρα.

Λαμβάνοντας υπόψη τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, της 20^{ης} Νοεμβρίου 1989, και ιδίως το άρθρο 21.

Λαμβάνοντας υπόψη τη Σύμβαση της Χάγης της 29^{ης} Μαΐου 1993 για την Προστασία των Παιδιών και τη Συνεργασία στο πλαίσιο της Διακρατικής Υιοθεσίας.

Λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο της Σύστασης 1443 (2000) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης «Διεθνής Υιοθεσία» με σεβασμό στα δικαιώματα των παιδιών και τη Λευκή Βίβλο του Συμβουλίου της Ευρώπης ως προς τις αρχές που αφορούν την ίδρυση και τις έννομες συνέπειες της σχέσης μεταξύ γονέα και τέκνων.

Αναγνωρίζοντας ότι η συμμετοχή των παιδιών σε διαδικασίες του οικογενειακού δικαίου με τις οποίες σχετίζονται άμεσα έχει επιτευχθεί με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση της 25^{ης} Ιανουαρίου 1996 για την Άσκηση των Δικαιωμάτων των Παιδιών (ETS αριθ.160) με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Θεωρώντας ότι η αποδοχή κοινών αναθεωρημένων αρχών και πρακτικών που αφορούν την υιοθεσία ανηλίκων θα συμβάλλει στη μείωση των προβλημάτων που προκαλούνται από τις διάφορες εθνικές νομοθεσίες και ταυτόχρονα στην προώθηση των συμφερόντων των υιοθετούμενων τέκνων και λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές εξελίξεις στον τομέα αυτό κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών.

Πεπεισμένοι για την ανάγκη ενός διεθνούς και αναθεωρημένου θεσμού του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την υιοθεσία ανηλίκων που θα πραγματοποιεί μια αποτελεσματική ολοκλήρωση κυρίως της Σύμβασης της Χάγης του 1993.

Αναγνωρίζοντας ότι το ύψιστο συμφέρον του ανηλίκου πρέπει να είναι σε πάγια θέση.

Συμφώνησαν ως ακολούθως:

Μέρος Ι – Πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης και των αρχών αυτής

Άρθρο 1 – Πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης

1. Η παρούσα Σύμβαση εφαρμόζεται όταν κατά τη στιγμή της αποδοχής της υιοθεσίας από το θετό γονέα, το θετό τέκνο δεν έχει συμπληρώσει την ηλικία των 18 ετών, δεν έχει παντρευτεί, και δεν έχει ή δεν είχε κατά το παρελθόν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης.
2. Η παρούσα Σύμβαση αναφέρεται μόνο σε εκείνα τα είδη υιοθεσίας με τα οποία δημιουργείται μια μόνιμη σχέση μεταξύ γονέα και τέκνου.

Άρθρο 2 – Εφαρμογή των Αρχών

Κάθε Κράτος – Μέλος θα υιοθετήσει νόμους ή άλλα μέτρα προκειμένου να εξασφαλιστεί η συμμόρφωση της εθνικής νομοθεσίας με τις διατάξεις της παρούσας Σύμβασης και θα ενημερώσει σχετικά τον Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τα μέτρα που ελήφθησαν για το σκοπό αυτό.

Μέρος II – Γενικές Αρχές

Άρθρο 3 – Κύρος της υιοθεσίας

Μια υιοθεσία είναι έγκυρη μόνο κατόπιν χορηγήσεως ειδικής άδειας από δικαστική ή διοικητική αρχή.

Άρθρο 4 – Χορήγηση της άδειας

1. Η αρμόδια αρχή δεν χορηγεί άδεια αν δεν έχει πεισθεί ότι η πράξη υιοθεσίας θα είναι προς το συμφέρον του ανηλίκου.
2. Σε κάθε περίπτωση, η αρμόδια αρχή πρέπει να είναι ιδιαίτερα επιμελής ώστε να παρέχεται στο τέκνο μια οικογενειακή σταθερότητα και αρμονία.

Άρθρο 5 – Συναίνεση στην υιοθεσία

1. Με την επιφύλαξη των παραγράφων 2 έως 5 του παρόντος άρθρου η άδεια της υιοθεσίας δεν χορηγείται αν δεν υπάρχει μη ανακλητή συναίνεση τουλάχιστον από τα παρακάτω πρόσωπα:
 - α) από τη μητέρα και τον πατέρα ή αν δεν υπάρχει κανείς εκ των δύο, αρκεί η συναίνεση οποιουδήποτε προσώπου ή φορέα που έχει το δικαίωμα να συναινεί για λογαριασμό τους
 - β) από το ίδιο το τέκνο εφόσον θεωρείται από το νόμο ότι διαθέτει επαρκή κρίση με τη συμπλήρωση της σχετικής ηλικίας η οποία δεν πρέπει να υπερβαίνει τα 14 χρόνια
 - γ) ο σύζυγος ή αναγνωρισμένος σύντροφος του θετού τέκνου.
2. Στα πρόσωπα των οποίων η συναίνεση απαιτείται για την υιοθεσία πρέπει να παρέχεται συμβουλευτική υποστήριξη και πλήρης πληροφόρηση για τις συνέπειες της συναίνεσής τους, ιδίως σε περίπτωση που η υιοθεσία θα επιφέρει την πλήρη διακοπή του νομικού δεσμού

μεταξύ του τέκνου και της φυσικής οικογένειας. Η συναίνεση πρέπει να έχει δοθεί ελεύθερα και με τον απαιτούμενο τύπο, ο οποίος θα πρέπει να είναι γραπτός και αποδεικτικός.

3. Η αρμόδια αρχή δεν θα επιτρέπει να απαλλάσσεται από την υποχρέωση για συναίνεση, ούτε θα αγνοήσει την άρνηση για συναίνεση οποιουδήποτε προσώπου ή αρχής που αναφέρεται στην παράγραφο 1, παρά μόνο σε περίπτωση εκτάκτων συνθηκών που ορίζει ο νόμος. Ωστόσο η συγκατάθεση ενός τέκνου που πάσχει από αναπηρία τέτοια που να εμποδίζει την δήλωση μιας έγκυρης συναίνεσης μπορεί να παραλείπεται.

4. Αν ο πατέρας ή η μητέρα δεν ασκεί τη γονική μέριμνα του τέκνου ή τουλάχιστον δεν έχει το δικαίωμα να συναινέσει στην υιοθεσία, ο νόμος μπορεί να προβλέψει ότι αυτή μπορεί να μην είναι απαραίτητη.

5. Η συναίνεση της μητέρας για την υιοθεσία του τέκνου της είναι έγκυρη όταν δίνεται κατά τον κατάλληλο χρόνο μετά τη γέννησή του, που δεν μπορεί να είναι μικρότερος από 6 εβδομάδες όπως ο νόμος ορίζει. Εφόσον δεν υπάρχει σχετική πρόβλεψη η συναίνεση της μητέρας είναι έγκυρη όταν, σύμφωνα με τη γνώμη της αρμόδιας αρχής, παρέλθει ο χρόνος εντός του οποίου είχε τη δυνατότητα να ανακάμψει επαρκώς από τον τοκετό.

6. Για τους σκοπούς της παρούσας Σύμβασης πατέρας και μητέρα θεωρούνται τα πρόσωπα που σύμφωνα με το νόμο είναι οι φυσικοί γονείς του τέκνου.

Άρθρο 6 – Συζήτηση για το τέκνο

Αν η συγκατάθεση του τέκνου δεν είναι απαραίτητη σύμφωνα με το άρθρο 5 §§1,3, θα πρέπει να γίνει συζήτηση μαζί του. Οι απόψεις και οι επιθυμίες του θα πρέπει να κρίνονται ανάλογα με την ωριμότητά του. Η συζήτηση αυτή ενδέχεται και να παραληφθεί αν είναι προφανώς αντίθετη στο συμφέρον του τέκνου.

Άρθρο 7 – Θέση σε υιοθεσία

1. Ο νόμος θα επιτρέπει την υιοθεσία ανηλίκου α) σε δύο πρόσωπα διαφορετικού φύλου που τελούν σε γάμο ή που τελούν σε κατάσταση

αναγνωρισμένης συμβίωσης, στο μέτρο που υφίσταται ο αντίστοιχος θεσμός και β) σε ένα πρόσωπο.

2. Τα Κράτη είναι ελεύθερα να επεκτείνουν το πεδίο εφαρμογής της παρούσας Σύμβασης σε ζευγάρια του ίδιου φύλου που βρίσκονται σε γάμο ή σε κατάσταση αναγνωρισμένης συμβίωσης. Είναι επίσης ελεύθερα να επεκτείνουν το πεδίο εφαρμογής της παρούσας Σύμβασης σε ζευγάρια διαφορετικού ή ίδιου φύλου που συζούν σε μια σταθερή σχέση.

Άρθρο 8 – Δυνατότητα μεταγενέστερης υιοθεσίας

Ο νόμος δεν επιτρέπει την μεταγενέστερη υιοθεσία εξαιρουμένων των παρακάτω περιπτώσεων:

- α) Όταν το τέκνο έχει ήδη υιοθετηθεί από τον/την σύζυγο ή τον αναγνωρισμένο σύντροφο του θετού γονέα
- β) Όταν ο προηγούμενος θετός γονέας έχει αποβιώσει
- γ) Όταν η υιοθεσία έχει ακυρωθεί
- δ) Όταν η προηγούμενη υιοθεσία τερματίστηκε
- ε) Όταν η νέα υιοθεσία δικαιολογείται για σοβαρούς λόγους και η προηγούμενη δεν μπορεί να λήξει βάσει νόμου.

Άρθρο 9 – Κατώτατη ηλικία του θετού γονέα

1. Το τέκνο μπορεί να δοθεί σε υιοθεσία μόνο στον θετό γονέα που έχει συμπληρώσει το ελάχιστο όριο ηλικίας που ορίζει ο νόμος και το οποίο δεν μπορεί να είναι κατώτερο των 18 ή ανώτερο των 30 ετών. Θα πρέπει να υπάρχει μια δέουσα διαφορά μεταξύ του θετού γονέα και του θετού τέκνου (τουλάχιστον 16 ετών) δεδομένου του συμφέροντος του ανηλίκου.
2. Ο νόμος ωστόσο μπορεί να προβλέπει την άρση της προϋπόθεσης ως προς το κατώτατο όριο ηλικίας ή την διαφορά ηλικίας των μερών προκειμένου να εξυπηρετηθεί το συμφέρον του ανηλίκου όταν ο θετός γονέας είναι σύζυγος ή αναγνωρισμένος σύντροφος ή σε άλλες εξαιρετικές περιπτώσεις.

Άρθρο 10 – Προκαταρκτικές έρευνες

1. Η αρμόδια αρχή δεν χορηγεί την άδεια υιοθεσίας μέχρι να ολοκληρωθεί η σχετική έρευνα για το θετό γονέα, το τέκνο και την οικογένειά του. Ταυτόχρονα με την έρευνα αλλά και μετά απ' αυτήν τα δεδομένα είναι δυνατό να συλλέγονται, να υφίστανται επεξεργασία και να κοινοποιούνται πάντα όμως σύμφωνα με τους κανόνες που αφορούν στο επαγγελματικό απόρρητο και στην προστασία των προσωπικών δεδομένων.
2. Οι έρευνες που εκτείνονται ανάλογα με τη περίπτωση πρέπει να αφορούν και στα ακόλουθα θέματα:
 - α) την προσωπικότητα, την υγεία, και τον κοινωνικό περίγυρο του θετού γονέα και κυρίως την οικογενειακή του κατάσταση, τον τρόπο διαβίωσης και την ικανότητά του να αναθρέψει το τέκνο
 - β) τους λόγους για τους οποίους ο θετός γονέας επιθυμεί να υιοθετήσει
 - γ) τους λόγους για τους οποίους ένας εκ των συζύγων ή αναγνωρισμένων συντρόφων δεν συναινεί στην υιοθεσία
 - δ) το κατάλληλο της συνύπαρξης θετού γονέα και θετού τέκνου κατά το διάστημα που αυτό παρέμεινε υπό τη φροντίδα του θετού γονέα
 - ε) την προσωπικότητα, την υγεία και το κοινωνικό περιβάλλον του τέκνου καθώς και το ιστορικό του και την οικογενειακή του κατάσταση, με κάθε τυχόν επιφύλαξη που επιβάλλεται από το νόμο
 - στ) τις εθνικές, θρησκευτικές και πολιτισμικές καταβολές του θετού γονέα και τέκνου.
3. Η έρευνα αυτή πρέπει να ανατεθεί σε πρόσωπο ή οργανισμό αναγνωρισμένο από το νόμο ή από αρμόδια αρχή ειδικά για τέτοιο σκοπό. Η έρευνα πρέπει στο μέτρο του δυνατού, να διεξαχθεί από κοινωνικούς λειτουργούς που έχουν τα κατάλληλα προσόντα είτε εκ πείρας είτε από σχετική εξειδίκευση.
4. Οι διατάξεις του παρόντος άρθρου σε καμία περίπτωση δεν δύνανται να επηρεάσουν την ικανότητα και τη υποχρέωση της αρμόδιας Αρχής να αποκτήσει κάθε πληροφορία ή απόδειξη η οποία να αφορά ή να μην αφορά το αντικείμενο της έρευνας, αν η Αρχή κρίνει ότι η πληροφορία αυτή είναι εποικοδομητική.

5. Οι έρευνες οι σχετικές με την ορθή επιλογή του θετού γονέα, τις συνθήκες και τα κίνητρα των ενδιαφερομένων πρέπει να γίνονται πριν την παράδοση του τέκνου.

Άρθρο 11 – Αποτελέσματα της υιοθεσίας

1. Με την υιοθεσία το τέκνο γίνεται πλήρες μέλος της οικογένειας του θετού γονέα και θα πρέπει να έχει σε σχέση με αυτόν και την οικογένειά του τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις που θα είχε αν ήταν γνήσιο τέκνο. Ο θετός γονέας στο εξής θα έχει τη γονική μέριμνα του τέκνου. Με την πράξη υιοθεσίας λήγει η έννομη σχέση του τέκνου με τον πατέρα, την μητέρα και την φυσική του οικογένεια.
2. Παρόλα αυτά ο σύζυγος ή ο σύντροφος, αναγνωρισμένος ή όχι, του θετού γονέα θα διατηρεί τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του σε σχέση με το θετό τέκνο, εφόσον αυτό είναι δικό του, εκτός αν νόμος ορίζει διαφορετικά.
3. Αναφορικά με τη λήξη της έννομης σχέσης μεταξύ τέκνου και φυσικής οικογένειας, τα Κράτη-Μέλη δύνανται να προβλέψουν εξαιρέσεις σε θέματα όπως το επώνυμο του τέκνου αλλά και περιορισμούς που αφορούν στο γάμο και στο σύμφωνο συμβίωσης.
4. Τα Κράτη-Μέλη δύνανται να προβλέψουν άλλες μορφές υιοθεσίας με πιο περιορισμένα αποτελέσματα σε σχέση με αυτά που αναφέρονται στις προηγούμενες παραγράφους του παρόντος άρθρου.

Άρθρο 12 – Εθνικότητα του θετού τέκνου

1. Τα συμβαλλόμενα κράτη διευκολύνουν την απόκτηση ιθαγένειας ενός τέκνου που υιοθετείται από έναν από τους υπηκόους τους.
2. Η απώλεια της ιθαγένειας που θα μπορούσε να απορρέει από την υιοθεσία τελεί υπό τον όρο της κατοχής ή απόκτησης άλλης εθνικότητας.

Άρθρο 13 – Απαγόρευση των περιορισμών

1. Ο αριθμός των παιδιών που μπορούν να υιοθετηθούν από το ίδιο πρόσωπο δεν πρέπει να περιορίζεται από το νόμο.

2. Ο νόμος δεν μπορεί να απαγορεύει την υιοθεσία σε ένα πρόσωπο που έχει ή που είναι σε θέση να έχει παιδί.

Άρθρο 14 – Ανάκληση και ακύρωση της υιοθεσίας

1. Μια υιοθεσία μπορεί να λυθεί ή να ακυρωθεί μόνο με απόφαση της αρμόδιας αρχής. Το συμφέρον του ανηλίκου πρέπει να αποτελεί πάντα πρωταρχική μέριμνα.
2. Η υιοθεσία μπορεί να παύσει μόνο για σοβαρούς λόγους που προβλέπονται από το νόμο και πριν το τέκνο ενηλικιωθεί.
3. Η αίτηση για ακύρωση υπόκειται σε παραγραφή που θέτει ο νόμος.

Άρθρο 15 – Αίτηση για πληροφόρηση από άλλο Κράτος – Μέλος

Όταν η κοινωνική έρευνα που γίνεται σύμφωνα με τα άρθρα 4 και 10 της παρούσης σχετίζεται με πρόσωπο που διαμένει ή που έχει διαμείνει στο έδαφος ενός άλλου Κράτους – Μέλους, το τελευταίο οφείλει να φροντίσει με προθυμία για την παροχή των ζητούμενων πληροφοριών, οποτεδήποτε αυτές του ζητηθούν. Κάθε Κράτος – Μέλος θα ορίσει την εθνική αρχή στην οποία θα αποστέλλεται η αίτηση για πληροφόρηση.

Άρθρο 16 – Διαδικασία για την ίδρυση της πατρότητας

Σε περίπτωση που πιθανολογείται ότι ένα πρόσωπο είναι βιολογικός πατέρας ή βιολογική μητέρα του τέκνου και έχει ξεκινήσει ή εκκρεμεί η διαδικασία για τον καθορισμό της πατρότητας ή της μητρότητας, όπου η τελευταία προβλέπεται από το νόμο, η διαδικασία υιοθεσίας μπορεί κατά περίπτωση να ανασταλεί εν αναμονή των αποτελεσμάτων της σχετικής δίκης. Οι αρμόδιες αρχές πρέπει να δράσουν γρήγορα σε τέτοιες περιπτώσεις.

Άρθρο 17 – Απαγόρευση παράνομου οφέλους

Κανένας δεν πρέπει να αποκομίζει οποιοδήποτε παράνομο οικονομικό ή άλλο όφελος από δραστηριότητα σχετική με την υιοθεσία.

Άρθρο 18 – Ευνοϊκότεροι Όροι

Τα Κράτη – Μέλη διατηρούν το δικαίωμα θέσπισης ευνοϊκότερων διατάξεων υπέρ των υιοθετούμενων τέκνων.

Άρθρο 19 – Δοκιμαστική περίοδος

Τα Κράτη – Μέλη είναι ελεύθερα να θέσουν σαν προϋπόθεση για την υιοθεσία την ανάθεση του τέκνου υπό την φροντίδα των θετών γονέων για χρονικό διάστημα επαρκές ώστε να μπορεί η αρμόδια Αρχή να κάνει λογική εκτίμηση των σχέσεων που θα πρόκειται να δημιουργηθούν μεταξύ αυτών στην περίπτωση που τελικά θα δοθεί η άδεια υιοθεσίας. Σε αυτό το πλαίσιο το συμφέρον του ανηλίκου πρέπει να αποτελεί πρωταρχική έρευνα.

Άρθρο 20 – Υπηρεσίες Συμβουλευτικής

Οι δημόσιες αρχές θα φροντίσουν για την προώθηση και καλή λειτουργία κοινωνικών και συμβουλευτικών υπηρεσιών για την υιοθεσία που θα προσφέρουν βοήθεια και συμβουλές σε μέλλοντες θετούς γονείς και θετά τέκνα.

Άρθρο 21 – Κατάρτιση των κοινωνικών λειτουργών

Τα Κράτη – Μέλη εξασφαλίζουν ότι κοινωνικοί λειτουργοί που απασχολούνται στην υιοθεσία έχουν την κατάλληλη εκπαίδευση στις κοινωνικές και νομικές πτυχές της υιοθεσίας.

Άρθρο 22 – Πρόσβαση και γνωστοποίηση των πληροφοριών

1. Νομοθετική πρόβλεψη διευκολύνει την ολοκλήρωση της υιοθεσίας χωρίς να αποκαλυφθεί η ταυτότητα του θετού γονέα στην φυσική οικογένεια του τέκνου.
2. Νομοθετική πρόβλεψη επιτάσσει ή επιτρέπει την διεξαγωγή της δίκης περί υιοθεσίας κεκλεισμένων των θυρών.
3. Το θετό τέκνο θα πρέπει να έχει πρόσβαση στις πληροφορίες που έχουν στη διάθεσή τους οι αρμόδιες αρχές σχετικά με την καταγωγή του. Όταν οι φυσικοί του γονείς έχουν νόμιμο δικαίωμα να μην γνωστοποιήσουν την ταυτότητά τους, θα επιτρέπεται στην αρμόδια υπηρεσία, στην έκταση που ορίζει ο νόμος, να προσδιορίσει αν θα υπερκεράζεται το δικαίωμα αυτό και θα είναι δυνατή η γνωστοποίηση πληροφοριών για την ταυτοποίησή τους, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων και του αντίστοιχου δικαιώματος του τέκνου και των

φυσικών γονέων του. Χρήσιμη καθοδήγηση μπορεί να δοθεί σε ένα θετό τέκνο που δεν έχει ενηλικιωθεί.

4. Οι θετοί γονείς και το θετό τέκνο θα πρέπει να είναι σε θέση να αποκτήσουν ένα έγγραφο το οποίο περιέχει αποσπασματικές πληροφορίες από τα δημόσια αρχεία που βεβαιώνουν την ημερομηνία και τον τόπο γέννησης του υιοθετημένου παιδιού, αλλά όχι πλήρως αποκαλυπτικά στοιχεία σχετικά με την υιοθεσία και την ταυτότητα των φυσικών γονέων του. Τα Κράτη – Μέλη μπορούν να επιλέξουν να μην εφαρμόσουν τη διάταξη αυτή στις άλλες μορφές υιοθεσίας που μνημονεύονται στο άρθρο 11§4 της παρούσας Σύμβασης.
5. Λαμβάνοντας υπόψη το δικαίωμα ενός προσώπου να γνωρίζει σχετικά με την ταυτότητα και την καταγωγή του οι πληροφορίες που αφορούν στην υιοθεσία θα συλλέγονται και θα φυλάσσονται για τουλάχιστον 50 χρόνια μετά την οριστικοποίηση της υιοθεσίας.
6. Θα πρέπει να τηρούνται δημόσια μητρώα και εν πάσει περιπτώσει το περιεχόμενό τους θα πρέπει να αναπαράγεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να καθίσταται δυσχερές να πληροφορηθούν, σχετικά με το εάν ένα πρόσωπο είναι θετό τέκνο ή όχι, τα πρόσωπα εκείνα που δεν έχουν σχετικό έννομο συμφέρον.

Μέρος III – Τελικές ρήτρες

Άρθρο 23 – Αποτελέσματα της Σύμβασης

1. Η παρούσα σύμβαση αντικαθιστά, ως προς τα συμβαλλόμενα μέρη της, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί της Υιοθεσίας Παιδιών, η οποία τέθηκε προς υπογραφή στις 24 Απριλίου 1967.
2. Στις σχέσεις ανάμεσα σε ένα Κράτος – Μέλος της παρούσας σύμβασης και ένα Κράτος – Μέλος της Σύμβασης του 1967 το οποίο δεν έχει επικυρώσει την παρούσα σύμβαση, το άρθρο 14 της Σύμβασης του 1967 εξακολουθεί να ισχύει.

Άρθρο 24 – Υπογραφή, επικύρωση και έναρξη ισχύος

1. Η παρούσα Σύμβαση είναι ανοιχτή για υπογραφή από τα Κράτη – Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και από τα μη μέλη που συμμετείχαν στην εκπόνησή της.
2. Η Σύμβαση υπόκειται σε επικύρωση, αποδοχή ή έγκριση. Τα όργανα επικύρωσης, αποδοχής ή έγκρισης κατατίθενται στο Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης.
3. Η παρούσα Σύμβαση τίθεται σε ισχύ την πρώτη ημέρα του μήνα που ακολουθεί την λήξη μιας περιόδου τριών μηνών μετά την ημερομηνία κατά την οποία τρία συμβαλλόμενα μέρη έχουν εκφράσει τη συγκατάθεσή τους να δεσμεύονται από τη Σύμβαση, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου.
4. Για κάθε Κράτος που αναφέρεται στην παράγραφο 1, και που θα εκφράσει μεταγενέστερα την επιθυμία του να δεσμεύεται από αυτήν, η Σύμβαση θα τεθεί σε ισχύ την πρώτη ημέρα του μήνα που ακολουθεί τη λήξη μιας περιόδου τριών μηνών από την ημερομηνία της κατάθεσης του οργάνου επικύρωσης, αποδοχής ή έγκρισης του ενδιαφερόμενου Κράτους.

Άρθρο 25 – Προσχώρηση

1. Μετά την έναρξη ισχύος της Σύμβασης, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης θα μπορεί κατόπιν διαβούλευσης με τα μέρη, να καλέσει κάθε Κράτος μη μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης που δεν έχει συμμετάσχει στην επεξεργασία της, να προσχωρήσει στην παρούσα Σύμβαση, με απόφαση που λαμβάνεται κατά πλειοψηφία που προβλέπεται στο άρθρο 20.d του Καταστατικού του Συμβουλίου της Ευρώπης καθώς και με την ομόφωνη ψήφο των εκπροσώπων των συμβαλλομένων κρατών που τελούν υπό το αξίωμα των συμμετεχόντων στην Επιτροπή Υπουργών.
2. Για κάθε κράτος που προσχωρεί η Σύμβαση θα τεθεί σε ισχύ την πρώτη ημέρα του μήνα που ακολουθεί τη λήξη μιας περιόδου τριών μηνών μετά την ημερομηνία κατάθεσης του οργάνου προσχώρησης στο Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Άρθρο 26 – Εδαφική εφαρμογή

1. Κάθε κράτος μπορεί κατά τη στιγμή της υπογραφής ή όταν καταθέτει το όργανο επικύρωσης, αποδοχής, έγκρισης ή προσχώρησης να καθορίσει το έδαφος ή τα εδάφη στα οποία θα εφαρμοστεί η παρούσα Σύμβαση.
2. Κάθε κράτος μπορεί σε οποιαδήποτε μεταγενέστερη ημερομηνία με δήλωση προς το Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης, να επεκτείνει την εφαρμογή της παρούσας Σύμβασης σε κάθε άλλο έδαφος που καθορίζεται στη δήλωση και για τις διεθνείς σχέσεις του οποίου είναι υπεύθυνο ή για λογαριασμό του οποίου έχει εξουσιοδοτηθεί να αναλαμβάνει υποχρεώσεις. Αναφορικά με αυτά τα εδάφη η Σύμβαση θα τεθεί σε ισχύ την πρώτη ημέρα του μήνα που ακολουθεί τη λήξη μιας περιόδου τριών μηνών από την ημερομηνία παραλαβής της δήλωσης από το Γενικό Γραμματέα.
3. Κάθε δήλωση που γίνεται δυνάμει των δύο προηγούμενων παραγράφων μπορεί, σε σχέση με την οποιαδήποτε περιοχή που καθορίζεται σε αυτή τη δήλωση, να ανακληθεί με ετέρα δήλωση προς τον Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η ανάκληση θα ισχύει από την πρώτη μέρα του μήνα που ακολουθεί τη λήξη μιας περιόδου τριών μηνών από την ημερομηνία παραλαβής της δήλωσης προς τον Γενικό Γραμματέα.

Άρθρο 27 – Επιφυλάξεις

1. Δεν δύνανται να διατυπωθούν επιφυλάξεις για την παρούσα Σύμβαση εκτός των διατάξεων του άρθρου 5§1.β, του άρθρου 7 §§ 1.α.ii και 1.β, καθώς και του άρθρου 22§3.
2. Κάθε επιφύλαξη ενός Κράτους σε εφαρμογή της παραγράφου 1 θα πρέπει να διατυπωθεί κατά τη στιγμή της υπογραφής ή της κατάθεσης του οργάνου επικύρωσης, αποδοχής, έγκρισης ή προσχώρησης.
3. Κάθε μέλος μπορεί εν όλω ή εν μέρει να ανακαλέσει μια επιφύλαξη που έχει διατυπώσει σύμφωνα με την παράγραφο 1, μέσω δήλωσης προς το Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία θα ισχύει από την ημερομηνία παραλαβής της.

Άρθρο 28 – Δήλωση των αρμοδίων αρχών

Κάθε Κράτος – Μέλος δηλώνει στο Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης το όνομα και τη διεύθυνση της αρμόδιας αρχής στην οποία θα απευθύνει τις αιτήσεις δυνάμει του άρθρου 15.

Άρθρο 29 – Καταγγελία

1. Κάθε συμβαλλόμενο κράτος μπορεί ανά πάσα στιγμή να καταγγείλει την παρούσα Σύμβαση αποστέλλοντας μια δήλωση στο Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης.
2. Η καταγγελία θα λάβει ισχύ από την πρώτη μέρα του μήνα που ακολουθεί τη λήξη μιας περιόδου τριών μηνών από την ημερομηνία παραλαβής της δήλωσης από το Γενικό Γραμματέα.

Άρθρο 30 – Γνωστοποιήσεις

Ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης θα γνωστοποιεί στα Κράτη – Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, τα κράτη μη μέλη που συμμετείχαν στην εκπόνηση της παρούσας Σύμβασης, κάθε Κράτος – Μέλος και κάθε κράτος το οποίο έχει κληθεί να προσχωρήσει στην παρούσα Σύμβαση:

- α) κάθε υπογραφή
- β) την κατάθεση κάθε εγγράφου επικύρωσης, αποδοχής, έγκρισης ή προσχώρησης
- γ) κάθε ημερομηνία έναρξης ισχύος της Σύμβασης αυτής σύμφωνα με το άρθρο 24
- δ) κάθε δήλωση που έχει ληφθεί σε εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 2
- ε) κάθε δήλωση που έχει ληφθεί σε εφαρμογή των διατάξεων της παραγράφου 2 του άρθρου 7 και των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 26
- στ) κάθε επιφύλαξη και άρση των επιφυλάξεων που πραγματοποιήθηκε σε εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 27
- ζ) κάθε δήλωση που έχει ληφθεί σε εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 28
- η) κάθε δήλωση που έχει ληφθεί σε εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 29 και την ημερομηνία κατά την οποία η καταγγελία τίθεται σε ισχύ
- θ) κάθε άλλη πράξη, δήλωση ή ανακοίνωση που σχετίζεται με την παρούσα Σύμβαση.

Σε πίστωση των ανωτέρω οι υπογράφωντες δεόντως εξουσιοδοτημένοι υπέγραψαν την παρούσα Σύμβαση.

Έγινε στο Στρασβούργο στις 27 Νοεμβρίου 2008, στα αγγλικά και γαλλικά, με τα δύο κείμενα να έχουν την ίδια ισχύ, σε ένα μόνο αντίτυπο το οποίο θα κατατεθεί στα αρχεία του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης θα κοινοποιήσει επικυρωμένο ακριβές αντίγραφο σε κάθε ένα από τα Κράτη – Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, στα Κράτη που δεν είναι μέλη και συμμετείχαν στην εκπόνηση της Σύμβασης και σε κάθε Κράτος που προσκαλείται να προσχωρήσει στην Σύμβαση.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **ΑΓΑΛΛΟΠΟΥΛΟΥ Π.**, (2002) ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ Ιατρική υποβοήθηση στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή και Αστικό Δίκαιο. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή
- **ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ Α.-Δ.**, (1996) Εισαγωγή στο Ιατρικό Δίκαιο. Εκδόσεις Μ.Δημόπουλου, Θεσσαλονίκη
- **ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ Ν.**, (1991) Ποινικό Δίκαιο 1 Γενικό Μέρος. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή
- **ΒΑΛΑΣΣΗΣ Γ.**, Η υιοθεσία κατά το δίκαιον του μετά την άλωσιν Ελληνισμού, Μνημόσυον Π. Βιζουκίδου, Θεσσαλονίκη 1963, 547 επ.
- **ΒΑΘΡΑΚΟΚΟΙΛΗΣ Β.**, (2000) *Το νέο Οικογενειακό Δίκαιο*, Κατ' άρθρο Ερμηνεία – Νομολογία – Βιβλιογραφία – Νομοθεσία, Β' Έκδοση Με τις τροποποιήσεις των ν.2447/1996, 2479/1997, 2521/1997, 2721/1999. Αθήνα
- **ΓΑΒΡΙΔΟΥ Γ.**, (2007) Δημόσιο Δίκαιο και πολιτικές στην Βιοϊατρική. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή
- **ΓΑΖΗΣ Α., - ΚΕΡΑΜΕΑΣ Κ.**, (1987) Ακυρότητα υιοθεσίας και διαθήκης λόγω ανικανότητας προς δικαιοπραξία και αντιθέσεως προς τα χρηστά ήθη. Ουσιαστικές και δικονομικές απόψεις, Γνωμοδότηση, Νομικό Βήμα 1987, 326.
- **ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΑΣΤ.**, (1971) Αρμ. 25, 54 = Μελέται.
- **ΓΚΟΒΑ Α.**, (2009) Διεθνής δικαιοδοσία κατά τον ΕΚ44/2001. Εφαρμογές Αστικού Δικαίου

- **ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ Π.**, (2005) Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Α' και Β'. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή
- **ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ Ι.**, (1996) **ΕΤΑΙΡΙΑ ΝΟΜΙΚΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ, Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ** Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη
- **[Ο ίδιος]**, (1998), Αρμεν 52, 3-28, «Προϋποθέσεις και δικαδικασία τέλεσης της Υιοθεσίας ανηλίκων κατά το νέο δίκαιο (Ν.2447/1996)».
- **ΔΗΜΑΚΗΣ Π.**, (1986), Αττικό Δίκαιο Ι, εκδ. Α. Σάκκουλα
- **ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ** (2007) Επίσημα Κείμενα Βιοηθικής. Εκδόσεις Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα
- **ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι.**, (2003) Τα νομικά προβλήματα της τεχνητής γονιμοποίησης και οι λύσεις του ν.3089/2002. Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών
- **ΚΑΡΑΣΗΣ Μ.**, (2006) Βιοηθική και βιονομία στην ελληνική έννομη τάξη. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή
- **ΚΟΤΖΑΜΠΑΣΗ Α.**, (2006) **ΕΤΑΙΡΙΑ ΝΟΜΙΚΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ** Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη
- **ΚΟΤΡΩΝΗΣ Σ.**, (2008) Παρατηρήσεις στην ανώτατη διαφορά ηλικίας στην υιοθεσία ανηλίκου. Εφαρμογές Αστικού Δικαίου
- **ΚΟΥΜΑΝΤΟΣ Γ.**, (1982) ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, τόμος Β', Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα

- **[Ο ίδιος]**, (1989) ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, τόμος II Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα
- **[Ο ίδιος]**, (2003) Προβλήματα Βιοηθικής. Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα.
- **ΚΟΥΝΟΥΓΕΡΗ-ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗ Ε.**, (1996) Οικογενειακό Δίκαιο. Σχέσεις γονέων – παιδιών, υιοθεσία, τόμος IIβ Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη.
- **[Η ίδια]**, (2003) **ΕΤΑΙΡΙΑ ΝΟΜΙΚΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ** Τεχνητή γονιμοποίηση και Γενετική τεχνολογία. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη
- **[Η ίδια]**, (2005) Τεχνητή Γονιμοποίηση και Οικογενειακό Δίκαιο. Η ειδική ελληνική νομοθεσία: νόμοι 3089/2002 και 3305/2005 Β' Έκδοση Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη
- **[Η ίδια]**, (2008) Οικογενειακό Δίκαιο II, Juris prudential. Δ' Έκδοση Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- **ΚΟΥΡΣΟΥΜΠΑ Λ.**, (2008) Η ανάγκη θέσπισης νομικού πλαισίου για τις υιοθεσίες στην Κύπρο. (www.simerini.gr)
- **ΚΟΥΤΣΟΥΡΑΔΗΣ Α.**, (2003) Νομικά μελετήματα. Εκδόσεις Σφακιανάκη, Θεσσαλονίκη
- **[Ο ίδιος]**, (2006) Διεθνές Οικογενειακό Δίκαιο. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη
- **[Ο ίδιος]**, (2009) Η πρόοδος στη Γενετική και η «μεταφορά» της στο Δίκαιο. Μια νομοθετική παρέμβαση, που ίσως θα μπορούσε να είχε εκδηλωθεί, inter alia στον νέο Νόμο. Εφαρμογές Αστικού Δικαίου

- **ΚΡΙΑΡΗ – ΚΑΤΡΑΝΗ Ι.**, (1994) Βιοϊατρικές εξελίξεις και Συνταγματικό Δίκαιο. Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη
- **ΛΑΤΣΙΟΥ Θ.**, (2011) Η Αναθεωρημένη Ευρωπαϊκή Σύμβαση Περί Υιοθεσίας Ανηλίκων, Μετάφραση - Ερμηνεία
- **ΜΑΓΓΑΝΑ Δ. Α., - ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ Π.** (2000) Οικογενειακό Δίκαιο. Ο Αστικός Κώδικας για τον Πολίτη. Μια επιλογή παραδειγμάτων. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- **ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ Γ.** (1965) Αι αόρισται έννοιαι εν τη αναιρετική διαδικασία.
- **ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ – ΝΟΥΑΡΟΣ Γ.**, (1954), ΕΕΝ 1954, 484
- **ΝΑΚΟΣ Γ.**, Ιστορία Ελληνικού και Ρωμαϊκού δικαίου, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1991.
- **ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ Κ.**, (2005), Η Συγγένεια, εκδόσεις Βασ. Ν. Κατσαρού
- **ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ Κ.**, (2002) Οι τελευταίες αλλαγές στο δίκαιο της υιοθεσίας που επέφερε ο ν. 2915/2001. Αρμενόπουλος
- **ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α.**, (2006) **ΕΤΑΙΡΙΑ ΝΟΜΙΚΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ** *Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας*, «Ζητήματα υιοθεσίας από την οπτική γωνία του δικαστή» Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη
- **ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ.**, (1997) *ΠΕΡΙ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ* Οικογενειακό Δίκαιο Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή

- **ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ – ΚΛΑΜΑΡΗ Δ.**, (2010) Η Συγγένεια – Θεμελίωση, Καταχώριση, Προστασία, *Βιβλιοθήκη αστικού και Δικονομικού Δικαίου*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή.
- **ΠΑΠΑΣΙΩΠΗ - ΠΑΣΙΑ Ζ.**, (2003). Διακρατικές Υιοθεσίες . Εκδόσεις ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα- Θεσσαλονίκη.
- **[Η ίδια]**, (2006) **ΕΤΑΙΡΙΑ ΝΟΜΙΚΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΗΣ ΥΙΟΘΕΣΙΑΣ** Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη
- **ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ Θ.**, (1998) ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή
- **[Ο ίδιος]**, (2005, 3^η έκδοση) ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή
- **[Ο ίδιος]**, (2002) ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ Ιατρική υποβοήθηση στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή και Αστικό Δίκαιο. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή
- **[Ο ίδιος]**, (2008) Κριτικές παρατηρήσεις στο νόμο 3719/2008, Εφαρμογές Αστικού Δικαίου.
- **ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ**, (1963), Ιστορία και Εισηγήσεις του ρωμαϊκού δικαίου, τ. Β΄, Αθήνα.
- **ΠΙΤΣΑΚΗΣ Κ. (επιμ.)**, (1971), Κ. Αρμενόπουλου, Πρόχειρον Νόμων ή Εξάβιβλος, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα
- **ΡΑΛΛΗΣ Γ. και ΠΟΤΛΗΣ Μ.** (1992), Σύνταγμα των Θείων και Ιερών Κανόνων, τ. ΣΤ΄, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα

- **ΡΕΘΥΜΙΩΤΑΚΗ Ε.**, (2003) ΘΕΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ, Ρύθμιση ή αυτορρύθμιση; Το παράδειγμα της ιατρικά υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή
- **ΣΑΜΑΡΑ ΧΡ. Ν.**, (2002) ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ Ιατρική υποβοήθηση στην Ανθρώπινη Αναπαραγωγή και Αστικό Δίκαιο. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή
- **ΣΑΠΙΚΑΣ Ε. Δ.**, (Αρχιμανδίτης) (2006). Η θέση της Εκκλησίας στα ζητήματα Γενετικής «ΕΞΩΣΩΜΑΤΙΚΗ ΓΟΝΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥ ΣΩΛΗΝΑ». Αθήνα
- **ΣΑΡΜΑΣ Ι.**, (1998) Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή
- **ΣΚΟΡΙΝΗ – ΠΑΠΑΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ Φ.**, (2007) *ΑΣΤΙΚΟΣ ΚΩΔΙΞ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ – ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ* Οικογενειακό Δίκαιο τόμος VII (άρθρα 1346-1504)
- **ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ Ι. Σ.**, (1997), Υιοθεσία ανηλίκων, Βιβλιοθήκη Νομικής Θεωρίας και Πράξεως 2. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή
- **[Ο ίδιος]**, (2006), Οικογενειακό Δίκαιο, συνεργασία – επιμέλεια Μ.Ι.Σπυριδάκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή
- **[Ο ίδιος]**, (2006), Η τεχνητή Γονιμοποίηση, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή
- **ΣΧΙΝΑΣ Ι.**, (1972), Εράνιον Γ. Μαριδάκη (Συμπλήρωμα, 1972), 141.

- **ΤΑΡΛΑΤΖΗ Κ. Β.**, (2001) Ελευθεροτυπία Οι μέθοδοι της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής και τυχόν κίνδυνοι που ενυπάρχουν σ' αυτούς.
- **ΤΖΩΡΤΖΑΚΑΚΗ – ΤΖΑΡΙΔΟΥ ΣΟΦΙΑ Μ.**, (2008) Ο θεσμός της datio in adoptionem. Από το αρχαιότερο Ρωμαϊκό Δίκαιο στη μεταρρύθμιση του Ιουστινιανού, Θεσσαλονίκη
- **ΤΡΩΪΑΝΟΣ Σ. – ΠΟΥΛΗΣ Γ.**, (2003) Εκκλησιαστικό Δίκαιο. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή
- **ΤΡΩΪΑΝΟΣ Σ. – ΒΕΛΙΣΣΑΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΑΡΑΚΩΣΤΑ Ι.**, (2002) Ιστορία Δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα .
- **ΤΡΩΪΑΝΟΣ Σ.**, (2007) ΟΙ ΝΕΑΡΕΣ ΛΕΟΝΤΟΣΖ' ΤΟΥ ΣΟΦΟΥ Ηρόδοτος, Αθήνα
- **ΤΣΙΚΡΙΚΑ - ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ Φ.** – ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ (2001) *Μορφές Ανίσχυρου της Υιοθεσίας και τρόποι προσβολής της. Μια κριτική προσέγγιση της ελαττωματικής υιοθεσίας σε συνάρτηση με τη νομική της φύση.* Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή
- **ΦΟΥΝΤΕΔΑΚΗ Κ.**, (1998) *Υιοθεσία (προυποθέσεις, διαδικασία, προσβολή)*, Εκδόσεις Σάκκουλα (Σειρά: Δημοσιεύματα Οικογενειακού Δικαίου), Θεσσαλονίκη
- **[Η ίδια]**, (2006) **Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος**, Δέκα χρόνια εφαρμογής του νέου δικαίου της υιοθεσίας, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη
- **[Η ίδια]**, (2007) *Ανθρώπινη Αναπαραγωγή και Αστική Ιατρική Ευθύνη.* Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη

- **ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ Ε.**, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ (2008) *Η νομική μεταχείριση των εφαρμογών της βιογενετικής ιδίως από πλευράς ιδιωτικού δικαίου*. Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή
- **ΨΑΛΤΗ Ν.**, (2001) Αφιέρωμα στην Τεχνητή Γονιμοποίηση, VITA

• ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Association of in vitro fertilization with Beckwith-Wiedmann Syndrome and Epigenetic Alterations of LIT 1 and H 19, American Journal of Human Genetics 2003; 72:156-160, 1/ 2003.
- Incidence of retinoblastoma in children born after in vitro fertilization. The Lancet 2003; 361: 309-310, 25/1/2003.
- **BEAUCAMP J.**, (1977), La situation juridique de la femme à Byzance, CahCM 20 (1977), 145-76.
- **BOUCHAUD C.**, (1962) Perspectives chretiennes sur l' adoption. Fleurus, Paris
- **BRAZIER M. and CAVE E.**, (2007) Medicine, patients and the law. Penguin Books, London
- **CRETNEY M. S.**, (1976) Principles of Family Law. Sweet and Maxwell, London
- **DEWAR J.**, (1992) Law and the Family. Butterworths, London
- **FLIGHT M.**, (2004) Law, liability and ethics for medical office professionals. Thomson Delmar Learning, New York
- **GAUDEMET J.**, (1967, 2^η έκδ. 1982), Institutions de l'Antiquité, Παρίσι.
- **HARRISON A.R.W.**, (1968), The Law of Athens, I, Oxford
- **HOGGET M. B. and PEARL S. D.** (1991) Family Law and Society. 3rd edition Butterworths, London

- **KASER M.**, Das römische Privatrecht, (1959), τόμ. I (1971 2^η έκδ.), τόμ. II (1975 2^η έκδ.).
- **LIFTON J. B.**, (1999) Εμπειρίες Υιοθεσίας. Κέδρος.
- **LOWE N.** and **BROMLEY P.** (1987) Bromley's Family Law 7th Edition. Butterworths, London
- **LOWE N.** and **DOUGLAS G.** (2007) Oxford Bromley's Family Law 10th Edition. Butterworths, London
- **MAKRIDES R.**, (1990), Kinship by Arrangement : The Case of Adoption, Dumbarton Oaks Papers, 44, (1990), 109-118.
- **PATLAGEAN E.**, (1978) Christianisation et parentés rituelles. Le domaine de Byzance, Annales ESC.
- **PERENTIDIS S.**, (1985) Trois Questions sur la tradition de la Peira, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου, 1985, 633-671.
- **PINTENS W.** (2002) International Encyclopedia of Laws. Hague-London-New York
- **PITSAKIS C.**, (1998), L'adoption dans le droit byzantin, Medievaes, 35 , 19-32.
- **PITSAKIS C.**, (2006) Parentes en dehors de la parente : Formes de parente d' origine extra – legislative en droit byzantin et post – byzantin, 322-323

- **PLOSCOWE M. and FREED J. D.** (1963) Family Law, Cases and Materials. Torondo
- **RUBINSTEIN L.**, (1993), Adoption in IV. Century Athens, Museum Tusculanum Press, University of Copenhagen.
- **SCHWENZER I.** in collaboration with **DIMSEY M.** (2006), Model Family Code. Intersentia, Oxford
- **SCHWENZER I.** (2007) Tensions between Legal, Biological, and Social Conceptions of Parentage. Intersentia, Oxford
- **SWEET and MAXWELL'S** (1970) Family Law Statutes, Legal Editorial Staff, London
- **TRILLAT B.** (1997) L'Adoption, essai sur les institutions. Presses Universitaires de Lyon
- **ZACHARIAE VON LINGENTHAL K. E.**, (1955), Geschichte des griechischen-roemischen Rechts, αvar. Aalen.
- Health risks in babies born after assisted. Reproduction, British Medical Journal 2002; 325: 117-118, 20/7/2002.

Πηγές από το διαδίκτυο

www.bioethetics.org

www.dsanet.gr

www.eugonia.com

www.latistor.blogspot.com

www.kathimerini.gr

www.kosmogonia.gr

www.medlook.gr

NΟΜΟΘΕΣΙΑ

Αστικός Κώδικας

Εμπορικός Νόμος

Κανονισμός Ευρωπαϊκής Κοινότητας 2006/17

Κανονισμός Ευρωπαϊκής Κοινότητας 2006/86

Ευρωπαϊκή Σύμβαση Στρασβούργου (1967)

Νέα Ευρωπαϊκή Σύμβαση Περί Υιοθεσίας Ανηλίκων Στρασβούργου (2011)

ΚΠολΔ

ν.δ.4532/1966 «Περί υιοθεσίας των μέχρι ηλικίας δεκαοκτώ ετών ανηλίκων» (ΦΕΚ 158 Α'/17-8-1966)

ν.δ.610/1970 «Περί υιοθεσίας των μέχρι ηλικίας δεκαοκτώ ετών ανηλίκων» (ΦΕΚ 171 Α'/ 21-8-1970)

ν.1049/1980 «Περί Κυρώσεως της υπογραφείσης εν Στρασβούργω την 24^η Απριλίου 1967 υπό των Κρατών Μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης Διεθνούς Συμβάσεως περί υιοθεσίας ανηλίκων» (ΦΕΚ 114 Α'/9-5-1980)

ν.1329/1983 «Κύρωση Κώδικα Σχεδίου Νόμου Εφαρμογή της συνταγματικής αρχής της ισότητας ανδρών και γυναικών στον Αστικό Κώδικα, στον Εισαγωγικό Νόμο, την Εμπορική Νομοθεσία, και τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας καθώς και μερικός εκσυγχρονισμός των διατάξεων του Αστικού Κώδικα που αφορούν το Οικογενειακό Δίκαιο» (ΦΕΚ 25 Α'/18-2-1983)

ν.2082/1992 «Αναδιοργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας και καθιέρωση νέων θεσμών κοινωνικής προστασίας» (ΦΕΚ 158 Α'/ 21-9-1992)

ν.2447/1996 «Κύρωση ως Κώδικα του Σχεδίου Νόμου – Υιοθεσία, Επιτροπεία και Αναδοχή Ανηλίκου, Δικαστική Συμπαραστάση, Δικαστική Επιμέλεια ξένων υποθέσεων και συναφείς ουσιαστικές, δικονομικές και μεταβατικές διατάξεις» (ΦΕΚ 278 Α'/30-12-1996)

ν.2479/1997 «Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, επιτάχυνση δικών, δικονομικές απλουστεύσεις και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 67 Α'/6-5-1997)

ν.2521/1997 «Ειδικό μισθολόγιο δικαστικών λειτουργών, μισθολόγια κύριου προσωπικού Νομικού Συμβουλίου του Κράτους και ιατροδικαστών και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 174 Α'/1-9-1997)

ν.2699/1999 «Κύρωση της Συμφωνίας μεταξύ του Υπουργείου Υγείας Πρόνοιας της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Ρουμανικής Επιτροπής Υιοθεσιών της Ρουμανικής Κυβέρνησης για συνεργασία στον τομέα της Υιοθεσίας» (ΦΕΚ 67 Α'/7-4-1999)

ν.2721/1999 «Τροποποίηση και αντικατάσταση διατάξεων των νόμων 1756/1988 και 1729/1987 ΦΕΚ 144 Α του Ποινικού Κώδικα, Ποινικής και Πολιτικής Δικονομίας και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 112 Α'/3-6-1999)

ν.2915/2001 «Επιτάχυνση της τακτικής διαδικασίας των πολιτικών δικαστηρίων και λοιπές δικονομικές και συναφείς ρυθμίσεις» (ΦΕΚ 109 Α'/1-6-2001)

ν.3089/2002 «Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή» (ΦΕΚ 327 Α'/23-12-2002)

ν.3305/2005 «Εφαρμογή ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής» (ΦΕΚ 17 Α'/27-1-2005)

ν.3719/2008 «Μεταρρυθμίσεις για την οικογένεια, το παιδί, την κοινωνία, και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 241 Α'/26-11-2008)

Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1952)

Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού (1989)

Σύμβαση Χάγης (1993)

Σύμβαση Ελληνορουμανική (1999)

Σύνταγμα

Π.Δ.193/1973 «Περί τροποποιήσεως του υπ' αριθ.795/1970 Β. Διατάγματος περί καθορισμού των ανεγνωρισμένων υπηρεσιών και οργανισμών προς σύμπραξιν εις τας τελουμένας υιοθεσίας και καθορισμού του τρόπου προπαρασκευής υιοθεσιών αλλοδαπών» (ΦΕΚ 191 Α'/27-8-1973)

Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων Ευρωπαϊκής Ένωσης

NOMOLOGIA

ΕΔΔΑ 21.2.1997 υποσημ.172

ΕΕΔΑ 21.1.1997 υποσημ.172

АП

513/1963	υποσημ. 32
566/1967	υποσημ. 190
229/1970	υποσημ. 123
695/1970	υποσημ. 190
26/1971	υποσημ. 123
325/1972	υποσημ. 32
1039/1974	υποσημ. 253
7/1984	υποσημ. 101
965/1984	υποσημ. 266
187/1988	υποσημ. 286
1796/1988	υποσημ. 165
611/1990	υποσημ. 279
767/1990	υποσημ. 257
39/1993	υποσημ. 108
364/1994	υποσημ. 118
1084/1995	υποσημ. 187
1210/1997	υποσημ. 257
335/2006	υποσημ. 170
17/2008	υποσημ. 35
260/2008	υποσημ. 247
1683/2009	υποσημ. 181
1956/2009	υποσημ. 170
1871/2010	υποσημ. 279
391/2013	υποσημ. 104
868/2013	υποσημ. 104
2197/2013	υποσημ. 104

Εφετεία

ΕφΑθ

1563/1972	υποσημ. 70
854/1975	υποσημ. 123

<u>ΕφΑιγ</u> 84/1972	υποσημ. 70
----------------------	------------

<u>ΕφΘεσ</u> 2547/1996	υποσημ. 38
------------------------	------------

<u>ΕφΘρ</u> 475/1999	υποσημ. 50
----------------------	------------

<u>ΕφΠατρ</u> 198/1963	υποσημ. 42
------------------------	------------

Πολ. Πρωτοδικεία

ΠΠρΑθ

830/2000	υποσημ. 159
112/2001	υποσημ. 162
267/2001	υποσημ. 155
592/2002	υποσημ. 154
921/2005	υποσημ. 153
1556/2006	υποσημ. 153

ΠΠρΗρ

509/1997	υποσημ. 75
31/5803/176/1999	υποσημ. 168

ΠΠρΘεσ

20927/1998	υποσημ. 155
31674/2003	υποσημ. 53
556/2000	υποσημ. 134

<u>ΠΠρΚαλ</u> 471/1973	υποσημ. 47
------------------------	------------

ΠΠρΠατρ

578/1951

υποσημ. 21

385/2007

υποσημ. 99

ΠΠρΠειρ

4/1980

υποσημ. 99

4635/2008

υποσημ. 191

ΠΠρΡοδ 11/2001

υποσημ. 162

Μον. Πρωτοδικεία

ΜΠρΑθ

2018/1969

υποσημ. 90

3651/1980

υποσημ. 73

ΜΠρΔρ 158/1960

υποσημ. 44

ΜΠρΘεσ 11/1990

υποσημ. 46

ΜΠρΚιλ 66/1989

υποσημ. 62

ΜΠρΚοζ 164/1961

υποσημ. 132

ΜΠρΣυρ 72/1971

υποσημ. 68